שישים שנות מושב

סיפורו של כרם מהר"ל

שלומי רוזנפלד

שישים שנות מושב
סיפורו של כרם מהר"ל

מאת שלומי רוזנפלד

סיפורו של מושב כרם מהר"ל, נרקם בזכותם של מאות חברי המושב, בעבר ובהווה, שתרמו את חלקם בסיפורים, בזיכרונות, בתמונות, ועל כך יבואו על הברכה.

תודה לוועדת הספר: ביבה איילון, שמואל גלנץ, עופר זהבי, צבי לבנה, יעל שורץ.

תודה אישית לשמואל גלנץ שהגה ויזם את כתיבת הספר, וסייע להפקתו.

תודה לרונית שוהם, לארכיון הציוני בירושלים, לארכיון הקרן הקיימת לישראל, למכון לבון בתל אביב, ולעיתונים הארץ וידיעות אחרונות – האוצרים את המקורות למסמכים ולתמונות שעיצבו את סיפור המושב.

שלומי רוזנפלד

כרם מהר"ל 2010

תחקיר, כתיבה ועריכה | **שלומי רוזנפלד**
shlomirosenfeld@gmail.com

עיצוב, עריכה גרפית והפקת דפוס | **יעל בוברמן**

הגהות | **נורית ברוורמן**

צילומי נוף ואנשים 2010 | **אור איתן**

בצילום על העטיפה: יוסי ויצחק לבקוביץ'

הודפס בירושלים בשנת תש"ע 2010
בהוצאת כרם מהר"ל
מושב עובדים להתישבות שתופית בע"מ
ד.נ. חוף הכרמל 30840
kerem-mahara@012.net.il
טלפון: 04-9842076 | פקס: 04-9840966

© כל הזכויות שמורות
ISBN 978-965-555-518-9

תוכן העניינים

לקראת סיפור 9

בראשית היתה אחרית 13

בין חמישים לשישים 43

מהפכים 109

יומן מסע – כרם מהר"ל בגודל טבעי 193

אחרית דבר 210

לקראת סיפור

מיור שמשון שכטה במדי הצבא הצ'כי

אהוד אבריאל, הציר הישראלי בצ'כוסלובקיה, השתעל במבוכה.
השעה היתה בדיוק ארבע אחרי הצהריים, כשקם מן המיטה עליה ישב בחדר קטן ב"אספלנד", בית מלון ישן בלב העיר פראג. לחדר נכנסו ארבעה גברים לבושים בחליפות ערב ועל ראשיהם כובע צילינדר. אחד אחד ניגשו קרוב אליו והחוו קידה עמוקה.
עוזרו של אבריאל ישב על כיסא סמוך ועצר את נשימתו כדי שלא לפרוץ בצחוק.
הגבוה מבין הארבעה, מיור (רב-סרן) שמשון שכטה, הציג את עצמו ואת חבריו, כולם קצינים משוחררים מהצבא הצ'כי. הוא דיבר גרמנית וסיפר על התרגשותו מהכרזת העצמאות של מדינת ישראל, חודש אחד קודם לכן – במאי 1948. לאחר שהוחלפו עוד כמה מילות נימוסים, הגיע שכטה אל הרעיון אשר בגללו הוזמן לפגישה: הקמת כוח יהודי אשר יסייע לצבא החדש של המדינה הצעירה. בריגדה יהודית, הוא קרא לכוח הצבאי אותו הציע להקים על אדמת צ'כוסלובקיה.
שכטה הבטיח כי מדובר במהלך מתואם עם השלטונות הצ'כיים, אבל כל הנוכחים בחדר ידעו כי המשטר החדש בצ'כוסלובקיה כבר נכבל בקשרים קומוניסטיים, והקמה של יחידה צבאית מאורגנת בשטחי המדינה תעורר בעיות ביחסי החוץ שלה.
הציר הישראלי הקשיב בסבלנות ואמר כי הרעיון יפה מדי בשביל להיות אמיתי. החבורה שניצבה מולו עשתה רושם הזוי למדי, והוא, שכבר התנסה בשליחויות עלומות וגלויות של רכש והעפלת יהודים, ידע מה היא בריגדה יהודית לוחמת – בריגדה כזו שמשרתת צבאות זרים. המחשבה על בריגדה זרה הלוחמת על אדמת ישראל לא הלהיבה אותו, והוא הבטיח, בזהירות המתבקשת, כי העניין יטופל.
"גרי יטפל בענייניים", אמר להם וקרץ לעוזרו שסימן לחבורה כי הפגישה הסתיימה.

שכטה וחבריו לא היו צריכים יותר מזה.
למחרת הם עשו דרכם למרכז המפלגה הקומוניסטית הצ'כית כדי לקדם את הרעיון. הקשרים שרקמו עם ראשי הצבא הצ'כי סייעו להם לקבל הסכמה עקרונית לשיתוף פעולה, והם יכלו לצאת לדרך ולהפיץ את הבשורה בין היהודים בקהילות הרפובליקה הצ'כוסלובקית.

שכטה קרא ליהודים לבוא ולקשור את גורלם עם מדינת ישראל.
הוא הבטיח להם משכורת טובה ותנאים משופרים. בחזונו נבנה מקום יישוב כפרי בו יתגוררו חיילי הבריגדה אשר ירצו להישאר בארץ. בהיותו קצין אפסנאות ותיק, חשב על הפרטים הקטנים של ארגון היישוב, ודאג שיישלחו לאישור בישראל. כמו רבים מאזרחי מדינתו, גם הוא הצטרף למפלגה הקומוניסטית, ולמרות שהסתייג מדרכה הקיצונית ראה לנגד עיניו קבוצות יהודים המקיימים חיי שיתוף במדינה עצמאית משלהם.
אבריאל, שהבין כי הרעיון הולך ומתגשם, נרתם לעשייה.
במשרדי ההסתדרות הציונית בפראג, היקצו חדרון קטן אשר שימש כנקודת הרשמה לכל מי שרצה להיות שותף להקמת הבריגדה. אבריאל גם הבטיח לשכטה וחבריו שיארגן להם נסיעה לישראל, כדי לסגור את כל הפרטים ולהכשיר את הקרקע לעלייתם של חיילי הבריגדה.

אלף ומאתיים איש נסחפו אחרי הרעיון ונרשמו להיות חברים בכוח הבריגדה. היו ביניהם פליטים וניצולי מחנות השמדה, פרטיזנים וחיילים בצבאות שלחמו במלחמה ארוכה על אדמת זרים. עברם שרוף, ההווה לא בטוח, ורק דבר אחד עוד נותר להם: להילחם על אדמה משלהם ולהרגיש שייכים.
הם היו בני עם נרדף, שמכה שורשים ומניב פירות, הנאכלים על ידי חיות טרף. הם שמעו את הקול הקורא להם ומזכיר: העם היהודי, גם כאשר מקצצים בנטיעותיו, נותרים לו זרעים לצמיחה חדשה.
הם היו שרדנים, בוגרי שנות ה-40 שנעקרו מביתם ומאדמתם בארץ נוכריה, וכל מי ששרד את העשור הנורא ההוא – נכונו לו חיים ארוכים.

בראשית היתה אחרית

בקיץ 1948 קרב לסיומו העשור הדרמטי ביותר בהיסטוריה של העת החדשה. תחילתו במלחמת העולם השנייה, הגדולה במלחמות שידע המין האנושי: אומות העולם ניהלו קרבות עקובים מדם על פני שלוש יבשות – היפנים השלימו כיבוש מדינות בדרום מזרח אסיה והנאצים של גרמניה דהרו ברחבי אירופה, הסתערו על ערי ברית המועצות וחצו את הים התיכון דרך חופי אפריקה אל המזרח התיכון.

באמצע העשור הוכרעו הקרבות. היטלר וכל צבאות הציר שלו נחלו תבוסה מוחצת והיפנים נכנעו לפצצת האטום האמריקאית. רק המזרח התיכון עדיין לא שקט. השלטון הבריטי שקע יותר ויותר בבוץ האיבה בין יהודים וערבים, שלחמו על פיסת אדמה בארץ ישראל.

בשלהי העשור, ירד המסך על הדרמה הגדולה. מתוך האבק השוקע פילסו דרך מיליוני אנשים שחיפשו אופק בהיר ועתיד טוב יותר.

יבשת אירופה קמה אל בוקר של יום חדש.

מדינות ועמים התפנו לסדר לעצמם חיים תקינים, רפובליקות חדשות קמו, פרלמנטים נבחרו, והכלכלה עשתה צעדים ראשונים ומהוססים של שיקום. תמונת העולם החדש הלכה והתבהרה: בריטניה וצרפת ירדו מגדולתן ואיבדו את אזורי השליטה שלהם ברחבי הגלובוס; העולם נחלק לשני גושים עיקריים: מזרח ומערב. ברית המועצות בהנהגת סטאלין קיבלה אזורי השפעה במזרח אירופה ושלחה זרועות קומוניסטיות למדינות במזרח היבשת – מהרי הקווקז באסיה ועד מדינות מרכז אירופה.

מעל האירועים ובין ההתרחשויות ריחפה הבעיה היהודית.

היא הניעה את היטלר, ואחרי שהובס – צפה מחדש. מימדי הזוועות שחוללו הנאצים ברחבי היבשת נחשפו, והעולם התוודע אל השואה שהביאה למותם של שישה מיליון יהודים ועקירתם של השרידים מבתיהם. כל מדינה ספגה אבידות בנפש וברכוש, כל עם חש את מוראות המלחמה, אבל העם היהודי עמד רגע לפני חיסול מוחלט. בתום המלחמה, נותרו מאות אלפים שניצלו – כאלה ששרדו את מחנות ההשמדה וכאלה שלחמו במסגרות פרטיזניות או צבאיות נגד הגרמנים.

יותר מכל עם אחר ניצבו היהודים בפני בעיה קיומית. כמעט כולם איבדו בני משפחה וקרובים ונותרו ללא רכוש.
הם התחילו לחיות מחדש.
המונים הצטופפו במחנות עקורים והמתינו עד שיימצא להם סידור מתאים. אחרים נדדו מעיר לעיר בתקווה למצוא פינה שקטה בה יניחו את רגליהם העייפות. עשרות אלפים הצליחו לשוב אל הבית אותו נאלצו לעזוב, והתחילו מחזור נוסף של חיים בקרב אוכלוסייה מקומית, שהיתה לפעמים אוהדת ולפעמים לא. מי שהצליח לארגן לעצמו ניירות – היגר לאמריקה הרחוקה, עליה סיפרו נפלאות ולחשו מפה לאוזן כי היא ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות.

עיני היהודים נישאו לארץ ישראל.
חמישים שנה הם שמעו על הציונות ולא התפנו לקחת אותה ברצינות. נטועים בקרב העמים האחרים, מתכנסים בקהילותיהם, סוחרים, מעבדים אדמות, מנהלים חיי תרבות תוססים – העדיפו להשאירה כחלום רחוק.
השואה והחורבן לא הותירו להם ברירה אחרת. עכשיו, ארץ ישראל הרחוקה נראתה כמקלט בטוח. שליחים שהגיעו מהארץ הזינו את התקוות וקרבו את מימושן. נציגי הסוכנות היהודית והג'וינט סיפקו מזון ודמי קיום, ושליחים של תנועות פוליטיות עברו בין העקורים במחנות, נסעו אל כל עיר שהיה בה ריכוז של יהודים, ודיברו על הבית הלאומי ועל הדרך להגשימו בעלייה.
המצב בארץ ישראל לא נסתר מעיניהם של השורדים והניצולים.
הם ידעו כי החיים שם לא פשוטים: יהודים וערבים לא מסתדרים ביחד, ומעשי האיבה גובים מחיר יומיומי של קרבנות וחיי אדם. הארץ כולה נתונה עדיין תחת שלטון המנדט הבריטי, ומחתרות צבאיות נלחמות כדי לסלקו. הם גם ידעו כי דרכם לארץ המובטחת אינה בטוחה – הבריטים סגרו את שערי הארץ בפניהם.
אבל הסיכון היה קטן לעומת הברירה להישאר פליט יהודי על אדמה רוויה מדמם של אחיהם ואחיותיהם.
בחודש מאי 1948, כשהכריז דוד בן גוריון על הקמת המדינה, והבריטים הסתלקו ממנה, כמעט והתרוקנו כל מחנות העקורים. רוב השוהים בהם עלו לישראל ועשו יחד עם המדינה הצעירה צעדים ראשונים של תקומה.

אירופה לא התרוקנה מיהודים.
עשרות אלפי ניצולים ולוחמים התעקשו להישאר על אדמתה, ביניהם כאלה שהצליחו לשוב אל הבית אותו עזבו בעיר או בכפר, ואחרים שמצאו בית חדש ופרנסה. יחד, הם הקימו מחדש קהילות יהודיות שנחרבו, והשתלבו בקרב האוכלוסייה המקומית. פה ושם נותרו ללחוש גחלים של אנטישמיות, וקבוצות יהודים טעמו פוגרומים קטנים, אבל היו אלה להבות נמוכות שכובו במהרה על ידי בעלי הבית החדשים של המדינות.
הסדר החדש שנוצר ברחבי היבשת הבהיר גם ליהודים את החלוקה המתגבשת:
מדינות במערב אירופה משקמות את עצמן בהשפעה מערבית, מָשליטות דמוקרטיה ומפתחות כלכלה חופשית. במדינות שבמזרח אירופה הולכת וגוברת השפעתה של ברית המועצות, והן מתכנסות אחת אחרי השנייה אל מעבר למסך ברזל שיחסום את התנועה

בין המזרח למערב. פולין והונגריה, יוגוסלביה ובולגריה והמדינות הבלטיות – כולן עברו מהפך, משלטון דמוקרטי למשטר קומוניסטי המנוהל בפיקוח הדוק של סטאלין וזרועותיו הכוחניות. השליחים מישראל ארזו את חפציהם ועברו מערבה, דוחקים ביהודים שנשארו, לברוח ולעלות לישראל או לפחות למצוא קהילה חופשית באחת מארצות המערב.
עוד מדינה אחת נותרה לרוסים לחבוק בחיבוק דוב – צ'כוסלובקיה.

צ'כוסלובקיה, מדינה מלאכותית שהורכבה מצ'כיה, סלובקיה וחבלי ארץ קטנים באוקראינה, נחשבה לדמוקרטיה מפותחת כמעט יחידה באזור, עד מלחמת העולם השנייה. הרפובליקה שהוקמה בתחילת המאה ה-20 לאחר פירוק הממלכה האוסטרו-הונגרית, שגשגה תחת הנהגתו של תומאס מסריק, אבי האומה.
מסריק אהד את הרעיון הציוני והאיר פניו ליהודים. הם נהנו משוויון זכויות מלא, וניהלו קהילות פורחות, עסקו במסחר ופיתחו חיי תרבות מלבלבים מפראג ועד קארלובי-וארי.
ערב פרוץ המלחמה, היתה צ'כוסלובקיה בין המדינות הראשונות שנדרסו תחת גלגלי הכיבוש הגרמני. הקהילות היהודיות חוסלו ורובם הלכו בדרך בה הלכו אחיהם – למחנות כפייה והשמדה. מי שהספיק להימלט עשה דרכו לארצות השכנות בתקווה למצוא מחסה עד יעבור זעם. צעירים רבים הצטרפו לבריגדה הצ'כית שהוקמה בצבא הרוסי ולחמה נגד הגרמנים.
ב-1945 שיחרר הצבא האדום את המדינה ולרגע נדמה היה כי שוב תחזור אליה הדמוקרטיה.
צ'כוסלובקיה שבה להאיר פניה ליהודים. הפעם היה זה יאן מסריק, שר החוץ של הרפובליקה ובנו של תומאס. נאמן לדרכו של אביו קשר קשרים ידידותיים עם ראשי היישוב העברי ודאג לחמם את הקשרים ביניהם ובין ארצו. הממשל החדש סייע ליהודים בארץ ישראל במשלוחי נשק ומזון ופעל למענה בצינורות הדיפלומטיים. בהצבעה באו"ם על הקמתה של מדינת ישראל הרים נציגה את ידו בעד.
יהודים רבים עשו דרכם אל קושיצה ואל פראג, אל ניקלשבורג וברטיסלאבה, ואל הערים והכפרים בכל רחבי המדינה. הם באו לחדש ימיהם כקדם ובנו בית, עסקו במסחר ובחקלאות, ניהלו חיי קהילה מסודרים, ומספרם עלה והגיע ל-35,000. השמועות על הקמת מדינה בישראל הגיעו גם אליהם, אבל הם לא מיהרו לוותר על הנינוחות היחסית שזכו בה.

ירח הדבש נמשך זמן קצר בלבד.
ב-1948 ניצבו שתי מדינות – ישראל וצ'כוסלובקיה – על פרשת דרכים.
בסיומה של השנה פנתה כל אחת מהן לדרך נפרדת – ישראל יצאה ממלחמת השחרור אל עצמאות מדינית. צ'כוסלובקיה התמסרה לאדון החדש מברית המועצות, "שמש העמים", והיתה לעוד אחת ממדינות הגוש הקומוניסטי. הממשלה הקומוניסטית שנבחרה בבחירות הדמוקרטיות האחרונות שהתקיימו במדינה, הצליחה במהירות לסלק את המכשולים שעמדו בדרכה ולהשליט מרות, תוך הפגנת כוח ואכזריות. אלפי אנשים ברחו או הושבו בכלא. הרוב הדומם הצטרף מרצונו או בעל כורחו אל השלטון שהקים את "החברה הסוציאליסטית החדשה".
הפרידה בין העמים נעשתה ברוח טובה, וידידות צוננת השתררה בין שתי המדינות –

הצ'כים שלחו ציר לתל אביב, וישראל מינתה את אהוד אבריאל לציר בפראג, עיר הבירה. פראג עדיין שמרה על אופייה הבינלאומי ושימשה מרכז מעבר פוליטי, כלכלי וחברתי, בין המזרח והמערב. הפעילות הציונית הלכה ודעכה, מספר השליחים הצטמצם. היו אלה שליחים רשמיים של המדינה, של הסוכנות היהודית ושל ארגוני סיוע, ולצידם פעלו נציגי המפלגות ותנועות הנוער – מפא"י, השומר הצעיר, בית"ר, בני עקיבא וגם נציגי מק"י – המפלגה הקומוניסטית החדשה בישראל.

השליחים פעלו בתפקיד כפול: גם דאגו לכל צרכי הקהילות המקומיות וגם כשליחי עלייה המבשרים ליהודים על המולדת החדשה אליה הם יכולים לבוא ולמצוא בה בית חם. הכינוסים שלהם משכו רבים שבאו לשמוע מה יש לשליחים להציע, ומה יכול להיות להם טוב יותר בישראל.

בין השליחים פעלו גם שמשון שכטה והחברים, שעסקו בשיווק רעיון הבריגדה היהודית.

הם עסקו בתיאום והכנת הפעילות, ביחד עם הקונסול אבריאל. שכטה רמז לצ'כים, כי המתנדבים ישרתו את הרעיון הקומוניסטי. נציגי המפלגה הקומוניסטית מישראל, בחשו גם הם במהלכים והביעו את דעתם בפני המארחים שלהם בפראג כי הכוח הנבנה יסייע למיגור האימפריאליזם המערבי במזרח התיכון. מטעם ממשלת ישראל השתתף במגעים

1948 – אסיפה של יהודים מצ'כוסלובקיה עם שליחים מישראל במלון פופ בקארלובי–וארי

אהוד אבריאל, שהבטיח לממן את עלות ההכשרה הצבאית, שהסתכמה ב-200 אלף דולר.
המגעים הולידו הסכם בו נכתב בין היתר:
"אנחנו עומדים לארגן על אדמת צ'כוסלובקיה יחידה עצמאית קרבית של מתנדבים יהודים, שתכלול בערך אלף איש ואשה".
ההסכם פירט את ההכשרה הצבאית הנחוצה ואת הסיוע הלוגיסטי שיינתן על ידי הצבא הצ'כי וימומן על ידי ישראל. וילי קאהן, אחד מארבעת היזמים, מונה לפקד על הבריגדה לצידו של אנטון סוחור, קצין בצבא הצ'כי. שכטה המשיך לעסוק בענייני מינהלה וארגון.
הצ'כים חתמו על הסכם להקמת הפרויקט אך הצניעו את מעורבותם בו. קצין בכיר מטעמם אמר לשכטה: "בחורים, מותר לכם לעשות מה שנדרש, אני לא צריך לדעת הכל".

באוגוסט 1948 הוקם מחנה האימונים בוולקה שטרלנה, מזרחית לעיר פראג.
מאות יהודים באו להיות שותפים להכשרה – גברים ונשים, צעירים ומבוגרים, רווקים ובעלי משפחות. הם עברו אימוני נשק ושדאות, הם ביצעו תרגילי לחימה משולבים טנקים ויחידות חיל רגלים, הם למדו עברית וקיבלו הרצאות על מדינת ישראל, ובלילות, לאור מדורה, שרו שירי פלמ"ח עם מילים שלא הבינו.
עד סוף הקיץ נרשמו אלף ומאתיים מתנדבים, שהאמינו כי הם באים להילחם את מלחמת השחרור של העם היהודי בארץ ישראל.

בישראל התנהלו העניינים קצת אחרת מהתכניות המקוריות.
המלחמה שפתחו בה כל מדינות ערב נגד המדינה העצמאית, עמדה לפני סיום. ניסיונות בינלאומיים לתווך בין הצדדים לא הניבו תוצאות ממשיות – הפוגה ראשונה שהוכרזה עצרה מעט את הקרבות, אבל הם נמשכו על אש קטנה, וצה"ל הוסיף לנוע ולכבוש כל שטח עוין המסכן את קיומה של המדינה. כשהוכרזה ההפוגה השנייה, שוב ישבו הצדדים למשא ומתן ונקבעו גבולות זמניים, שהרחיבו את שטחה של המדינה – הרחק מן התוואי המקורי שנקבע לה בהחלטות האו"ם.
הבריגדה הצ'כית ומשימותיה, נדחקו מסדר היום של ראשי המדינה, ועל הפרק עמדו משימות הקיום החדשות: הקמת מוסדות לאומיים, פיתוח תעשייה וחקלאות ויישוב מאות אלפי עולים שהמשיכו לזרום מכל רחבי העולם.
נחיצותו של הכוח המאורגן אי שם באירופה כבר לא היתה כל כך ברורה.
צבא הגנה לישראל אמנם ליקק את פצעי מלחמת השחרור, וחיילים מוכשרים ומאומנים יכלו לעזור לו, אבל יתרונם היה גם חסרונם: דוד בן גוריון, שהכריז על הקמת המדינה ועמד בראשה, חשש מקבוצה מאורגנת של חיילים. זה עתה החליט על פירוק את הפלמ"ח וארגוני האצ"ל והלח"י שהצטרפו כולם לצבא אחד ללא השתייכות ארגונית. קבוצה מאורגנת יכולה לעשות צרות בצבא המתארגן ובונה את גיסותיו. יותר מכל היו ראשי המדינה ערים לעובדה שחיילי הבריגדה מגיעים ממדינה שכבר היתה תחת השפעתה של ברית המועצות. שליחים של מק"י הסתובבו בין אנשיה ועשו נפשות לרעיון הקומוניסטי.

בזמן שהבריגדה החלה באימוניה, יצאו לישראל חברי משלחת רשמית ובהם הגנרל הצ'כי אנטון סוחור, וילי קאהן ושמשון שכטה. הם באו להכשיר את הקרקע לבואם של החיילים,

ולשם כך נפגשו עם הרמטכ"ל הישראלי, יעקב דורי, ועם נציגים רשמיים של הממשלה הזמנית. הישראלים אירחו אותם בסבר פנים יפות אך נזהרו מהבטחות ממשיות.
כשדיברו על מקום יישוב מסודר לאנשי הבריגדה, היו הישראלים נדיבים יותר. גבולות המדינה התרחבו ולא חסרו מקומות שוממים שיספקו אדמה ובית. יישוב יהודים בכל פינה היה משימה לאומית. תנועת המושבים חיפשה בנרות עולים חדשים שיהיו מוכנים להיאחז בקרקעות הפנויות, וכל מי שביקש לעלות ולהתיישב – קיבל את מבוקשו.
שכטה וחבריו נסעו לראות מקומות אפשריים להתיישבות.
הם ראו שטחים פנויים על יד עכו, הם ביקרו בחורבות כפר נטוש בחוף מכמורת, ועלו לסייר על הרי הכרמל. שם באחד המורדות הדרומיים של הכרמל, בקצה דרך העולה לגבעה קטנה, הגיעו לכפר ערבי נטוש בשם **אִיגְ'זִים**. יושבי הכפר נמלטו במהלך הקרבות והותירו מאות בתים פזורים על הגבעה, ולרגליה אלפי דונם פוריים המשוועים לעיבוד חקלאי. על הגבעה הנידחת, המשקיפה אל הים התיכון עמדו חברי המשלחת והחליטו כי זה המקום המתאים.

הקומונה על שם יאקורט וולף – דף מתוך התקנון שכתב נפתלי מרש באוקטובר 1948

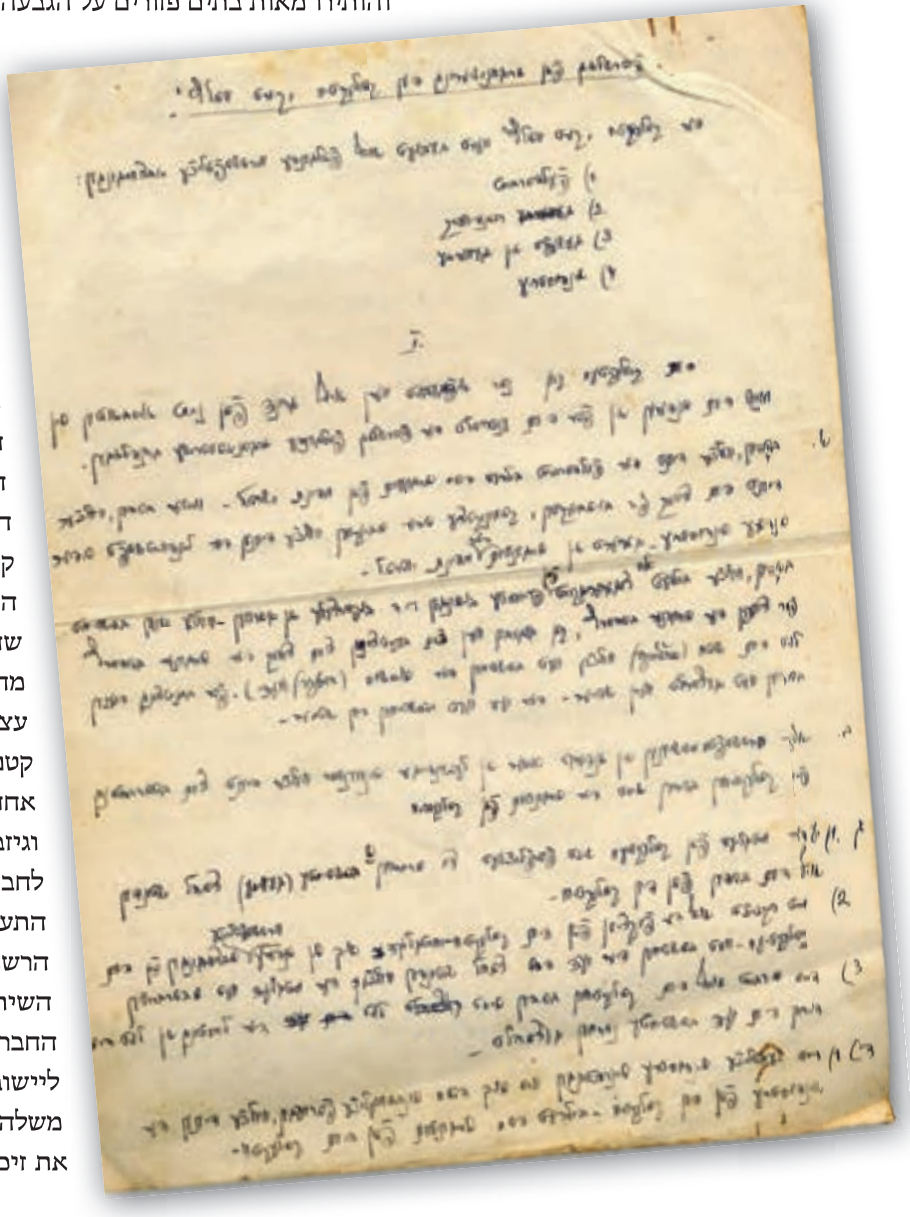

שכטה חזר לוולקה שטרלנה לספר לחברים על הביקור ותוצאותיו.
החברים שמעו ממנו על המצב בארץ ישראל, והתחילו להפנים, כי המשימה אשר לשמה התכנסו במחנה ההכשרה הולכת ומתרחקת מאיתם. השמועה עשתה כנפיים ברחבי המחנה, וכמה מאות החליטו לפרוש. האחרים המשיכו להתאמן ולקוות שהדרך בה הם הולכים תביא אותם אל מקום מבטחים.
קבוצה אחת, מלוכדת במיוחד, הוסיפה אל החלום קווי דמיון ומתאר: הם גיבשו רעיון שהתאים לרוח הסוציאליסטית הנושבת מעל מחנה ההכשרה. בשיחות שקיימו בינם לבין עצמם, נסחפו בלהט ציוני. בדמיונם ראו קומונה קטנה המתיישבת בכפר המיועד על הרי הכרמל.
אחד מאנשי הקבוצה, נפתלי מריש, שהיה מדריך וגיזבר הממונה על איסוף תרומות היהודים, ישב לחבר את תקנון הקומונה, ופרט בהרחבה את נושאי התעסוקה והמגורים, את הקשר עם המוסדות הרשמיים במדינת ישראל, ואת חיי התרבות בכפר השיתופי החדש.
החברים, שהיו בטוחים בעצמם, אף מצאו שֵם ליישוב אותו יקימו. הם החליטו להקדישו לאחד משלהם, יאקורט וולף, גיבור מקומי שביקשו לכבד את זיכרו.

בנובמבר 1948 שרר חורף כבד באירופה וענני כבדים כיסו את שמי צ׳כוסלובקיה.
השלטון הקומוניסטי הידק את אחיזתו במדינה. השערים ננעלו ולא התאפשרה עוד יציאת אזרחים, התעשייה הולאמה והאדמות חולקו מחדש ברוח תורתו של קארל מארקס.
הרוסים, בעלי הבית החדשים במדינה, כבר הבינו כי מדינת ישראל לא מתכוונת ללכת בדרך שהתוו, ופניה אל ארצות הברית והמערב. הם הורו על חיסול מחנה ההכשרה הצבאי, וביקשו מהנציגים של ישראל לקפל את החפצים ולהסתלק.
הלחץ הגובר והולך והעתיד הלא ברור, הביא למגעים תכופים בין ממשלות ישראל וצ׳כוסלובקיה שהניבו הסכם של הרגע האחרון. במסגרת ההסכם התאפשרה יציאתם המיידית של 25,000 יהודים. היוצאים התבקשו להשיב את דרכונם הצ׳כוסלובקי ולהצטייד בדרכון ישראלי, ולא הורשו לקחת איתם אלא רכוש אישי בלבד.
האות ניתן והאוניות יצאו לדרך.
הראשונה יצאה בדצמבר, ואחריה יצאו אוניות בזו אחר זו ועל סיפונן מאות יהודים שעזבו את ביתם כדי להתחיל שוב מנקודת האֶפֶס. מי שהצליח, ארז את חפציו בתוך ״ליפט״ שנשלח עם האוניה, ומי שלא, הסתפק בבגדים שעל גופו ובמעט הכסף המזומן שהצליח להחביא במזוודה.

איש לא הביט לאחור.
הם, צאצאיהם של דורות רבים אשר חיו בגולה, הותירו מאחוריהם זיכרונות על מקום שהיה להם בית, מקום שטוב היה לחיות בו. צ׳כוסלובקיה, שהיתה פעם צ׳כיה וסלובקיה, שהיו פעם אוסטרו-הונגריה, שהיו בוהמיה ומוראביה; חבלי ארץ שעברו משלטון אחד לאחר, בהם חיו הם ואבותיהם והורי הוריהם – כפריים ועירונים, חקלאים וסוחרים, משכילים ובורים, פקידים ובעלי עגלות. לעתים שווי זכויות לעתים מוגבלים – אבל בדרך כלל חיו בשלום עם שכניהם, הקימו קהילות שרשמו פרקי היסטוריה מפוארת עוד מהמאה ה-16, בה חי האיש המייצג יותר מכל את יהדות צ׳כוסלובקיה: המהר״ל מפראג.

בין היוצאים התערבבו חברי ההכשרה מהבריגדה, וביניהם הקבוצה שחלמה על קומונת יאקורט וולף. הם היטלטלו בין גלי הים התיכון, הסוער מרוחות החורף הקשה, שפשפו כפות ידיים לחמם את גופם ונפשם בדרך אל הפרק הבא בנדודיהם. את הזמן העבירו בחיבור עוד פיסות של חלומות על יישוב פסטורלי המשקיף אל הים בו הם שטים.
הם, כמו חבריהם לאוניה, המתינו בדריכות לרגע שבו תדרוך כף רגלם ביעד לא ידוע בארץ המובטחת.
להם היה יעד: גבעה עם בתים נטושים שנקראה איג׳זים.

איג'זים – סוף הדרך

בדרך לחיפה, קצת אחרי זיכרון יעקב, שכן הכפר איג'זים.
ערבים תושבי הסביבה עשו את דרכם על סוס או חמור, במכונית או ברגל – פנו ימינה מהכביש הראשי, עלו על דרך סלולה העוברת בין כרם ענבים למטע זיתים, בין שיחי צבר ופרחי בר צבעוניים.
בדרכם העולה להר יכלו להביט שמאלה ולראות סלעי טוף שחרחרים, שרידי פעילות וולקנית של הר געש קדום. אחרי ארבעה קילומטרים, ממש בקצה הדרך, הגיעו אל גבעה הנסתרת מן הדרכים הראשיות ומכל כפר אחר בסביבה. שם, בסוף הנתיב הסלול, עמדו מפוזרים מאות בתים קטנים ושטוחי גג, בני חדר או שניים, בלי סדר ותכנון אלא על פי צרכי המתגוררים בהם – 3,000 איש, רובם מוסלמים ומיעוטם נוצרים.
הנוף לא עצר את נשימת החיים במקום.
הם התנהלו מזריחת החמה ועד שקיעתה: הפלאחים יצאו לעבד שדות חיטה המשתרעים לרגלי הגבעה, לבצור ענבים ולקטוף חרובים למכירה בשווקים, למסוק זיתים ולהעבירם לבית הבד. בעלי מלאכה המתינו ללקוחותיהם, האופה השכים למאפיה במרכז הכפר, המורים לימדו נערים ב"מדרסא" המקומית, נשים כיבסו, בישלו וקנו אוכל באחת מעשרים חנויות המכולת של הכפר. מדי בוקר יצאו לעבודתם מחוץ לכפר – חמישה פקידים במשרדי הממשל האנגלי בחיפה, עשרה שוטרים בתחנות המשטרה בזיכרון יעקב ובחדרה, שני עובדי מסילת הברזל, ומנהל בית ספר בצמח.
בערב שבו כולם הביתה והתכנסו עם בני משפחותיהם, כמו כל תושבי הכפר, לאכול ארוחה משותפת לאור עששיות נפט, ללכת לישון ולנעול עוד יום שיגרתי כאחד הימים בעשור הרביעי של המאה ה-20.

מסביב לאיג'זים נשקפו קימורי הכרמל וקעריו.
עם שחר יצאו הרועים אל ההר למסעות של קיום ופרנסה. הם הובילו עדרי בקר וצאן בין הגבעות הירוקות ברוב ימות השנה ומעתירות מטובם לבעלי החיים ובני האדם. ביום של שמש נחו הרועים בצל אחד מעצי החרוב הפזורים בין הגבעות סביב. מי שהרחיק עם עדריו הגיע אל נחל חָרֵב בו חצובות בסלע מערות קדמוניות. ספק אם ידע מישהו מהם כי מערות אלו שימשו לפני מיליוני שנים את האדם הניאנדרטלי אשר שרידיו התגלו בתוכם והדהימו מדענים וארכיאולוגים.
המורשת המקומית סיפרה על משפחת שבט אל מאדי, שאנשיה התנחלו לראשונה באדמות איג'זים במאה ה-19. מנהיג השבט ברח מפניו של דאהר אל מאהר, שליט הגליל בממלכה העות'מנית, שביקש להורגו. אל מאדי נדד עם בני משפחתו בהרי הצפון עד שהגיעו אל הגבעה, בה קבע את משכן בני החמולה.
"איג'זמ'ת" הוא אמר לבני משפחתו הנודדים. יעני, כאן אנו עוצרים ונחים.

מאז, גדלה המשפחה והרחיבה את אדמותיה ואת בתיה בהר ובעמק. עד תחילת המאה ה-20 הצטרפו אליה בני משפחות אחרות שעבדו את אדמתם, ושבטים בדואים, שתקעו יתדות אהלים בסביבה. לא רחוק מהם, התנחלו משפחות ערביות שבנו את ביתן על הגבעות מדרום וממערב, והקימו את הכפרים עין רזא'ל וג'בע. "המשולש הקטן" קראו לשלושת הכפרים, להבדיל מהמשולש הגדול – שכם, טול כרם וג'נין.

שלוות איג'זים התערערה עם פרוץ "המרד הערבי הגדול" בשנות השלושים של המאה שעברה.
המרד המאורגן של ערביי ארץ ישראל העלה במדרגה את המאבק על הארץ, הצית אש שהגבירה את השנאה והמחלוקת בין יהודים וערבים ובינם לבין עצמם.
בשוך המרד, היה הכפר איג'זים מפולג ביחסו ליישוב העברי.
במקום החמולות המסורתיות, נחלקו המתיישבים לשתי מפלגות: פלג אחד תמך בקו פעיל ובלתי מתפשר נגד היהודים, ונמנו עליו, בין היתר, בכירים במפלגת אסתאקלאל הלאומנית. מולו, הפלג המתון יותר, עם קומץ משפחות אשר העדיפו את השלום על פני המלחמה. המחלוקת השרתה רוח רעה בין בתי הכפר, שגרמה לויכוחים וסכסוכים שהגיעו לשיאם ברצח אחד מנכבדי הכפר שמכר אדמות ליהודים.
באוירה רוויית המתח התדרדרו צעירים לאלימות לשמה – תושבים מהכפר כיכבו במדורי הפלילים של עיתוני הימים ההם, ביניהם כאלה שנדונו למוות על ידי המשטרה הבריטית.

ב-1947, לאחר שהתקבלה באו"ם "תכנית החלוקה" – שקבעה שתי מדינות לשני עמים – התגבר המאבק בין שני העמים הנתונים לשלטון הבריטי. מתוך כפרי המשולש הקטן יצאו כנופיות טרור לשדוד ולגנוב, לחטוף, לירות ולרצוח יהודים וחיילים אנגלים. הדי היריות ואש המלחמה המלחכת בסביבה, הביאה לזליגה של משפחות מתוך הכפר למקומות שקטים יותר. הן עקרו אל הכפר פוריידיס הסמוך, שם מצאו מנוחה בקרב מתיישבים, שבחרו לא להצטרף למאבק.
הכרזת העצמאות והחרפת המצב הביטחוני הגבירו את מעשי האיבה.
בעידודו של פאוזי קאוקג'י, מפקד צבא ההצלה הערבי, פעלו הכנופיות מהמשולש הקטן לניתוק צירי תנועה ממרכז הארץ לצפונה. הכנופיות חסמו את הציר יקנעם-זיכרון יעקב, וירו ללא הרף לעבר מכוניות שחלפו בכביש המוביל לחיפה. אחת המכוניות נעצרה וארבעת נוסעיה היהודים נחטפו סמוך לכניסה לאיג'זים. הארבעה שוחררו מאוחר יותר בעיסקת חליפין.

אזור המשולש הקטן ב–1948

צה"ל הגיב בהתקפות על שלושת הכפרים, שעל פי החלטת האו"ם נכללו בשטח הריבוני של מדינת ישראל. בהיותו עסוק בגזרות לחימה אחרות, הסתפק הצבא בהתקפות מקומיות ובהמטרת אש תותחים, עד שהוכרזה הפוגה ראשונה בלחימה, ומיד אחריה הפוגה שנייה. ההפוגות לא עצרו את ירי הכנופיות שהמשיכו לחסום את צירי התנועה ולירות לעבר יישובים וכלי רכב.

במקביל, ניסו מתווכים להשפיע על הכפריים להניח את נישקם ולהשתלב במסגרות החוק והסדר במדינה החדשה. שליחים מטעם הצבא הבטיחו לדאוג לשלומם של הכפריים תוך הבטחה להמשך מגוריהם בכפרים, כאזרחים שווי זכויות ללא הפרעה. המתיישבים המקומיים לא נענו לדרישות הכניעה. הם האמינו כי ניצחונם קרב, ושאבו עידוד מצבאות ערב שהוסיפו להילחם בכל גזרות המלחמה, מהנגב ועד הגליל.

בסוף יולי 1948 החליטה הממשלה הזמנית בישראל להוציא לפועל את "מבצע שוטר".

כבולה בהסכמי הפסקת האש עליהם חתמה, וניצבת מול סכנת חיים ממשית לאזרחיה, הורתה לצבא לשלוח כוח צבאי משולב עם שוטרים צבאיים לבצע משימה משטרתית לכאורה. מטרת המשימה הוגדרה: אכיפת מרות המדינה על אוכלוסייה מתמרדת, וטיהור האזור מכוחות מזויינים לא סדירים.

לביצוע הפעולה, הוכנו כוחות שיריון ופלוגות חיל רגלים מחטיבת אלכסנדרוני בסיוע פלוגות מחטיבת גולני וכרמלי. על חוף הים הוצבו תותחים שהמטירו אש לריכוך היעדים.

בלילה הראשון למבצע, נראה היה כי המשימה נכשלה. פלוגה אחת עלתה על מארב, פלוגות אחרות טעו בדרכן ולא הגיעו אל היעד, וכוח השיריון נעצר במחסומי הכביש. אבל הנשק המסייע מחוף הים ומטוסי חיל האויר שהפציצו את עמדות הלוחמים הערבים – שינו את מהלך הקרבות, וההתנגדות הלכה ונחלשה.

בליל ה-25 ביולי, הצליחו פלוגות הרגלים להיכנס לשטח, אך מצאו מעוזים ריקים.

שמונה מאות לוחמים ערבים נמלטו מזרחה, ובעקבותיהם נסו גברים, נשים וילדים שהפסידו את המלחמה, את האדמה, ואת הבית.

הכפר איג'זים הגיע אל סוף דרכו.

מתיישביו עברו אל ערי "המשולש הגדול" מעבר לגבול. כמה מהם מצאו מיקלט ביישובים ערבים ודרוזים בסביבה.

קומץ קטן של עשר משפחות, נותרו בעמק מאקורה השוכן בפאתי הכפר. הן התלכדו סביב האפנדי, מחמוד אל מאדי, שלא נטש את ביתו בעמק הפורה ונצמד אל הקרקע עליה גרו אבותיו. אל מאדי, שלא נמנה עם פעילי המאבק, האמין בדו-קיום עם יהודים ורכש ידידים בכירים במוסדות היישוב העברי – ידע כי לא יגעו בו לרעה.

הכפר איגזים בדרך לחיפה
נתרוקן כליל מיושביו

דיווח בעיתון ידיעות אחרונות, 28 ביולי 1948

חצי שנה עמדו בתי הכפר שוממים.

בעמק מאקורה המשיך האפנדי מחמוד אל מאדי לעבד את אדמותיו. מדי פעם עלה אל הבתים שהשאיר על הגבעה, אבל לא היה לו מה לחפש שם – הבתים עמדו עזובים. ארנבות ושועלים שוטטו בימים ובלילות בין שבילי הכפר העזוב והתמקמו בחדרים הריקים, תנים שחרו לטרף, עשבי בר טיפסו על גדרות האבן בחצרות, ובצידי הדרכים נותרו נתזי אבנים וחלקי מתכת – מזכרת לקרבות שהתחוללו במקום.

איג׳זים, על בתיו ושדותיו, הוכרז כשטח נטוש והועבר לרשות האפוטרופוס על נכסי נפקדים במדינת ישראל. עוד ארבעת אלפים דונמים נוספו למאגר הנדל״ן הנטוש שהלך ותפח עם בריחתם של ערביי ישראל מכל רחבי הארץ.
בשקט שאחרי הסערה, נראו מעט מאד אנשים על הגבעה.
צה״ל ערך אימוני מחלקות בעמק שממזרח, וחייליו סיירו במקום למנוע פלישת אנשים אל הבתים, נציגי האפוטרופוס הגיעו עם פועלים לקטוף את היבולים המיותמים בשדות, ועובדים במשרדי ממשלה באו לאמוד את השטח ולנהל רישומים.

באחד הימים הגיעה לגבעה מכונית צבאית. ירדה ממנה קבוצת אנשים וערכה סיור ממושך בין השבילים.
שלושה מאנשי הקבוצה, אזרחי צ׳כוסלובקיה, קיבלו הסברים על המקום והשקיפו אל השטח סביב. הם נראו מרוצים מהסיור, וברידתם חזרה אל הכביש הראשי הביעו את דעתם כי חבריהם, ניצולי מלחמת העולם השנייה, יוכלו להפיח רוח חיים בגבעה השוממה.
איגזים קראו לה הצ׳כים, כי לא יכלו להגות את השם הערבי המלא **איג׳זים**.
הגבוה מבין השלושה, שמשון שכטה, קבע באופן נחרץ: החברים מהצ׳סקה בריגדה יתיישבו על חורבות הכפר איגזים.

מטע הזיתים מימי איג׳זים

עולים על הקרקע

בינואר 1949, התרחבו מימדי "העלייה ההמונית", הגדולה והמשמעותית בין גלי העלייה של יהודים לישראל.

בתוך שנה אחת הכפילה המדינה את מספר תושביה, שעמד עם הקמתה על 650 אלף איש.

בכל שבוע הגיעו אוניות לנמלי חיפה ותל אביב, הורידו אלפי עולים, ושבו לסיבוב נוסף של הסעה המונית מארצות אירופה וצפון אפריקה. מטוסים פרקו עולים מתימן ועירק ומסין וארצות המזרח הרחוק. עוד אלפים רבים עלו בדרך לא דרך, והגיעו עייפים אך מרוצים לארץ הקדושה להם.

הם עברו תהליכי קליטה מהירים, ורובם שוכנו במחנות עולים שהוכשרו במיוחד עבורם.

במחנות התקבצו יחד הונגרים עם מרוקאים, בולגרים עם תימנים, דוברי יידיש ודוברי ערבית, משכילים וחסרי השכלה, בעלי מקצוע ופושטי יד, סוחרים וחקלאים, מורים ופקידים – כולם התגוררו בחדרים קטנים, באוהלים, או באולמות מרווחים בהם נפרשו מיטות שדה לאורך הקירות. שם הם אכלו ושתו ובילו יממות שלימות, עד שיתאוששו מהלם הקליטה וימצאו דרך לצאת משם.

סדר היום כלל לוח זמנים ריק למדי.

אנשי מינהלה דאגו לקיומם היומיומי, נציגי ממשלה הסתובבו להציע להם מקומות תעסוקה ודיור, מרצים וצוותי בידור סיפקו להם תרבות, ועיתונאים באו לראות מקרוב את קיבוץ הגלויות ולדווח לקוראיהם על התופעה החברתית, המנותקת לגמרי מהחיים במדינת ישראל. העולים שהו במחנה ימים או שבועות או חודשים – תלוי באופיים ובנחישותם. אפשר היה לצאת בקלות מהמחנה ולמצוא פרנסה וקורת גג. כך עשו בעלי הרצון והיוזמה, וכאלה שמצאו בני משפחה או חברים שהגיעו קודם וכבר הסתדרו.

בין הנקבצים במחנות, היו גם עולי צ'כוסלובקיה.

כמו עולים אחרים, הם התחברו בתוך קבוצות משלהם, וטיכסו עצה איך להמשיך משם הלאה. חיפשו מכרים בארץ שיעזרו להם להשתלב, הלכו ללשכת עבודה לחפש תעסוקה זמנית בה ירוויחו לירה אחת ליום, ליקטו מידע איפה אפשר להסתדר, ושמעו על אפשרויות מגורים בעיר ובכפר.

ריכוז גדול במיוחד נקלט בעיר חדרה, במחנה "אגרובנק" ובמחנה "ברנדייס".

במחנות אלו התקבצו כמאה משפחות ורווקים בודדים שנותרו מהגרעין הקשה של הבריגדה הצ'כית, בראשם עמד המדריך נפתלי מריש. הם לא נגמלו מהרעיון להקים כפר שיתופי המתבסס על תעשייה וחקלאות. מצוידים בהמלצות של שמשון שכטה, התכוננו לבאות. הוא עצמו נשאר באירופה לחסל את מחנה הבריגדה ולדאוג שכולם יעלו לארץ.

לפני שיצאו תדרך אותם על הנעשה בארץ ונתן להם את שמות האנשים והמשרדים אליהם יוכלו לפנות כדי לממש את הרעיון.
אם לא חיילים בצבא, כך אמר להם, לפחות תקימו ביחד את הכפר.
"אני אגיע בקרוב" – הבטיח, וגם מסר התחייבות של ממשלת צ'כוסלובקיה לשלוח להם מכונות תעשייתיות, שישמשו את המפעלים שיקימו.

בימים הראשונים עוד תהו אם אכן אין המדינה זקוקה למיומנותם הצבאית.
נציגי הצבא הגיעו למחנות אבל אף אחד מהם לא שמע על הבריגדה הצ'כית. העולים החדשים, כמו אזרחי המדינה, גוייסו בסגנון הפלמ"ח – "כל בחור וטוב לנשק, כל בחור על המשמר". הגיוס לצבא נעשה על פי פקודה ונערך על פי חוק השירות הצבאי, שקבע כי כל הצעירים מגיל 18 מתחיילים מיד, והמבוגרים – מקבלים הנחה ומתגייסים למילואים בהתאם לגילם ולכושרם הגופני.
"בריגדה-שמיגדה" – אמר אחד הנציגים, והניף ידו בביטול, כששמע מישהו מזכיר אותה.
"יש לנו את צבא הגנה לישראל" – הסביר את המֶסֶר שהגיע מלמעלה: בן גוריון רצה ממלכתיות באזרחות ובצבא, בלי קבוצות מאורגנות ובלי השתייכות רעיונית. היחידות הצבאיות הורכבו מחיילים שנולדו כאן, בצוותא עם עולים שהגיעו זה עתה מצ'כיה, מתימן, מצרפת וממרוקו. ובכלל, בן גוריון וחבריו חששו מחיילים שעלו מארצות קומוניסטיות ויש להם נאמנות חשודה לרעיונות שלא מקובלים עליו.

איך מקימים כפר?

הפקידים עליהם סיפר שכטה לחברים, לא נראו בסביבה.
במקומם ישבו במשרדי המחנה פקידים שלא ידעו דבר על הקמת כפר ליוצאי הבריגדה, ויכלו רק להפנות אותם לפקידי ממשלה שישבו בתל אביב ובירושלים.
בין יושבי המחנה היה גם פישל דוידוביץ'.
דוידוביץ' הגיע מצ'כוסלובקיה כמה חודשים קודם לכן, והכיר לראשונה את חברי גרעין ההכשרה הצבאית. הוא לא שמע על הבריגדה, אבל התלהב מרעיון החיים בכפר והקמת משק חקלאי, והחליט לתרום את קשריו. בוקר אחד קם ונסע באוטובוס אל העיר חולון, שם פגש את ד"ר חיים קוגל ראש העיר, חברו ובן עירו בחוץ לארץ. קוגל נרתם לעזרה וכבר למחרת לקח את דוידוביץ' ואת נפתלי מריש אל משרדי הסוכנות היהודית.
במשרדי הסוכנות בתל אביב, נזכרו כמה פקידים בכירים שיש על הנייר תכנית כלשהי ליישב עולים מצ'כוסלובקיה.
והנה באו העולים ומבקשים לפרוע את השטר.

הקבוצה היתה מיעוט בולט שלא נראה כדוגמתו.
הביקוש למגורים בכפר היה נמוך. עבודה חקלאית לא עניינה את מרבית העולים במחנות, אשר רצו למצוא עבודה ומגורים בעיר. רובם לא הבינו בחקלאות ולא העזו לחשוב על

מגורים ביישוב נידח ומבודד. החיים העירוניים נראו מבטיחים יותר, ושוב פעל חוק העדר הסוחף גם את בני האדם להסתופף בצילו של הרוב.

האידיאליסטים הצ'כים עשו רושם טוב במשרדי העלייה והקליטה, המשוועים לאיכרים ועובדי אדמה.
פגישה ראשונה הולידה עוד פגישה.
דוידוביץ' ומריש עברו ממשרד למשרד, מפקיד לפקיד, מדברים ביידיש, השפה שפתחה דלתות באותם ימים.
הם זכו לסימפטיה. איתה נכנסו אל מבוכי הבירוקרטיה, שכבר התקיימה כאן, ועליהם היה לפצח אותה ולהכיר את הפקידים החשובים – אלה ישבו בארגונים ומוסדות עלייה שנקראו בפי כל: "הגורמים המיישבים". שם, במנגנון שצמח במשך שנים, ביצעו את אחד מיעדיה הראשיים של המדינה: הקמת התיישבות והיאחזות בקרקע.

בשיעורים מעשיים, בנסיעות ארוכות מהמחנה אל המשרדים, הבינו כי ישנם הרבה גורמים רשמיים בדרך אל הכפר:
בראשם עמדה **הסוכנות היהודית**, הנושאת בעול העלייה והקליטה, התומכת וממממנת את פיתוח "ההתיישבות העובדת".
לצידה פעלה **הקרן הקיימת לישראל**, הארגון המחזיק בבעלות על קרקעות המדינה.
וישנה **ההסתדרות**, ארגון העובדים הגדול במדינה, ולידה **המרכז החקלאי**, שהוא ארגונם של החקלאים ועובדי האדמה. וישנה **תנועת המושבים**, שהיא ארגון גג של רוב המושבים בארץ.
וישנו **משרד החקלאות** של הממשלה.
וכולם יחד וכל אחד לחוד, צריכים להקים ועדות ולקבל החלטות, לחתום על מסמכים, ולשלוח אנשים, ולספק ציוד ולהחליט מי הולך ולאן. וכל מי שנזקק לגורמים המיישבים צריך לנסוע באוטובוס לתל אביב, בה נמצאים המשרדים הראשיים של כל אחד מהמוסדות, ומי שרוצה להתיישב בצפון צריך גם לנסוע לחיפה, בה נמצאים משרדי המחוז הצפוני של המוסדות.
ראשי הקבוצה לא נבהלו.
מריש רכש ניסיון בעבודה פקידותית ומנהלתית, זכריה מרזל עסק בניהול חשבונות, ודוידוביץ' שלחם בצבא הבריטי, ידע לדבר ולקרוא אנגלית, אחרי שהות ממושכת בבריטניה.

מה שלא ידעו החברים הוא, כי מאחורי הקלעים של בניין הארץ מתנהל מאבק גלוי על כל נקודת יישוב חדשה. בראש המאבק עמדו אנשי הקיבוצים והמושבים הקיימים. אלה שנקראו "ההתיישבות העובדת", וזכו להילת הציונות, בהיותם החלוצים הנושאים בעול ההיאחזות בקרקע. הם, שהיו מאורגנים בתנועות פוליטיות כמו "הקיבוץ הארצי" או "הקיבוץ המאוחד" – התנגדו להקמת יישובים על ידי עולים חדשים.
עולה חדש לא מבין בחקלאות, אמרו דובריהם – "אנחנו בעלי הניסיון ויש לנו דור המשך של צעירים המבינים מה זו פלחה ואיך חולבים פרה, הבנים שלנו מוכנים לצאת בכל רגע לכל מקום".
הם הציעו לכל עולה חדש שילוב מדורג בחברה קיימת, כדי שיראה וילמד מה היא

חקלאות אמיתית. הניסוחים הרשמיים הסתירו את תדמיתו המקובלת של העולה החדש בעיני המתיישבים הוותיקים:
הוא פליט מלחמה – הם לוחמים;
הוא נרדף ומוכה – הם עשויים ללא חת;
הוא היהודי עם המנטליות של הגולָה – הם הצברים הקוצניים שעיצבו מחדש את דמותו של הישראלי עם הבלורית המתנפנפת ברוח.
המאבק שילב מניעים אידיאולוגיים יחד עם עניינים מעשיים – משאבים אדירים הופנו לקליטת עלייה, ותקציבים של מיליוני לירות אושרו בחיפזון שנכפה על הממשלה הניצבת מול נחשול אדיר של עולים חדשים.
הוויכוח ניטש בכל הכוח.
הוא התנהל באסיפות עם, בישיבות ראשי הארגונים ובין דפי העיתונות, והגיע עד לדרגים הגבוהים בממשלה. בן גוריון תמך בעמדתו של לוי אשכול מהסוכנות, שבחר בפשרה המקובלת במפלגה השלטת מפא"י: העולים יישלחו גם לנקודות התיישבות קיימות וגם יקימו יישובים חדשים בעצמם.
"גם דגניה הוקמה על ידי עולים חדשים שלא מבינים בחקלאות" – אמר לוותיקים, סיים את הוויכוח, והחל להפעיל את המבצע הגדול ביותר של הקמת מאות נקודות יישוב חדשות. התוצאות נראו בשטח: בתוך שנה אחת קמו 107 יישובים חדשים.

חלף שבוע, והחברים קיבלו אישור עקרוני להקמת הכפר ונקבעה פגישה באיגזים.
בביתו של האפנדי אל מאדי בחוות מאקורה, נפגשו שישה נציגי קבוצת העולים עם אדון בובריצקי מהסוכנות, וכמה מעוזריו. אחרי ארוחה דשנה שהוכנה במיוחד לכבודם, עלו כולם אל הגבעה, הסתובבו בין הבתים והשבילים, וסיכמו את לוח הזמנים לעלייה על הקרקע:
הגברים יעלו מיד לגבעה ויכשירו את המקום למגורים. בני המשפחות יגיעו בתוך כמה חודשים.
החברים שבו אל מחנות העולים לאסוף את הקבוצה הראשונה ונתקלו בקושי הבא: מתוך גרעין של מאה משפחות, הצליחו לקבץ רק עשרים גברים שהיו מוכנים לעלות. השאר, ויתרו על הרעיון, והעדיפו להסתדר בכוחות עצמם.
במקומם הצטרפו משפחות אחרות – השמועה על הכפר השיתופי החדש עברה בין יוצאי צ'כוסלובקיה במחנות, וחבר הביא חבר.

בסוף חודש ינואר עלו לגבעת איגזים כמה עשרות גברים בעשור השלישי או הרביעי לחייהם.
שמש חורפית נעימה פילסה דרך בין העננים האפורים, ורוח קרה הכתה בעצמותיהם.
הם התאספו במאקורה, באחד האולמות הגדולים הפזורים ברחבי החווה של האפנדי, ישבו כולם והקשיבו לאדון בובריצקי מהסוכנות שהציג לפניהם את עתידם הכפרי. אחריו דיברו פקידים מכופתרים שהסבירו להם מהו מושב ואיך הוא מתנהל, מה היא עבודה חקלאית ומה היא נותנת לבעליה. מישהו מהפקידים סיכם את הכינוס בנאום ציוני ומלא פאתוס. הוא דיבר על "אודים מוצלים מאש השואה והגבורה שהחליטו לקשור את גורלם בארץ ישראל". הוא ברך אותם על החלטתם להתיישב על אדמתה, ועל הצטרפותם

פניני אשכול

לוי אשכול נמנה על האנשים הנערצים בכפר.

דמותו של המנהיג המיתולוגי, שישב על כס ראש ממשלת ישראל, זכורה היטב לראשונים.

אשכול שימש כראש מחלקת ההתיישבות בסוכנות, ונחשב למנוע הדוחף את אחד ממפעלי ההתיישבות הגדולים בישראל. הוא זכור היטב גם בזכות היידיש, שפה שהרבה לדבר בה ולהפיק ממנה פנינים.

ראשוני הכפר, זכרו כמה פגישות מעניינות איתו.

שלמה ליבוביץ' לא שוכח את הביקור שערך לוי אשכול בכפר בימים ההם. בעודו מסייר בין בתי הכפר, עבר אשכול ליד הבית של ליבוביץ'. הוא שאל לשמו, והעיר לו:

"שלוימה, הבית הזה יותר מדי יפה בשביל מושב".

צבי וולנר סיפר על משלחת שהגיעה לפגישה במשרדי הסוכנות, בדרישה תקיפה לחבר את הכפר לצינורות המים של מקורות.

אשכול, שקיבל את חמשת חברי המשלחת, פתח את הפגישה בשאלה:

"איזה חג היום בכרם מהר"ל שלא עובדים ?"

הפגישה עצמה נמשכה חמש דקות. החברים אמרו לו ביידיש:

"אין לנו מים", והוא התקשר בנוכחותם למי שצריך וסיים את הפגישה.

ימים אחדים לאחר מכן זרמו המים בכפר.

למפעל הציוני הגדול. בידיים נישאות אל על, בישר להם כי "מאותו יום הינכם חלק בלתי נפרד מההתיישבות העובדת הניצבת בראש החנית של בניין הארץ".
כמה מהיושבים באולם היטיבו לזכור כעבור שנים את דבריו שנאמרו בעברית מתובלת ביידיש, במיוחד הם זכרו את הקהל המצומצם של גברים, מתכרבלים בסוודרים ומעילים, ועיניהם נעצמות בעיצומו של יום ארוך ומלא בנאומים והרצאות.
בסופו של יום בחרו המתכנסים ועד, שהוסמך לייצג את הקבוצה.
לתפקיד יושב ראש הוועד נבחר נפתלי מריש ואיתו החברים: פישל דוידוביץ', יוסף מתיוביץ', יוסף שטרק, ואפרים לבקוביץ'. לתפקיד הגיזבר התמנה זכריה מרזל.
למחרת נסעו חברי הוועד לחתום על מסמכים אצל אדון בובריצקי. הם קיבלו הפנייה לקבלת משאית "בדפורד", מעודפי הצבא הבריטי, וצויידו ב-1,000 לירות ארצישראליות – דמי קיום ומחייה ראשונים, צידה לדרכם החדשה. בשובם, אספו את החברים והכינו אותם להשכמה מוקדמת, בה יעלו כולם על משאית ויסעו לעבוד.

50 גברים עלו בבוקר יום ראשון חורפי להכשיר את המקום שיהיה להם לבית.
המשימה הוגדרה בדו"ח שנכתב על ידי הפקידים מהסוכנות, וניתנה למנהל עבודה שהגיע לפקח על המתיישבים:

"יש להכשיר 400–500 דונם בין הבתים והחורבות, וטרסות בשולי החלקות.
על חלק גדול מהשטחים האלה נמצאים מטעים ערביים לא מסודרים. העצים הם תאנים, זיתים, רימונים, תות, וכד'. כיום מהווה השטח כעין ג'ונגל של קוצים ועשבי בר גבוהים, לאורך ולרוחב יש שיחי צבר גבוהים שמקשים לגשת לחלקות הללו. יש צורך לערוך הכשרה מוקדמת של השטח. לעקור את העשבים, הקוצים והצבר.
רואים חלקות מפוזרות שהוכשרו פעם על ידי ערבים אבל לא במידה מספקת.
את עיזוק האבנים והסלעים המפוזרים יש לעשות בעזרת בולדוזר ו"רוטר". אחרי סיקול האבנים יש לפנות טרסות 20–25 מטר לדונם."

כך למדו העולים החדשים, בהוראות נוקשות ועבודת כפיים מפרכת, מילים עבריות שעיצבו את סדר יומם החדש: **עיזוק** – עקירת טרשים ובניית טרסות לעצירת סחף מי הגשמים, **סיקול** – ניקוי אבנים מהשבילים והחצרות, ו**ייעור** – שתילת עצים בגבעות סביב הכפר.
הכלים הנחוצים להכשרה הובאו מהסוכנות, גם להם היו שמות עבריים קשים להגייה, ועוד יותר לשימוש בשטח: מזחלות, כשילים, דקרים, סכיני להב, את חפירה, מעדר וטוריה.

יממה אחר יממה עסקו הגברים בהכשרת הכפר שלהם.
בלילה ישנו בחווה, ובבוקר השכימו עטופי מעילים והתייצבו למלאכה המייגעת. חורקים שיניים, חשופים לגשמים, הולכים בבוץ, ומייחלים לרגע שהכל יסתיים ויוכלו להביא את בני משפחותיהם. אכלו סנדוויצ'ים בשטח, חיממו לעצמם תה, ואכלו ארוחות ערב במבנה שהוסב לחדר אוכל, וצמוד לו מטבחון, בו הוכן האוכל בידי החבר אפרים לבקוביץ', שהתגלה כטבח מעולה.
התמורה המיידית לעמלם היתה שכר עבודה יומי של לירה אחת ועוד 750 פרוטות,

שהעניקה להם הסוכנות ואותו הביאו בסופי השבוע למשפחה המחכה להם במחנה העולים. בכסף הראשון שלהם במדינה החדשה יכלו לרכוש קצת בגדים, תנור פרימוס חדש, ומצרכים שלא נראו במחנה אלא חולקו בקמצנות בחדר האוכל – בשר ודגים, יין ומשקאות קלים, ירקות ופירות, ומיני מאפה.
בסוף חודש פברואר נרגע מזג האויר, השמש הציצה מבעד לעננים, והחברים יכלו לעבוד בשרוולים מופשלים ובמכנסיים קצרים.

1949 – החברים הראשונים על גבעת איגזים, ארכיון קק"ל

הבית ומה שמסביב

בכל יום ראשון התייצבה משאית ה"בדפורד" של חברי מושב איגזים המתחדש, ואספה את הגברים לעבודה. הנשים והילדים נותרו במחנה, להעביר את החודשים בהמתנה ארוכה וממושכת, עם זמן פנוי ושעמום אינסופי, בין מאות משפחות עולים שהצטופפו סביבם.
מחוץ למחנות עשתה מדינת ישראל צעדים ראשונים של עצמאות.
משרד הפנים ניפק לכל אזרח תעודת זהות חדשה, והבחירות הדמוקרטיות הראשונות הסתיימו בניצחון סוחף של המפלגות הסוציאליסטיות – מפא"י בראשות דוד בן גוריון ומפ"ם. בערים הגדולות והקטנות התנהלו חיי מסחר ערים בין חנויות ושווקים, ואפשר

היה להשיג במחיר טוב רדיו-גרמופון, מקרר ודוד חשמלי. העיתונים דיווחו על שביתות של פועלים המתמרמרים על שכרם הירוד, הפרדסנים נאבקו בממשלה שהכריחה אותם להעסיק עולים חדשים בשכר גבוה, ועם רדת ערב יצאו הבליינים של תל אביב לראות את "הדיבוק" בתיאטרון הבימה, ולחוות אופרה אנינה עם "הספר מסביליה".
מלחמת העצמאות עוד לא תמה, ובאותם ימים בהם השיחות על הסכמי שביתת נשק התקיימו ברודוס, התנהלו קרבות אחרונים לכיבוש הנגב ואילת. בערי הארץ וביישוביה עבר ביטחון הפנים לידי המשטרה העברית, שלקחה לידיה את שמירת החוק והסדר. משטרת התנועה בשיתוף עם הצבא ערכה במשך חודש ימים מבצע מיוחד לאכיפת חוקי התנועה בכבישים – "מבצע מרדכי".
המבצע הזה עיכב את העולים לגבעת איגזים, והכיר להם את הסדר החדש במדינה.

באחד מימי ראשון יצאה ה"בדפורד" ממחנה העולים ועשתה דרכה לאיגזים.
ביציאה מחדרה נעצרו במחסום של שוטרים, שהורו לנהג לרדת מהקבינה הגבוהה. מוישה אייזמן, חקלאי לעתיד ונהג בהווה, עצר את המשאית וירד לשוטרים.
"רישיונות בבקשה" הם אמרו לו, והוא התחיל לגמגם ביידיש ובהונגרית. בירור קצר העלה כי אין למשאית רישיון רכב, ומוישה בעצמו נוהג ללא רישיון נהיגה. הוא נעצר ונלקח לחקירה בתחנת משטרת חדרה הסמוכה, שם התברר כי הדלק של המשאית הוא דלק צבאי שאסור לשימוש אזרחי.
חבריו היושבים במשאית המתינו שעה ארוכה, וכשראו כי מוישה לא חוזר, ניגשו בעצמם לבניין המשטרה ושמעו שהוא עצור. הם הקימו צעקות ודרשו לשחררו כי הוא בחור תמים שלא מבין, כמותם, את סדרי השלטון בארץ. השוטרים לא מיהרו לשחרר את הנהג העבריין, והתקשרו בעצמם לברר במי מדובר. רק אחרי התערבות פקידים של הסוכנות, שחררו את מוישה הנהג לחבריו.
קיבוצניק שעבר במקום, מצויד ברישיון כחוק, התנדב להסיעם למחוז חפצם. הוא נהג את המשאית עד זיכרון יעקב, ושם הודיע להם כי הוא ממהר לקיבוצו ומהגבעה השוממה שהם רוצים להגיע אליה – אין לו סיכוי לצאת, ועם כל הכבוד – עליו להמשיך בדרכו.
עמדו החברים בצומת בלי נהג מורשה. ישבו וחשבו, עד שקם שלוימה ליבוביץ', ועלה אל תא הנהג.
"דיֶיֶרֶא" קרא להם בהונגרית.
מה עם רישיון? שאלו אותו.
"לא מעניין אותי" אמר להם בשפת אימם, "יש הרבה עבודה ואי-אפשר להישאר פה תקועים רק בגלל חתיכת נייר". החבורה הגיעה באיחור לאיגזים, משכורתם היומית קוצצה, ומוישה אייזמן נשלח להוציא רישיון נהיגה.

בחודש מרץ החלו החברים לטפל במבנים הנטושים.
מאה בתים שופצו בקצב מהיר, למגורים. המתיישבים קיבלו הכשרה מעשית בעבודות שיפוץ ובנייה, בסיוע קבלני שיפוצים מהסביבה. הם טייחו וריצפו, הרכיבו דלתות ומשקופים, יצקו בטון וסיידו קירות. פקידים וחייטים הפכו לבעלי מלאכה, סוחרים ואיכרים למדו מקצוע חדש. דוידוביץ' ומרזל התמחו בצביעה, צבי וולנר נהיה רתך, שמואל גרינברגר רכש מיומנות בנגרות.

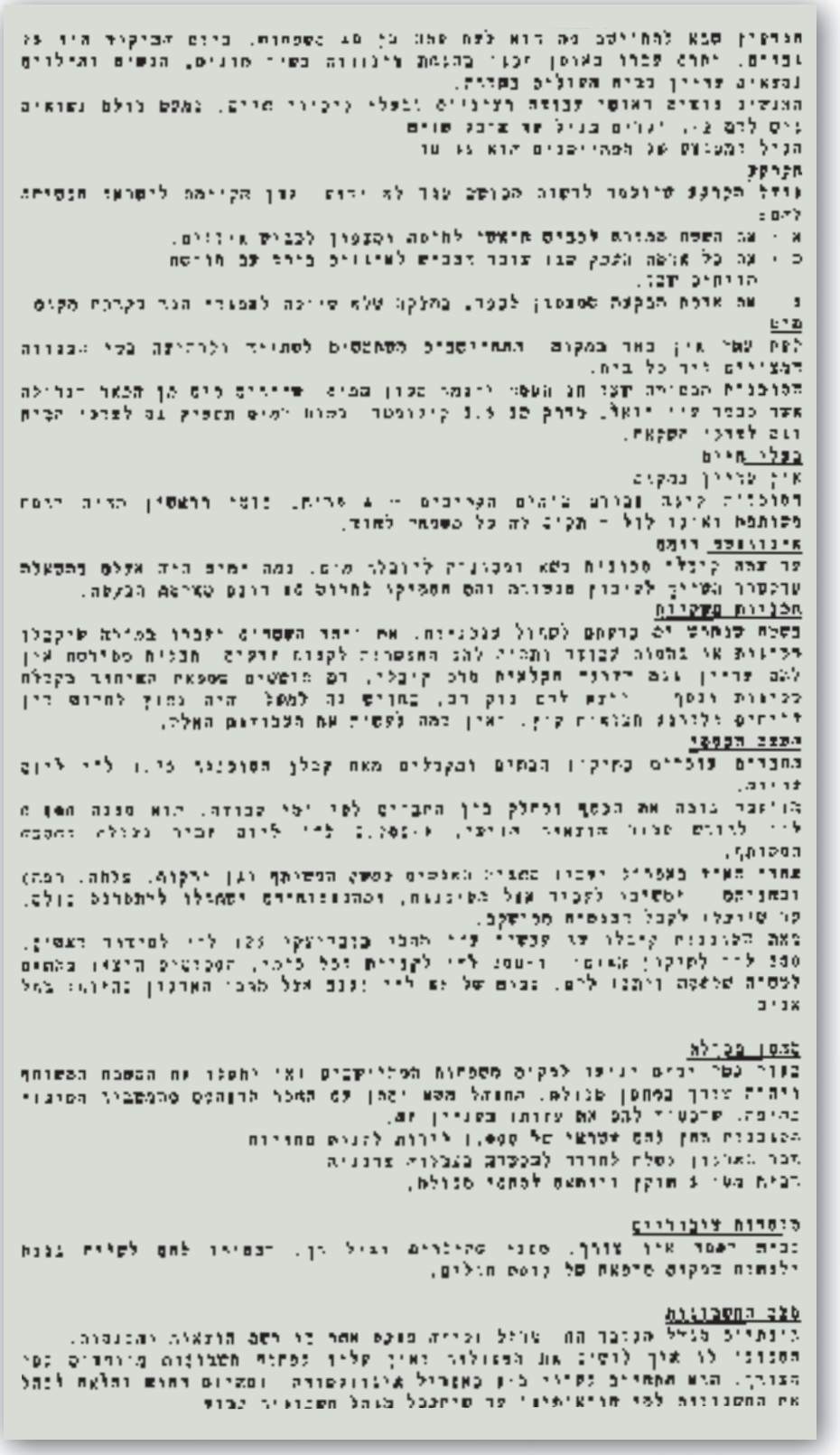

דו"ח שנשלח ב־1949 למשרד בתל אביב, אחרי ביקור נציגי הסוכנות באיגזים

אף אחד מהבתים לא הגיע לרמת גימור מושלמת. הזמן דחק ונגמרו חומרי העבודה שהוקצבו. חלק מהבתים נהרסו לגמרי ואבניהם שימשו לסתום חורים בבתים אחרים, או לסימון שבילים וחצרות.
מה שנבנה היה אמור להספיק כדי לאפשר את בואן של המשפחות. בינתיים נשלחו חלק מהגברים לעבודות דחק מחוץ לכפר, והאחרים הכשירו את החלקות שמחוץ לשטחי המגורים.

מאה משפחות התכוונו הגורמים המיישבים להביא לאיגזים.
חברי הוועד ונציגי הסוכנות, הרכיבו את רשימת המתיישבים, לאחר ראיונות אישיים עם כל משפחה ומשפחה, אבל למרות מאמצי החברים, הצליחו לגייס רק 40 משפחות וכמה רווקים, שהביעו נכונות להתיישב בכפר ועבדו בהכשרה. אליהם נוספו עשרה שהוגדרו "מועמדים" והסכימו לעבור תקופת ניסיון לפני שתתקבל החלטה על מעמדם.
במשרדי הגורמים המיישבים הוכנו תכניות מפורטות לכפר החדש, ושטח הקרקע סומן בקווים כלליים על המפה ללא ציון גבולותיו.
על דעת המתיישבים הוחלט כי יהיה זה "מושב שיתופי", מהדגם שכבר התקיים בארץ.
המושב השיתופי אימץ את דרך הביניים בין הקיבוץ לבין מושב עובדים רגיל. האדמה, התוצרת החקלאית וכלי העבודה – הם רכוש משותף של כל החברים, כמו בקיבוץ.
המשפחות מתגוררות ביחידות דיור פרטיות ומנהלות משק בית נפרד. כל משפחה חיה בהתאם לרצונה ויכולותיה כמו במושב עובדים, אך משכורתה משולמת מהקופה המשותפת, על פי גודלה וצרכיה.

על הנייר, התגשם חזון הקומונה של יאקורט וולף.
בשטח כבר הוכנה התשתית למגורים, ונותר רק לאכלס את הבתים המוכנים. החברים על הגבעה התבקשו לבחור להם את הבית שירצו להתגורר בו, מאלה הפזורים במיתחם הכפר. כל אחד בחר לו בית על פי רצונו וצרכיו העתידיים. בעלי משפחות בחרו בבתים בני שני חדרים או יותר, והרווקים הסתפקו בדרך כלל בחדר אחד. במקרה שרצו שתי משפחות אותו בית, נערכה הגרלה שקבעה מי יזכה.
בתים נפרדים שופצו והוכנו לשמש בעתיד כמבני ציבור – בית כנסת, צרכניה, מזכירות, מחסן לכלים, ובית-עם לאסיפות כלליות. המטבח המשותף וחדר אוכל ששימשו אותם בעבודת ההכשרה לא פורקו, בתקווה אופטימית לארוחות משותפות בחגים וימים טובים.
חברי הוועד הכינו עם הפקידים תקציב נדרש להתנהלות הצפויה עם בוא המשפחות. בתקציב נכללו עבודות חקלאות שעדיין לא החלו.

התקציב שנדרש לפעילות החברים

רשימת המתיישבים הסופית הורכבה ימים אחדים לפני עליית המשפחות. היו בה 50 איש, שיזכו לימים בתואר "ראשוני העולים לקרקע".
הם לא חשבו על ההיסטוריה, ולא עסקו בהנצחת הרגע. היו להם בעיות פרנסה וקיום. מלאכת ההכשרה הסתיימה, ועתידם לא היה ברור. עוד לא חרשו אדמה ולא קטפו יבולי שדות, לא חלבו פרה ולא רעו צאן, המים עוד לא זרמו החשמל סופק בגנרטור.

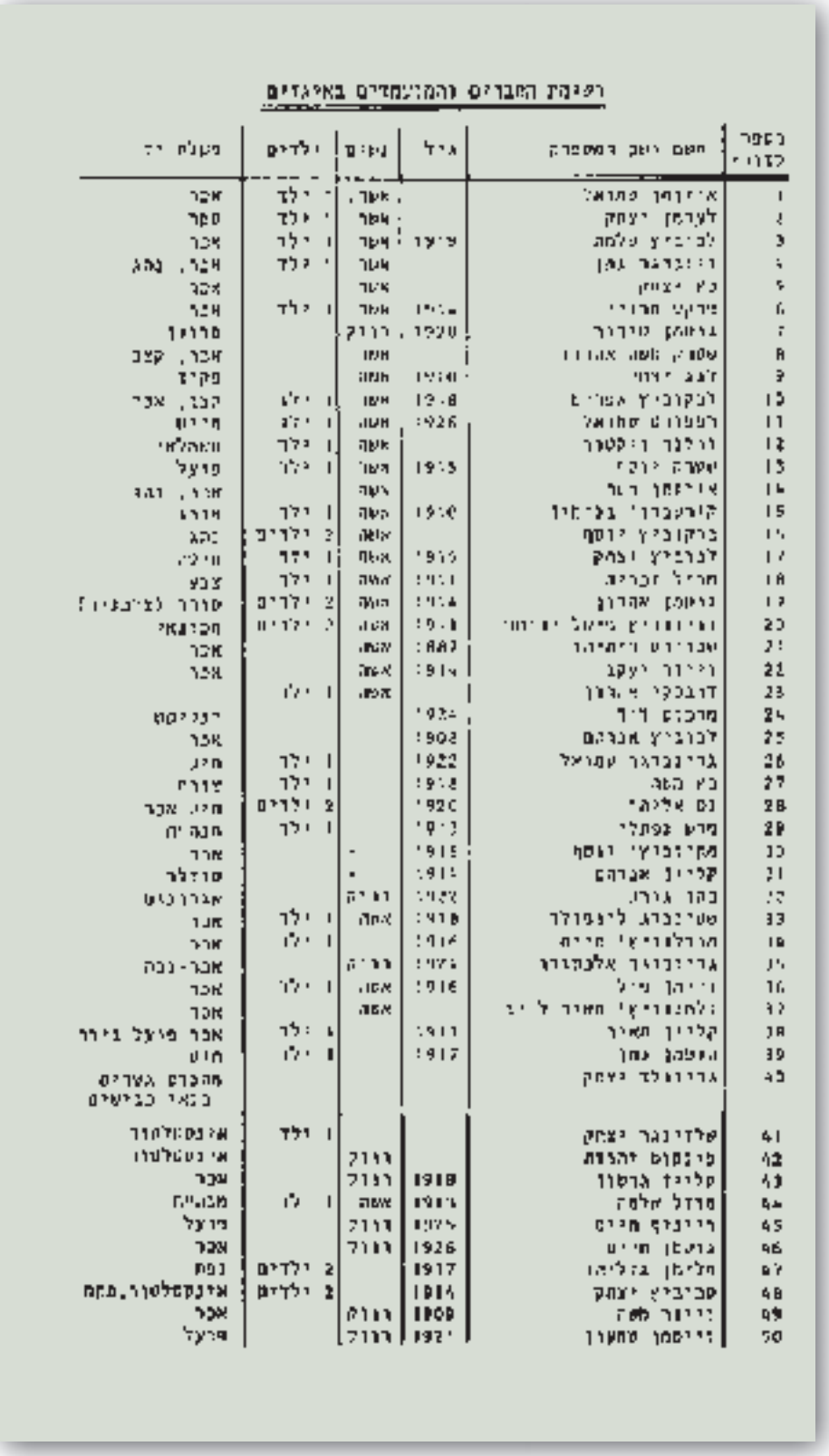

רשימת העולים על הקרקע – המתיישבים הראשונים בכרם מהר"ל

1949 – יהודית ליבוביץ' וילדיה חוה ואליעזר

היו להם בית וחצר, ואיש מהם לא ידע בדיוק מה הוא הולך לעשות בחודש הבא ובחודשים אחר כך. הם היו נכונים לכל עבודה שתקיים אותם... ומה היא אותה עבודה? עוד לא היה להם מושג.

בערב פסח תש"ט עלו המשפחות לכפר.
אחרי שלושה חודשי המתנה במחנות העולים, סובלות באיפוק את הדוחק והצפיפות ומייחלות לרגע הזה, משננות מילים ומשפטים בשפה העברית ומנסות להבין את סדר החיים בארץ החדשה – יכלו הנשים לחבור אל הבעל שאותו ראו עד עתה רק בסופי שבוע.
הן היו שותפות להחלטה לעלות והדרך אל הלא-נודע בישראל לא הרתיעה אותן.
את הגרוע מכל הן עברו – כולן חוו את זוועות השואה כנערות בוגרות. חנה כץ השתתפה בצעדת המוות למחנה ההשמדה מטהאוזן, מטילדה גרינברגר ראתה מוות וחידלון במחנה הריכוז ברגן בלזן, לילי אייזמן איבדה את אמה באושוויץ ושרדה את הטבח, ציפורה קמינר ואחרות היו במחנות עבודה, וכולן היטלטלו ברכבות מארץ לארץ, שבו אל ביתן ומיהרו להקים לעצמן בית חדש משלהן.
הן ביקשו לעצמן שקט נפשי אחרי שנישאו לגבר שפגשו אחרי המלחמה, בצ'כוסלובקיה, ניהלו משק בית ויצאו לסייע בפרנסה. רובן ילדו ילד אחד או שניים, היטלטלו עם הילדים באוניה, ועלו עם המשאית אל הכפר החדש.
בהגיען אל נחלה לא מוכרת, מצאו בית קטן וחצר גדולה, והמון מרחבים סביב.
לא ארמון הן מצאו שם, גם לא מקום מגורים שהתרגלו אליו בצ'כוסלובקיה, אבל יחסית לתנאים במעון העולים הרגישו בנוח. לא התלוננו כשנוכחו לדעת שהשירותים מחוץ לבית והמים לא זורמים בצינורות וברזים אלא מחולקים במנות קצובות על ידי מיכליות שמגיעות על בסיס יומיומי.
האביב העיר מתנומתם את החרקים והזוחלים שמילאו את הבית, האובך שליווה שרב ים תיכוני העביד אותן בשטיפה חוזרת ונשנית של הרצפה, והן שבאו מארצות הקור, התחממו במהירות ובאיפוק.

ליל הסדר הראשון נחוג בחגיגיות ובמשותף.
החברים התאספו בחדר האוכל, אכלו מנת עוף שהסוכנות שלחה לכל משפחה, וקראו בקול רם פסוקים מההגדה של פסח. לא ממש הבינו את פשר הביטויים התנכיים על יציאה מעבדות לחירות, ולא דייקו בקריאה השוטפת, אך התרוממות רוח ריחפה מעליהם – הם הרגישו בני חורין על אדמה משלהם.

סידורים ראשונים

שבעת ימי החג הראשון בישראל, עברו על המתיישבים בסידורים אישיים והתארגנות.
חלק מהמשפחות שיחררו מנמל חיפה את הציוד שהביאו ב"ליפט", ומיקמו אותו בבית.
למי שעלה בידיים ריקות דאגה הסוכנות, שהביאה מיטות קפיצים ומזרונים, ארונות ברזל קטנים וכלי מטבח בסיסיים.
שמש אפריל האירה להם פנים. בין סידור להתארגנות, יצאו הגברים להראות לנשותיהם את סביבתם החדשה. הצביעו אל העמק לרגלי הגבעה ואמרו להן:
"זה שלנו. לכל אחד מאיתנו יש שם חלק".
אף אחד מהם לא ידע מהו בדיוק החלק – הפקידים הבכירים שערכו להם היכרות עם המקום, הניפו יד בתנועה מעגלית מצפון לגבעה דרך הגבעות המערביות עד לכיוון מערב, ואמרו להם: "השדות האלה, מכאן ועד לכאן, יהיו שלכם, ואתם תעבדו בהם".

1949 – המשפחות הראשונות
ברגע של פנאי, ארכיון קק"ל

אחרי החג, הגבירו הגורמים המיישבים את מאמציהם להכניס את החברים אל התלם החקלאי.

במשרדי הקרן הקיימת שורטטו מפות הכפר ונקבעו גבולות שהקיפו שטח כולל של 3,000 דונם, המתפרשים מהעמק המזרחי ועד הכביש הראשי לחיפה. השטח כולו נרשם כאדמת הכפר החדש באיגזים, ובהיותו כפר שיתופי לא סומנו חלקות פרטיות של מתיישבים.

משרד החקלאות שלח מדריכים ללמדם פרקים ראשונים בחקלאות. קבוצות קבוצות נאספו החברים מול ערוגות גדולות וחלקות שדה בהן נשתלו ונזרעו עגבניות או מלפפונים, ראו את רגבי האדמה, הלכו בין השורות להבין מהו תלם ומהי מחרשה, גרפו את העשב הצומח בין עצי הזיתים, ולמדו מתי מבשיל הזית ומנערים את העץ לקוטפו.

מטעם משרדי הסוכנות נשלחו ארבע פרות ורפת מיוחדת נבנתה עבורן.

גברים ונשים התכנסו ברפת ללמוד מה עושים עם פרה, איך אוחזים בעטינה כדי לחלוב, וכיצד מאכילים אותה. בתוך כך התברר להם הקשר בין השדה שלהם עליו צומח המספוא שתאכל הפרה, ואיך מביאים את החציר אל הרפת. תנובת החלב הראשונה חולקה בין המתיישבים, לשתיה ולבריאות הילדים.

מההסתדרות הגיעו נציגים של "המשביר לצרכן" לסייע בהקמת הצרכניה המקומית.

החבר גרשון קליין נשלח ללמוד איך מתפעלים אותה. פקידים של "ברית הקואופרציה" הסבירו לו איך מעבירים ניירות בינו ובין מנהל החשבונות וכיצד פותחים כרטיס לכל חבר. השורה הראשונה של הכרטיס נרשמה לחובת החבר: חובו בגין אספקת המזון, אותו יצטרך לפרוע כשיהיה לו כסף.

"המשביר המרכזי" שלח אספקה ראשונה של זרעים, דשנים, כלי עבודה, ארגזים ודליים – ועוד כרטיס נפתח על שם חברי הכפר, ועוד חוב נצבר.

חברי הוועד נשלחו להרצאות שישכילו אותם כיצד פועל משק שיתופי ומהו המבנה הכלכלי של הכפר – שום דבר לא יהיה בחינם, הסבירו להם. כל צרכיהם יסופקו באשראי והם ישלמו בסופו של דבר עד הפרוטה האחרונה. ובינתיים, יצטרכו לעבוד כדי להכניס כסף לקופה הכללית שהרי הם בחרו להתקיים בשיתוף כלכלי.

הכסף לקופה הכללית הגיע מעבודת החברים.

עד שיבינו איך מנהלים משק חקלאי המשיכו המתיישבים לעבוד בעבודות כפיים אחרות. קבוצה של עשרה חברים עבדה עם קבלן שהקים מגרסה לרגלי הגבעה. הם סחבו למכונות הגריסה אבנים וסלעים שנטחנו לאבני חצץ ונמכרו לקבלני בנייה.

קבוצה אחרת יצאה מחוץ למושב: משה כץ ושמואל גרינברגר נשלחו לעבודות ייעור של הקרן הקיימת, יוסף שטרק סייע לבנות סככות בקיבוצים שכנים, האחים יעקובוביץ' נסעו כל בוקר למושב בהרי ירושלים לעבוד בהנחת צינורות, אחרים סללו דרכים ליד זיכרון יעקב, שיפצו בתים בעין הוד, והכשירו קרקע במושבים חדשים שנבנו בסביבה.

העבודות הוזמנו על ידי גופים ציבוריים ושכר העבודה שולם לקופת הכפר. מהקופה הכללית הוקצבו סכומים חודשיים: 27 לירות למשפחה ללא ילדים. עוד 3 לירות ניתנו לכל ילד. רווקים הסתפקו ב-23 לירות.

הכסף לא נמסר ליד החבר אלא נרשם בכרטיס האישי שנפתח לכל משפחה ונוהל על ידי הגזבר והמזכיר. בכרטיס זה התנהלו תנועות חשבונאיות של משיכת מוצרים מהצרכניה מול התקציב האישי.

חבילה הגיעה

בחודש אפריל 1949 הגיעה למשרדי הדואר בישראל, חבילה גדולה שנשלחה מצ'כוסלובקיה והכילה מזון.

הנמענים היו: "יוצאי הבריגדה הצ'כית בישראל". השולח: שמשון שכטה, שרצה לצ'פר את חבריו, שעלו לארץ בזמן שהוא עוד נשאר שם.

בדואר לא ידעו למי להפנות את החבילה.

שום התארגנות רשמית לא החזיקה תואר כזה, ובכלל, יוצאי הבריגדה התפזרו בכל רחבי הארץ. גם הציר הישראלי בפראג נדרש לברר את העניין, ולא ידע להבהיר במה מדובר.

אחרי שבועות ארוכים של שהייה בנמל, ורגע לפני שהמזון התקלקל, הגיעה החבילה לכרם מהר"ל, שם נמצאה הקבוצה הגדולה ביותר מבין יוצאי הבריגדה, וחולקה לחברים שחגגו על כמות מזון נכבדה בתקופה של צנע.

יום אחד התבשרו החברים כי הם עומדים לקבל עופות.
משאית של הסוכנות הביאה לכפר לוחות עץ וקרשים וחברים בעלי ידע טכני נשלחו להרכיב לולים בחצרות הבתים. כשעמדו הלולים מוכנים בחצרות הגיעו העופות, שחולקו לכל משפחה: 50 תרנגולות מטילות ועוד 50 פרגיות. עם העופות הגיע גם מדריך, שהסביר לחברים מהי התערובת שמאכילים בה תרנגולת, כמה מים יש לתת לה ומה עושים עם הביצים.
בדרך כלל עבודת הלול נפלה על כתפי הנשים.
בזמן שהבעל יצא לעבוד הן טיפלו והאכילו את התרנגולות, ניקו את המשטחים, ליקטו את הביצים, סידרו בקרטונים והביאו למחסן.
הנשים החזיקו משק בית הכולל את המטלות השגרתיות של כביסה, ניקיון ובישול, וגם גידול ילדים שהיו כמעט בכל בית. גן ילדים ובית ספר טרם נפתחו, רופא עוד לא התגורר במקום, והנטל הכבד על כתפיהן גרם לעיתים לרגעי ייאוש.
מכפר ויתקין הגיעה מדריכה, ללוות אותן.
היא כינסה את הנשים ושמעה את בעיותיהן, הציעה פתרונות משלה לכל בעיה, ועודדה אותן בסיפורים על הקשיים שליוו אותה עשרים שנה קודם לכן. המדריכה נשארה ללון בכפר במשך שבועות אחדים, ועבדה מול כל משקי הבית – מסבירה לנשים מושגים ראשונים בהוויה הישראלית.
"הזמנתי אותן לאחד הבתים" – סיפרה המדריכה, רחל גנני – "להדגים לעיניהן בישול ושימוש בירקות ובקופסאות השימורים שנמצאות בצרכניה ללא שימוש, בזמן שבבית אין במה להכין ארוחה לבעל ולילה. הראיתי להן שאפשר להכין מטעמים גם בלי בשר ודגים טריים שהיו רגילים לאכול בחו"ל"
היא לימדה אותן להכין בעצמן לֶבֶן, אחרי ש...

> "אחת הנשים סיפרה כי הרופא יעץ לה להאכיל את בנה החולה – לֶבֶן. היא נסעה לחיפה לקנות לבן וחזרה עם שלוש צנצנות לבן שעשו את כל הדרך הביתה בתוך תיק והפכו למים".

גנני נוכחה לדעת שהנשים אינן מסתגלות לאקלים בארץ. כך, מצאה אותן בשעת צהרים, בשמש לוהטת, מכבסות או מסקלות חלקה קטנה ליד הבית לגינת ירק. היא הציעה להן לעשות עבודות כאלו בשעות הבוקר או לדחות אותן לשעות אחר הצהרים. "בצהריים נחים" – אמרה וסיפרה להן כי בישראל ה"שלאף שטונדה" של הצהריים חשובה מאד לבריאות האשה ולמנוחתה הנפשית.

1949 – חתן וכלה במושב, שמחה והלנה טירק

באים ומתמסדים

השמועה על הכפר חדש הגיעה ליוצאי צ'כוסלובקיה בכל מחנות העולים.
אחרי הנחשונים שהעזו ונעצו יתד על האדמה, היה לאחרים קל יותר להגיע אל מקום שכבר הוכשר למגורים, פחות או יותר. גם הסוכנות הפעילה שליחים משלה שהפיצו את הבשורה, ודאגו לספר על נפלאות המתיישבים החדשים, שהקימו קומונה למופת ועושים בה חיל.

השליחים לא סיפרו כי כבר באותם ימים נטשו את הכפר כמה משפחות שלא החזיקו מעמד. תופעה זו היתה מוכרת ונפוצה בקרב מושבי העולים שהוקמו באותם ימים, ומי שהתעניין ידע גם עובדה זו.

הנחשונים, שהתגוררו כאן, הפצירו בקרובי משפחה להגיע.

השליחים חיפשו בעיקר עולים שטעמו כבר את טעם החקלאות, והם מצאו אחדים, כמו: יושקו יעקובוביץ' שהיה קצב וחקלאי, יעקב שורץ שניהל חווה חקלאית בצ'כוסלובקיה, ואלק צייזלר שהחזיק בעצמו חווה חקלאית גדולה. אלק בן ה-60, הזקן שבחבורה, לא הגיע לכפר כדי לצאת לפנסיה. הוא קיבל בית אותו שיפץ במו ידיו, ונרשם מיד לסידור עבודה יחד עם שני בניו – טיבור ואריה.

בקיץ עמדה מצבת המתיישבים על 70 משפחות.

מצ'כוסלובקיה באו הסוחר הרמן ברקוביץ' ואשתו, שהחזיקו בכיסם ויזה לארצות הברית אבל העדיפו לבוא לישראל, הצורף משה כץ, ויחד איתו טכנאי השיניים דוד מרכוס והחייל ארנו (אהרן) גלנץ מחבורת יוצאי הבריגדה. אליהם הצטרפו הרופא ד"ר מיינצר ואשתו סילינג שעלו מסין, ומרדכי סמברג הרוסי, שעלה גם הוא מסין שם עבר עם משפחתו בדרך לארץ.

1950 – ילדי הגן הראשון שנולדו כולם בחו"ל. הגננת בת שבע והעוזרת אהובה אייזמן

קצת אחריהם הגיע שמשון שכטה.

שכטה סיים את משימת פיזור מחנה ההכשרה בוולקה שטרלנה, ונשאר חודשים אחדים בצ'כוסלובקיה. בתקופה זו הספיק לעסוק במסחר ולצבור רכוש אותו מכר לפני עלייתו. בדמי הפדיון רכש רהיטים, כלי בית, ושתי מכוניות "סקודה" צ'כיות. את החפצים איחסן בליפט גדול, והעלה אותם יחד עם המכוניות על האוניה עליה עלה לארץ.

משמאל: שמשון שכטה,
מימין: הגיס בלה ראדה

הצטרפו אליו אשתו קלרה, בחודש הרביעי להריונה, אחותו ובעלה, והוריו המבוגרים. את ימיהם הראשונים בארץ, בילו במחנה העולים "שער עלייה", ולאחר שטעמו את טעם המעבר כמו כל העולים החדשים, התפצלה המשפחה: קלרה והילדות עברו לבית קרובי משפחה בתל אביב, לעבור שם את תקופת ההריון והלידה.
שכטה עלה לאיגזים עם ראדה, גיסו, ועימם אחת מהמכוניות שהביא עימו. מכונית אחרת העביר כתרומה למפלגה הקומוניסטית בארץ, עימה שמר על קשרים הדוקים.

בואו עורר רחש בכפר.
החברים מהבריגדה שמחו לבואו. נפתלי מריש, פקודו מהימים ההם, שהיה מזכיר הכפר והבכיר בקרב חברי הוועד, הכניס אותו מיד לעניינים. חברים אחרים בוועד, שלא הכירו את הקצין היהודי מהצבא הצ'כי שטווה את תכניות הכפר ובחר למענם את גבעת איגזים, קיבלו אותו בסבר פנים קרירות.
המהנדס הכריזמטי, שלא עשה מאמצים להתחבב על איש, בחר מיד את מקומו הבולט: הוא התמקם בבית ערבי גדול, אותו שיפץ יחד עם גיסו, קצת רחוק מבתיהם של החברים. מחוץ לבית חנתה המכונית היחידה בכפר, שלא נעשה בה שימוש.

בבואו מצא כפר שיתופי בהתהוות, וחברים שלומדים לאט לאט את עבודת האדמה ומצליחים לעשות צעדים ראשונים כחקלאים.
חבריו הקרובים ערכו לו היכרות עם מוסדות הכפר: צרכניה ומאפייה, מזכירות, מנהל חשבונות וחצרן איש המשק של הכפר, חדר נשק עם פיקוד מקומי שצויד ואורגן בידי כוחות הביטחון.
המחלקה הדתית של ההסתדרות דאגה להכשיר בית כנסת ולמלא אותו בתשמישי קדושה, וקופת חולים נתנה למתיישבים הטבה מיוחדת – מרפאה שנפתחה וצויידה באבזרים שימושיים מיד עם בואו של ד"ר מיינצר, ושירתה את תושבי הכפרים בסביבה.
ההסתדרות סייעה בהכשרת מועדון בו העבירו שיעורי ערב מטעם "המדור לעולה". בשיעורים אלה למדו עברית והתוודעו לחיי הארץ.

האסיפה

המועדון שימש את החברים לאסיפות.
בכל שבועיים התכנסו לאסיפה שנוהלה בידי חברי המזכירות. מזכיר הכפר מסר לחברים דיווחים שוטפים – איך מתקדמים העניינים, לאן הולך הכסף ומה ההחלטות שצריך לקבל.
בסיומה נערכה הצבעה והתקבלו החלטות שקבעו את אופיו של המושב השיתופי.
באסיפות אלה נשמעו התלונות הראשונות.
חלוקת המים לא נראתה צודקת ונשמעו טענות על משפחה אחת שמקבלת מים יותר מזו שמתגוררת לידה. חבר התלונן כי האחראי על הצרכניה סרב להגדיל את מנת האוכל שביקשה אשתו לילדים. חברה התלוננה על תרנגולות רזות וצעירות מדי שקיבלה, לעומת אחרים שזכו לתרנגולות בריאות ומטילות בשפע. סידור העבודה לא נראה הגיוני לאלה שעבדו קשה בחוץ לעומת אלה שעבדו בכפר והתקציב החודשי לא מספיק למחייתם.

ומה יהיה עם המים? שאלו כולם, ועד מתי ישתמשו במי הגשמים שניקוו במאגרים והולכים ואוזלים, ולמה הגנרטור פתוח רק עד 11 בלילה...
"אורך רוח" – ביקשו חברי הוועד, וקיבלו... בינתיים.

אחרי שהוציאו קיטור ושפכו את ליבם, שבו החברים לביתם והמשיכו לעבוד בפיקוח ובליווי של הגורמים המיישבים. הוועד קיבל את המפות הראשונות בהן סומנו חלקות הכפר הראויות לעיבוד, וסדרן העבודה נקרא להעביר עוד ועוד אנשים לעבודה חקלאית.
בתחילת חודש אוגוסט התכנסו החברים לאסיפה מיוחדת.
הם התבשרו בה כי נקבע שֵׁם חדש לכפר, ושמו לא יהיה עוד כשמו הערבי איגזים.
המזכיר הקריא באזני המתיישבים מכתב שקיבל מאת מזכיר ועדת שמות היישובים.

לכבוד: ועד הכפר
כרם מהר"ל
דואר זכרון יעקב

ה' באב תש"ט

א.נ.,

ועדת שמות הישובים (המורכבת מבאי-כח נבחרים של מוסדות מדעיים, לאומיים וישוביים מרכזיים ובכללם הקקה"ל) מוסמכת מטעם הקונגרס הציוני, זה כשלוש עשרות שנים לקבוע שמות לישובים עבריים חדשים או מחודשים בארץ.

היסודות לקביעת שמות הישובים הם אלה:

א) קודם כל מבחינה היסטורית עברית. השמות העבריים-ההיסטוריים של המקומות בארץ ישראל, הינם העדות הנאמנה ביותר, שהמקומות האלה היו נחלת אבותינו מאז ומעולם, וזכויותינו-תביעותינו על המקומות האלה ועל הארץ הזאת הינן היסטוריות-עתיקות. על-כן, אם ועדת שמות הישובים משוכנעת, כי הישוב החדש או המחודש נמצא בסמוך למקום - ובייחוד במקום - שהיה בו ישוב יהודי באחת התקופות של עם ישראל בארץ ישראל וכי שם המקום ההוא נשתכח במרוצת הדורות, או נשתמר בשינויי צורה בפי הכובשים השונים, עד שהגיע אלינו בצורתו הנוכחית ונתגלם בצורת שם של כפר ערבי, של שרידי "חורבה" של "תל" וכדומה - קובעת הועדה לישוב החדש או המחודש את שם המקום ההיסטורי-העברי בצורתו המקורית. ובזאת גואלת הועדה את שם המקום מנשיית הדורות, משיבה אותו לתחיה ומקימה את השם העברי-ההיסטורי על נחלתו.

ב) אם הועדה איננה משוכנעת, כי הישוב החדש או המחודש נמצא בסמוך למקום שהיה בו ישוב יהודי בתקופות ההיסטוריות הקודמות של עם ישראל בארצו, קובעת לו הועדה שם-זכרון, או שם סמלי.

ג) ביחס לשם הקודם - הערבי של כפרכם. יסודו ומובנו של השם "איגזים" אינם מחוורים די צרכם. עכ"פ, אין כל ספק בדבר, כי השם "איגזים" אין לו שום אחיזה מבחינה היסטורית-עברית ואין לו כל קשר עם דברי ימי ישראל בארץ.

ד) אחרי בירור מפורט ודיון מקיף החליטה ועדת שמות הישובים לקרוא על מושבכם שם לזכרו של הרה"ג ר' יהודה לב, הרב הראשי של פראג, ברבע הרביעי של המאה הט"ז (לספירה הכללית). הידוע ומפורסם בכינויו "המהר"ל". המהר"ל היה הרועה הרוחני והמנהיג-למעשה לא רק של העיר פראג, בירת מדינת ביהם, כי אם של המדינה כולה והגן בעוז ובגאון על כבוד עם ישראל ותורתו בפני מלך ושרים, על זכויות בני ישראל נגד המתנכלים להן ועל חיי בני ישראל נגד המתנקשים בחייהם בפראג ובמדינת ביהם כולה. מנעוריו ועד אחרון ימיו טיפח בליבות בני ישראל אהבה ותקוה לשיבת ציון וירושלים ולתחיית עם ישראל.

ה) ועדת שמות הישובים החליטה איפוא לקרוא על כפר מושבכם את השם מהר"ל בצירוף מילת לווי מתאימה בראש השם. כמילת-לווי נבחרה המילה "כרם", שמלבד מובניה המקובלים-הרגילים (כרם מטע-גפנים, כרם עצי-זית), יש לה מובנים מושאלים סמליים: ראשי העם ופרנסיו, ישוב ותרבות, שפע וכל טוב.

השם המלא של כפר מושבכם יהיה איפוא "כרם מהר"ל".

ו) אנו מקווים כי החלטת ועדת שמות הישובים לקבוע למושבכם את השם כרם מהר"ל, תתקבל על ידכם ברצון רב.

בכבוד רב,
י.א. אריכא, מזכיר
ועדת שמות הישובים

מתקדמים וחוגגים

בשלהי הקיץ הראשון בכרם מהר"ל, יכלו הפקידים לדווח לגורמים המיישבים על שביעות רצונם מהתקדמות המצב בכפר.

בהעדר אספקה שוטפת של מים עסקו החקלאים החדשים בגידולי פלחה. מטעי הזיתים מניבים יבולים טובים, והשדות התברכו בחציר בר, אך הם עדיין רואים ונוגעים ואינם יכולים להפיק את הטוב של האדמה. רובם לא ידעו דבר עליה והכל היה חדש להם: דרכי העיבוד וטיב הגידולים.

את קציר המספוא התחילו בחרמשים וגבבו במגרפות יד, וכשהגיעה מקצרה קצרו בזוג בהמות ששאלו מאחד הקיבוצים בסביבה, ולבסוף, כשהתקבלה באיחור, עבדו עם מקצרת טרקטור – המשיכו בה וגיבבו במגוב סוס, שהושאל יחד עם מכבש סוס. העבודה התארכה, אבל בסופו של דבר הזדקרו ערימות של חציר בפאתי השדות. נשתלו 40 דונם עגבניות בעל, נזרע תירס למספוא, קצת באיחור, כי הטרקטור, המחרשה, הדיסקוס והמקצרות הגיעו רק אחרי עיכובים.

לרשות הכפר עמדו ארבע פרות חולבות שסיפקו חלב לשתייה, שבעה סוסים ופרדות, ושבעה חמורים שהועסקו בהובלת אבני חצץ. עגלות עוד לא הגיעו, והחברים נעזרו בעגלה שהושאלה מחוות מאקורה. את כרמי הזיתים עיבדו בדיסקוס ממונע בטרקטור TD6 עליו נהג החבר ליבוביץ', שיועד להיות הטרקטוריסט עוד כשהיו החברים במחנה ההכשרה בצ'כסלובקיה.

שתי משאיות עמדו לצרכי המתיישבים – ה"בדפורד" ששימשה להובלה, ומכונית 'טנק' שהובילה מים מבאר מרוחקת 3 קילומטר.

חגיגה משולשת בכרם־מהר"ל

השנה העברית הראשונה בכפר הסתיימה.

חגי תשרי נראו באופק והימים הנוראים בתש"ך, נראו ימים טובים ואופטימיים – הבתים חוברו למים והמתיישבים יכלו לשתות מהברז ולהתקלח במקלחת. אחרי חודשים של שתיית מי מיכלים ושימוש במי גשמים שנאגרו בבורות, נעתרה חברת "מקורות" לחבר צינורות מים מהבאר המרוחקת עד לבתי החברים.

לקראת חג סוכות התבשרו על חגיגה המונית שתתקיים בכפר. החברים הכינו את הרחבה ליד המועדון, תלו דגלי ישראל על הגגות ופיזרו שורות של כסאות שהובאו במשאית של ההסתדרות.

שליח העיתון "דבר" השתתף בחגיגה וסיקר אותה בעיתונו:

סוף פרק

אחרי שהתפזרו הנאספים, קופלו הדגלים והכיסאות נעלמו עם המשאית של ההסתדרות, שבו המתיישבים לשגרת היום החדש.

החורף המתקרב נראה באופק, ורוחות צוננות שנשבו בין הבתים הביאו לקיצן את החמימות השיתופית.

זה קרה באסיפה רגילה.

על הפרק עמדה קבלת חברים חדשים. היו אלה חמש משפחות שהתגוררו כמועמדות לתקופת ניסיון, ולקראת הצטרפותן להיות חברים מן המניין, כבר נדרשו, שלא כמו קודמיהם, לשלם 30 לירות. הדרישה באה מצד הסוכנות וגובתה על ידי החברים שראו בכך הוקרת ערכה הכספי של השותפות הקיימת. חברים אחרים התנגדו לכך בטענה שצריך לעודד כל אחד לבוא ולהצטרף.

הדיון התפתח לויכוח סוער בו הועלו שוב טענות על אפליה בסידור העבודה ועל פרוטקציות בחלוקת המזון. הדיון העלה על פני השטח את מה שהיה ידוע קודם: החברים מעדיפים את הפרטיות שלהם. הרכוש האישי שהביאו אלה עורר את קנאתם של אלה, איש חשד ברעהו כי הוא מרוויח מהצד ולא מדווח למזכירות, וחדר האוכל – סמל השותפות והאחווה בחודשי ההקמה – עמד ריק.

חברי המזכירות העבירו את הדי הדיון לגורמים המיישבים, ואלה נעתרו לבקשת החברים:

בחודש אוקטובר 1949 תם השיתוף הכלכלי וכרם מהר"ל היה למושב עובדים.

תעודת עולה של החבר אברהם וינברגר

בין חמישים לשישים

מחזור ראשון של ילדי כיתה א'
בכרם מהר"ל

פברואר 1950

1950 – בית משפחת סמברג

חורף כבד שורר ברחבי ישראל.
מעטה שלג לבן כיסה כל פינה ממטולה ועד באר שבע. גל קור חריג פקד את המדינה.
השלג שימח את ילדי הארץ, הגשמים הציפו את מחנות העולים והקרה הכתה ביבול החקלאי. עשור חדש נפתח ועימו פגעי טבע – תפאורה אפרורית למשטר הצנע שהנהיגה הממשלה החדשה: עם שלם נדרש להדק את חגורותיו ולאכול מנות אוכל מוקצבות שחולקו לפי תלושי נייר.
הצנע עדיין לא ניכר במיוחד במושב. ביצים ועופות לקחו מהלול, החלב הגיע הישר מעטיני הפרות, והמאפייה המקומית סיפקה לחם כמעט ללא הגבלה. הקור העז לא הרשים את החברים, שעלו מארצות אירופאיות קרות וראו חורפים קשים יותר.
הם עשו דרכם בין שבילי עפר לא מרוצפים, מבוססים בבוץ ותוהים איך ישרדו את השנים הבאות. 350 נפשות נשאו על שכמם את הגשמת הדרך הציונית בלי שיהיה להם זמן להרהר על האידיאל.
"השלד המרכזי" של הקבוצה, גברים ונשים בגילאי 30-40, עסקו במטלות הקיומיות: הגברים יצאו לצוד פרנסה מכל הבא ליד והנשים ליקטו את הביצים מהלול ודאגו לעורף המשפחתי ולשמירת הקן. קומץ קטן של הורים מבוגרים בגיל הפנסיה התגוררו יחד עם צאצאיהם וסייעו ככל שיכלו, וכ-100 ילדים ונערים בני כל הגילים השלימו את הפסיפס האנושי שנקלע בכורח הנסיבות אל מקום יישוב אחד על צלע ההר הכרמלי.
הם הספיקו ללמוד תקציר מעשי של העבודה החקלאית, להקים בית תרבות קטן בו קראו עיתונים בשפות שונות, למדו עברית, וקיבלו הרצאות על הנעשה בארץ החדשה. גננת שהובאה מחוץ ליישוב ביקשה וקיבלה חומרי לימוד והסברה וניהלה גן ילדים. לילדי הכיתות הנמוכות הביאו מורה מחיפה, שריכז אותם בכיתת לימוד אחת, וכעשרה בני הנוער חילקו את זמנם בין עזרה להורים ונסיעה יומיומית למוסדות חינוך בחיפה.

רק שנה חלפה מיום עלייתם על הקרקע.
עברם נשרף באירופה, עתידם לוט בערפל, והוויה יומיומית צפופה מספקת להם עוד ועוד קשיי התמודדות – עם נחשים ועקרבים שקיבלו את הפולשים אל מרחב מחייתם בהכשות ועקיצות, עם יתושי ענק בקיץ, מקלחת קרה בחורף וכמויות מים מוקצבות.
הועידו אותם להיות חקלאים והם לא יכלו לסרב.
זו היתה חבילה שאין אפשרות לפרקה. הם קיבלו בית, אדמה וכלים לעבדה, מיטת סוכנות, אבזרים בסיסיים לבית, אספקת מזון, פרות ועופות. קיבלו, והתבקשו להתקיים ממה שיש, גם אם אין עדיין כלום – הפרות נותנות מעט חלב, האדמה אינה ממהרת להניב תוצרת כלכלית, הירק צומח למספוא לבהמות, ומעט הירקות נמכרים בפרוטות, אחרי שמנכים מהם ירקות לצריכה עצמית.
זה עתה נפרדו, בהחלטה משותפת, מהקולקטיב הלוחץ, ונותרו איש איש לנפשו, משפחה משפחה עם כוחה ומאוויה. הם לא התגרשו. כולם יחד על אדמה אחת תלויים במזג האויר ובחסדי המוסדות שהעלו אותם אל הגבעה, ועוסקים בניירות ומפות, בהכוונה של אנשים ובתכנון חקלאי.

1951 – מראה כללי של המושב

הגורמים המיישבים הקצו למושב 3,000 דונם, פחות או יותר.
הגבולות נקבעו בערך, בשרטוט גס על מפה של הקרן הקיימת, והחשבון היה פשוט: המושב יועד ל-100 משפחות. לכל משפחה הועידו 25 דונם חלקות אדמה לעיבוד חקלאי, ועוד 2.5 דונם עבור מה שנקרא: "שטח המחנה" – המגרש הפרטי בו תתגורר המשפחה, ועליו ימוקמו הרפת והלול, ואולי גם שניים או שלושה עצי פרי.
חברי ועד המושב הוזמנו למשרדים בתל אביב והתבשרו על "משבצת הקרקע" שלהם.
הם נקראו לחתום על הניירות הרשמיים ושם הסבירו הפקידים כי המשבצת – 3,000 דונם – לא מגיעה להם במלואה, כי מספר המשפחות שעלו על הקרקע קטן מהמתוכנן.
מצד שני, הסבירו, לוקחים בחשבון את בעיות המים, את האדמה הסלעית והשטחים

שאינם ראויים לעיבוד. ומכיוון שיש תקווה שיגיעו עוד מתיישבים, והמשק יתייצב בבוא היום – לא משנים את ההקצאה.
עוד הבטיחו להם 600 דונם, הרחק למטה, על יד הכביש הראשי, אם הם יעבדו כמצופה מהם ויוכיחו את עצמם כחקלאים. אם לא – יחזירו את השטח הנוסף למושבים אחרים, שהשטח מיועד להם.
הפקידים קיזזו מהחשבון כמה מאות דונמים הרריים מצפון והוסיפו כמה מאות מדרום, וכך הגיעו למספר עגול – שלושת אלפים – שנכתב ונקרא ומוסבר גם למי שלא מבין עברית וחשבון.
חברי הוועד לא נכנסו לפרטים, רק הבינו כי דונם פה ודונם שם אינם עניין מהותי, ותמיד אפשר, בעזרת עפרון ונייר, להזיז גבולות של שטחי קרקע. העיקר זה האידיאל – להתיישב ולעבוד בצורה מסודרת.

הם רצו להתיישב והמדינה רצתה ליישבם.
נפתלי מריש, מנהל החשבונות, שהבין קצת במספרים ובחוזים, קיבל הסברים מפורטים על הניירות, שהכילו סעיפים וסעיפי משנה, שהגדירו את המושב ודרכי ארגונו המוסדרים בקבצי תקנות.
הוא לקח את המסמכים וחזר עם חבריו למושב.
בערב, כינסו אסיפה מיוחדת להסביר לחברים את המשמעות של היותם מושב עובדים במדינת ישראל. יחד עימם הגיע נציג של "ברית הקואופרציה" – הגוף הארגוני של ההסתדרות, זה שעוסק בחשבונאות ותקציבים.
הנציג דיבר אל החברים בעברית, ודבריו תורגמו ליידיש ולהונגרית, כדי שיבינו כל סעיף וסעיף.
החברים שאלו שאלות, קיבלו תשובות, ולמדו עוד מילים עבריות חדשות, ומושגים משפטיים שילוו אותם בחיי היום-יום:
אגודה שיתופית – האגודה היא המסגרת הרשמית בה כל החברים נמצאים, ונקראת: "כרם מהר"ל – מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ". כל חלקות הקרקע והמגרשים רשומים על שם האגודה, וגם: כל מבני הציבור, הכבישים, המשאית והטרקטור וכל הציוד המשותף. לכל החברים זכויות שוות באגודה והיא מנהלת את ענייני הכפר. הכל בה נרשם ומתוייק, יש פרוטוקולים, ומאזן שנתי, המוגש מדי שנה לחברים כדי שיידעו מה קורה ואם הם ברווח או בהפסד.
ערבות הדדית – הקשר הגורדי בין החברים.
אמנם הם לא ינהלו קופה משותפת, וכל אחד יעבוד כפי יכולתו ובהתאם לצרכיו, אבל הפעילות החקלאית וכל פעילות אחרת הקשורה במושב – מחייבות את כולם ביחד ולחוד. פירות העמל, רווחי עבודתו של החבר, ישולמו לו לאחר ניכוי ההוצאות המחולקות שווה בשווה, והעיקר: כישלון של אחד החברים או של כמה מהם – נופל על כתפי כולם.
תקנון – מסמך יסוד המושב.
מפורטים בו כל הכללים להתנהלות האגודה השיתופית, כולל זכויותיהם וחובותיהם של החברים כלפי עצמם וכלפי המדינה. התקנון בן 9 עמודים הכיל סעיפים ותתי סעיפים שנוסחו בצורה משפטית מדוקדקת, ונכללו בו סמכויות האגודה, פעולות הוועד, סדרי קבלת חברים חדשים, התנהלות כספית, תפקידי מינהלה, ביקורת פנימית, חובות וזכויות.

החברים למדו גם, כי הגזבר אחראי על ניהול הכספים והחשבונות, המזכיר מנהל את ענייני היום-יום והוא כפוף לוועד, ועל פעולות הוועד מפקחת ועדת הביקורת – וכולם כפופים לאסיפה הכללית, והאסיפה, כלומר, הם – כל החברים – מקבלים את ההחלטות החשובות באמת.

החברים נקשרו בקשרים בירוקרטים מפותלים.

בחודש פברואר 1950, חתמו כולם על חוזה משולש – עם האגודה השיתופית, עם הסוכנות היהודית ועם הקרן הקיימת לישראל. עם החתימה התבקשו לשלם 25 לירות, להשתתף ב"הון האגודה", וקיבלו עוד הסבר על עניין שנראה להם לא מהותי: אדמת המושב אינה בבעלות החברים. כל חלקות הקרקע נמסרו לאגודה השיתופית בחכירה, והן בבעלות של המדינה. האגודה תשלם דמי חכירה שנתיים והיא תקבע את החלוקה הפנימית למשבצות קרקע של כל חבר וחבר.

יעברו עוד עשרות שנים עד שיבינו על מה בדיוק חתמו ומה המשמעות האמיתית של החכירה, ויתמודדו עימה בבתי משפט ובדיונים ציבוריים.

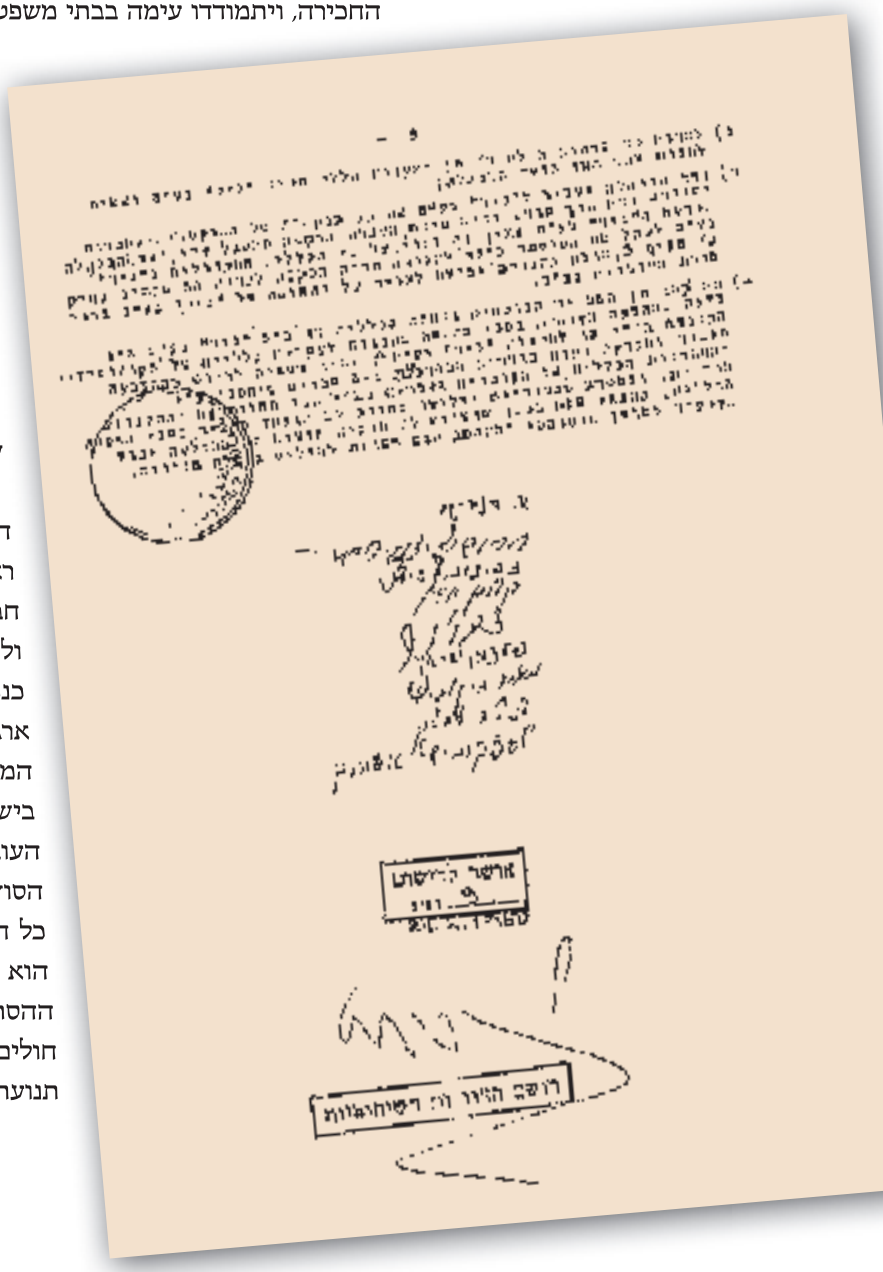

אז, ברגעי החתימה, הסתפקו פליטי השואה בזכות שניתנה להם לחיות על אדמת הארץ ולמלא את הייעוד הציוני, בלי חשבונאות ובלי התמקחות על סעיפים ואותיות קטנות.

תקנון המושב נחתם על ידי תשעה חברים שנבחרו על ידי האסיפה הכללית.

התקנון החתום הועבר לרשם האגודות, והוא מהווה את הבסיס המשפטי של המושב עד עצם היום הזה, שישים שנה לאחר החתימה על המסמך שהיה למעשה, מגילת היסוד של המושב.

האגודה השיתופית כרם מהר"ל פסעה פסיעות ראשונות בדרך לעצמאות כלכלית.

חבריה, שלא רצו חיי קולקטיב, כי שאפו לחיות ולהתפרנס בעצמם מעמל כפיהם, מצאו עצמם תחת כנפי הקואופרציה – השיתוף הגדול והמקיף שניהלו ארגונים הפועלים בחסות המוסדות הרשמיים של המדינה, ותפסו נתח מרכזי בחיי הכלכלה והחברה בישראל. בראשם עמדה ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל, שהובילה את העקרונות הסוציאליסטיים של המפלגה השלטת – מפא"י.

כל חבר במושב החזיק פנקס אדום המעיד עליו כי גם הוא חבר ההסתדרות.

ההסתדרות סיפקה לו שירותים רפואיים באמצעות קופת חולים, עזרה והדרכה מ"המרכז החקלאי", ייצוג של תנועת המושבים בפני השלטונות, ושליטה מוחלטת על

עמל כפיו באמצעות ארגוני קניות ושיווק, שסיפקו לו חומרים וכלי עבודה ורכשו ממנו את תוצרתו.
בבחירות הכלליות הצביעו החברים ברוב מוחץ למפלגה השלטת.
הדמוקרטיה מעניקה לכל אחד את הזכות לבחור במפלגה שהוא רוצה אבל כולם ידעו, כי אחרי ספירת הקולות, יש מי שבודק את הקלפי במושב. מושב שחבריו לא בחרו במפלגה הנכונה, עלול לקבל יחס שלילי במוסדות בהם תלויים החברים – מצב מאד לא נעים ופוגע בקשר היומיומי.

המאזן הראשון, בספטמבר 1950, סיכם שנה עברית – תש"י.
כך סיכמו בהתיישבות העובדת את ענייניהם הכלכליים, בהשראת הלוח העברי, ומחזור עונות השנה החקלאיות. מהסתיו והחורף בהן עובדים על הכנת הקרקע וזריעת גידוליה, עד האביב והקיץ – עונות הקציר ומכירת היבול החקלאי.
המאזן נשלח ל"ברית הקואופרציה" ועורר שביעות רצון בקרב הגורמים המיישבים.
חמישה דפים מודפסים במכונת כתיבה ישנה עסקו בכימות החיים – תקציר סטטיסטי של המצב, במספרים ושורות, ועיקר בהם היא התוצאה: הרפת מאוזנת בהכנסות וההוצאות, קצת הפסדים מהשטחים המעובדים ולעומתם קצת רווחים מהמאפייה, ממכונות החצץ ומפינוי הריסות.
איכות החיים לא נמדדה.
הדרך אליה נשמרה בדפי פרוטוקולים שתעדו את היום-יום, בתמונות שחור-ולבן של מצלמות אקראיות שהזדמנו למקום, ובארכיון זיכרונותיהם של אלה שהיו שם בשנות ה-50.
מעטים מהם נותרו לספר את הסיפור המלא של אותן שנים.
הם מתקשים לזכור תאריכים ושנים, ומעדיפים לכרוך ביחד את חבילת ההיסטוריה הנפרשת על פני עשור שנים בקובץ אחד גדול שיש בו אבני דרך ונקודות ציון. הם מערבבים תקופה בתקופה, מקדימים את המאוחר ומאחרים את המוקדם. ומתוך כל אלה נברא עולם המושגים שלהם בכפר קטן ונידח, בקצה הדרך העולה מהכביש הראשי.

"פרה וחצי סוס", הוא מושג מיתולוגי בכפר, שעבר מדור לדור.
זה מה שקיבלה כל משפחה בבואה: פרה אחת, ועוד בהמת עבודה: סוס או פרד – שבשימוש בו חלקו שתי משפחות ולפעמים גם שלוש.
הפרה שוכנה ברפת קטנה בחצר וסיפקה תוצרת חלב. הסוס או הפרד שימשו להובלה בין השדה לבית. נילוו להם אבזרי העזר: עגלה וכלי עבודה, רתומים מאחור ועושים את המלאכה בשדה וברפת: חורשים ומובילים, ומעבדים ומעמיסים.

החברים צבי ושרה וולנר עם הפרה הראשונה

החברות וולנר וקולמן

סוללות ובתי אימון – מקום משכנם של העופות.
כל משפחה שיכנה את העופות בלולים ארעיים שנבנו בלחץ זמן, ונקראו: סוללות – כלובים ארוכים ממתכת, שרותכו זה לזה, וליד כל כלוב משפך קטן לתערובת המאכל.
במרחק של כמה מטרים מהסוללות, שוכנו האפרוחים, במחסן שנקרא "בית אימון".
אפרוחים בני יומם הובאו בקרטונים ממדגרה מחוץ למושב והוכנסו לבית האימון הסגור והמחומם.
כעבור שלושה שבועות הועברו האפרוחים אל תאי הסוללות, לצרכי פיטום. בהגיעם לגיל חודש וחצי הוצאו מהלול, הועמסו על המשאית והועברו לחברת "תנובה".

משק חלב

עד שיהיו החברים כשירים ומוכנים להתפרנס מעבודת השדה, הוגדר המושב בשנותיו הראשונות כ"משק חלב" – משק שמבוסס על תנובת חלב הפרות בתקווה, שבתוך שנים ספורות יהפוך הכפר ל"משק מעורב" שיתווספו אליו גם מטעי פרי.
הפרות ותנובתן היו עוגן כלכלי.
הפרה הניבה תוצרת מיידית – חולבים, מעבירים את החלב לתנובה ומקבלים תמורה. אמנם לא היה זה מקור שופע פרנסה למשפחה ממוצעת בת 4 נפשות, אבל משהו שאפשר להתחיל איתו. מעטים, בעלי ניסיון חקלאי מחו"ל, ידעו כי החזקת פרה אחת לא תקדם אותם. הם שלפו כמה לירות עודפות, שהחביאו לעת צרה, וקנו מיד פרה שנייה ושלישית.
חסרי הניסיון התמודדו עם הפרה חודשים ארוכים, עד שלמדו על בשרם כי תנובת החלב אינה גבוהה, ואם רוצים גם לשתות משהו וצריך לתת מנה לילדים – לא נשאר מהחלב הרבה למכירה. הפרה גם מקבלת חופשת לידה, ונחה מעבודה. חודשיים לפני ההמלטה יבש עטינה, היא אוכלת ונהנית מתחזוקה ואירוח שוטף בלי לתת כל תמורה. אחרי ההמלטה יש להזריעה, ובינתיים בא לעולם עגל, המתפתח וגדל, ודורש את שלו, לתקופה של שנה, עד שיימכר.

1951 – שמחה והלנה טירק בפתח הרפת

המשפחה החזיקה בחצר הבית רפת קטנה שבנתה הסוכנות, ובה הפרות, אליהן השתעבדו כולם.
הפרה הצילה אותם מחרפת רעב, אך דרשה מהם התמסרות טוטאלית, 24 שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע, וסדר יום קבוע מסביב לשעון, הכולל: חליבה יומית, האבסה, ניקוי הרפת.
החליבה – ידנית, פעמיים ביום ולפעמים שלוש.
החבר או אשתו השכימו כל בוקר, אם זה בקיץ חם או ביום חורף גשום וקר. נעלו את המגפיים, ועשו את הדרך הקצרה אל הרפת בחצר, שם, הפרות שָׁרצו בזבל של עצמן. ניגשו אל הפרה, התיישבו על דרגש, אחזו

בעטיניה בשתי הידיים וסחטו סחיטה רחבת היקף של העטין מהבסיס הרחב ומטה. כפות הידיים מהודקות, והאצבעות לוחצות ומחליקות בקצב, כמו היו פורטות על נֵבֶל – להזרים חלב מהפיטמה אל המיכל שעל הרצפה. ארבע פטמות העטין הניבו כ-15 ליטר חלב ביום, שנאספו בכד גלילי ארוך אשר הובל מיד אל המחלבה.

הפרה ובעליה נקשרו בעבותות של צרכי קיום. היא מילאה את צרכי מחייתם והם דאגו להאביסה בתערובת שקנו ובירק שגידלו למענה. ביום אביבי הוציאו אותה לאכול עשב ירוק בשטח הפתוח ובכל ימות השנה דאגו לבריאותה ולניקיון סביבתה. מדי יום ניקו את הרפת בקילשון ואֵת, אספו את הזבל והעבירו אותו על גבי עגלות לטיוב השדות, וכמה שניקו תמיד נשארה עיסה דביקה על הקרקע הבוצית.

הם השתדלו לא להרגיזה יותר מדי. כשהפרה כעסה היא בעטה במיכל בעת החליבה ושפכה את תכולתו. ביום עצבני במיוחד נפנפה בזנבה והעיפה אל פרצופו של החולב מנה הגונה של הפרשות מהסביבה הקרובה אליה.

מדי יום עשה החקלאי את דרכו אל החלקה הקטנה שקיבל, עליה גידל את המספוא.

כך השתעבדו החברים למחזור משק החלב שאינו נגמר.

"20 שנה לא יצאתי לחופש" – סיפר צבי גליק – "אי אפשר לעזוב את הפרות אפילו לא ליום אחד". והוסיף שלמה ליבוביץ': "משק החלב קשר אותנו לבית, אפילו בראש השנה וביום כיפור. כל אחד והרפת שלו – לא יכול להשאיר את השכן לעבוד במקומו".

1950 – חיים קולמן בעבודה

עוד ועוד אבני יסוד הונחו להיסטוריה של השנים ההן.

בשגרת חייהם החדשים, למדו החברים מילים ומושגים שנכנסו אל הלקסיקון הכפרי ברחבי הארץ, והתערבבו עם מושגים שהכירו החברים בשפה העברית, בהונגרית ובערבית.

חלקה א' – 7.5 דונם אדמה, משבצת הקרקע הפרטית הראשונה שקיבלה כל משפחה.

החלקות הוגרלו בין המשפחות, ויצרו מתח בין אלה שזכו לחלקה הקרובה לביתם, לבין אלה שקיבלו חלקה רחוקה.

פָּלֵחָה – חקלאות שלחין ללא השקיה מלאכותית.
גם לאחר חיבור המושב לבאר והובלת מים בצינורות – נותר מחירם גבוה וייקר את עלויות העבודה. בשנים הראשונות הסתפקו החברים בעיקר במי הגשמים שהשקו את השדות.
מִימוּן – הלוואות ומענקים שקיבלו המתיישבים, מאחר והגיעו ללא כסף התחלתי. המימון אפשר לחבר לקנות זרעים, שתילים ותערובת למספוא. המימון נרשם על הנייר, לחובת החבר, עד שיפיק תנובה חקלאית ויזוכה בהכנסות.
הגנרטור "בּוּדָה" – גנרטור שהותקן במרכז הכפר וסיפק את צרכי החשמל.
הגנרטור נרכש במסגרת תקציב שקיבל המושב מהסוכנות, והחברים חויבו, כל אחד בנפרד, במימון מתיחת קווים ממנו אל הבתים ואל נקודות מרכזיות כמו: המחלבה, המאפיה והצרכניה.
הוצאות התפעול היקרות חייבו שימוש מוגבל בגנרטור. החברים התבקשו לפעול לפי ההוראות, שנכתבו בהונגרית ובגרמנית וחולקו בכל בית, לתשומת ליבם של כל החברים ללא יוצא מהכלל.

מושב כרם מהר"ל

Rendelkezés

Anordnung

הוראות לצריכת זרם חשמל

כל צרכן יכול לצרוך מקסימום 60 וואט . לדוגמא - 4 נורות של 60 וואט וכל אופן רק לקראת ערב כאשר מתחיל להחשיך.

אסור בהחלט להשתמש בתאורה בשעות היום! בהיבט הדתי, שבת ומועד ילקחו בחשבון.

1. רדיו - נתן להשתמש ללא הגבלה בנוסף ל- 240 וואט.
2. גיהוץ, בישול כביסה - אסורים בערב. לצרכים האלה נקבעו הימים הבאים: ראשון, שלישי וחמישי משעה 14 עד 19:30 (בקיץ).
3. כל חיבור לזרם יתבצע באמצעות הועד בלבד ורק ע"י חשמלאי מוסמך.
4. כל צרכן יהיה תחת פיקוח ומי שימצא לא מתאים ינותק.
5. כל הפרה של ההוראות תגרום לקנס של חמש (5) לירות וניתוק של הזרם לשבוע (1) אחד. הפרה חוזרת של ההוראות תאפשר לועד להטיל עונשים מחמירים יותר.

הקנסות לא הוטלו, חברים הפרו יום יום את ההוראות, והזרם החשמלי עורר מתיחות וקנאה.
האשמות על שימוש חריג, הטבות ופרוטקציות למקורבים נמהלו בקנאה בחברים שהיה להם קל יותר. בהעדר חשמל זורם השתמשו בתחליפים מאותה תקופה: מגהץ פחמים, מקרר עם קרח ותנורי נפט לחימום – אבזרי מותרות שלא נראו בכל בית.
משפחות רבות נאלצו להתמודד עם החשמל המוקצב, כמו עם ברז מים אחד לשתי חצרות, כמו עם הוראות משטר הצנע הכלכלי שחלחלו אל תוך המושב וקבעו מכסות חודשיות לסבון רחצה וחומרי ניקוי, קמח לעוגות, אורז, שמן, מרגרינה וביסקוויטים.

המצב הלך והחמיר.
מהר מאד התברר מי יכול לשרוד ומי לא. מי מתחבר אל העבודה החקלאית ומוציא יבול טוב ומי כושל ואינו מספק תוצרת לקיומו. מי הסתגל לתנאים בשטח ומי התייאש מהם. למי יש אמצעי מחייה שהביא עימו מחו"ל – כסף מזומן, זהב ותכשיטים – ומי עלה עם בגדיו לגופו ומזוודה בידו.
בין אלה לבין אלה מצאו חברים את דרך הביניים המפרכת במיוחד: קיימו משק חקלאי ויצאו להשלים הכנסה בעבודות חוץ, בעיקר ב"עבודות דחק" שהציעו הגורמים המיישבים. מי ששפר מזלו, מצא עבודה נוספת בתוך המושב – מסגר לרגע, כולבויניק, טרקטוריסט, עובדי שיפוץ, מותחי קו חשמל, עובדי צרכניה ומחסן אספקה, נהג, יערנים וגננים.

הלחץ הכלכלי נתן אותותיו.
אסיפות החברים נערכו מדי שבוע ונמשכו אל תוך הלילה בקולניות. חברי הוועד לא הצליחו למסור דיווח לחברים, כי רבים מהם התלוננו ותקפו מילולית אחד את השני.
"מי שלא טוב לו – שיעזוב" – הכריז שכטה בקול רועם, באחת מאותן אסיפות.
והם עזבו.
גל נטישות פקד את המושב, בתחילת שנות ה-50.
עשרים משפחות עזבו בזו אחר זו – זוגות שבאו לתקופת ניסיון וברחו מהר, הורים לילדים ש"ישבו על המזוודות", מחכים לרגע שימצאו מקום טוב יותר, ובני משפחה שהצליחו לארגן לעצמם כרטיס טיסה לאמריקה ולקנדה, שם חיכו להם קרובים וידידים עם הבטחה לעתיד בטוח.
איש לא בכה אחר ההולכים. ליוו אותם בברכת הדרך והשלימו עם המצב שנראה אבולוציוני מתמיד: רק החזקים שורדים.
חברים בצ'סקה-בריגדה, שחלמו על הקמת הקומונה, הרגישו איך מתנפץ חלומם, והסתלקו.

גם נפתלי מריש עזב עם אשתו ושני ילדיו.
מריש, ממחוללי רעיון הקבוצה השיתופית שהתארגנה עוד בצ'כוסלובקיה – נכנע לכישוריו.
עם ידיים של פקיד וראש של מנהל בירוקרט – זכה להערכה רק מחוץ לכפר. המיקוח היומיומי עם חבריו לדרך, התיש אותו. העבודה החקלאית עשתה לו רע: הסוס שקיבל – ברח, עם הפרה לא ידע מה לעשות, על החלקה החקלאית ויתר כי לא התחבר לרתימת הסוס אל העגלה והתקשה לרכוש מיומנות בסיסית בחרישת התלמים וזריעת השתילים.
רצי, אשתו, דחקה בו לצאת, ודחפה אותו החוצה, למקום שיהיה טוב יותר למשפחה.

1952 – מימין נפתלי מריש

"לא מצאתי את מקומי במקום הנידח" – סיפרה בימים של העלאת זיכרונות.
"עם ילד בן שלוש ותינוקת בת חצי שנה, הרגשתי חסרת אונים. רציתי ללמוד ולהתקדם ומצאתי את עצמי עובדת כמטפלת בתינוקות של החברות, במסגרת מה שקראו אז: עזרה הדדית. למזלי הגיעו באותה תקופה פועלים של חברת

1952 – רצי מריש והילדים

מקורות לחפור בארות. הכנתי להם סנדוויצ'ים והרווחתי עוד כמה פרוטות. כשנפתלי, בעלי, קיבל מישרה בחיפה, נשארתי לגמרי לבד מהבוקר ועד שעות הלילה המאוחרות. כל יום אחרי ששקעה השמש השתלט עלי פחד נוראי, כי היינו בית מבודד בכפר מבודד ולא יכולתי לשאת את המצב".

דלת הכפר הסתובבה.

זרם גובר של נוטשים יצא החוצה וקילוח דק של מועמדים חדשים זרם פנימה – כאלה שבאו עם פתק הפנייה מהסוכנות וכאלה שבאו מאהבה.

מאזן ההגירה נותר שלילי אבל בין הבאים היו גם זוגות צעירים שנישאו זה עתה והשתלבו במהירות בחיי הכפר, נחושים למצוא בו את מקומם.

יהודית צייזלר, קיבוצניקית מהצפון, באה מאהבתה לחבר חדש שהכירה, ונשבתה בקסם הנוף הכרמלי.

"התרשמתי במיוחד מהנוף" – כתבה בזיכרונותיה.

"נוף פראי ועל רקע בתים מקובצים יחד אחד על השני, ללא צל של עצים וללא ירק כלשהו, מלבד גדרות הצבר וביניהם שבילי חמורים. אפשר לחיות מנוף פראי? כן. אפשר לחיות ממה שיש בו ולהתקיים כשאין משהו טוב ממנו".

היא נישאה לחבר, אריה צייזלר, שעלה עימה אל המקום בו כבר התגוררו אביו ואחיו.

כאן פגשה את חנה גליק, אף היא קיבוצניקית, מכפר גלעדי, שבאה מאהבה. חנה התאהבה בחייל המשוחרר צבי גליק, ונישאה לו בחתונה שערך הרב המקומי, הרב ניימן, שמשרדו שכן ליד חדר המזכירות. שני עדים לחתונה נאספו על ידי החתן בפגישה מקרית על יד המחלבה המקומית ששימשה מקום מיפגש לחברים. אחד העדים נשאל על ידי הרב אם הוא משוכנע כי החתן אינו נשוי, והשיב ביידיש: "למען האמת אני לא מכיר אותו מספיק טוב...".

החתן הצעיר, צבי גליק, שהספיק לשכוח מה זו משפחה, עבר דרך ארוכה בטרם מצא את התחנה הסופית של חייו.

שנות ילדותו עברו במחנה הריכוז מטהאוזן, ממנו נגאל רק אחרי תבוסת הנאצים. ימי נערותו עברו בהכשרה בתנועת נוער עברית ובנדודים ברחבי הונגריה, עד שעלה ארצה לבדו והתגייס לצה"ל. לאחר שחרורו מהצבא, נפלט לאזרחות בלי מכר או גואל שיעניק לו בית חם. הוא שוטט ברחובות הערים הגדולות וניסה להתקיים מעבודות מזדמנות, כשהוא ישן כל שבוע במקום אחר. בונדי, אחיו, התגורר בכרם מהר"ל, וקרא לו להצטרף אליו ולהיות חקלאי.

הוא התייצב בפני חברי הוועד, דיבר כמה משפטים בהונגרית, וקיבל מיד מפתחות לבית שבחר מתוך עשרות הבתים המפוזרים בשטח. בתוך חודשים ספורים עמדו בחצר ביתו "פרה וחצי הסוס", לול העופות, וכלי עבודה עימם ירד לעבד את חלקה א' שלו.

מאזן ההגירה השלילי צמצם את מספר המשפחות והיטיב עם הנשארים.

מי שנשאר, ידע שאין לאן ללכת, ובעיר הגדולה אין כסף שצומח על העצים. הגורמים המיישבים, שהכירו את תופעות גלי העזיבה מכל המושבים האחרים, הגבירו את המאמצים לגבש את 70 המשפחות שנותרו.

כלים חקלאיים כבדים יותר נשלחו לסייע בחריש ובזריעה, הקרן הקיימת הביאה פועלים

לסקל אבנים ולהכשיר חלקות קרקע נוספות. בחלקות הצפון-מזרחיות של הכפר ניטע כרם ענבים בסיוע היקב של כרמל מזרחי בזיכרון יעקב.
עבור ילדי המושב הוכשר מבנה מיוחד ששימש בית ספר בו למדו יחד שלושה שנתונים. הילדים בכיתות הנמוכות קיבלו השכלה יסודית משני מורים שהובאו למקום במימון משותף של הכפר ומשרד החינוך.

תרבות הפנאי התגבשה בסיוע מבחוץ.
ההסתדרות ערכה יום עיון לפעיליה, תנועת המושבים שלחה עסקני הסברה, מפלגת מפא"י כינסה אסיפות ושיגרה נציגים שיבואו לשוחח על ענייני השעה הבוערים בכלכלה ובפוליטיקה. מרצים מטעם, הגיעו להרצות בפני החברים על נושאי אקטואליה שעניינו אותם: משפטי פראג שהתקיימו נגד פעילים יהודים בצ'כוסלובקיה, הסכמי השילומים שנחתמו בין ישראל לגרמניה ומצב המשק הישראלי.
החברים והחברות התחברו לישראליות.
החבר צבי וולנר התמנה לנציג הכפר במועצה האזורית חוף הכרמל, שהוקמה ביולי 1951. לחבר אברהם וינברגר סידרו במועצה תפקיד ביצועי. החברים קראו עיתון עברי מנוקד לצד העיתון ההונגרי "אוי קלט", שמעו חדשות והקשיבו למדור לחיפוש קרובים ב"קול ישראל". את חגי ישראל המסורתיים חגגו בתפילות המוניות בבית הכנסת, ביום העצמאות התאספו בחצר המחלבה סביב דגל ישראל, וב-1 במאי אירחו את נציגי ההסתדרות שהרימו איתם כוסית, והרצו בהתלהבות על חג הפועלים הבינלאומי.

פישל דוידוביץ', מראשי
החקלאים בשנות החמישים

עירקי ופולני, דוקטור ואינג'ינר

שנות ה-50 הביאו לעולם את השקט שאחרי סערת המלחמות.
עמים ומדינות עסקו בבנייה מחדש של התרבות והכלכלה. במזרח, התבססה חברה קומוניסטית שנשאה את דגל השוויון בין בני האדם. במערב, התבססה מערכת החירות הטבעית והסדר המתפתח מאליו. לאורך העשור כולו התגבשו שתי תרבויות שפילגו עצמן זו מזו, הקימו חומות חוצצות ביניהן, לחמו זו בזו, ונאבקו להשליט את השפעתן על אומות העולם.
הדי המאבק הגיעו לישראל, מדינה צעירה המתמודדת עם חבלי לידה ועצמאות.
מנהיגיה הלכו בדרך הביניים ובחרו בסוציאליזם דל קלוריות, שלקח קצת מהמזרח וקצת מהמערב, התאים למורשת היהודית עתיקת היומין ותובל באוירה ים-תיכונית. העיקר שתהיה מדינה, ויהיה מקום לשכן את כל העולים, ולכולם תהיה תעסוקה, ויישמר הביטחון האישי.
לאורך שנות החמישים, התגבשו היסודות לזהות הישראלית החדשה.
מתווי הדרך הוותיקים נשאו נאומים נמלצים על אידיאולוגיות שלא נס ליחן, על ציונות והגשמת הדרך החלוצית. המנהיגים לקחו את החזון ותרגמו אותו למעשים בחיזוק התשתיות הקיימות והרחבתן, בפיזור האוכלוסייה ובבניית כוח הרתעה צבאי.
הדמוקרטיה היחידה במזרח התיכון נבנתה בנחישות וללא הפרעה. בגבולות נשמר שקט יחסי שנקטע מדי פעם בחדירות מסתננים בדרום ובמזרח. צה"ל הפגין את כוחו לאורך העשור במבצע אחד רחב היקף – מבצע סיני – ובסידרת פעולות תגמול.

בערים הגדולות חי ציבור ישראלי שנשא עיניו אל המערב.
משטר הצנע האפיר את האוירה, אך לא מנע מסחר הומה בשווקים ובחנויות. בליינים מילאו את מרכזי הבילוי ועובדים את בתי החרושת.
מחוץ לערים התחזק מעמדה של ההתיישבות העובדת.
הממשלה העניקה עדיפות תקציבית למתיישבים בקיבוץ ובמושב, ראשי מפלגות הללו אותם כחלוצים ובוני הארץ, ותנועות הנוער חינכו את ילדי העיר כי הגשמת הדרך הציונית עוברת בין ערוגות הפלפל והעגבנייה עם ניחוח חציר וזבל פרות, לצידם של עובדי אדמה חובשי "כובע טמבל" ההולכים בשדות ונושאים על גבם את מלח הארץ.

בכרם מהר"ל לא ידעו החברים שהם כאלה.
הם באו מאירופה לארץ ים-תיכונית. לבשו קסקט או מגבעת, חשבו בהונגרית, ברכו וקיללו ביידיש, ודיברו עברית מתובלת במילים מכל השפות שהכירו. רבים מהם לא עזבו את תחום הכפר אלא במקרים יוצאי דופן במיוחד, ועל הנעשה בישראל שמעו מהרדיו, בשיחה של בוקר ליד המחלבה או בבית הכנסת.

הקשר שלהם עם העולם החיצון התנהל דרך הוועד.
הם בחרו בבחירות חשאיות את האנשים שינהלו את חייהם, ונתנו את קולם למועמדים בולטים שייצגו אינטרסים אישיים וקצת תכליתיות וטובת הכלל.
תוצאות הבחירות פורסמו בעיתון "דבר" ונתנו לוועד את התוקף הרשמי כמייצג המושב ופועל מכוח החוק.

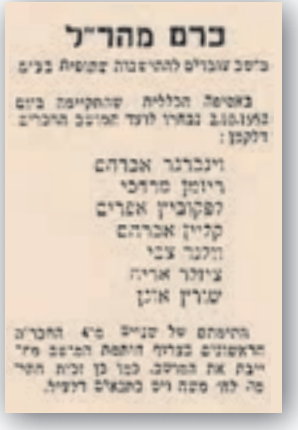
כרם מהר"ל

כושר שבויים להתרשמות שקטית בעיים

באסיפה הכללית שהתקיימה ביום 20.10.1952 נבחרו לוועד המושב הזמני הנכבדים דלקמן:

וינברגר אברהם
ריזמן מרדכי
לפקוביץ אפרים
קליין אברהם
וולנר צבי
ציזלר אריה
שורץ אהרן

הוועדה של שניים מ"מ המכ"ל הראשונים בצרוף הוועדה הנ"ל ייצג את המושב. לכן כן זכות תקף מה לתו מסה ויש כתובים רשמיה.

כזה למשל, היה הוועד של 1952.
וינברגר נבחר ליו"ר בזכות עבודתו במועצה האזורית כמנהל מחלקת תרבות וסעד, וכמוהו צבי וולנר שהתבלט בעסקנות הציבורית.
צייזלר ייצג את הדור הצעיר שנטמע היטב בישראליות החדשה – עם העברית המדוברת והישירה.
לבקוביץ' וקליין ייצגו, כל אחד אינטרסים וקבוצת משפחות המקושרות בינן לבין עצמן בקשרי חיתון, ואויגן שוורץ נבחר בזכות פועלו המעשי בשטח, והחביבות האישית שהקרין.
הוועד התכנס מדי כמה ימים לדון בנושאים שהביאה לפניו המזכירות המצומצמת, שפיקחה על עבודת הבירוקרטיה. הבחירות התקיימו מדי שנה ומועמדים חדשים עלו והחליפו את מי שסר חינו בעיני התושבים.

לא כל הנבחרים יכלו לשאת בנטל.
העיסוק בצרכי ציבור גזל זמן שלא היה להם, ובעלי מצפון מיוסר חשו את כובד האחריות שנשאו על כתפיהם – הוועד חרץ גורלות וכל משפחה תלויה בו.
הוועד אישר כל החלטה שנוגעת לענייני היום יום: היכן ילמדו ילדי הכפר, איך יבצעו תיקונים לבתים, כיצד יתנהל התור לזריעה, מי יקבל חלקה גדולה ומי קטנה, כמה קנס יוטל על התנהגות בלתי הולמת, מה יהיה גובה ההלוואה למימון הזרעים לקראת זריעתם ומי יקבל דחייה בתשלום חובותיו.
הוועד קבע את גובה המזומנים שיוכל החבר לקבל.
אם יתרת הכרטיס בהנהלת חשבונות עמדה בזכות – קיבל כמה שאפשר היה לתת באותו יום. אם היתרה עמדה לחובת החבר – התקשה לקבל כסף. ואם הוא נזקק לכסף מזומן, עליו לבוא בפני הוועד ולנמק מדוע הוא צריך לקבל מזומנים. רוב החברים לא הצליחו לגמור את החודש ביתרת זכות. עליות העבודה היו גבוהות משווי התוצרת החקלאית שהצליחו לייצר בעמל כפיהם, והם באו אחד אחרי השני לבקש כמה לירות לרכישת עגלה לתינוק, נעליים לילד, שמלה לאשה, רדיו או תנור חימום לבית.
בקופָּה של מנהל החשבונות כמעט לא היה כסף מזומן, כי הכל התנהל ברישומים וניירות מול ארגונים גדולים שחייבו וזיכו את המושב.
גם אלה שהיו זכאים בהנהלת החשבונות, לא קיבלו את מלוא רווחיהם, והמזכיר נאלץ לדחות תשלומים מחודש לחודש. בקשות מיוחדות – נדחו על הסף.
לפעמים בחוסר רחמים.
פנחס, הבן של הרמן ברקוביץ', מעולם לא שכח את אביו החולה במלריה, מרותק למיטתו ואינו יכול לפרנס, עד שנסגר חשבונו בצרכניה. כאשר באה אימו אל הוועד לבקש בדמעות שיאפשרו לה לקנות לחם לילדים הקטנים – נתקלה בסירוב.

אורי, הבן של פישל דוידוביץ', נזכר, כי בהיותו ילד קטן נזקק לטיפול רפואי דחוף שעלה חמש מאות לירות. אביו התחנן להלוואה – וסורב.
"אין" – הסבירו להם. הכסף זורם בניירות, רושמים כמה נכנס וכמה יצא, ובסוף יוצא מינוס אחד גדול.

ככל שגבר המחסור במזומנים, פנו יותר ויותר חברים לעבוד בחוץ.
שלמה ליבוביץ' עזב את הטרקטור של המושב והלך לעבוד בקיבוץ מעיין צבי. הרמן ברקוביץ' החלים והלך לעבוד בייעור. יצחק כץ סיים קורס טפסנות ומצא קבלנים שהעסיקו אותו בעבודה. משה כץ נסע לעבוד בחנות צורפות. מרמורשטיין עבד במשטרה. אחרים נסעו לקיבוצים ומושבים בסביבה, לאסוף עוד כמה לירות מעבודות מזדמנות.
הם המשיכו להחזיק את הרפת והלול. על גידול ירקות בשדה ויתרו, והסתפקו בחלקות קטנות לגידול המספוא.

באמצע שנות ה-50 התגבשו במושב שתי קבוצות: חקלאים ו"חצי חקלאים".
החקלאים במשרה מלאה, התפרנסו ממשק חלב ומגידולי שדה, ובמקביל גדל מספרם של עובדי החוץ – אלה שהעדיפו להרוויח את עיקר פרנסתם בעבודות מחוץ לכפר.

בין החקלאים והחקלאים למחצה, התגוררו גם חברים שנקראו: בעלי מקצוע.
היו אלה אנשים שהתמחו בתפקידים הנדרשים לחיי היום-יום – רופא, חלבן, נָפָּח, מנהל חשבונות, רב, ו"כולבויניקים", שנשלחו לעבודות עזר כלליות.
בעלי המקצוע קיבלו מגרש ובית, ומשכורת חודשית. הם לא נחשבו חברים באגודה השיתופית, לא השתתפו באסיפות ולא נדרשו לעסוק בחקלאות. ביניהם היו: הרופא ד"ר מיינצר, החלבן והנָפָּח פלדמן, רב המושב נפתלי ניימן, מזכיר הפנים ומנהלי חשבונות, שהוחלפו מדי כמה שנים.

ד"ר וילהלם מיינצר

הבולט מבין כל בעלי המקצוע, היה הרופא ד"ר וילהלם מיינצר.
הדוקטור הגיע לכפר עם הקמתו.
מיינצר, צאצא של המהר"ל מפראג, מיעט להתערב בחיי הכפר, אך כולם הכירו את הייֶקֶה הממושקף שרכב על אופנוע תלת אופן ("אופנוע עם סירה"), ונזקקו לטיפולו בשלב כלשהו בחייהם.
סיפור חייו כולל מסע חיים מרתק, לפני עלותו ארצה.
מיינצר עזב את עיר הולדתו בגרמניה לפני מלחמת העולם השנייה, ועבר להולנד. במהלך מלחמת העולם השנייה הפליג באוניה לסין, שם עבד כרופא, ושם גם הכיר את סילינג, אחות סינית אותה נשא לאשה.
עם עלותו ארצה, ב-1949, נשלח על ידי קופת החולים של ההסתדרות לשמש כרופא יחיד באזור.
בבואו פגש את שמשון שכטה, שלא ידע מילה בעברית אך דיבר גרמנית שוטפת. שכטה שמח עם הגיעו, ודאג לשלוח משאית שתביא את אשתו, ילדיו וכל מטלטליהם. לצורכי המרפאה הכינו בית גדול בראש הגבעה, שהכיל גם דירה לרופא המיועד.

פעמיים אורז

סילינג, אשתו הסינית של ד"ר מיינצר, רופא הכפר, התקשתה להתמודד עם תנאי הצנע של שנות החמישים. במיוחד סבלה מהקצבת מנות האורז – מזון בסיסי עליו גדלה בסין, כמו הלחם בארצות המערב.

ד"ר מיינצר, שלא יכול היה לשאת בצערה של אשתו, כתב לראש הממשלה דוד בן גוריון:

"אשתי התגיירה מרצונה ועברה ליהדות. היא אחות במקצועה, ובאה לישראל בכוונה לתרום לפיתוחה. האם יש אפשרות להקל עליה בהקצבת מנת האורז, מזון יסודי אצלה ?"

במכתב תשובה אישי ממשרדו של בן גוריון נמסר לבני הזוג מיינצר כי יקבלו מנה מיוחדת של שני קילוגרמים אורז לחודש עבור סילינג.

סילינג מיינצר

ד"ר מיינצר בדרך לעוד פאציינט מרוצה

"הייתי בן ארבעים כשהתחלתי בחיי כרופא כפר" – כתב מיינצר ביומנו.

"המרפאה של כרם מהר"ל שכנה בשני חדרים והיתה כפופה להנהלת קופת חולים בחיפה, אשר סיפקה את התרופות והציוד. רוב תושבי הכפר היו בני גילי. המטופל הראשון הופיע בשעה עשר בלילה ודרש בדחיפות שמן קיק.

שרתתי גם את תושבי היישובים האחרים בסביבה, ולצורך כך קופת חולים העמידה לרשותי אופנוע, ואת לימודי הנהיגה בו העביר לי מכונאי מהמושב. מאוחר יותר קיבלתי ג'יפ ואחריו היטיבו את תנאי הנסיעה עם מכונית פרטית תוצרת כרמל".

סילינג אשתו, התגיירה עם בואה.

"פראו-דוקטור" קראו לה נשות הכפר, והביאו לה מדי פעם טיפ קטן: עוף מדושן, ירקות טריים או פרי שנקטף מהעץ. הפראו-דוקטור עם העיניים המלוכסנות, שהתמחתה ועבדה כאחות בבית חולים סִינִי, לא יכלה לעבוד לצידו של בעלה כי כך נקבע בתקנות קופת חולים, והיא בחרה להישאר עקרת בית ולגדל את שלושת ילדיהם.

ילדיו חוו מקרוב את סדר יומו של אביהם. הם זכרו אותו מתעורר בשעת לילה מאוחרת מדפיקות בדלת של חבר הנושא את בנו הקודח מחום, הם זכרו יציאות חפוזות אל אשה בהריון העומדת ללדת, ימי שישי בהם נסע הדוקטור להביא מלאי של תרופות ממחסני קופת חולים, עיתון ג'רוזלם-פוסט היחידי בכפר, שהגיע כל יום בדואר, ושעות מעטות של זמן איכות של האב עם ילדיו – בטיולי שטח אביביים ובשעת סיפור נדירה.

יד ימינו של ד"ר מיינצר היתה האחות דינה ויינברגר, תושבת הכפר, ניצולת שואה עם מספר מקועקע על זרועה.

דינה שעברה השתלמות מזורזת של שלושה חודשים, נרתמה לעבודה במלוא המרץ.

"הציוד במרפאה היה עלוב" – סיפרה בספר זכרונות המושב:

"המים לחיטוי לא זרמו, העבודה נעשתה לאור עששיות נפט, וביקור חולים נעשה בערבים לאור פנסי רוח, בשבילים לא שבילים. הרופא עבד בכפר שעתיים במשך שלושה ימים בשבוע, כי יתר זמנו הוקדש לכפרים האחרים באזור. בשעות אלה טיפל במחלות שונות ומשונות שתקפו את החברים שלא הסתגלו לתנאי ההיגיינה של המקום, למים מהבורות, לאבק, לכלוך וחרקים טפילים. מגפת הפפטצ'ה שהתפשטה ברחבי הארץ, הגיעה גם לכפר, יחד עם בעיות שגרתיות, כמו דלקת ריאות, זריקות חיסון, ומחלות ילדים שנדבקו בבתי הספר. לכל אלה נוספו הפגיעות היומיות של עובדי האדמה – יבלות בידיים וברגליים, פצעים מוגלתיים, מכות שמש, ופגעי נחשים ועקרבים".

האחות דינה במרפאה עם הרופא מיינצר והפאציינט חנניה מרמורשטיין

דינה עבדה עם הרופא עד פרישתו לפנסיה בשנות ה-70.

בשלהי חייו הקים ד"ר מיינצר את "אגודת רופאי הכפר", ונהג לומר כי למרות העומס הרב, ועבודתו הקשה, היו בני המושב בריאים וחזקים באופן בלתי רגיל.

"האנשים האלה באו מהשואה" אמר "בשואה כבר היתה סלקציה, ומי שהיה חלש – מת. לארץ הגיעו החזקים".

מיינצר לא היה הייֶקֶה היחיד, גם לא הדוקטור היחיד בכפר.
ב-1952 הגיע לכפר ד"ר אליעזר יורמן.
יורמן, מנכבדי הקהילה היהודית בשוויץ, ניהל בבאזל מוסד לילדים יתומים שפעל בימי מלחמת העולם השנייה.
מצויד בניסיון ובמוניטין שצבר, ביקש להקים בישראל מוסד דומה. כשלא הצליח, החליט להקים בעצמו מוסד לילדים מוגבלים (שנקראו אז בשפה רפואית רשמית: "מפגרים").
הוא הסתובב ברחבי הארץ למצוא פינה שקטה המתאימה לצרכיו והגיע למושב החדש כרם מהר"ל.
על הגבעה, בקצה הצפון-מערבי של הכפר, עמדו בתים נטושים שאיש לא השתמש בהם, והסוכנות היהודית הסכימה להעמיד לרשותו כמה מהבתים.
יורמן השקיע בשיפוצם. שכר חברים מהמושב, שהתנסו במלאכה ושמחו על ההזדמנות להרוויח עוד כמה לירות. הם הכינו עבורו אינסטלציה, שירותים ומקלחות ותאורה – אותם רכש במיטב כספו, יחד עם ריהוט חדש.
כשהיו מוכנים שישה בתים משופצים, יצא לחפש ילדים שיאכלסו את המוסד החדש, לו קרא בשם עברי: "תל שחר".
היה זה ניסיון חלוצי בתחום הטיפול בילדים חריגים.
בין עשרה לעשרים ילדים ונערים שהו דרך קבע במוסד הטיפולי, שהיו בו חדרי אוכל ומגורים, וחדרים לפעילות חברתית. אף משרד ממשלתי לא תמך בו. המוסד מומן מכספי ההורים ומתרומות שהצליח יורמן לקבץ, אך בעיקר השקיע מכספו שלו ומזמנו בעבודה שראה בה שליחות אישית ואותה אהב.

ד"ר אליעזר יורמן

"תל שחר" התקיים בתוך הכפר ומחוץ לו.
אף שלא נבנו סביבו גדרות, נוצרו מאליהם גבולות ברורים בין בתיו לבין בתי המגורים הסמוכים. איש לא התקרב סתם כך אל המתחם, ומי שחרג – שילם ביוקר. פעם אחת, הפרות של צייזלר רעו בשטח המוסד, העניין הגיע לבירור בוועד וצייזלר נקנס ב-50 לירות.
יורמן שמר על יחסים קורקטיים עם המתיישבים.
התפלל באופן קבוע בבית הכנסת, הכין ילדים לקריאת ההפטרה בחגיגת בר-מצווה, רכש מצרכים בצרכניה, והעסיק שתיים מנשות הכפר: אֵם הבית אדלה כץ והמבשלת אליסקה גלנץ. החברים כיבדו את הדוקטור הייקה והתייעצו עימו כפסיכולוג שאפשר להשיח בפניו צרות אישיות. הם הסכימו גם להעסיק את החוסים בעסקה שהשתלמה לכל הצדדים – החוסה עבד בשדה וקיבל ארוחת צהרים וכמה לירות.

"תל שחר" התקיים במשך תריסר שנים, עד שחלה ד"ר יורמן ומת.
אחרי מותו, פוזרו החוסים, והמבנים המשופצים ננטשו עד שנהרסו כליל.
המוסד נדחק אל שולי הזיכרון, אל פינה בה מחביאים את המזכרות שאינן מוסיפות גאווה למורשת. במשך שנים רבות הוסתר עצם קיומו ולא הוזכר בכנסים, בחגיגות ובזיכרונות נוסטלגיים. כאילו לא היה מעולם חלק בלתי נפרד מההווי של שנות ה-50.
צריך היה לדובב את זקני הכפר כדי שיספרו על דוקטור יורמן, הייקה הגבוה בעל ההופעה המרשימה, שהתהלך בלבוש מוקפד, שתמיד שילם בזמן את חשבונות המים והחשמל,

שהלכו אליו לבוררות כשהתגלעה מחלוקת. ילדי התקופה לא זכרו פרצופים ודמויות מבין החוסים. בתודעה הפרטית שלהם נחרתו זיכרונות של נורות אזהרה: בין הבתים של המוסד לא מסתובבים סתם כך.
רק טומי כץ, שאימו עבדה שם, וכילד נהג להסתובב בתוך המתחם, אמר בפשטות, את מה שרבים אחרים סרבו לומר בפה מלא:

"תל שחר תרם לסטיגמה של הכפר. היינו כפר נידח של עולים חדשים ואיכרים חסרי השכלה. תוסיף לזה את המוסד של מפגרים... ותבין למה לא הרגישו בנוח עם הקיום שלו".

1953 – בית במוסד "תל שחר"

במרחק שנות אור משני הדוקטורים, התגוררו שני מהנדסים – שמשון שכטה ואשתו קלרה.
הוא מהנדס אלקטרוניקה, היא מהנדסת כימיה.
הוא מנהיג כריזמטי ופטריארכלי, ישר ועיקש, הנלחם על מימוש רעיונותיו. היא אחריו, מאהבה ומהערצה, מוותרת על קריירה משל עצמה, מגדלת את שלושת ילדיהם ושומרת לו בנאמנות על העורף המשפחתי.
בשנים הראשונות, היה המנהיג הבלתי מוכתר, מושך בחוטים אף שלא הציג את מועמדותו בבחירות לוועד. האיש שיזם את הקמת הכפר, המשיך להיות נערץ על ידי חבריו העולים, וברשומות שהתפרסמו מעת לעת הופיע ליד שמו גם תוארו: "האינג'ינר שמשון שכטה".

הוא לא ביקש יחס מיוחד.
קיבל כמו כולם פרה וחצי סוס, ניהל משק חלב ועבד בגידולי השדה יחד עם ראדה, גיסו.
אחרי שעזב נפתלי מריש, בן בריתו למסע ולדרך, ואחרי שנותר קומץ קטן של חברים מהבריגדה הצ'כית, זז שכטה לפינה רחוקה יותר, מאוכזב מכשלון הקומונה. הוא התכנס עם משפחתו המורחבת בביתו המשופץ בן 400 מטר רבועים הבנויים בסגנון קומונה – מסדרון ארוך, שלושה חדרים גדולים מימין ושלושה חדרים משמאל. בבית התגוררה החמולה כולה: שכטה וקלרה עם שלושת ילדיהם, אחותו גולדה עם בעלה ראדה, והוריו המבוגרים.
שנתיים בפינה הספיקו לו.
אחריהן חזר שכטה להנהיג ועמד בראש הוועד אחת לכמה שנים. עיקר דאגתו היתה לקדם את התכנון החקלאי, שנראה לו דורך במקום. הוא הידק את הקשר עם ארגוני הקניות של המושבים, עודד חברים לקחת הלוואות לפיתוח משק ודאג להם לערבויות, הוביל את חיבור הכפר לחברת החשמל ופעל בתקיפות לסגירת חובות החברים בהחלטות שהביאו לסגירת המים ולניתוק חשמל.
פעילותו הציבורית הקימה לו מתנגדים, אבל הוא לא נרתע ועורר סערות תכופות במזכירות ובאסיפות הכלליות, שם צעקו עליו החברים שרק לילה קודם ישבו בביתו ושיחקו קלפים.
בית שכטה משך אליו רבים.
בלילות שבת באו החברים הקרובים אל "הפנסיון של ראדה ושכטה", לשתות כוס תה, לטעום עוגת שמרים של קלרה, לדון בענייני היום, ולשמוע את השקפת עולמו הנחרצת של שכטה, הקומוניסט האדוק, שאינו פוחד להביע את דעותיו נגד החברים, רובם

מפא"יניקים שהעריצו את בן גוריון ופחדו מההסתדרות.
בית שכטה הביא את הקולטורה לכפר.
גולדה ראדה, מורה לפסנתר, בוגרת האקדמיה למוסיקה בווינה, ניגנה להנאתה ולימדה את ילדי הכפר.
פֶּנִי-רָאדוּבָה (האשה של ראדה, כך קראו לה בצ'כית) גבתה תשלום על שיעורי הפסנתר.
מעט ילדות יכלו להרשות לעצמן שיעורים אלה, השאר, למדו לנגן בחלילית ובאקורדיון.
פעם בשנה ערכה גולדה רסיטל בחצר ביתה, ובו ניגנו התלמידים להנאתם של החברים והחברות.

פני ראדובה (מימין) ותלמידיה
ברסיטל, שנות החמישים.
עומדים: שמשון שכטה ובתו עדנה

בחודשי הקיץ ארגנו שכטה וראדה, קייטנה בביתם. ילדי משפחות עשירות מהעיר הגיעו אל הבית במושב, לחיות במשך עשרה ימים באווירת הכפר. ראו מקרוב חליבה ברפת, טיילו בשדות, נשמו את ניחוח החציר, קטפו פרי מהעץ בחצר, הצטופפו בקבוצות על טרקטור שהובילם בין בתי המושב.

חמולת שכטה המלוכדת בלטה בנוכחותה.
חמולות אחרות בכפר, התלכדו בשקט ובצנעה.
הגדולה מכולן, חמולת לבקוביץ' זכתה לכינוי – נודג'-צ'ולאד – "המשפחה הגדולה" בהונגרית. לנודג'-צ'ולאד לבקוביץ' השתייכו חמש משפחות – אפרים ובז'י במרכז העץ המשפחתי, ומהם יוצאים הענפים המאגדים אותם יחד.

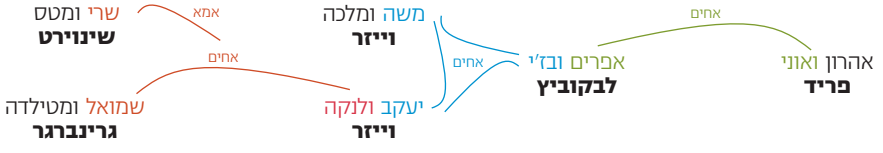

מימינם ומשמאלם התגוררו חמולות קטנות יותר – קבוצות קטנות של משפחות הקשורות אלה באלה בקשרי חיתון וקשרי דם:
משפחת יעקובוביץ׳ (שלושה אחים), משפחת צייזלר (אבא ושני בנים), אנגלמן (שני אחים), גליק (שני אחים וגיס), משפחות שורץ וקליין (גיסים), וולנר וקולמן (גיסים), ועוד קרובים ורחוקים המהווים קשר ענפי בין קבוצת משפחות אחת לאחרת.
לא היה ביניהם סנדק או מנהיג שיחלק הוראות.
הם באו לכפר בגלל הקשר המשפחתי, אחרי שאיבדו את יקיריהם בשואה, והצטופפו אלה ליד אלה – כי על יד קרובי משפחה קל יותר להתמודד במלחמת הקיום בארץ רחוקה שכולם זרים בה, בכפר קטן שיש בו כמה מאות גברים, נשים וילדים, וכולם דוברים הונגרית, ויש מי שמחליט החלטות הנוגעות לכלל, וכדאי שיהיה ״משלנו״, אחד שאפשר לסמוך עליו שלא יקפח את קרוביו.
באסיפות הכלליות התחברו המשפחות זו עם זו, וצירפו אליהן משפחות אחרות. חברי הנודג׳-צ׳ולאד הלבקוביצ׳ית, הפעילו את המערך המשפחתי בימי הבחירות, והשתדלו מאד שיהיה נציג מטעמם בוועד, או לפחות בוועדות המשנה החשובות, כמו: הוועדה לתכנון משקי – זו שקבעה את המשאבים החקלאיים לחלוקה בין החברים.
כשליש מחברי המושב נמנו על אחת החמולות. בדרך כלל, כוחם היה בלכידותם – התכנסו יחד לארוחות משותפות, תמכו אלה באלה, שיחקו קלפים בערבי הקיץ החמים, וחלקו פֶּרֶד משותף. וכמו בכל משפחה, נמצאו גם היוצאים מהכלל, ששמרו מרחק זה מזה, ולעתים גם אח שלא דיבר עם אחיו ובן דוד שלא דיבר עם בת דודתו.

בודדים חמקו מהמסגרת המשפחתית.
כשלא יכלו לשאת את המצב, עזבו בלי לומר שלום, אף לקרובים אליהם ביותר.
כך קרה למשפחת מרכוס שהתגוררה יחד עם משפחת כץ – שתי משפחות שהנשים בהן אחיות – עלו יחדיו על הקרקע עם ראשוני העולים, והתגוררו בית ליד בית – תומכים ונתמכים אחת בשנייה.
מרכוס נשבר בגלל משדדה סוררת ובוגדנית.
משדדה ישנה ופרימיטיבית, כאותן משדדות שקיבלו עם ה״פרה וחצי סוס״, עם שיני מתכת, נגררת אחרי הסוס ויש לה פעולה כפולה – לפירור גושי חול, מניחים את השיניים בכיוון הקרקע ומפוררים את הגושים; לכיסוי תלמים לאחר השתילה והורדת החול אל השורה, מניחים את שיני הברזל בכיוון למעלה.
״מרכוס היה טכנאי שיניים במקצועו״ – סיפר אחיינו, טומי כץ, שגדל על יד הדוד והדודה:

> ״הם היו שני גיסים וחברים. מרכוס בא ממשפחה משכילה, ואבא שלי היה צורף, ושניהם לא הבינו במשק חלב. עד כדי כך שאבי האכיל את הפרה בקוצים, כי חשב שתאכל אותם במקום המספוא שבמקרה לא היה בהישג ידו.
> שניהם יצאו יום אחד לחלקה המשותפת, לאחר שתילת בצל, כדי לכסות את התלמים. הם לקחו איתם משדדה שקיבלו, ולפני צאתם שאלו את החברים איך עושים את העבודה.
> מישהו חמד לצון או שלא הבין בעצמו, תדרך אותם לכסות את התלמים כאשר שיני המשדדה למטה, בכיוון הקרקע. ההיפך מהפעולה הנכונה. השיניים פוררו את

גושי החול ופיזרו אותם לכל עבר. הבצלים שנשתלו בשורות ישרות – צמחו מחוץ לשורה בלי סדר.
מקרים כאלה שברו אותו.
הוא ודודה שלי עזבו באישון לילה. הדודה לא שיתפה בסוד אפילו את אימי, אחותה. הרגישו לא בנוח עם העזיבה מהמשפחה ומהבגידה ברעיון ההתיישבות.
הייתי ילד בן שבע, כשקמתי בבוקר וראיתי את הבית הריק שלהם – ארזו את מעט החפצים, העמיסו על טנדר, ועברו לגור בצריף ברעננה. רק לא להמשיך בחיי הכפר".

אל תמונת המושב נוספו כתמי צבע שהוסיפו עוד גוונים למרקם האנושי.
גוון אחד הוסיפו קבוצת משפחות שהגיעה בין השנים 1957-1956. רובם עולים מפולין, שעלו ארצה ב"עליית גומולקה" – מין רגע היסטורי קצר וחולף של נדיבות מדינית, שאפשרה עליית יהודים מפולניה.
"הקבוצה הפולנית" קראו לחברים החדשים, שלא השתחררו שנים רבות מהתווית שהודבקה למצחם.
המתיישבים החדשים נאלצו להתאמץ כדי להשתלב בחיי הכפר.
הנחוש מכולם, בנימין ארטנשטיין הפולני, לא המתין עד שיעשו לו טובה ויתנו לו את חלקו במכסות העופות וגידולי השדה. חודשיים של מאבקים עיקשים עם הוועד הבהירו לו שהדרך להשתלב בין הסלובקים וההונגרים, תהיה קשה. הוא יצא לעבוד בבניין, צבר חסכונות קטנים ובעזרתם בנה את פאר גאוותו: רפת משוכללת עם טפחות.
"פרוטה לא הייתי חייב. שילמתי כל מה שביקשו, בלי להתווכח" – סיפר – "כל פעם ביקשו עוד לירה ועוד לירה, ואני נתתי, רק שיעזבו אותי".

החבר שמחה טירק קוצר מספוא

ערב רב של שפות אירופאיות נשמעו במושב – צ׳כית, סלובקית, רוסית, רומנית, פולנית. המדוברת ביותר, ההונגרית – השפה שהיתה שגורה בפיהם של יהודים בכל המחוזות וחבלי הארץ באימפריה האוסטרו-הונגרית. העולים מצ׳כוסלובקיה ניהלו את ענייני המושב בהונגרית, שהוציאה מהכלל את הפולנים והרוסים והרומנים. איתם דיברו ביידיש – השפה היהודית הבינלאומית.

היחיד שלא דיבר יידיש בכפר, קראו לו חיים סימן-טוב.
לא רק שלא הבין מילה באותה שפה גלותית, הוא הגיע מארץ זרה ומתרבות אחרת לגמרי.

חיים והלה סימן־טוב – 1956

סימן-טוב נולד בעירק.
ב-1935, בהיותו נער צעיר, עשה את דרכו ארצה ברגל וברכב, עבר את סוריה והגיע לירושלים.
אחרי שהתחתן, נדד עם משפחתו לצפון הארץ, התקבל לעבודה בסוכנות היהודית, והתקדם לתפקיד מנהל קליטה במחנה עולים. במהלך עבודתו התוודע לכפרי העולים, המשוועים למתיישבים, והחליט לחפש ביניהם את המקום המתאים לו.
כרם מהר״ל מצא חן בעיניו.
ב-1952, אחרי בדיקות ומילוי טפסים מתאימים, נשלח למזכירות המושב להציג את מועמדותו.
המושבניקים הצ׳כים עיקמו את האף בנימוס אירופאי.
בזיכרונם הקולקטיבי נותרה צרובה השהות במחנה העולים, והמפגש בינם, האשכנזים, לבין העולים מארצות המזרח. האירופאים כינו את אחיהם ״פרענקים״ והתייחסו אליהם כאל פרימיטיבים.
החשש שמועמדותו תידחה – לא עמד על הפרק.
בכל רחבי מדינת ישראל התפרצה במלוא עוזה מלחמת עדות שהציתה אש בשכונות הערים, והממשלה עמלה על כיבוי הלהבות במילוי משימת ״קיבוץ הגלויות״ של עולים מכל התפוצות.
סימן-טוב ומשפחתו הגיעו באחד מגלי העזיבה, והכפר נאלץ לקבל כל משפחה שנשלחה אליו. עבודתו בסוכנות היהודית וההמלצות שהביא עימו עמדו לנגד עיני הוועד, ואף אחד לא רצה להסתבך יותר מדי עם הגורמים המיישבים.

משפחת סימן-טוב קיבלה בית בקצה הכפר.
חיים ניסה כוחו בחקלאות עם פרה וחצי סוס, גידל מספוא וירקות, עד שהתאהב בפרחי הכרמל. מידי יום יצא אל הגבעות סביב וליקט פרחי בר – רקפות, נרקיסים וכלניות. את הקטיף הדל ארז בדלי, עלה על האוטובוס ונסע למכור את הפרחים בשוק של העיר חיפה. בכסף שקיבל, קנה מצרכי מזון אותם הביא לאשתו וארבעת ילדיו.
אחרי שהבין כי הפרחים קרובים לליבו ולכיסו, ביקש וקיבל חלקה מיוחדת, בה גידל פרחי ציפורן.

בתוך שנה, קיבל הכרה בינלאומית. ב-1955 התקיימה בחיפה תערוכת פרחים ארצית, בה זכה במקום השני בתחרות מגדלי הפרחים. מחיפה הוטסו הפרחים שלו לניו-יורק, לתחרות עולמית בה זכה במדליית זהב.

סימן-טוב הרגיש פורח בחוץ ונובל בכפרו.

עסקי הפרחים המוצלחים לא תרמו להפלת החומות בינו ובין החברים. הוא גם לא התאמץ במיוחד. מלווה בתחושות קיפוח, התקשה להתחבר לקהילה סביבו וטען לאפלייה מכוונת באספקת מים ובצמצום החלקות החקלאיות, מקור פרנסתו. החיכוכים בין העולה מעירק לבין חברי הוועד ההונגרים, הרחיקו אותו ואת משפחתו מהחבורה השלטת. את נחמתם מצאו בני משפחת סימן-טוב, בידידות שרקמו עם משפחות ובודדים "מחוץ למחנה". כמו משפחת סמברג.

מרדכי סמברג, הרוסי, עלה לארץ אחרי שעבר עם בני משפחתו דרך סין. הוא הגיע בעקבות המלצה של קרובי משפחה שעבדו בסוכנות. הם אמרו לו: "כרם מהר"ל מקום יפה, אבל כולם מדברים הונגרית, תתרחק מהם". והוא התרחק והתיישב בבית הקיצוני בכפר.

מימין: חצר בית שכטה. טרקטור ומכונית ראשונה.
משמאל: שולחן ב"פנסיון ראדה"

בין סימן-טוב לדוקטורים ולאינג'ינרים, נרקם פסיפס אנושי.

חלקי הפסיפס התגבשו ביחד ולחוד, עיקשים ומתמידים, חושבים אותן מחשבות, קמים באותן שעות לאותו בוקר, צרובים מאותה שמש קופחת, עומדים זקופים מול רוחות הצפון, ומתכופפים כאחד מול הגלים הסוערים המטלטלים אותם בין תקווה לייאוש, בין הצלחה לכישלון, בין האדמה לבית.

לא כולם הותירו חותם בחיי המושב.

סימן ההיכר שלהם: פשטות חייהם והאופן בו לא התבלטו.

אלה אנשי הפינה השקטה, השטים בזרם האנושי, חיים במסגרת המשפחה הגרעינית, באים לאסיפות ויושבים בצד, לא מרימים קול, לא מבקשים בקשות מיוחדות, אומרים שלום בחולפם על פני שכן, מכווצים את שפתם בכאבם, ונושאים בליבם תפילה חרישית שלא יהיה יותר גרוע.

לצידם וביניהם הסתובבו הדמויות הבולטות.

כאלה היו נובאק וצ'צ'לסקי, צמד חמד, שגם אחרי שנים רבות, מעלים חיוך על על שפתי

הנזכרים בקורות דברי ימי הכפר בין שנות החמישים והשישים.
הצמד, ליטאי ופולני שעלו לכפר מחיפה, שם היו באלעגולעס – בעלי עגלה עם סוס. שניהם עסקו ב"שעֶמלִינאָרי" – חלפנות כספים פנימית. המירו דולרים של החברים לכסף מזומן, קנו תכשיטים ומכרו בשוק של חיפה, וסחרו בדברי ערך מכל הבא ליד.
נובאק, סוחר ממולח ומאלף סוסים, שידע כמה תחבולות של מכירה בסגנון הימים ההם. מספרים עליו שכאשר רצה למכור סוס פראי במיוחד, השקה את הסוס במשקה אלכוהולי, שעה קלה לפני המכירה. הקונה שבא לכפר, ראה סוס שקט, יצא איתו לסיבוב כשהוא רתום לעגלה, מצא חן בעיניו, שילם והלך.
אחרי יום חזר הקונה וסיפר לנובאק כי הסוס משתולל ועושה לו צרות. נובאק "המופתע" הסיר מעל עצמו את האחריות והזכיר לקונה שלא שילם לפני שבדק את הסחורה. בנדיבות של מוכר הגון הסכים לקנות בחזרה את הסוס בחצי מחיר. הקונה נאלץ להסכים, ונובק לקח את הסוס וחיכה לקונה הבא...

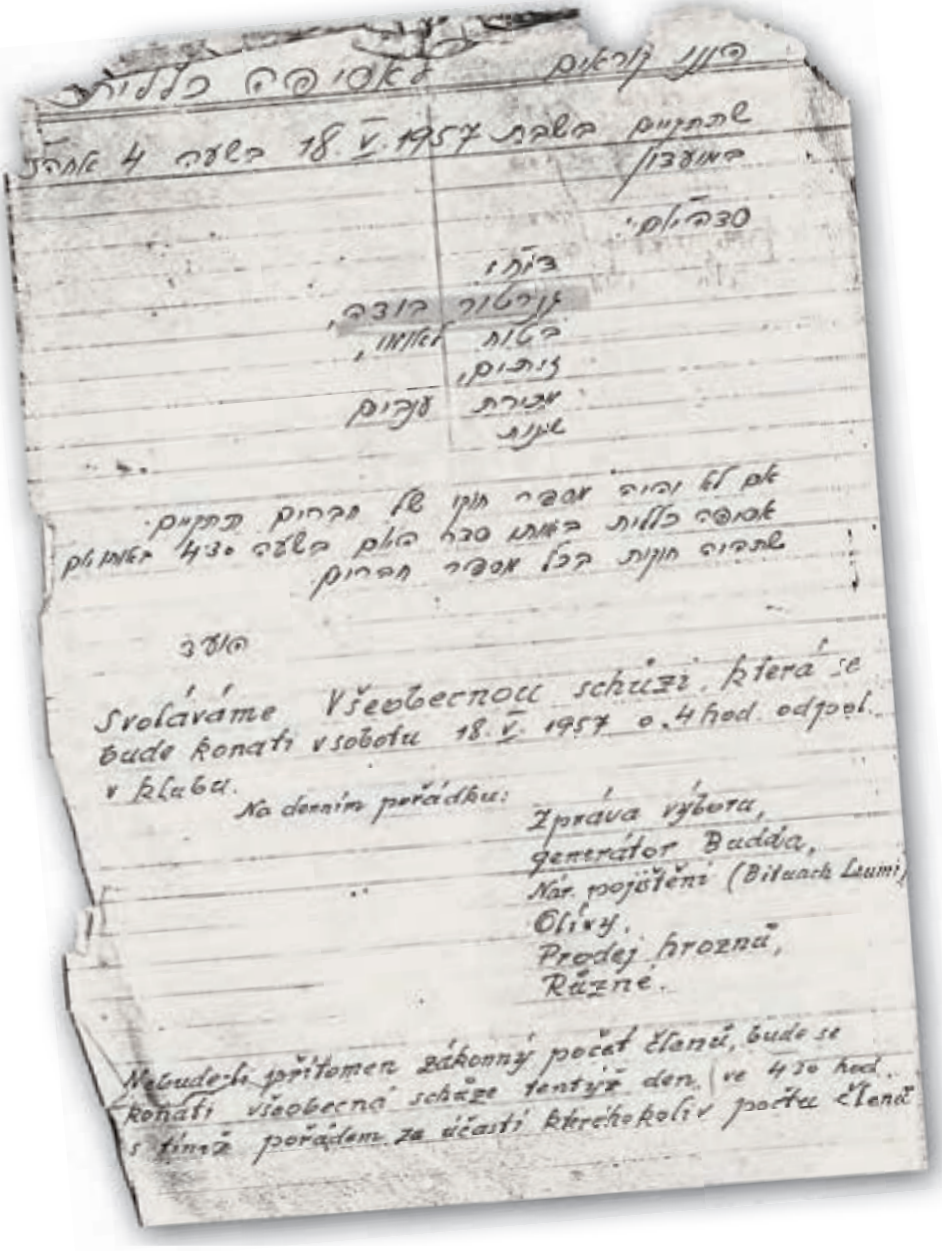
הודעה על קיום אסיפה בעברית ובצ'כית

Svoláváme Všeobecnou schůzi, která se bude konati v sobotu 18. V. 1957 o 4 hod. odpol. v klubu.
Na denním pořádku:
Zpráva výboru,
generátor Budda,
Nár. pojištění (Bituach Leumi),
Olivy,
Prodej hrozna,
Různé.
Nebude-li přítomen zákonný počet členů, bude se konati všeobecná schůze tentýž den ve 4.30 hod. s tímže pořadem za účasti kteréhokoliv počtu členů

חברים ומכים

שנות החמישים הוציאו לָבָה מתפרצת מהרי געש כבויים בנפשם של חברים.
הם, שכל חייהם נלחמו כדי לשרוד, לא יכלו להישאר אדישים לגמרי מול ההתמודדות היומיומית: שמונים משפחות מנהלות את חייהן על פיסת אדמה אחת גדולה שמחולקת לחלקים לא שווים. מנותקים מהערים הגדולות ומריכוזי אנשים, מוציאים לחם בזיעת אפם, מנסים לשכוח את כל מלחמות ההישרדות הקודמות שלהם, ומתפנים למלחמת הקיום החדשה.
ובמלחמה כמו במלחמה.
הנימוס האירופאי התקלף, הכפפות הוסרו, והאש נורתה.
בדרך כלל במילים ובמשפטים שהכילו קללות ועלבונות. כשהמריבה התחממה והרוחות התלהטו – הגיעה האלימות הפיזית, נשלפו סכינים ונורו יריות האקדח.
מכות ומהלומות באסיפת החברים היו עניין שבשיגרה.
המריבות הקולניות נשמעו בכל רחבי הכפר, ולא אחת הסתיימו בתגרות שהותירו חבר או שניים עם חבורות כחולות בעין או עם כתף מפורקת מאגרופי ידיים. מי שהיו אז ילדי המושב, היטיבו לזכור איך היו נעמדים מתחת לחלון של המועדון בו התקיימה אסיפה, לשמוע "מי ילך מכות נגד מי", מי יניף כסא, ומי יעוף מהחלון החוצה.

גם משטרת זיכרון יעקב ערכה היכרות עם כמה מהחברים. השוטרים הוזעקו למושב במקרים שעברו את הגבול באופן חריג.
כזה היה המקרה של יושקו.
יושקו, שהיה קצב בצ'כוסלובקיה, איבד בשואה את אשתו הראשונה ושלושת ילדיו שנטבחו באושוויץ. לאחר המלחמה שב לעיר בה נולד, הקים מחדש את האטליז שלו וסחר בבהמות שפרנסו אותו היטב. עם עליית הקומוניסטים לשלטון, נאלץ שוב לעזוב הכל ולעלות לארץ, להתחיל מחדש את חייו במשק חקלאי ולהקים בית למשפחתו החדשה.
האיכר הנוקשה והשתקן, נָצָר בליבו את עברו, בלי לספר לאיש את קורותיו.
מדי פעם קונן בשקט על מלחמות הקיום שנאלץ לנהל פעם אחר פעם, אבל הוסיף בנחישות לעבד את אדמתו, לחרוש את שדותיו ולחלוב את הפרות, ולקוות לימים יפים.
הוא שתק גם כשלא קיבל את כל מכסת העופות שביקש, גם כשלא אישרו לו לעבוד בחלקה הקרובה לנחלתו, וגם כשאחד הילדים היכה את בנו.
עד שיום אחד התפרץ הכל.
זו היתה מריבה שגרתית על עניינים שבין החקלאי הבודד הניצב מול הוועד הכל-יכול. חברים טובים הוסיפו שמן למדורה הקטנה, ולחשו באוזנו משפטי רכילות שהעצימו את כעסו. יושקו לא שלט בעצביו. הוא שלף סכין קצבים ארוכה ורדף אחרי החבר, שניצל בנס רגע לפני שהסכין ננעצה בגופו.

משטרת זיכרון יעקב הוזעקה לכפר, ויושקו בילה לילה אחד בתא המעצר. למחרת שוחרר וחזר למשק.

גם מרדכי סמברג נאבק על קיומו.
סמברג, העולה מרוסיה שנמנה על השונים, השלים את פרנסתו בחלוקת לחם. בכל יום שישי יצא עם סוס ועגלה בדרכו לכפרים בסביבה, לחלק את הלחם והחלות לשַבָּת, שנָּאֲפוּ במאפייה האזורית של הכפר.
ביום אחד, חורפי וגשום, עבר סמברג עם העגלה מול המחצבה שפעלה סמוך לכפר. נהג משאית שעבד שם, והציק לו באופן קבוע בכל פעם שעבר שם, הפעיל את צופר המשאית בחוזקה עד שהסוס נבהל והחל להשתולל. העגלה התהפכה, וכל ככרות הלחם נפלו על האדמה ונרטבו במי השלוליות שבצד הדרך. סמברג שראה את פרנסתו היומית יורדת לטמיון, איבד את עשתונותיו, שלף אקדח שהיה מונח על ידו וירה לעבר גלגלי המשאית צרור כדורים שהשביתו אותה לגמרי.
גם הוא נעצר, ושוחרר.

בין חברי קבוצת "החדשים" הסתובבו כמה חברים עם בטן מלאה. הם חשו מבודדים ומנוכרים בסביבה של דוברי הונגרית, וכל בקשה שהעלו בפני הוועד ונדחתה – נתפסה בעיניהם כאפליה.
בקשה אחת הצליחה להוציא פרץ של אלימות.
כך מתואר בפרוטוקול המזכירות מחודש נובמבר 1957:

> החבר בנימין א. הופיע היום אחר הצהריים בשעה 4.30 אצל חבר הוועד גרינברגר שמואל ואיים שיירה בו 10 כדורים ו/או שמישהו ימות בכפר אם הוועד לא ישנה את החלטתו בעניין דירת הרב.
> הוחלט שהמזכיר יודיע על המקרה למשטרת זיכרון יעקב, ומבקשים לקחת לתשומת לבם ולהזהיר אותו ממקרים דומים.
> היות וביום ראשון בלילה תתקיים אסיפה כללית בכפר, החבר הנ"ל ודאי ינסה להפר את הסדר בכפר, רואים אנו את החלטתנו כמניעה למקרים דומים שיכולים לקרות.

בנימין נלחם על בית. כשהתפנה אחד הבתים במושב, ביקש אותו למגורי משפחתו.
הוועד התנגד, והוא היה בטוח כי ההתנגדות קשורה בהיותו שייך לקבוצת הפולנים החדשים. לאחר שהאסיפה הכללית החליטה לסלקו מהמושב, נרגע בנימין והתנצל בפני החברים. ההתנצלות התקבלה והוא נשאר בכפר עד היום.

האלימות לא פסחה גם על החברים הוותיקים.
אחד הפך שולחן במזכירות. אחר ירה בכלבו של השכן, והנפגע ניתץ גלגל בעגלה של הפוגע. המעצרים והתיקים שנפתחו במשטרה לא הפחיתו את האלימות הפנימית במושב. האוירה המתחממת, והחשדות שריחפו באויר, הביאו את חברי הוועד לנקוט סנקציות, שנועדו למזער את התופעה.
הפרוטוקולים של שנות החמישים מתעדים שורה של מקרי אלימות וקטטות, שהובאו

הוועדה לעזרה הדדית

נוסף לוועד שניהל את המושב, התנהלו ועדות המשנה לעניינים יעודיים.

ביניהן בלטה הוועדה לעזרה הדדית, עימה נמנו חברות וחברים שתפקידם היה לסייע למשפחות במצוקה. הם הסתובבו בין הבתים, ודאגו לתמוך בחקלאים שהתמודדו עם תנאי המחייה הקשים.

החברים, פליטי מלחמה וזוועות, ידעו גם להתעלות מעל הכעסים והמריבות, ולקיים עזרה הדדית, מתוך שותפות גורל אחד שקיבץ אותם אל האדמה שתהיה להם לבית.

בין הבולטים שבהם, משפחת אייזמן, שאירחה בביתה קרובת משפחה ניצולת מחנות ההשמדה, שהגיעה חסרת כל, והחקלאי משה קסלר הזכור היטב לוותיקים, כמי שניתן להעירו גם באמצע הלילה כדי לסייע בהמלטת עגל, ולטפל בפרה חולה.

עזרה אחרת באה לידי ביטוי בשמחות משפחתיות. בחגיגת בר–מצווה של נערי המושב, השתתפו כל החברים שהכינו מטעמים לחתן המצוות הצעיר, למרות התקציב הדל. גם בחגיגות ברית–מילה נרשמה השתתפות מלאה של כל החברים והחברות אשר הניחו בצד את מחלוקות היום–יום ובאו לשמח את ההורים, שהביאו לעולם צאצא מושבי חדש.

לדיון בפני הוועד – כולם הועברו לבירור פנימי שבסיומו הוטלו קנסות על כל אחד מן הצדדים המעורבים – מ-10 לירות להתפרעות קלה ועד 50 לירות לאיום בנשק. מריבה בפרדס עלתה לאחד המתקוטטים בפיטוריו, ובמקרה אחד קיצוני במיוחד, הורחק חבר מהמושב, למען יראו ויראו.

בשלהי שנות החמישים פחתה האלימות, ובשנות השישים היא נעלמה כליל.
המריבות לא פסקו, אבל ראשי המשפחות התבגרו והתבצרו איש איש בנחלתו עם בני המשפחה.
מלחמת הקיום המשיכה לבעבע מתחת לפני השטח. מי שלא קיבל את מבוקשו – השלים עם המצב, והלך הביתה ממורמר, לקלל בין קירות ביתו את "חברי הוועד המושחתים", את ה"נודג'-צ'ולאד", את "הפרוטקציוניזם", את האפליה ואת "החולירות", שעשו לו רע.
פצעי הנפש נרפאו כעבור שנים והצלקות הגלידו. בשיבתם על מי מנוחות הם נזכרים בנוסטלגיה בימים ההם שכמה מהם הגדירו בחיוך: "ימים של בלגן".

בת עמי

רוז'ינה, הבלונדינית החטובה, שנחשבה יפהפיית הכפר, מצאה עצמה יום אחד לבדה ברפת.

הפרה, שקיבלה זה עתה, געתה מגודש העטין, והטרידה את מנוחתה של הצ'כית עם הידיים הענוגות. מוישה אייזמן, בעלה, אחר לשוב מהשדה והיא לא הבינה מה עושים עם פרה גועה, ומה בכלל מה היא עושה במושב הזה, ולמה עזבה את ארצה ומולדתה.

בייאושה, קראה למדריך החקלאי, שבא והראה לה איך אוחזים את העטין וסוחטים את החלב לדלי. עד שמוישה חזר, הכד התמלא, ומאז, במשך שנים לא הפסיקה לחלוב.

רוז'ינה באה לכרם מהר"ל בעקבות אהבתה למוישה, למענו התגיירה וקשרה את גורלה עם מדינת ישראל.

עוד ארבע נשים לא יהודיות התגוררו בכפר, רובן התגיירו.

העבר שלהן לא היה סוד, והן לא סבלו הטרדות מילוליות או הקנטות בגלל מוצאן. הן עצמן לא הסתירו את המהפך בחייהן, ולהיפך: כמה מהן הקפידו על קיום מצוות ושמרו על מסורת ומנהגים שאפילו בעליהן לא הקפידו עליהם.

דת ומדינה ותרבות פנאי

רק במקום אחד נפגשו כולם, בלי כעסים ומריבות: בבית הכנסת.
בימי חול הגיעו הדתיים חובשי כובע קסקט: גלנץ וקליין ופרידמן ומרמורשטיין – שלא הצליחו לאסוף חברים למניין.
בשבתות ובחגים הגיעו שומרי המסורת, והם כבר היו שלושה מניינים. זוכרים את המורשת עליה גדלו בחוץ לארץ, ומכירים בעל פה את סדרי התפילה וניגוניה. חילונים ביום חול, ומאמינים בשמירת המסורת על אש קטנה – אוכל כשר, בר מצווה לילדים, וביקור בבית הכנסת מפעם לפעם.
בכל יום שישי, עם כניסת השבת, נחה שלווה על הכפר.
המתפללים הגיעו נקיים מעמל השבוע, אחרי שהקדימו לחלוב את הפרות לפנות ערב, רחצו את גופם, המירו את בגדי העבודה בבגדי שבת ונעלו נעלים מצוחצחות. לאחר התפילה פנו איש איש לביתו לקדש על היין, ולאכול מרק עוף בנוסח הונגרי שבישלה אשת-החיל הכפרית.
בשבת בבוקר, כמו בכל יום, השכימו למלאכת החליבה, המותרת בשבת גם לדתיים. סיימו למלא את הכד ולהביאו למחלבה, ומיהרו, לבושים חגיגי, לתפילת השבת הארוכה, ולברך אחד את השני בברכת "שבת שלום".

ביום כיפור ובחגי ישראל נרשמה תפוסת שיא בבית הכנסת.
מלבד אתאיסטים בודדים, מילאו החברים את הספסלים, ועזרת נשים המתה בבוא נשות הכפר. כולם באו להשתתף בתפילה, מקשיבים לקולו הערב של מאייר ברקוביץ' המוביל אותם כחזן, להצטרף בשיר ובמנגינה, להרגיש התרוממות רוח, ואז להתלוות אליו לתפילה הנוראה מכולם: תפילת יזכור.
רגע לפני כן סיימו את קריאת התורה, ומיד אחריה פצח ברקוביץ' בתפילה לעילוי נשמתם של המתים, בני משפחותיהם של המתפללים. רגעים כאלה, רגעים קשים בכל מקום בו נאמרת תפילת יזכור, היו קשים פי אלף בבית הכנסת בו כל אחד מהנוכחים איבד את יקיריו הקרובים ביותר בשואה. הגברים, שותקים ומהרהרים, בהו אל חלל בית הכנסת, והנשים מררו בכי, ויצאו משם בעיניים אדומות.
אלה מתייפחות בקולן, ואלה בוכים בליבם.
ברקוביץ' על אשתו הצעירה שנלקחה ממנו לעולמים, יושקו יעקובוביץ' על ילדיו שהושמדו, חנה כץ על קרוביה הכושלים בצעדת המוות, מטילדה גרינברגר על משפחתה שנכחדה כמעט כולה.
וכולם מקוננים על העבר שעלה בלהבות המלחמה, בית שהיה ואיננו עוד, יָלדוּת אבודה בגטו. על אבא שנפרד בנפנוף יד לשלום, אמא שהזילה דמעות על רציף תחנת הרכבת במחנה הריכוז, על אלה שהותירו אותם עם הזיכרונות, עם מספר מקועקע על הזרוע, עם פצעי גוף ונפש, לשרוד ולקיים דור המשך בדם, יזע ודמעות.

הרב נפתלי ניימן, רב המושב בשנות ה־50

בית הכנסת סימל את האיחוד הגובר על כל מחלוקת פנימית.
מיקומו נקבע במבנה בית הספר אותו בנו בזמנו האנגלים לתושבי איגזים. המבנה בצורת האות "ר" שימש מתחם משולב של בית ספר ובית כנסת. שני חדרים מערביים שימשו, האחד לאולם תפילה והשני לעזרת נשים – וביניהם קיר עם פתח חלוני גבוה, שאִפשר גם לנשים להקשיב לחזן.
החזן המיתולוגי שאהבו כולם, מאייר ברקוביץ', הרטיט את הלבבות בשבתות ובחגים, בפייטו את התפילה בנוסח האשכנזי שהיה מקובל באירופה. את האימונים לקטעי החזנות ערך ברפת, תוך כדי חליבת הפרות, וקולו נישא למרחקים.

ענייני בית הכנסת נוהלו בידי הגבאי צבי וולנר, אשר קיבל מינוי רשמי של משרד הדתות כ"מנהל המועצה הדתית" בכרם מהר"ל. זו היתה מועצה של איש אחד, אשר הקדיש את ימיו ולילותיו לקבוע את סדרי ניהול בית הכנסת, התחזוקה, נוסח התפילה, רשימת העליות לתורה, ומועדי התפילה.
הקהילה הקטנה התכבדה ברב שכיהן באופן רשמי.
הרב, נפתלי ניימן, שהתמנה לתפקידו על ידי המדינה, התגורר במושב, ונמנה על החברים המוגדרים "בעלי מקצוע". במסגרת תפקידו היה גם שוחט ומוהל, עורך טקסי נישואין ו"בעל קורא" בבית הכנסת.
השחיטה, עניין בעל ערך רב לחברים הדתיים ושומרי המסורת, היתה לחלק בלתי נפרד מהווי חיי הנשים – הן הקפידו להביא את העופות לשחיטה ב"בית המטבחיים" המקומי – סככה רב תכליתית על יד מחסן האספקה, שחלקים ממנה שימשו כמוסך וגם מרכז הזרעה. לאחר השחיטה, מרטו את הנוצות והכשירו את העוף למאכל.
החברים הוקירו וכיבדו את הרב. הוא ערך את טקסי בר המצווה של הבנים, הוא מל את ילדיהם, דרש להם דרשות, וערך להם בכל שבת "סעודה שלישית". סביב שולחן עמוס בחלות וסרדינים שרו החברים והקשיבו לדברי תורה של הרב.
הרב ניימן החזיק בתפקידו עשר שנים עד שעזב על רקע חילוקי דעות על שכר ומגורים.
המושב נשאר ללא סמכות רבנית, אבל הצביון הדתי נשאר כפי שהיה. איש באמונתו חי, המלאכה הציבורית שבתה עם כניסת השבת, והשילוב יכול היה לעורר קינאה בכל מקום במדינת ישראל, שחוותה מחלוקות ומשברים בין דתיים לחילונים.

משבר אחד העיב על היחסים.
זה היה משבר חינוכי, שהתרחש על רקע פתיחת שני בתי ספר אזוריים, ב-1957.
המועצה האזורית ביקשה להכין רשימת תלמידים שילמדו בבתי הספר – הדתיים לממלכתי-דתי, והחילוניים לממלכתי. את הרשימות של כרם מהר"ל הכין חבר הוועד אברהם וינברגר, שכיהן גם בתפקיד מזכיר המועצה. רשימותיו נערכו ללא התייעצות עם ההורים, ורק על פי היכרות אישית עם מי שלדעתו נחשב דתי ומי רק שומר מסורת.
חברים כעסו על החלוקה השרירותית, שלא נתנה להורים זכות בחירה. הם החליטו על דעת עצמם להתערב, לא תמיד בהצלחה – ביום הראשון לפתיחת שנת הלימודים, חולקו הילדים לשתי הסעות נפרדות, והורים שומרי מסורת ניסו להכניס את ילדיהם לקבוצת ההסעה לבית הספר הדתי.
על אחד ההורים, צבי גליק, איימו, כי בתו תוצא מהכיתה אם יעז לשלוח אותה לבית ספר דתי.

למה פרצה שביתת ילדים?

באוקטובר 1958, שבתו ילדי כרם מהר"ל מלימודים במשך כמה ימים, כי ההורים לא שלחו אותם עם ההסעה לבית הספר.

גילוי דעת שפרסם ועד המושב הסביר את הסיבה לשביתה:

"למה פרצה שביתת ילדים?

אנחנו המושב היחיד באזור חוף הכרמל, שאין לו כביש גישה מזופת, למרות שהיה לנו כזה לפני ארבע שנים.

הכביש נהרס עם משאיות כבדות שעובדות בהובלות אבני סיד למחצבות איטונג, אחרי הסכם בין איטונג והמועצה האזורית. אנחנו ראינו שהכביש שלנו הולך ונהרס, פנינו למועצה והובטח לנו שהמועצה תדאג לסידור כביש טוב יותר ומזופת.

עד היום הדבר טרם סודר.

אנו לא נפסיק את שביתת הילדים עד למילוי דרישותינו!"

התלמיד עזרא וינברגר

הילדים שזכרו את האירוע, משנות ה-50, סיפרו:

"היינו על משאית הבדפורד, בדרך לבית הספר הממלכתי–דתי בניר עציון. ישבנו עם הילקוטים על ספסלים ארוכים בתא הנוסעים מאחור, מתרגשים לקראת פתיחת שנת הלימודים. פתאום ראינו את צבי גליק רוכב על אופנוע, מגיע ועוצר את הנהג. כועס ונרגז, הוריד מהרכב את אסתר, בתו, ולקח אותה איתו בחזרה לבית הספר הממלכתי, תוך כדי הטחת עלבונות וקללות על הפוליטרוקים שקובעים בשבילו איך לחנך את ילדיו".

החינוך הדתי ושמירת המסורת, לא מנעו מחברי המושב להצביע, ברובם, בקול אחיד, בבחירות לכנסת – רוב מוחץ של החברים הטילו פתק אחד: מפא"י, המפלגה השלטת, ונותנת החסות של ההתיישבות העובדת.
קומץ קטן של דתיים הצביע למפלגות דתיות, וקול אחד בודד, בקלפי של כרם מהר"ל, ניתן למפלגה הקומוניסטית. היה זה קולו של שמשון שכטה.

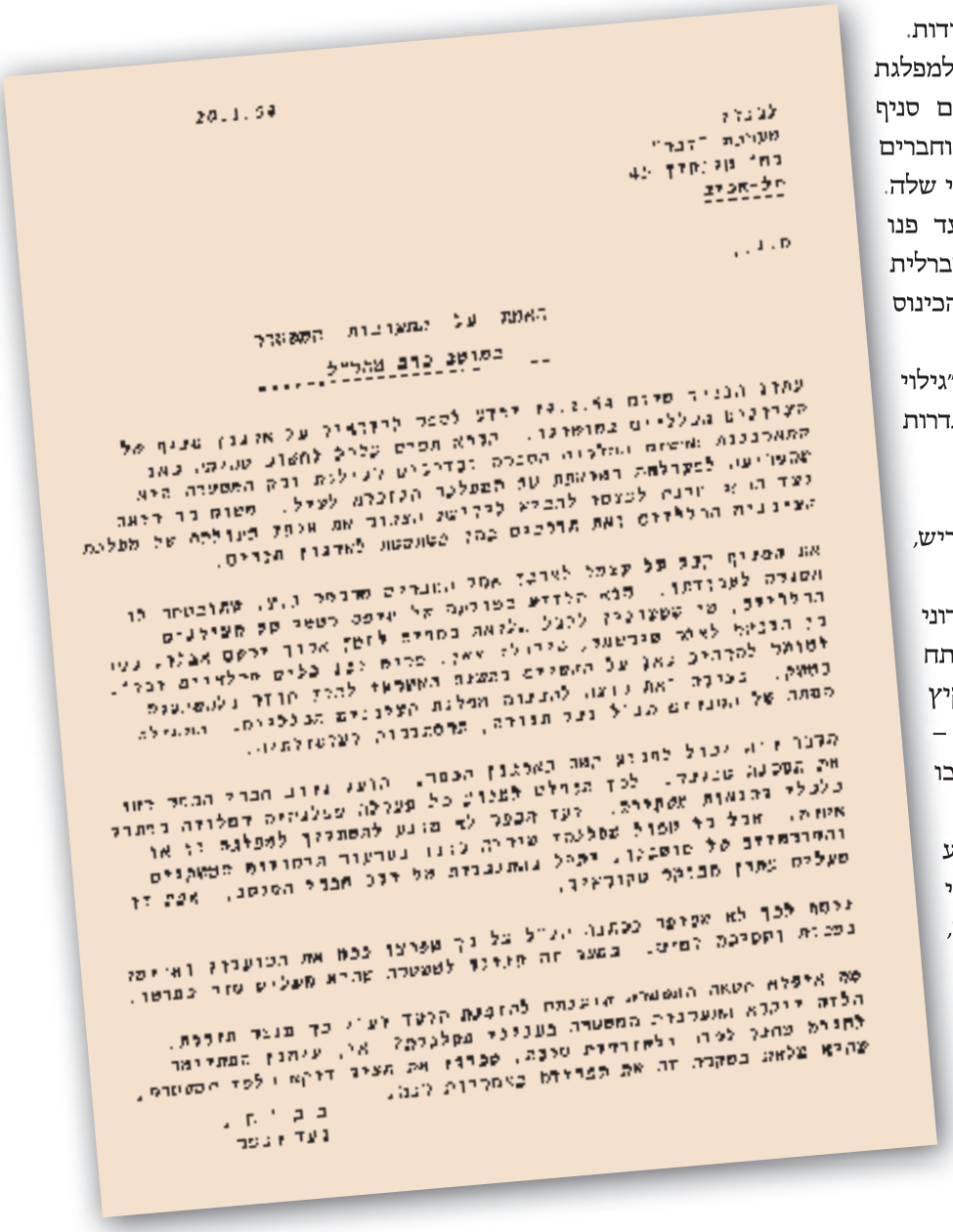

ב-1954 נעשה ניסיון להפר את האחידות.
החבר הרמן ברקוביץ' הצטרף למפלגת "הציונים הכלליים". בניסיון להקים סניף במושב, הזמין פעילים של המפלגה, וחברים באו לשמוע את המצע הימני-ליברלי שלה.
הכינוס הופסק לאחר שחברי הוועד פנו למשטרה בטענה שחברי המפלגה הליברלית שיחדו חברים. המשטרה סגרה את הכינוס ועיכבה לחקירה את הפעילים.
על נסיבות האירוע פרסם המושב "גילוי דעת" בעיתון "דבר" של ההסתדרות ומפא"י.

בין תפילה למריבה, בין חליבה לחריש, התנהלו חיי חברה.
שני מבנים ערביים שימשו מועדוני בילוי – "הקלוב", מבנה מקורה, שנפתח בעיקר בלילות החורף הקרים. בקיץ בילו החברים והחברות ב"חאן" – מבנה פתוח עם חצר גדולה בה הוצבו כסאות וספסלים.
החברים באו למועדון לשמוע הרצאות, לרקוד צ'ארדאש לצלילי פטיפון, שהביא אחד החברים, ולראות סרטים.

על ליל שבת בקולנוע איגזים, כתב החבר אלכסנדר גלבר, שלמד משפטים בצ'כוסלובקיה ונטמע בחקלאות ובחיי החברה במושב:

"עוד בטרם שקעה השמש הזקנה מאחורי ההר של איגזים וכבר התחילו הנשים הראשונות, עם ילדיהן, ללכת בכיוון הקולנוע.
ההצגה אמנם מתחילה רק בעוד כשעתיים, אבל הן ממהרות כדי שיוכלו לשבת בשורה הראשונה, כי אם ישבו בשורה רחוקה, יראו הילדים את הכובעים של הדודים והתסרוקות של הדודות.
הם ממהרים, כי הם מוכרחים לשמור מקום לאבא, לדוד שמואל ולדודה שושנה. הגברים עמוסים עבודה רבה – הם מוכרחים לחלוב את הפרות, להכניס את החלב למחלבה וגם... להציץ לבית הכנסת.
לנשים עבודה רבה יותר. עליהן לשים אודם על השפתיים, הן מוכרחות "לעשות" את הפנים ולסרק את השערות חסרות הצבע, לגהץ את בגדי החג, לחזק כפתור ולתפור פרימות. אחר כך יש לבחור את הנעליים המתאימות לבגד שלבשו וגם קצת להתבשם במי–קולון. ולבסוף, חייבת כל אחת לעמוד שעה קלה לפני המראה ולבדוק בדיקה אחרונה.
זוהי עבודה כה רבה, עד שהדוד זה מכבר סיים את שיחו עם הריבונו של עולם, בבית הכנסת. הוא כבר מזמן יושב על הכסא בקולנוע והדודה טרם הגיעה. עליו לומר ולחזור ולומר לאנשים: מקום זה בבקשה, שמור לגיסתי שעוד מעט תופיע.
הילדים כבר נהנו מהמיקי–מאוס והשביעו את עיניהם במראות היופי של עיירות באמריקה, והנה גם הסרט הגדול התחיל. בבת–אחת נכנסות בריצה חמש עשרה עד עשרים גיסות, ותופסות את המקום שנשמר עבורן. כמובן שאלה שהקדימו, צריכים לעמוד ליד הקיר.
באיגזים התפתח רעב לתרבות.
כל אזרח איגזימי מתחיל ללכת לקולנוע כבר בגיל חודשיים (ללכת הוא לא יודע אבל להסתכל הוא יודע...). בעין אחת הוא מסתכל בחזה המעוגל של אימו, ובשנייה רואה הוא את הנוק–אאוט של הקאובוי מהסרט.
הסרט נע ומתגלגל: האב החורג המרושע רוצה לחמוס את רכושה של הנערה הענייה, בעלת מיליון הדולר, והדוד רוצה להגן עליה. תוך כדי כך חודרים שודדים מבעד החלון ואחד מהם מתאהב ממבט ראשון בעלמה, ושיחה ממושכת מתפתחת ביניהם.
לא מבינים אף מילה מהמדובר בסרט. לא מפני שהם מדברים באנגלית, אלא בגלל הילדים הצועקים והשורקים ורבים ביניהם. לשווא צועק אבא קרויס "שקט, שקט".
יש ומישהו בכל זאת מבין אנגלית, ומתרגם למי שיושב לידו.
בינתיים מרביצה אמא למינקה התינוקת, שלא תבכה ותפריע, ובתשובה מגבירה התינוקת את בכייה. האב מתחמק בלאט, בורח הביתה ושם קורא ידיעות חדשות, תוך שהוא לועס חלה מתובלת במלח.
את החלק השני של הסרט אפשר כבר לראות ללא הפרעה ובעונג רב, כי הילדים נרדמו בחיקה של האם.
ועכשיו מגיע תור הדיבור של הנשים.
כשרוברט טיילור (לפי דעתה של ז'ני כהן, הרי הוא האדם האהוב ביותר בעולם) רוצה לנשק את נורמה שירר היפהפייה הנפלאה – בדיוק ברגע הזה שומעים איך אשה צעירה ושחומת פנים אומרת לחברתה: "אני בשקט יכולה להמליץ על הרופא

החיפאי, כי הייתי אצלו כבר ארבע פעמים והוא בכלל לא לוקח הרבה כסף".
וכשז'נט מקדונלד נמצאת בדו–שיח אהבה עם אדי נלסון, אומרת לפתע גברת צנומה לשכנתה השמנה: "יודעת את שכנתי, השטרודל עם הפרג לא כל כך הצליח, לעומת זאת העוגיות היו כל כך טובות עד שזללו אותן בבת אחת". והשמנה עונה לה שאצלם היה בדיוק להיפך.
לבסוף, במזל רע, נקרע הסרט בדיוק בקטע המותח ביותר – כשהגיבורה נופלת למים ומאהבה רץ להצילה.
המפעיל עובד שעה וחצי ואז הוא קורא לעזרה את החבר מושקוביץ, ובסוף מגיעים כמה נהגים ושומרי בית הסוהר, ואף הם מוכנים לעזור. בודקים ומחטטים עד שמודיעים לציבור: "מחר בערב יהיה המשך של הסרט".
כל אחד קם בהנאה ממקומו, כי אפילו הגברת הלבבית ביותר מוכנה לוותר על הסבל הקשור בספסלים הקשים.
בני איגזים ממהרים ליציאה, ורק אורחי השבת אינם זזים ממקומם. לעתים רחוקות מזדמן להם בילוי שכזה.
לבסוף אוסף פלדמן, בעל המזנון, את בקבוקי הגזוז, ובזה מסתיימת ההצגה.
שלוש פעמים בשבוע מתקיימות הצגות באיגזים, והקולנוע תמיד מלא. גם ממושב עין איילה וגם ממושב עופר הסמוך, מגיעים חברים".

חתונה במועדון הכפר. הכלה: הגננת ז'נט כהן רוקדת עם החבר הינק כץ

מה אומר הפרוטוקול

ב-1952 התחילו חברי הוועד לרשום פרוטוקולים.
בכתב יד גדול על דפי שורות של פנקסי מחברת גדולים, תועדו, למען הסדר והארגון הטוב, החלטות ואירועים שנראו חשובים למתעד.
את הפרוטוקולים הראשונים כתב החבר משה וייס, שהגיע מהיישוב עומר ליד באר שבע, כדי לשמש מזכיר המושב. המזכירים שהתמנו אחריו המשיכו את התיעוד, וכשנעדרו מהישיבה, תמיד נמצא מישהו שהשאיר עדות וסימן, זכר לדורות הבאים.
הרישומים נמצאים למשמרת בארכיון המושב, והמעיין בהם מקבל עדות כתובה לאוירת הימים ההם.
על המעיין ברשימות, להסתדר עם כמה עניינים טכניים: ישנם דפים הכתובים בשפה ההונגרית או הגרמנית. הדפים שנכתבו בעברית מחייבים סיוע של מילון עזר להבנת הנקרא: "מראה" הוא מִרעֵה, "אמצא" הכביש הוא אמצע הכביש, "האטמוספירה" היא אוירה, והוועד לא משתמש בהלוואה – "הוועד משתמשת בהלוואה".

הפרוטוקולים הראשונים נכתבו בהתלהבות.
כל משפט וכל נאום של הנוכחים בישיבה או באסיפה, תועדו בכתיבה שוטפת העוקבת אחרי הדובר, ומתוך רצון לדייק בכוונתו, ולשמור על סדר הדיון – דובר אחר דובר. עם הזמן התעייפו הכותבים וצמצמו את מתכונת הכתיבה, עד שעברו לכתוב החלטות מתומצתות ומנומקות בקצרה.

ב-1953 התקיימה אסיפה סוערת במיוחד, בהשתתפות מספר גדול מאד – 90 חברים.
האסיפה תועדה במלואה על פני חמישה עמודי פרוטוקול, ודברי הנואמים מספרים סיפור מהימים ההם, כשהחברים נרעשים, ומעלים האשמות על גניבה ושוחד, אפלייה וקיפוח.
הכל בגלל בגדי עבודה וכמה זוגות מכנסיים שנעלמו.

האירוע המדובר, הסעיר את כל חברי המושב במשך חודש ימים.
העובדות לא היו שנויות במחלוקת: משאית עמוסה בגדי עבודה, התגלגלה בדרך לא ברורה למושב. הוועד קנה אותם וחילק לחברים, אלא שלא כולם קיבלו.
החברים שלא קיבלו – התלוננו, והחבר מירובסקי, מוועדת הביקורת, נכנס לתמונה. הוא אסף עדויות והגיע למסקנה כי מאחורי משאית הבגדים מסתתר "סיפור מסריח". החשד התגבר כשהסתבר שתמורת הבגדים שילם הוועד 2,500 לירות, בעוד שהחשבון שהוגש עמד רק על 1,100 לירות.

הוא ארגן עצומה, הקוראת לוועד לכנס את האסיפה הכללית ולתת הסברים. מחצית מחברי המושב חתמו על העצומה אך הוועד לא מיהר להיענות לבקשה, ודחה את מירובסקי בתירוצים שונים. הוא לא ויתר, ובגיבוי החברים לחץ, עד שהוועד נכנע, והחברים באו להצגה הטובה ביותר בכפר.

ויינברגר אברהם:
"אחרי ארבע שנים בחיים משותפים, אנחנו חוזרים לאטמוספירה, אנו חוזרים לאותו החיים מאז. אני מבקש מאת החברים שהחברים שיהיו אחראים בעד הדיבורים כדי שיוכלו להוכיח כל הדברים.
כידוע הוכנס פטיציה על ידי חברים, מירובסקי ועוד חברים. על סמך הפטיציה קראנו את האסיפה היום. מצער שבדיוק בזמן שהמושב נמצא במצב כלכלית קשה ישנם חברים שמתעסקים עם דברים כגון אלה, כי הדברים לא יטיבו את המצב של החברים, וגם המצב החברותי לא יוטב בגלל זה, אני פונה אל החברים שישמרו על הנוהל של האסיפה".

כך פתח היו"ר וינברגר, שקָבָל על האוירה העכורה, המחזירה את המושב ארבע שנים לאחור. הוא ביקש לשמור על אוירה מכובדת, "שהחברים יהיו אחראים בעד הדיבורים כדי שיוכלו להוכיח כל הדברים".
וינברגר ניהל את הישיבה ואליו הופנתה האצבע המאשימה. הוא עמד מאחורי הבאת המשאית והמפתח לפתרון התעלומה היה בידיו. הוא הבטיח לתת תשובות לכל שאלה ותלונה, ולהסביר את השתלשלות האירועים.
אחריו עלה מירובסקי שפתח בהתקפה חריפה על התנהלות הוועד:
"הוועד התעלם מפנייה שלי אליו ובה ביקשתי לכנס את האסיפה, עד שלא היתה ברירה וארגנתי את הפטיציה. למה הוועד לא ענה?" שאל.
מירובסקי סיפר כי תחילה כתב מכתב לוועד בדרישה לכינוס האסיפה. במקום להתייחס למכתבו, התחמקו ממנו בתירוצים שונים – פעם אחת הודיעו כי "בדיוק באותו ערב תתקיים הרצאה מעניינת", ובפעם השנייה הבהירו לו כי "יש נושא ביטחוני חשוב על הפרק, והביטחון קודם לכל דבר". בערב השלישי הסבירו לו כי הוועד מכנס ישיבת מזכירות, ואמרו ש"אולי בשבוע הבא".
רק אחרי לחצים כבדים מצידו נעתר וינברגר לקיים את האסיפה.
לגופו של עניין, אמר:
"אנו לא אמרנו שגנבו, אנו רק אמרנו שלא היתה חלוקת בגדים ביושר, אחד שניים קיבלו, והייתר לא קיבלנו מכנסיים. המנהל לא רוצה לתת לי את החשבונות. על החשבונות לא כתוב כמה חתיכות הגיעו אלא רק בסכום שקנה. אם היה הוועד אומר לחלק לפי הרשימה אז היתה צריכה הוועד להיות אחראי, ואני לא יודע מי קבע את המחירים".
הפרוטוקול מביא קריאות נרגשות:
ניימן אלכסנדר: איפה נעלמו 40 מכנסיים, היה לי מספר 4 ולא קיבלתי מכנסיים כבר, למה הביאו את הבגדים לחדר של אברהם וינברגר, למה מכרו מעל 2,500 לירות כאשר עלה רק 1,100?
קליין גרשון: אני חושב שהיום היושב ראש לא מנהל בסדר את האסיפה. הוא צריך לתת לכל אחד להגיד מה שהוא רוצה.
ברקוביץ' צבי: למה שלחו את הבגדים לבית של וינברגר?

הופמן נתן: עבדתי עם צייזלר, אמרתי לו שאני רוצה לקבל מכנסי עבודה, הוא אמר שבהתחלת חודש פברואר יגיעו בגדים, אז אני אקבל מכנסיים, ולא קיבלתי מכנסיים בגלל זה. דרשתי שיחקרו איפה 40 מכנסיים.

ברקוביץ' צבי: אני ראיתי שנוטע הביא בגדים אז הוא נסע ישר הביתה עם הבגדים, וראיתי שאשה זרה עם דינה נכנסו במחסן והיו הרבה זמן.

מיזליק: מי היתה האשה הזרה?

עד שיגלו מי היא האשה הזרה, קמו חברים להגנתו של וינברגר המותקף, והפכו את המאשימים לנאשמים בהחשדות שוא, בראשם החבר וולנר שקבע:

לא ראיתי שום האשמות, רק שאלות. מירובסקי התלונן לפני ארבע שבועות שלא היתה חלוקה צודקת, אז הוועד נתן לו צֶדֶק, ואמרו לו שישתדלו להבא לחלק יותר בסדר.

דינה, אשתו של וינברגר, יחד עם נוטע, אחיו, נזעקו להוסיף פרטים אודות המשאית, ותוך כדי כך, חשפו את האשה המסתורית:

נוטע: קיבלתי מהגברת בתיה מוצניק להביא את הבגדים למחסן שהשכירה במושב, האוטו היה עם קמח, והצטרכנו קודם כל להוריד את הקמח. אחרי זה יכולתי להוריד את הבגדים.

דינה: ברקוביץ' היה יכול לשמור על הבגדים, וינברגר אברהם לא היה בבית, ואצלי היה המפתח של המחסן.

וברקוביץ' השיב מיד:

שאלתי את וינברגר של מי הבגדים אז הוא אמר שזה לא שלנו, אחרי שיצאתי מהוועד התחיל לחלק את הבגדים.

ובתוך הויכוח המתלהט, קם פישל דוידוביץ', ואמר את מה שיש על ליבו:

אני מציע להבא, אם יביאו בגדים – לשלוח להולנד לעזרה. אנו לא מקרים סוציאליים. היו צריכים לשלוח הבגדים למושב עופר.

לקראת סיום הישיבה, ניסה וינברגר לפזר את הערפל סביב התעלומה:

הוא התכוון לטוב, ויצא משהו רע.

כמנהל מחלקת הסעד במועצה, היתה לו הזדמנות לשים יד על הבגדים שהגיעו לחלוקה במושבי האזור. הוא החליט שאם כבר מחלקים – שייהנו החברים במושב שלו. ארגן משאית עם אחיו, שהיה נהג המושב, והביא עימו עובדת מהמועצה שתעזור לו לחלק את הבגדים.

"שום בגד לא נמכר בחוץ, ואם אכן יתברר שנגנבו בגדים, נמצא את האשמים !" הכריז והציע להקים ועדת חקירה.

הצעתו התקבלה.

הוועדה קמה, ותוצאות עבודתה לא פורסמו בפרוטוקולים.

האירוע נשכח כי יום חדש האיר על המשק, ושבוע חלף, וחודש ושנה.

על הפרק עלו העניינים השוטפים, אלה המצריכים יד מנהלת ומארגנת: יש לדאוג לבנייה של שירותים בכל בית, לקבל הלוואה בגלל פרות שמתו, לשלם לחבר ראדה רק חצי מהסכום שהוא ביקש על תיקון הביוב, לדרוש מהמועצה לסלול את הכביש, לברר לאן נעלמו כלי עבודה מהמחסן, לבדוק תלונה של החבר בוימל, כי הנהלת החשבונות חייבה אותו חיוב לא מוצדק.

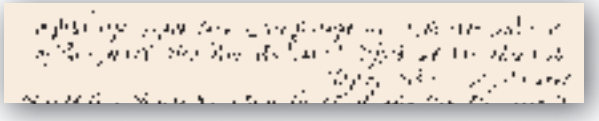

הצעת המזכירות: החבר יעקובוביץ׳ מרדכי מקבל תפקיד מנהל חשבונות של המושב יחד עם הצרכניה והחבר אשר נשאר בתור עוזר למנהל חשבונות ומזכיר פנים. ההצעה נתקבלה.

הבירוקרטיה חלחלה אל המושב.

את חדר המזכירות ניהל מזכיר, תפקיד בשכר, שאוייש על ידי חבר מהמושב או עובד מחוץ למושב. המזכיר עסק בקשרי הפנים ובקשרי החוץ, ולעתים פוצל התפקיד בין מזכיר פנים לבין מזכיר חוץ.

בחדר ליד המזכיר עבדו מנהל חשבונות ולצידו עוזר, ושניהם ניהלו את החשבונאות הפנימית והחיצונית. הם התחשבנו עם תנובה, עם "המשביר לעולה", המשביר המרכזי וארגון קניות "הצפון". הם גם ניהלו את כרטיסי החשבונות של החברים, ועבודתם קבעה מי חייב ומי זכאי.

פעמיים התגלו אי-סדרים בניהול הספרים, ומנהלי חשבונות פוטרו ונפתחה חקירה.

מינוי החבר יעקובוביץ׳ לתפקיד, סיפק ביטחון ואמינות, וגם פרנסה ל"אחד משלנו".

השינוי הבירוקרטי, הביא עימו גם החלטה על חלוקת "בּוֹנִים".

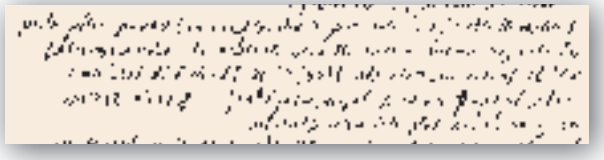

אשראי של הצרכניה עובר דרך המזכירות – כל חודש פעמיים יחולק בונים של הצרכניה במשרד בגובה של סכום שהתוצרת או המשכורת (היכולת) מאפשר להחזיר את החוב הזה לצרכניה עד ל–1 או ל–15 לחודש הבא.

בּוֹן היה רעיון מקורי ויצירתי לחסוך מהחברים בירוקרטיה והתעסקות עם כסף.

היו אלה תלושי נייר ממוספרים ועליהם סכומים שונים – מלירה אחת ועד חמישים לירות.

כל חבר שכרטיס החשבונות שלו עמד ביתרת זכות, קיבל בונים – ניירות במקום כסף – בגובה היתרה המותרת לו למשיכה, ובהם השתמש לרכישות מהצרכניה.

כך ניסו להתמודד עם חובות חברים שמשכו מעבר ליכולתם.

הבונים החזיקו מעמד עד שהתברר כי תועלתם קטנה מהצרות שהם גורמים: בונים אבדו, הושחתו בכביסה, ושימשו מקור לחשדות על הטבות וחלוקה למקורבים. לא תמיד היה לקופאי עודף מדויק להחזיר, והחברים נאלצו לרכוש מצרכים בגובה הבונים שהיו בידיהם.

ההתעסקות עם הניירת הכבידה על הבירוקרטיה.

הוועד הורה להפסיק את חלוקת הבונים, החשבונאות הפנימית שבה למתכונת הישנה ושוב עלה בכל פעם מחדש הנושא המעיק ביותר: הדֶפִיצִיט – חובות החברים.

חובות הם נושא קבוע המופיע כמעט בכל פרוטוקול של דיון.

הוועד הכיר את כל בעלי החוב הקבועים, וניסה ללא הרף לאכוף את הגבייה ולאזן את קופת המושב, שהיתה ריקה בדרך כלל. רוב בעלי החוב לא ניהלו נכון את משקם, שגו בתכנון, או שהיו קרבנות לפגעי טבע ואקלים, שלא מתחשבים בחקלאי: פרה מתה בגלל הזנחה, החורף השחון פגע ביבול ובעשב למרעה, השקאה מיותרת הוסיפה לעלויות

והתוצרת לא כיסתה אותן.
היו בעלי חוב וכחנים, שלא הסכימו מעולם עם החיובים שקיבלו וטענו לאפלייה. והיו גם סרבני תשלום שאין פשר לסרבנותם. כאלה שדוחים ודוחים, ומקבלים עוד הארכה, ומחכים לויתור על החוב, ומאמינים שישכחו מהם.

בעלי החוב עוררו התמרמרות לא רק בקרב הוועד.
כל חברי המושב ידעו מי הם, שמם התפרסם בהודעות פומביות על לוח המודעות ונלחש מפה לאוזן. החוב שלהם הדיר שינה מעיני כולם בגלל הערבות ההדדית, שהרי חוב של אחד הוא החוב של השני.
עד שקמו חברים והחליטו לעשות מעשה: סרבו לחתום על שטרות החוב.

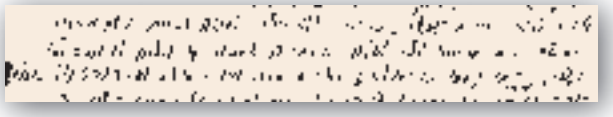

החלטה: חובות המושב. כל חבר שלא רוצה לחתום שטרות למושב על חוב, נחשב כמו מי שלא רוצה לשלם, החברים שבכלל לא רוצים, לא לחתום ולא לשלם, ננקטו נגדו כל האמצעים כשרים בידי ועד המושב לפי הפרוטוקולים.

שטר חוב חישק את החברים זה לזה.
כל חבר חתם על שטר חוב אישי ועוד שטר חוב משותף לכולם שנקרא "סדין", עליו חתמו כולם זה מתחת לזה. בשטרות התחייבו לשאת בכל תשלום שיידרש. החתימות חודשו מדי שנה והן שימשו בטחונות לבנקים ולארגונים. סירוב לחתום, סילק את החבר מהקשר עם חובות שלא הוא יצר, אבל גם הביא לסגירת האשראי של כל המושב. הסירוב לחתום נחשב בלתי חוקי, כי הערבות ההדדית שימשה בסיס לאגודה השיתופית ובלעדיה הכל קורס.
"נו...מה כבר אפשר לעשות" – נאנח אריה צייזלר, בעל ניסיון, שכיהן כחבר ועד פעמים רבות ונזכר בימים ההם.

> "מה תעשה להם? תזרוק אותם מהבית? לא תתן להם אוכל? אז מוותרים קצת, מאיימים קצת, מנסים ללכת בטוב. לא פשוט כל כך לחיות בתנאים שחיינו. כולם עבדו קשה ורצו בסך הכל להמשיך ולהתקיים. אז היה מזכיר קשוח יותר ומזכיר אחר קשוח פחות...בסופו של דבר הכל הסתדר...".

הגורמים המיישבים, עזרו לעניינים להסתדר.
הלחץ החיצוני הוקל, האשראי חודש, והסוכנות ערבה להלוואות החברים בבנקים. תנובה ויתרה על כמה מאות לירות, המשביר המרכזי האריך את האשראי בעוד שנה, והמושב המשיך לנוע בכוח ההתמדה ובכוח הרצון והנחישות והאין-ברירה.
אף אחד לא רצה לסגור את המושב ולשלוח את החברים לגורלם.
בכל פעם שהלחץ גבר במושב, נקראו חברי הוועד לשיחות בירור בסוכנות או במשרדי הקרן הקיימת, שם גערו בהם על התנהלותם, וגם טיכסו איתם עצה איך ממשיכים הלאה.

בעיה אחת, ידעו כולם, מכבידה יותר מכל: הקרקע.
האדמה עליה התיישבו היתה קשה אליהם. היא שיבשה את התכנון החקלאי ולא נתנה להם רגעי חסד רבים.

דונם פה דונם שם

אדמת כרם מהר"ל זזה מעת לעת.
לא מרעידות ורעשים, לא בהשפעת הר הגעש הקדום הסמוך למושב, גם לא מרגבי הטרה-רוסה המפוזרים בין סלעי הקרסט, ועוטפים אותה מכל עבר.

מיום הקמת הכפר והקצאת הקרקע למתיישביו, לא הוגדרו גבולות הקרקע בצורה ברורה ומובטחת. הגורמים המיישבים סימנו על המפות מגרשים בגבולות של "פחות או יותר", עם קווי היקף כלליים, אשר בתוכם נעו הגבולות ימינה ושמאלה לפי החלטת מנהל מחלקה בקרן הקיימת, או פקיד בסוכנות, או חבר ועד במושב.
מיקום הכפר במורדות הכרמל הדרומי, היה בעייתי מהרגע הראשון – בין עמק לגבעת טרשים, על אדמה זרועה באבנים וסלעים, שהצריכה סיקול מתמיד ועבודות הכשרה אינסופיות. חלקות קרקע המיועדות לגידולי שדה, מלאו אבני סחף ולא התאימו לעיבוד חקלאי. ואם כבר היתה חלקת קרקע טובה – היא נמצאה במרחק של קילומטרים רבים מן המושב, והחקלאים עשו אליה דרך ארוכה מדי יום.

ב-1953 נלקחו ממשבצת הקרקע של הכפר 700 דונם, לטובת המושבים השכנים.
היו אלה חלקות אדמה פוריות וטובות לעיבוד, סמוך לכביש הראשי. למרות ריחוקן הגיאוגרפי ואף כי מלכתחילה נמסרו למושב "על תנאי" – המכה היתה קשה. איש לא האמין כי יקחו אותן.
כשזה קרה, החליטו החברים לקיים שביתת שבת במשרדי הסוכנות היהודית בירושלים.
העיתונות העברית ליוותה את המאבק באהדה, והביאה לציבור את טענות החברים על מצבם ועל המכשולים הניצבים בדרכם ליישב את הארץ.
כך סקרו את השביתה בעיתון "דבר":

ועד כרם־מהר"ל מאיים בשביתת־שבת במשרדי הסוכנות היהודית

"אדמה ראויה לעיבוד ומים במידה מספקת – אין, וכפר אומרים לנו – תבנו.
כך אומרים מתיישבי כרם מהר"ל, חמש שנים אחרי שעלו לקרקע, והצליחו לבנות משק שיפרנס בכבוד את בעליו.
מתוך 3,500 דונם האדמה שניתנו לתושבי הכפר ביום עלייתם, ראויים לעיבוד רק 2,200. מתוכם 700 שייכים לערבי תושב ישראל, ו-700 דונם נוספים, החליטה מחלקת ההתיישבות בסוכנות, להעביר לבעלות היישובים הסמוכים: צרופה ועין איילה.
משך חמש שנות קיומו של הכפר סבלו תושביו מחוסר מים, פעמים מספר נעשו נסיונות קידוח במקום אך הם טרם הסתיימו, וכמות המים המסופקת על ידי חברת מקורות, מגיעה ל-800 עד 900 קוב ליום. כמות המספיקה לעיבוד 200 דונם בלבד. לעתים מזומנות שרוי המושב בחוסר מים. המצב מחמיר והולך לקראת עונת הקיץ, לבעלי החיים במשק, וגני הירק ולשדות השלחין צפוייה סכנת כליה".

איומי השביתה לא השיבו את האדמות שנלקחו, אבל הביאו פתרונות זמניים.
חברת מקורות סיימה את הקידוח והוסיפה כמויות מים, הקרן הקיימת שלחה עוד קבוצת פועלים לסקל אבנים ולהכשיר חלקות קרקע, והסוכנות ניהלה משא ומתן עם האפנדי אל מאדי, במטרה לרכוש את האדמות שלו הכלואות בתוך הכפר. מהמרכז החקלאי נשלחו מדריכים לתגבר את העבודה בשדה, ומשנה לשנה נוספו עוד ועוד חלקות ראויות לעיבוד.
חלקן אדמת בעל – המבוססת על השקיית הגידולים החקלאיים במי גשמים.
חלקן אדמת שלחין – עם השקיה בממטרות.

החברים קיבלו חלקות קרקע לעיבוד על פי הצרכים והנסיבות.
השטחים התכווצו והתרחבו – בשנה הראשונה ניתנה חלקה א', שגודלה 7.5 דונם. לאחר פעולות הכשרה של "הקרן הקיימת" קיבלו את חלקה ב' ואחריה חלקה ג' – בכל פעם נערכה הגרלה שקבעה מי יקבל חלקת אדמה קרובה לביתו ומי ייסע שני קילומטרים כדי למתוח קו השקייה.
במשך השנים נכנסו ויצאו שטחים פנויים – כל משפחה שעזבה, הותירה את חלקותיה. עובדי חוץ ויתרו על חלק מהאדמה כי לא יכלו לעבדה.
החלקות הפנויות נמסרו לחברים אחרים.

תנועת האדמה נרשמה בפרוטוקולים.
פעם בחודש לפחות, הוגשו בקשות של חברים להוסיף או לגרוע רצועת אדמה. לפעמים התבקשה החלפה של חלקה – שני חברים הסכימו על שטחים שיוחלפו ביניהם.
כל בקשה אושרה על ידי הוועד, נרשמה כהחלטה ושינתה את המפה הפנימית התלויה בחדר המזכירות.

> החבר פישמן קיבל חצי חלקה של אדמות סמברג.
> חלקתו של שוורץ אליהו חולק לאחים אנגלמן, וחלקתו של גלבר, אם הוא עוזב, הולך לשוורץ אליהו. רפפורט מקבל את שליש החלקה של שטרן בשדה של קולמן.
> 5/7/1955

> הוחלט לתת לצוקרמן את הבית של האפטמן ואת האדמה של שטרק יוסף.
> על צוקרמן לעזוב את החלקה של צייזלר למעלה, אל החלקה של שטרק.
> 11/5/1958

תזוזות הקרקעות על גבי הנייר, קיבלה ביטוי בשטח.
כל חלקה קיבלה סימון על פי שביל סלול עבור הסוס והעגלה, והפיצול שנראה ברור ממעוף הציפור, יצר מבנה אורכי של תעלות ודרכים – ממזרח למערב, בניגוד להבנה החקלאית. אנשי התכנון שישבו על המפות והסימונים לא ידעו מה שידע כל איכר עוד מימי קדם: כיוון התלמים האידיאלי – מצפון לדרום. כך, השמש מכסה טוב יותר את הערוגה, והאדמה מקבלת את קרניה, המשביחים אותם, זמן רב יותר במשך היממה.
החברים, שמעולם לא עסקו בעבודת אדמה, לא נתנו דעתם לתכנון השגוי.
החקלאי המתלמד קיבל את מה שנתנו לו. הוא חש במגע רגליו ההולכות יום יום אל תחום המחייה שלו, וידע איפה זה מתחיל ואיפה זה נגמר.
בבואו אל קצה החלקה, החנה את הסוס והעגלה הרתומה אליו, נכנס אל בין קווי המים,

התעלות והדרכים – לזרוע ולשתול, לקצור ולאסוף, לזבל ולדשן, ולנקות עם קילשון את השטח מפסולת אבנים ועשבי בר. וכשהיה מעמיס את התוצרת בתוך ארגזים, הרים בידיו את הארגז על כתפיו והלך עשרות מטרים עד למקום החנייה של העגלה, להניח עליה את הארגז.
כך עבד ביום שמש לוהטת – צועד כברת דרך, נח, ממשיך ונח, עד הגיעו באפיסת כוחות אל העגלה. ואם היה זה יום חורף, והקרקע בוצית – בוסס בבוץ וכשל פעמים אחדות, ולעיתים הארגז נפל והתוצרת התפזרה על פני השטח.

החלקות רושתו בקווי מים, והקווים הוסיפו סימון משלהם.
בקצהו של קו המים הותקנו שעונים למדידת צריכת המים – שעון מים אחד, לשתי חלקות. על יד השעון עמדה קופסת פח, ובתוכה דף נייר עם שורות וטורים, עליו נרשמו נתוני הצריכה שהופיעו על גבי מד המים.
נוהל הרישום היה קבוע: חבר מגיע להשקות את חלקתו ובתום ההשקיה רושם את המספרים המופיעים על גבי מד-המים. הבא אחריו בודק את מד-המים לפני שהחל בהשקיה של חלקתו, מוודא שקודמו רשם נכון את מד הצריכה, ומשקה. בסיימו, הוא רושם את מצב מד-המים לאחר עבודתו.
ההפרשים בין המדידות של כל חבר – ביטאו במדויק כמה קוב מים צרך כל אחד מהם. הרישומים נחשבו מדויקים. איש לא חשד ברעהו שהוא "מזיז" את המספרים, וכולם סמכו זה על זה.

החברים נקשרו לאדמתם.
העבודה התנהלה על פי הספר, כפי שלימדו המדריכים, ועל פי מיומנותם המקצועית שנרכשה במהלך השנים. הם למדו את ה"לוח החקלאי" לתכנון ראוי ולהפקת יבול טוב ומשתלם.
בחודשי הסתיו הכינו את החלקה לחורף.
כדי להצליח בגידול ירקות חורף, המבשילים לרוב בעונת הגשמים, חייב החבר לדאוג שהחלקה לא תסבול משיטפון או מרטיבות יתר. חלקה מדרונית-מנוקזת, טובה יותר מחלקה מישורית. במקרה של חלקה ישרה, עליו לדאוג שיהיו תעלות הטיה חפורות, להעביר את מי הגשמים.
גידולים חורפיים מגדלים על גבי גדודיות – אדמת הגדודיות מנוקזת טוב יותר ומתחממת מהר יותר. זריעת הבצל יכולה להיות גם בערוגות, אך עליו לזכור כי נביטת הבצל וגדילתו, קשות מאד, ועשבי הבר מתגברים עליו. על כן יש לעשב את השטח הזרוע מספר פעמים כדי שלא יילך לאיבוד. הבצל נזרע בעומק של 2 ס"מ, לכל דונם נחוצים כ-3 ק"ג זרעים, אותם יש לזרוע בשטח חלק וישר.
בקיץ שותלים עגבניות, ובסתיו זורעים תפוחי אדמה.
משקים את תפוחי האדמה בהתאם לסוג הקרקע ולמזג האויר. בחודש אוקטובר משקים השקיות קלות, בהפסקה של 6-7 ימים. לתפוחי האדמה נגרם נזק רב שאינו בולט לעין על ידי מזיקים מוצצים – נגד המזיקים צריך לרסס בחומרים מיוחדים.
הכרוב לעומתו, דורש שתי השקיות בשבוע – אחת יסודית ואחת קלה.

בחורף מסיימים את אסיף תפוחי האדמה.
מקפידים באיסוף, ומשמידים בריסוס ענפים של שיחים נגועים שלא ידביקו את הפקעות.
בוררים את הנאות שבפקעות ומאחסנים במקום יבש ואפל.
שטח שמתפנה תוך אסיף, יש לעדור מיד, אם אין הקצאת שטח חדש לירקות. מזבלים את השטח הישן בזבל רפת או זבל עופות, ומכינים לקראת העונה הבאה.

כך הוא מחזור הזרעים, אותו למדו בזיעת אפם:
מספר גידולים באים בסדר קבוע, זה אחר זה, באותו שטח, ובסיום מתחיל הסדר החדש. יש מחזור תלת שנתי, ויש מחזור ארבע שנתי. תלוי במספר השנים העוברות עד שגידול מסוים חוזר ובא שנית באותו שטח. בשנה אחת תירס ושיבולת שועל, בשנה שאחריה פנצלאריה ותלתן, ובשנה השלישית – זון ובקיה – הרי זה מחזור תלת שנתי. כך עבדו החקלאים עוד מימי קדם, כי אם יחזור החקלאי ויזרע אותו גידול באותו שטח, פעם אחר פעם, בסופו של דבר – היבול ידלדל.

החקלאי שמחה טירק בשדה עם סוס ומגוב

מי שלא עסק בגידול ירקות, והסתפק בגידול המספוא לבהמותיו, חילק את אדמותיו בחלוקה עונתית. לאחר קצירת התלתן החורפי, צמח עשב למרעה ועבודתו על השטח הצטמצמה לתחזוקה שוטפת.
בשנים הראשונות נעשתה העבודה בידיים. זריעה, ושתילה, ועבודת הקרקע – הכל בידיו של החקלאי, שהגיע עם הסוס או הפרד, עם המחרשה וכלי העבודה.
עם הזמן, כשהגיעו לסביבה הכלים הממוכנים, החל הוועד להזמין קבלני עבודה מהיישובים הסמוכים.
הקבלנים הגיעו עם טרקטורים וכלים ממוכנים לבצע עבודות זריעה וחרישה. כל חבר נרשם במזכירות והזמין את הקבלן בתורו. לעתים קרובות התור היה ארוך, והחבר נאלץ להמתין ימים רבים לעבודה על אדמתו. התור נקבע על ידי מזכיר המשק, ובכל פעם עורר

מחדש טענות על אפליית מקורבים וכאלה שזוכים להיות ראשונים בתור.
אם חש החבר כי תורו יגיע מאוחר מדי, והגידולים עלולים ללכת לאיבוד – לא נותרה לו ברירה אלא לבצע את העבודה בידיו.

הפילוג והחרמת הבחירות

החקלאי שמואל בוימל והסוס

מלחמת המתיישבים על יכולתם לשרוד ולהתקיים, התנהלה בחזיתות שונות.
החזית המסוכנת ביותר התפתחה אצלם בבית.

ב-1956, התחלקו החברים לשני מחנות ברורים: מחנה החקלאים המתקיימים מחקלאות ומולם עובדי החוץ, שהחזיקו משק קטן וגם הרוויחו כסף בעבודה חודשית מסודרת.
הוועד ניצב חסר אונים בין שני המחנות, שכל אחד מהם דרש עדיפות אחרת בהקצאת משאבים: החקלאים דרשו לרכוש כלים ממוכנים, להגדיל את ההון החוזר לזריעה ולקבל הלוואות ומענקים לחיזוק משק החלב.
עובדי החוץ דרשו להגדיל את תקציבי הפיתוח הסביבתיים, לבנות מבני ציבור, לשפץ בתים וכבישים ולהשקיע בחינוך ותרבות.
הוועד הקרוע בין החברים החליט להתפטר, והעביר את ההכרעה לאסיפה הכללית שתבחר ועד חדש שיהיו לו סמכות וכוח לבצע החלטות שישביעו את רצון כולם.
לכל אחד משני המחנות השתייכו כ-40 אחוזים מתושבי הכפר. שאר החברים החליטו לא לנקוט עמדה. במצב שנוצר, החליטו במחנה החקלאים להחרים את הבחירות. מתוך 170 בעלי זכות בחירה – הלכו רק 70 חברים להצביע, ובחרו בנציגים שכולם על טהרת עובדי החוץ.
החקלאים ערערו על תוצאות הבחירות והודיעו כי הן אינן חוקיות.

מנהיגי החקלאים, פישל דוידוביץ׳ ושמואל בוימל, פנו במכתב ארוך ומנומק לגורמים המיישבים, ובו זעקו את כאבם ודרשו התערבות מהירה לפני פילוג ממשי.
פסקאות שלימות במכתבם הקדישו לתיאור מצב המושב, בעיניהם, נכון לאותם ימים.

> ״במשך שלוש שנים לא קיבלנו אף חבר למושב.
> נוסף לזה השתלט עלינו תוהו ובוהו מבחינת הנהלת הכפר עוד מהשנים הראשונות – הנהלת חשבונות בלתי מסודרת, חברים עזבו מבלי לשלם את חובותיהם, תקציבים בלתי מאוזנים והפקרות ברכוש של הכלל. זה הכניס אנדרלמוסיה בחיים, שאי אפשר לצאת מזה עד היום. כל השנים המושב שלנו מפגר בהתפתחות כלכלית, משקית, חברתית ותרבותית״.

את עיקר האשמה הם הפנו לעבר עובדי החוץ:

> ״האם ברצונם לעסוק במלאכת ההתיישבות? יש להצטער ולהגיד שלא! כי אם ישנם 750 דונם אדמת השקיה שאפשר לעבדה בעיבוד אינטנסיווי, באותו זמן

אפשר לראות 500 דונם זרועים בחציר, או לא זרועים בכלל וקוצים גדלים בהם.
להם יש הכנסה מכמה עבודות, וברור שמתהווה מיד פער בין חברים ברמת החיים.
הם לא יעבדו אף פעם בחקלאות, והאינטרסים שלהם מנוגדים לנו בכל תחומי החיים. משכורתם מובטחת, ולא איכפת להם שהחקלאי ניצב בעונה בוערת בידיים ריקות, ואין לו תקציבים לפיתוח. במשך הזמן נוצרו מריבות ולא פעם עמד המושב להתפלג בגלל האנשים האלה שלא יכולים להבין את זולתם, ודואגים לעצמם, בלי לראות את החקלאי שלא יכול לכלכל את משפחתו".

ככל שהולך ונמשך המכתב, הולך וגדל הכעס, והם מביעים אותו במילים קשות:

"יש לנו שם של מושב עובדים, אבל חוץ מהשם לא נותר כלום.
אין עיבוד קרקע אלא הזנחת קרקע, אין עזרה הדדית אלא שנאה הדדית. אין דאגת המושב לחקלאים, אלא דאגה להרוס אותו. כל אחד דואג לעצמו ואין חובת הכלל. החקלאים נושאים לבדם בהוצאות ונאלצים לממן מהתקציב שלהם את החקלאות שעוסקים בה רק חצי מהחברים.
במשך השנים נוצר מצב שהרבה חברים לא מדברים אחד עם השני. יש לשאול – למה? ולמה נוצר המושב? מה מטרותיו?"

הפילוג נמנע ברגע האחרון.
שוב הגיעו נציגי הגורמים המיישבים, הקימו ועדה משותפת להם ולנציגים של המחנות. נוסחו כללים לניהול תקין של הוועד, באופן שישביע את רצון כל הצדדים, ונבחר ועד חדש שנתן ייצוג הולם לכולם.
המתח שקע לאיטו, והכעס פינה מקום להשלמה.
המחנות המשיכו להתקיים עוד שנים רבות, ומאז אותו פילוג שנמנע, הונח על השולחן הויכוח הנצחי על הקצאת משאבים. איש לא עבר ממחנה למחנה, אבל הקיטור יצא, והמציאות שוב כפתה עליהם לחיות זה עם זה בטוב וברע.

החברים פישל דוידוביץ' ושלמה ליבוביץ' בשלוות הכפר אחרי הצהרים

עניין אחד משותף, לא היה נתון לויכוח ואיחד את כולם: החלקות המשותפות.
היו אלה חלקות עם גידולים בעלי אופי עונתי, שלא נמסרו לחברים, אלא הוחזקו באמצעות המזכירות שבחרה מדי שנה את הסידור המתאים לעיבודן: פרדס תפוזים וכרמים.

כרם זיתים בן 600 דונם ובו עצים שנותרו מימי הכפר איג׳זים, היה מקור הכנסה עונתי, חד-שנתי. מסיק הזיתים הניב יבולים ברוכים, שנמכרו על ידי הוועד ב״מכירת דמאן״ – מכירת הפרי בעודו על העץ לכל המרבה במחיר.
כרם הענבים נחל כישלון, לאחר התקשרות עסקית כושלת עם יקב במושבה זיכרון-יעקב. יותר מהכנסה כספית, הביא הכרם קצת שמחה לילדים כשהיה הבציר לחלק בלתי נפרד מההווי המקומי בחגיגה שנתית של ילדים ונוער ההולכים בין הכרמים ובוצרים ענבים בעבודה משותפת.
הפרדס עובָּד על ידי חברים שקיבלו שכר בתמורה לעבודתם. במשך שנים, לא הצליח לכסות את עלויות אחזקתו, ורק לאחר שנמסר לקבלן חיצוני, הניב רווחים לקופת המושב.
הידיים העובדות והרגלים המשרכות דרכן בין ערוגה ותלם לרפת ולול, לא היו תמיד עבריות.

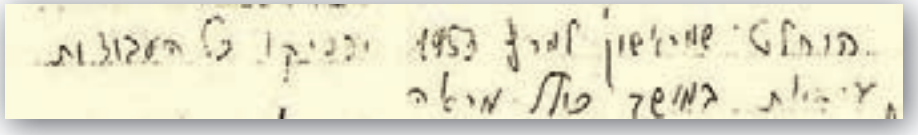

מתוך הפרוטוקול: ״הוחלט שמראשון למרץ 1953 יפסיקו כל העבודות ערביות במושב כולל מראה [מַרעֶה]״

בין השדות הסתובבו פועלים ערבים מהסביבה, שנשכרו על ידי חברים לעבוד בכל מה שרק אפשר. הערבי – רעב ללחם.
היהודי – רעב לעזרה.
המושבניק קיבל מענקים והטבות, אדמה וכלים לעבדה, ותנאים שהיו גדולים ממידותיו. הוא לבדו התמודד עם סדר יום חקלאי שלא חלם עליו ולא למד אותו. הסיוע מבני המשפחה היה מוגבל – הילדים בגיל בית הספר והאשה מגדלת אותם ועוזרת כמיטב יכולתה בחליבה, בהאכלת העופות, ולפעמים גם בעבודת השדה.
עבודת כפיים בעשור הרביעי לחייו הביאה יותר מחקלאי אחד עד לרגעי שבירה.
ברגעים כאלה, רק פועל ערבי יכול היה לעזור לו לגמור את החודש. הוא שילם לפועל שכר יומי זעום, שמילא את צרכי שניהם. הפועל הערבי גם הכיר את רגבי האדמה ולא נדרש ללמדו פרק בחקלאות – הוא גדל על ברכיה אצל אבותיו שהתגוררו באזור.

עבודה ערבית עמדה בניגוד לחזון הציוני והאידיאל המושבי.
הגורמים הרשמיים התריעו פעם אחר פעם נגד החריגה מהאידיאל. שלחו מפקחים לבדוק מה קורה בשטח, והיתרו במכתבים לוועד, לסלק את העובדים הערבים ולהיצמד לעבודה עברית.
סנקציות – לא באו בחשבון. גם להם, שם למעלה, היה ברור כי אין ביכולתם להציע פתרונות טובים יותר, והעבודה הערבית פשטה בכל האזור.
הוועד מצידו קיבל החלטות ברוח האידיאל הרשמי, קרא לחדול מהעסקת ערבים, ואף פרסם מדי פעם התראות על לוח המודעות. העבריינים נקנסו ב-50 לירות, אבל המשיכו.

כוח עבודה זול הגיע מעמק מאקורה הסמוך ומהחווה של האפנדי מחמוד אל מאדי.
יום אחד, נעלם האפנדי, ויחד עימו נעלמו הפועלים מהחווה.

סיפור מאקורה

לעמק מאקורה חלק נכבד בהיסטוריה של כרם מהר"ל.
יחסי שכנות מיוחדים נרקמו בשנות ה-50 בין שוכני העמק למושבניקים.
מחמוד אל מאדי, הבוס של העמק, השכיל לשרוד את מלחמת השחרור ולהשאיר לעצמו את הבקעה הפוריה, המשתרעת על שטח של 400 דונם.
עורך הדין, שנקרא גם ה"אפנדי", ידע לטוות קשרים הדוקים עם צמרת השלטון החדש. שר המשטרה, בכור שלום שטרית, היה אורח קבוע בביתו, וכמוהו גם שרי ממשלה ופקידים בכירים, אותם ארח האפנדי ופתח לכבודם שולחנות עם בשר כבש ובקר, יין משובח ופירות טריים שנקטפו מהבוסתן. בצאתם, דאג לצייד כל אורח בחבילות מזון משובח מתוצרת מאקורה.
האירוח הנדיב בשנות הצנע, בהן אזרחי ישראל נדרשו להדק את חגורותיהם ולצרוך מנות אוכל בקיצוב ממשלתי – לא הגיע אל כותרות העיתונים ולא עורר שערוריה מתבקשת. אבל מי שהיה שם, זכר היטב את הסעודות הדשנות ואת הפקידים הבכירים חומקים מן העמק, ומשרתים ערבים דוחפים אל תא המטען של מכוניותיהם חבילות של מזון משובח מתוצרת מאקורה.

לא חלפו אלא שנים אחדות, והעמק התמלא אנשים.
תחילה, הקבוצה שנצמדה אל האפנדי, מיד עם תום המלחמה, ואנשיה התפרנסו מעיבוד אדמותיו. לאחר שהשתרר שקט באזור, והחל העידן הישראלי על הרי הכרמל, הצטרפו עוד ועוד משפחות של פליטים חסרי-בית ומשפחות שגרו בצפיפות בכפרים שכנים. מספר הנספחים הלך וגדל עד שהגיע ל-40 משפחות, שהתגוררו באוהלים, פחונים, ומבנים מאולתרים שנבנו מאבנים מקומיות.
היחסים בין שוכני העמק ושוכני הגבעה כללו עזרה הדדית.
בני משפחת אל מאדי הוותיקה קיבלו את פני העולים החדשים וסייעו להם בימיהם הראשונים, והם גמלו להם בהמשך. האחים צייזלר הרוויחו את הלירות הראשונות שלהם בשדותיו של אל מאדי, בעבודת קומביין. אחר כך ירד אליו שלמה ליבוביץ' עם הטרקטור לסייע לו בחרישה, ובחג השבועות לקחה הגננת את ילדי הגן על גבי עגלות מקושטות, וירדו כולם אל החווה.

השכנות הטובה היתה יכולה להימשך עוד שנים, אבל אל מאדי נשא עיניו אל מחוץ לעמק. האפנדי שהיה נתון זה מכבר בקשיים כלכליים, ביקש למכור את אדמות החווה.
מלבד הקשיים, סבל מבעיה שהציקה לו במיוחד, אותה העלה במכתב שכתב להנהלת הקרן הקיימת:

> "המשפחות אשר עבדו אצלי, נטשו את המקום ואת עבודתם כי מצאו שמשתלם להם יותר לעבוד אצל יהודים. משפחות אלו עברו לדליית אל כרמל, ומשם חיפשו עבודה בעתלית, ובכפר איגזים.
> באופן כזה התפתחה תחרות בעבודה בין הפועלים הערבים לבין הפועלים היהודים. בה בשעה שהפועל היהודי זקוק לשכר יומי של ארבע לירות לפחות לפרנסתו, הפועל הערבי מסתפק בשתי לירות וחצי ליום עבודה. באותו זמן שבו

המעברות בסביבה, עתלית וזיכרון יעקב, מלאות במחוסרי עבודה ונאנחות קשה ממכת האבטלה, הרי עתלית, בית שלמה, כפר איגזים, וזיכרון יעקב מעסיקים אך ורק פועלים ערבים מבין הפליטים.
בכפר איגזים, המעורבות של ערבים עם יהודים הגיעה למימדים שהם למעלה מכל השערה, והדבר הזה מפליא עד מאד. היהודים התירו לפועלים, פליטים ערבים אלה, לעבוד באדמותיהם, לרעות את צאנם ובקרם, לעבוד בעבודות בניין, לסחור, ועוד: הם, כלומר תושבי איגזים, משכירים מאת הערבים בהמות עבודה למרות שהממשלה חילקה להם בהמות עבודה למטרות חקלאיות.
הפועלים האלה, הפליטים, לוקחים את פרי עצי התאנים אשר בכפר, ללא תמורה, וזה בידיעתם ובלי ידיעתם של המתיישבים. אשר לעצי הזית, המתיישבים מרשים לפועלים הפליטים האלה לקחת את חצי היבול כנגד עבודתם, ואת החצי האחר של היבול לוקחים המתיישבים היהודים ללא כל טרחה. לזה קוראים "התיישבות חקלאית".
עוד, המתיישבים התירו לפועלים לבקר בבית הקולנוע אשר בכפר, בשעות הלילה, ואף אחדים מהפועלים האלה לנים בכפר. כתוצאה מכל זה, הפועלים הפליטים הערבים האלה הצליחו להכיר היטב את כל הבתים ואת מבואותיהם, וכן מכירים הם את מחסן הנשק הנמצא בכפר".

האפנדי לא היסס להלשין על בני עמו כדי לנסות ולהיחלץ מהמצב אליו נקלע.
הוא המשיך ותיאר במכתבו תסריטי אימה של פיגועים ומעשי חבלה, והציג את הפליטים הערבים כגייס חמישי המתהווה בתוך המושב, על הגבעה הסמוכה לביתו.
בקרן הקיימת קיבלו את דבריו בהסתייגות. המציאות המתוארת במכתבו, היתה מוכרת להם, אבל המכתב עצמו נראה כמו חלק מטקטיקה מתמשכת של סוחר ממולח המנסה להאיץ את המשא ומתן שהתנהל זה מכבר על מכירת אדמותיו.
הם ענו לו בנימוס שיבדקו את העניין, והמשיכו להציע לו מחיר נמוך לקרקעותיו.
המשא ומתן התנהל עוד שנתיים, במהלכן התערב שר המשטרה למען ידידו האפנדי, וביקש שיתחשבו בדרישותיו. בסופו של דבר, הסכימה קק"ל לרכוש את אדמות העמק, במחיר לא זול.

בקיץ 1957 פינה מחמוד אל מאדי את העמק, ועימו התפנו כל יושביו הערבים.
השמועה על המכירה הגיעה אל השכנים על הגבעה. בכרם מהר"ל היו בטוחים כי אדמות העמק הפורה יועברו למושב. היה שם אוצר של ממש: שלוש בארות, מכון מים, צינורות השקאה, בית מגורים וממגורות.
זה נראה להם הגיוני ופשוט: חלקות העמק גבלו בחלקות הכפר מדרום וממזרח.
אחרי שנאלצו לוותר על האדמות שליד הכביש הראשי לטובת המושבים השכנים, ואחרי שהפנו דרישות חוזרות ונשנות לקבל שטחי קרקע ראויים לעיבוד – הגיעה ההזדמנות לקבל פיצוי הולם ולהיטיב את יכולתם להתפרנס מחקלאות, כפי שנדרשו ביום עלייתם על הקרקע.
חברי המושב לא התכוונו לוותר. הם עלו לירושלים, להנהלת הקרן הקיימת, וביקשו להחכיר להם את הקרקע.
להפתעתם, נתקלו בסירוב מוחלט.

פקידים במשרד החקלאות הדליפו להם כי הסיבה לסירוב נעוצה בהוראות מגבוה: האדמות נמכרו בכסף מלא לעורך הדין החיפאי יעקב סלומון, נכדו של יואל משה סלומון – מראשוני הציונות, שעסק בתחילת המאה ה-20 במה שייזכר במורשת הציונית כ"גאולת קרקעות".

סלומון הנכד, פרקליט צמרת המקורב לראשי מפא"י, קנה את אדמות העמק בעסקה סיבובית אשר פרטיה הודלפו למושבניקים על ידי הפקידים: עורך הדין סלומון בעצמו תיווך בין הקק"ל לבין האפנדי, לקראת התוצאה שהיתה ידועה למספר מצומצם של גורמים – הוא ירכוש את כל אדמות עמק מאקורה, ובתמורה יעביר למינהל מקרקעי ישראל אדמות בבעלותו הנמצאות ליד קרית טבעון, באדמות שיך אבריק.

תהליך המכירה התנהל בחדרי חדרים ותוצאותיה נקבעו מראש, כמו גם נספחיה: סלומון ביקש להקים חווה בעמק, ומלבד גידולים חקלאיים, התכוון לפתח ולהחזיק בה עדרי בקר וצאן. כדי לאפשר את קיומם, לחצו במשרד החקלאות על משרד הביטחון לפנות חלק משטחי האש עליהם התאמן הצבא. משרד הביטחון אישר, ובעקבות ההסכם הופשרו 2,000 דונם אדמות מרעה לטובת משפחת סלומון.

זו היתה עילה למלחמה.

החברים ירדו עם הילדים לעמק, להפגין ולמחות. בכל פעם שהגיע לשם עורך הדין סלומון, הם נעמדו מולו והטיחו בו את זעמם: "לנו אין עבודה לפרנס את הילדים האלה" – צעקו לו – "אתה לוקח את האדמות שמגיעות לנו". אנשי ציבור מכל רחבי הארץ נרתמו למאבק, פנו במכתבים אל ראשי הקרן הקיימת ומחו על מה שנראה להם עוול משווע.

כלום לא עזר.

העסקה נחתמה ובאחד הימים הגיעו לעמק בני הזוג הצעיר רילוב, ביתו וחתנו של סלומון. הם השתקעו במקום והחלו לעבד את האדמה הפוריה והמטעים שמסביב לאחוזה.

החברים לא נואשו והזמינו למקום את אמצעי התקשורת החשובים של התקופה: עיתון "דָבָר" של מפא"י וההסתדרות, וכתב של תחנת הרדיו "קול ישראל".

"**אדמת הקרן הקיימת ליחידים או לכפר שלם?**" – זעק עיתונאי "דבר" בכתבת תחקיר גדולה על עיסקת מאקורה, הציב סימני שאלה על מניעיה, והביא לציבור את זעקת החקלאים הניצבים מול הון ושלטון.

כפר הרדי בשומרון נאבק על זכותו לקרקע

כרם מהר-ל – מהו הענין שעליו יבסמו המתיישבים עתיד משקיהם? – זכות עדיפות לכפר או ליחידים?

מאת ישראל שיף

פרשת מאקורה הגיעה אל הכנסת בשאילתה לשר החקלאות.

מעל הדוכן באולם המליאה בירושלים, הגיב השר, קדיש לוז, על התחקיר, וקבע כי "אין מצוקת קרקעות בכרם מהר"ל. מכסת הקרקע של המושב עומדת על 2,750 דונם שיועדו ל-100 משפחות. מאחר ומתגוררות במושב רק 75 משפחות, נותר עודף של 665 דונם לחלוקה לכל משפחה".

וייץ, מהקרן הקיימת, הצדיק את עמדת הגורמים המיישבים, כי לא נגרם עוול, והמציאות בשטח לא הותירה ברירה.

בתזכיר שכתב סיכם את הפרשה:

"לאחר הפלישה ההמונית של פליטים, היה קיים חשש כי יקום שם יישוב ערבי. פניותינו לכרם מהר"ל, שיחדלו מהעסקת ערבים, לא הועילו, ולא היתה ברירה אלא לקנות את החווה, שמחמוד יילך משם ורק אז נוכל לפנות את המקום."

הוא שיבח את סלומון, ובעיקר את בני ביתו הצעירים.

"צעירים נמרצים שבחרו בעבודת השדה כדרך חיים, דווקא במאקורה, במקום מבודד וסגור בחרו להקים משק חקלאי. והלא יכלו כמו אלפים אחרים בני גילם, להשיג הכל: ללמוד באוניברסיטה, לנסוע לחו"ל, לבלות יפה בחיפה או בתל אביב, להיות פקידים בכירים במשרדי ממשלה – במקום זאת בחרו בחלוציות. אני מוכן לא רק לתת להם קרקע לאום אלא לכרוע ברך לפניהם כשאני לוחש תפילה: ישמרכם אלוהים מכל פגע והצליחו בדרככם, דרך האמת והחיים".

החברים נטשו את המערכה במפח נפש.

הם הבינו, כי הכוחות מולם גדולים, ועליהם לשוב אל מה שיש להם, לטפח ולהתפתח.

הישג אחד קטן השיגו: אדמות המרעה שפינה משרד הביטחון, חולקו בינם לבין יושבי החווה. עדיין לא היה בקר למרעה רק פרות חולבות, אך ההזדמנות להיכנס לענף חדש, קסמה לכמה מהם.

במיוחד לשמשון שכטה.

הוא נכנס למשא ומתן עם אנשי הסוכנות, שהבטיחו לשלוח פרות יוגוסלביות להקמת עדרי בקר. באסיפה שכינס, סיפר לחברים על המשלוח הצפוי, והציע לכל מי שמעוניין להצטרף לקנות פרות ולהיות שותף באחד מעדרי הבקר שיניבו פרנסה טובה. "יש פה ביזנס טוב" – אמר להם. פרים ופרות שנועדו למאכל – מחירם בשוק גבוה והעלות נמוכה – שטחי המרעה הגדולים מבטיחים חודשים רבים של האבסה בעלות מינימלית.

ההיענות לא היתה גבוהה.

מעט חברים הסכימו להיכנס להרפתקה שלא ידעו את סופה. הם לא נסחפו אחרי חלומות והתעקשו להתקיים ממה שיש בהישג ידם. הלוואות ומענקים לא סינוורו אותם, הם העדיפו לנתב את חלומם למשהו מועיל יותר: תוספת פרות חולבות והגדלת הרפת שתשתלם יותר, ומכסה גדולה של עופות.

שרה ארטנשטיין רוכבת לעבודה על החמור הצמוד

בין חוות מאקורה לכרם מהר"ל גבהו חומות בלתי נראות.

החברים המתוסכלים נאלצו לעבור יום יום דרך השביל המוביל אל החווה, ושוכן מטרים ספורים מהכניסה לכפר שלהם.

יושבי העמק לא חשו רגשות אשם, וניגשו במרץ לפתח את החווה שקנו בכסף מלא. לאחר שנרגעו הרוחות, באו למושב, לחפש מטפלת לילדיהם.

שרה ארטנשטיין, מ"הקבוצה הפולנית" במושב, קיבלה את התפקיד.

הזוג הצעיר לבית רילוב תיגמל אותה בתנאי עבודה משופרים: כדי להגיע מדי בוקר בזמן נתנו לה אמצעי תחבורה פרטי.

הם הציעו לה לבחור בין חמור לבין טרקטור, היא בחרה בחמור, ובמשך שנים עשתה מדי יום את הדרך מביתה במושב אל בית הרילובים בקצה החווה – רכובה על גבי חמור.

בעיצומה של פרשת מאקורה היו חברי המושב בתהליך של שידרוג תנאי מגוריהם. בסיוע הסוכנות היהודית נבנו 40 יחידות דיור, שנקראו בלוקונים או "בתי סוכנות". בכל בית היו שני חדרים קטנים, סלון ומטבח וגג רעפים. בשלהי שנות החמישים ירדו תושבי כרם מהר"ל אל המישוור. בהיכנסם אל הבתים, כבר היה הכפר כולו מחובר לחברת החשמל, והגנרטור הופעל רק במקרים חריגים.

הבתים, שחולקו בהגרלה, ניבנו קרוב לעמק, על אדמה חקלאית, והבנייה צמצמה את השטחים המיועדים לעיבוד.
שוב סומנו החלקות ומגרשי המגורים, והקלפים בשטח עורבבו מחדש – מאלה נגרע שטח, ולאלה נוספו מאות מטרים רבועים, אלה קיבלו חלקות קרובות לביתם, ואלה נאלצו להרחיק בדרכם אל העבודה בשדה.
לא כולם הצטרפו אל היורדים.
היה מי שהעדיף להיצמד לבית ששיפץ בכוחות עצמו, בכסף שהשקיע, ובזיעת כפיו.

השינוי היה קוסמטי – ממעוף הציפור נגלתה למתבונן ערבוביה ארכיטקטונית – שילוב מעורב של בתים ערבים ובתי סוכנות עם גגות משופעים אדומי רעפים.
המעבר הביא אנחות רווחה של רגע, כי בשטחי המגורים החדשים התחילו הכל מחדש – לבנות רפת, ולול, וגינה קטנה, ודרכי גישה. שוב נדרש מימון ושוב הגיעו הלוואות, והחוב האישי של כל חבר תפח. בינתיים אף גורם מיישב לא לחץ להשיב את ההלוואה, אבל רישומי הכרטיסים בהנהלת החשבונות הראו יתרות חובה לכולם ביחד ולכל אחד לחוד.

כרם מהר"ל בתחילת שנות ה־60

סיפורי ילדים

נורית צייזלר, ילדה בת 5, עומדת בקרב חבורת ילדים ומספרת על סבא שלה, אלק, שבא לקחת אותה מהגן.
שמילקו גלנץ, ילד בן 6, שואל אותה בפליאה: מה... יש לך סבא?
הפליאה מובנת לכולם. שמוליק הקטן, כמו רוב ילדי המושב, לא הכיר סבא וסבתא משלו, כי הסבים והסבתות נכחדו בשואה.

שמילקו ונורית, בעצמם סבא וסבתא, נזכרו בדיאלוג הזה בעודם מתרפקים בצוותא על הזיכרונות ומספרים על מה שחוו כילדים להורי המייסדים.
הם, ילדי שנות החמישים, נערי שנות השישים – רחוקים מהתקופה ההיא, וגילם היום כגיל הוריהם, שגידלו אותם אז באותן שנים. הם היו שם וראו הכל, וזיכרונותיהם דומים להפליא.
הגעגועים נשפכים כמים. סיפור גורר סיפור, חוויה העלתה חוויה, ותמונות הילדות צצות ועולות בנוסטלגיה מפוכחת.

150 ילדים ובני נוער גדלו לאורך העשור הראשון מאז הקמת המושב.
ביניהם כאלה שנולדו עוד באירופה, הגיעו כתינוקות או ילדים קטנים באוניות מעפילים וטעמו את טעם מחנות העולים. אחרים נולדו אחרי ה"פרה וחצי סוס", בעוד אביהם מסקל אבנים ומוציא לחם בזיעת אפו, ואימם רצה אל הלול, אחרי שהחליפה להם חיתול עשוי מבד.
ימי נעוריהם עוצבו בתבנית הנוף הכרמלי, בין עמק מאקורה להר הגעש הכבוי, בין שיחי צבר ומחלבה, בין רפת לבין לול, בין יידיש והונגרית לבין עברית צברית. הם למדו תנ"ך וחשבון יחד עם סחיטה של פטמת פרה, רכבו על טרקטור ועגלה, שיחקו בחצר הבית, עדים לשקיעה ולזריחה מעל כפר נידח בסוף הדרך העולה מהכביש הראשי.
הם זוכרים הרבה שקט, ורק מעט ממנו שלווה.
הפרות גועות, הציפורים מצייצות, ילדים בוכים וצוחקים, והוריהם שותקים – שתיקת האיכר שמכלה את ימיו ולילותיו בעמל ופרך. שתיקת הרעיה והאֵם שמגוננת ועוטפת. חומקים משיחה ארוכה ומביטוי רגשני של המיית הלב, ונוצרים לשון שלא תגלוש לפינות לא רצויות – לא רוצים לדבר על זוועות השואה, לא מספרים כמה קשה הפרנסה, לא משתפים את הילדים במריבות ובכעסים שהצטברו והתפרצו באסיפת החברים.
הם היו ילדים שבאו לעולם כדי להמשיך שושלת שנגדעה, והוריהם עומדים כל העת על משמר ההמשך: דוחקים בהם לשתות את החלב, מבשלים ביצה טרייה שהטילה התרנגולת המקרקרת בחצר, ומקפידים שילכו ללמוד ולא יעשו בעיות בבית הספר. שיישארו מחונכים ויתקדמו בחיים, שיגדלו וילכו למקום טוב יותר.

כולם למדו בגן ילדים מקומי שהוקם עוד בימי הכפר הראשונים.
היתה גננת שבאה מהעיר הגדולה והיא קישטה את הקירות ואספה צעצועים ולימדה אותם לשיר שירי מולדת בעברית – נדנד נדנה, רד עלה עלה ורד, שנה טובה לדוד גיבור אשר על המשמרת, שמחה רבה שמחה רבה, אביב הגיע פסח בא.
כיתות א', ב' ו-ג' – למדו כל השנתונים יחד, בכיתת לימוד שקראו לה בית ספר, והיא נדדה מבית ערבי על הגבעה אל מבנה ששכנו בו גם מחסן התערובת ובית הכנסת.
כולם למדו אצל המורה קראוס והמורה שטרן, שדיברו ביידיש ובעברית, וניסו לעסוק גם בעבודה חקלאית.

למורה שטרן היו כמה פרות, משאו ציו, לא כל כך הסתדרה אימן. הפרות היו רצות סוררות, ולא בדיוק הלכו בדרך שהוביל אותן, לפעמים אמא היא הלכה אימן אל המצריע שחדרו היה ליד בית הספר, והפרות החלו לברוח ימינה ושמאלה. שטרן ראה הכל מחלון הכיתה, ולפעמים עצב אותנו רק לאסוף את הפרות ולהביאן להכרעה. כך אחרי שנגמרה המלאכה, הישאיר אותן בידי ציו המצר לכיתה.

בת שבע פרידמן (מרמורשטיין)

בכיתות הגבוהות של בית הספר היסודי עברו הילדים ללמוד במוסדות חינוך אזוריים.
החילונים – בממלכתי, הדתיים – בממלכתי דתי. כל בוקר התייצבו עם ילקוט על שכמם ונסעו עם נוטע וינברגר, נהג המשאית הגדולה המשמשת להסעה של הילדים לבתי ספר, ולפעמים גם לשקי תערובת לפרות, וכלובים של עופות, וכל מה שנדרש לו הובלה.
לימודי תיכון למדו בתיכון האזורי, כפר גלים, או בבתי ספר תיכונים ומקצועיים ברחבי הארץ – מהתיכון הריאלי בחיפה ועד בית ספר החקלאי במקווה ישראל.
אחר כך התגייסו לצבא, ופנו כל אחד לדרכו.

אין להם זיכרונות של ילדות עשוקה.
הם זוכרים יָלדוּת עסוקה ונעורים שיש בהם עבודה ולימודים וגם פנאי למשחקים ופעילות חברתית. ילדוּת של טבע עם גיחות קטנות אל השאון האורבני המתקיים הרחק מהם. נעורים ישראליים עם חגיגות יום עצמאות וחנוכה ופורים, עם בגדי חאקי וסנדלים, שריקה של התנועה, עיתוני נוער ותכניות לנוער ב"קול ישראל".
כולם עזרו להורים באחזקת המשק החקלאי: בחליבה ובפיטום, בזריעה ובשתילה, בהעמסה ובהאבסה. ואם לא נזקקו להם בבית, הלכו למשקים אחרים לסייע תמורת כמה לירות.
ואם גם זה לא הספיק, יצאו לעיר הגדולה.

"היינו רוכבים פירות לפרחי בר בהרים ובמטעי הסביבה, נוסעים לחיפה באוטובוס, ועומדים בקרן צווית של רחוב. הסתובבה שנו מונחת על הרי'בפה, נאנחנו מוכרים אותה לעוברים ושבים - אנים, רימונים לפרחים. בעלי התנוילה בסביבה ברשו אותנו כי רחנו להם את הפרנסה, אז סתם הפרענו לתנועה הרונים הפוטנציאלים. עם הפרוטה שהרווחנו חברנו למשב"

פיני ברק (ברקוביץ')

הבילויים היו נפרדים לבנים ולבנות. חבורות חבורות הלכו, ורק לעיתים רחוקות נפגשו יחד לפעילות חברתית. תנועות הנוער לא הקימו, באותם ימים, סניף במושב. בגלל הנידחות של הכפר, אדישות ההורים, שלא שמעו עליהן, ובכלל, למי היה איכפת?

כל אחד מצא את מה שהציעה לו התרבות הישראלית – שולחים גלויות לדירוג מצעד הפזמונים הישראלי והלועזי, מקשיבים לתקליטי ויניל עם להיטים של אלביס פרסלי וקליף ריצ'רד, קוראים עיתוני נוער, מחליפים ספר בספריית הניידת של המועצה, מנגנים בחלילית אצל גולדה ראדה.

דרמות רומנטיות קטנות נרשמו לעתים רחוקות.

פה חיזור מבויש, שם הסמקה חיננית, ועלילה רומנטית נרקמה בין הנער והנערה הכפריים שנכבלו באוירה השמרנית, ונאלצו לחמוק בלילה בעד החלון אחרי שהוריהם נרדמו.

"יהה לי חברה מהמשב שהגדרה רחוב לבינו. כשהרנו בבשה, לשנינו היה סימן: אם הרים בחדרה מלל - סימן שההורים שלה ערים. אם הרים מרם למעלה - סימן שהם ישנים ואני יכול להגלח פנימה. פעם אחת אמא שלה הפיעה אותנו ונכנסה פנימה לחדר. למזלי היא לא ראה אותי כי מיד הסתבאתי. הסבוכתי בבב, מפחד כולי שהנה... אני נתפס. למזלי, היא נכנסה כדי לרחת ארלפה מהארון, ויבאה מיד.

צ'וקי לבנה (וייס)

הדרמות הגדולות ננצרו בלבבות והתגלו רק כעבור שנים, כאשר בגרו הנערים וגילו אהבתם זה לזו. התוצאה: שלוש זוגות חברים מאותה תקופה נישאו זה לזו וחיים באושר עד עצם היום הזה.

את חופשת הקיץ החלו בכרמים עם תחילת עונת הבציר.

הבציר היה לחגיגת-עמל ססגונית של כל ילדי המושב. לקחו אל הכרם את כדי החלב, שטפו אותם במים, שמו אותם על העגלה ועלו ברגל ובעגלות אל שטחי הגפן בחלקה הצפונית הרחוקה. שם היו קוטפים את הענבים ומניחים בעגלה גדולה שהוצבה במרכז הכרם.

הרמן ברקוביץ', מרכז הכרם, ניצח על המלאכה. ילדים שאהב הרמן במיוחד, זכו לדרוך יחד איתו את הענבים, קפצו ומעכו והשתוללו בתוך חבית עץ גדולה. מי שלא זכה לחיבתו נאלץ לעבוד במלאכת הקטיף המפרכת, שאף ילד לא חיבב במיוחד.
אחרי הבציר פנה כל אחד לבלות בדרכו את יתרת ימי החופשה. נסעו לבקר את הדודים בעיר, יצאו למשפחת חברים בצפון, נסעו לים עם המשאית של נוטע, הלכו ברגל אל מושב עופר השכן לקטוף בגניבה סלסלת פירות, שיחקו כדורגל במגרש מאולתר, ומצאו כל אחד את הדרך לא להשתעמם.
לילות הקיץ היו לילות של בילויים מקומיים.
הם באו אל מבנה ערבי ישן, "החאן", לצפות בסרטים שהקרין אויגן שוורץ במסרטה גדולה, ומרמורשטיין הריץ בנפרד את התרגום. לפעמים היה אויגן עוזב את המקרנה ורץ אל הגנרטור שהתקלקל, כי הוא היה אחראי גם עליו. מי שהצליח לחסוך כמה לירות בעבודה, נסע עם חברים לחיפה לראות סרט בבית קולנוע ולאכול מנה פלאפל.

ילדי שנות החמישים בגרו ונטמעו בישראליות.
לא צמח מהם מדען דגול ולא סלבריטאי צמרת, איש מהם לא הצטרף לעשירי הארץ ולא לענייה, אף אחד מהם לא נכנס לכלא ולא נבחר לכנסת. אנשי מעשה הם, דור שני להישרדות, יושבים על נחלות ההורים, מגדלים דור שלישי, בשקט ובשלווה, שאבותיהם ואימותיהם לא זכו להם.
כל פינה במושב מזכירה להם פיסת היסטוריה, שיש עימה בת צחוק נוסטלגית ולפעמים גם כעס ועלבון שלא נמחו – מה שעשה הילד השכן, ומה שאמרה הילדה ההיא, וכל השאר – קורת רוח וזחיחות ומפחי נפש של בני נוער. גם ביניהם היה הילד הדחוי, והיתה הנערה המתבודדת, והיו החברות הכי טובות, והחבורה שהתגבשה לבילוי משותף, וגם הילדה היפה של הכפר עם השיער הארוך, והנער ה"מקובל" והכריזמטי – זה שכולם רק מחכים שיקרא להם לשחק, והם ירוצו בשקיקה.

אורי דוידוביץ' על כתפי החברים ליאון ארטנשטיין ומתי קמינר

זוהי תמונה מאלבום ישן.
נראים בה נערים בני המושב, לאון ומתי, נושאים על כתפיהם את אורי דוידוביץ', במיצג אשר יכול לרמוז על הקשר בין ילדותם לבין העתיד לבוא כעבור שנים רבות.
אורי – הבן של פישל דוידוביץ', מראשוני המייסדים – הילד "המקובל", הנער שסחף אחריו את החברים, זה שאמרו עליו כי נולד להנהיג, עוד ישוב אל דפי ההיסטוריה של המושב, וכל התכונות שניחן בהן ועשו אותו למי שהוא, עוד יעמדו במרכזה של פרשת דרכים, שתטלטל את החברים וגם אותו.

זו דרכו של שר ההיסטוריה: לחבר בין הקצוות וליצור את העלילה המושלמת עם התפאורה ועם השחקנים – אלה שעל הבמה, עם אלה שעוד יעלו אליה.
כך הוא מפגיש בין הדורות.
אחרי שנים רבות, הוא מושיב את כולם לצפות בפרקי העלילה, להבין

את פישרה ולתת לה פרשנות אישית, ולבחון מה היו פני הדברים בעת התרחשותם.
זקני הכפר זוכרים את החיים כהווייתם, ילדיהם זוכרים את יפי חוויית החיים ההם.
ילדי שנות החמישים והשישים, לא העמיסו כד חלב על כתפיהם, ולא שילמו עבור הלחם שנאפה במאפייה המקומית, אבל המקומות והאוירה צרובים בזיכרונם כחוויה מכוננת על ברכיה גדלו.

המחלבה

המחלבה הראשונה בכפר הוקמה עם בוא הפרות הראשונות.
היא שכנה בבית ערבי, שהיה בו אולם לקבלת החלב ואחריו חדר פנימי לקירור.
החברים הגיעו אחד אחד, בשעות הבוקר, והניחו את כדיהם על לוח עץ בגובה המותניים.
ממנו שפך החלבן את החלב מן הכד של החבר אל תוך כד של המחלבה, שבתוכו סרגל מדידה. הסרגל עורר ויכוחים – האם הקצף הוא חלב? לעתים הקצף נמדד, לעתים לא – תלוי ביחסים שבין החבר לחלבן.
לאחר המדידה הוכנס החלב לחדר פנימי – חדר קירור, שם שהו הכדים עד העמסתם למשאית.
במרפסת שלפני המחלבה היתה רמפה עשויה בטון, אליה גררו בכל בוקר את הכדים הגדולים – 30 ליטר כל אחד – מתוך חדר הקירור והעמיסו ידנית במשיכה על המשאית שהמתינה צמוד לרמפה. בכל בוקר בשעה 9.00 יצא הנהג זולי-באצ׳י למחלבת תנובה בחיפה, נוהג במשאית – אותה משאית לכל עת, שהביאה אחר כך את המצרכים לצרכניה, תערובת למחסן האספקה, עופות מהלולים לשוק, ובשעת חירום גם פינתה לבית החולים את הלנקה שעמדה ללדת.

החלב שימש מקור פרנסה בטוח למדי.
הפרה הניבה אותו מדי יום וחברת "תנובה" שילמה תמורתו, לא בכסף מזומן אלא בהתחשבנות כללית של קופת המושב מול הקופה המשותפת של המפעלים הקואופרטיביים אשר סיפקו מצרכים ואספקה חקלאית.
בהיותה מונופול, יכלה תנובה לקבוע את המחיר לתוצרת, כפי שחישבו הכלכלנים של המרכז החקלאי, ואף אחד לא יכול היה להתווכח או לחפש פתרון אחר. החבר גם לא קיבל את התמורה המלאה לתוצרתו – תנובה ניכתה מידי חודש אחוז אחד מהתשלום המגיע לו, לטובת הון מניות של תנובה. כך למעשה רכש החבר מדי חודש, בתשלומים קבועים, מניות בחברה הקואופרטיבית, שהיתה בבעלות המושבים והקיבוצים.
לימים התברר כי המניות הללו שוות הרבה כסף – כאשר נמכרה תנובה לגורמים פרטיים, קיבל כל אחד מהחברים סכום נאה על השקעתו.

בדרך אל המחלבה, למדו כמה חברים "לשפץ" את החלב.
מלבד הקצף שנמדד או לא, התפתו חברים למהול את החלב במים. התוצרת המשופצת נמהלה בתוך הכד הכללי של המושב והגיעה לתנובה. שם כבר הכירו את התרגיל שנולד במקומות אחרים ובזמנים אחרים, הרבה לפני שהחברים בכרם מהר"ל היו לחקלאים.

כאשר הגיעה עת התשלום, גבתה תנובה קנס יקר מקופת המושב הכללית בגין החלב המהול במים. הקנס עורר סערה באסיפת המושב. כל אחד טען כי הוא מביא כד חלב טהור ללא מים, וההאשמות וחשדות צצו מפה לאוזן.
הוועד, חסר אונים, פנה לתנובה וביקש לשלוח פקחים.
הפקחים הגיעו לבדיקות פתע עם מכשירים משלהם, ובדקו כד אחרי כד. את הממצאים העבירו לוועד, אשר קנס בעצמו את החברים בקנסות כבדים.
הקנסות הרתיעו את הזייפנים באופן מיידי.
אבל מדי שנה צצו פה ושם מוהלים חדשים אשר ניסו את מזלם, לפעמים הצליחו ולפעמים נתפסו ונקנסו שוב.

סיפורי מהילה נרשמו בפרוטוקולים של המושב גם בשנות ה-60, והמלחמה בין תנובה ובין ספקי התוצרת שלה במושבים לא נפסקה.
"ככה זה כשאתה תלוי במונופול" – אמר לימים אחד מזקני המושב – "אם הייתי יכול לבחור בעצמי למי לספק חלב, הייתי חושב עשר פעמים אם להוסיף מים".

המחלבה ניצבה במרכז הכפר.
בבוקר ובערב הצטופפו לידה החברים והחברות שסיימו את פריקת הכדים והתפנו לשיחות על ענייני היום. "הפרלמנט של המחלבה" – קראו לשעות הללו בהן התקבצו ובאו מכל הכפר להמתין לחלבן שיסיים את העבודה והבא בתור ייכנס עם הכד שלו.
המרכז רחש פעילות יומיומית.
סמוך למחלבה הוקמו מחסנים ומבנים ששימשו את הכלל – סככה של טרקטורים וכלי עבודה, סככה של המזריע שהגיע יום יום ואליו הביאו את הפרות להזרעה. הדואר היה בסביבה הקרובה, והחברים חיכו לפלדמן שקיבל כל יום את הדואר וחילק כל מכתב עם הקראת שמו של הנמען בקול רם. מי שלא נכח במעמד, קיבל את הדואר לביתו על ידי הגברת ממיקו פלדמן, שעברה בין הבתים ברגל או רכובה על אופניים.

רפצו רפפורט במחלבה.
1966 – נערות הכפר על־יד הסככה

המאפייה

בקצה אחר של הכפר שכנה המאפייה.

"אחד המוסדות המרכזיים בתולדות המושב" – סיפרה בת שבע פרידמן-מרמורשטיין:

מבנה המאפייה שכן סמוך לביתי, עד היום זוכרת אני את הריחות שעלו ממנו בהתאם לימי השבוע.. היה זה מבנה אבן גדול ובו: מחסן של קמח, אולם ייצור, ותנור גדול שלפני דלת הברזל המתרוממת שלו היה בור רבוע בעומק של מטר פלוס. לתוך הבור ירד האופה להכניס ולהוציא, בעזרת כלי מיוחד בעל ידית ארוכה ביותר, את הלחמים או התבניות שהוכנסו לתנור.

האופה היה חיים האופטמן ז"ל, שעסק לפני עלייתו ארצה בעסקי אוכל ומסעדנות. הלחם שהוציא תחת ידו חיים האופה היה משובח וטעים. תוצרתו היתה מובלת עם בוקר על ידי סוס ועגלה לצרכניות היישובים בסביבה.

יום חמישי היה יום מיוחד – "יום אפיית העוגות".

זה היה יומן של נשות המושב החרוצות. כל השבוע הן אפו עוגות שמרים ב"סיר פלא" ותבשילים על פתילייה. ביום הזה כבשו את המאפייה. הן הגיעו עטויות סינר, מטפחות לראשן ובידיהן המצרכים והכלים הדרושים. עמדו זו לצד זו, לשו, הקציפו, רידדו וגלגלו עוגות למיניהן.

והאופטמן האופה, הוא היה מאושר עם שפע הנשים שסביבו. עומד היה ב"בור", סיגריה נעוצה בזווית פיו, והוא שוקד להכניס ולהוציא את תבניות הנשים על פי הוראותיהן: לאזור חם מאד, חום בינוני, לרבע שעה וכו'.

הנשים סיימו ומיהרו הביתה, ומיד החלה תכונה רבה לקראת אפיית החלות...

בימי שישי ושבת היתה המאפייה מקום עלייה לרגל.

כל משפחה שלחה את סיר החמין שלה להטמנה במאפייה. לכל משפחה החמין המיוחד לה, בסירים בעלי צבעים וגדלים שונים. לכל סיר היתה צורת קשירה או חוט שונים. מכיוון שכל מכסה נקשר לסיר הן כדי להגדיל את אטימתו, והן כדי שחוטים אלו ישמשו להחזקת הסיר החם למחרת. החוטים וצורות הקשר שימשו גם כאמצעי זיהוי לבעלי הסיר. היו שהגדילו לעשות ועטפו את המכסה בנייר חום ורשמו את שמם.

בשבת, מיד בתום התפילה בבית הכנסת היו פונים וצועדים לכיוון המאפייה. מכל משפחה הגיע נציג. חיים האופה הקדים והוציא כבר את כל הסירים והעמידם ליד הבור על הרצפה. כל בן משפחה היה צריך לקחת את סירו לביתו.

כשיצאו כולם בדרך הביתה, לאחר שהסירו את המכסה כדי לספק הסקרנות בבדיקת מצבו של החמין, נישא ריח החמין לכל אורכו של המושב.

בין המחלבה למאפייה זוכרים ילדי התקופה, פרקי הווי נוסטלגיים, שליוו אותם בשנות החמישים והשישים:

ה"פוֹסטוֹ" – ערב מריטת נוצות להכנת כרים ושמיכות.

נשים, החברות בקבוצת הפוסטו, קוששו נוצות אווזים שגדלו בחצר. בזמן שגברים הלכו ל"קְלוּב" לשחק קלפים, הן נקבצו, כל פעם אצל מישהי אחרת שאספה נוצות בכמות המספיקה לכולן.

הפרה דורשת

במרכז הכפר עמדה סככה לכל עת.

הסככה, בנוייה מצינורות 8 צול וגג עשוי מפח, שימשה בין הייתר לטיפול בטרקטורים, ונקודת כינוס של בעלי חיים למיניהם – הנפח פירזל בה את פרסות הסוסים, הווטרינר טיפל בסוסים, בפרות ובתרנגולות, ושם גם ניצבה עמדת המזריע.

מדי בוקר בשעה 9.00 הגיע המזריע אל פינתו בסככה, שם המתינו לו החברים עם "פרה דורשת". כל אחד מהם הכיר היטב את התנהגותה של הפרה שלו, וידע להבחין מתי היא מיוחמת ("דורשת" – בסלנג המקומי). בהגיע יומה, הוביל אותה בעליה, קשורה בחבל, אל המזריע, שהחדיר אל רחמה את צינורית הזכוכית ובה מנת הזרע שתביא לחקלאי את העגל הבא.

שעת בואו, המאוחרת יחסית, של המזריע, נקבעה לאחר החליבה והתארגנויות הבוקר, ובמקביל לפתיחת מחסן התערובת, שנמצא בסככה סמוכה. התערובת היתה מרכיב הכרחי בתזונת הפרה, מלבד הירק שגידל עבורה החקלאי. את שק התערובת, במשקל 50 ק"ג, העמיס בידיו על העגלה, בדרך אל הפרה שדרשה ממנו שעבוד יומיומי, וסביבה נע מעגל חייו.

כל אחת היתה מקבלת ערימה של נוצות, שהוצאו מן השק, ומורידה את הפלומה של הנוצה מהאידרה. את האידרה זרקה ואת הפלומות אספה לתוך הפוך או הכרית.
ערב הפוסטו היה ערב הווי של נשים – המארחת השתדלה מאד להרשים את החברות ולהתגאות במאפה ידיה, והן אכלו ושרו, עד שעות הערב המאוחרות.
ועוד זכרו כולם את שמילוביץ' רוכל הסדקית.
הרוכל הגיע מחיפה, עם מזוודה. בתוכה היו מספריים, מחט וחוט, ומשחת שיניים וסכיני גילוח, וקומבינזונים ורודים וגופיות לבנות. הוא מכר במזומן, בהקפה ובתשלומים, והסכים בשעת הדחק, לקבל עוף טרי במקום כסף.
והיתה רוז'ינה הספרית שחיממה את הרולים לאבו-עגילה במגהץ פחם.
והיה ספר שהגיע יום אחד בשבוע, וכל המסתפרים ישבו על כסא גבוה לקצץ את שיער ראשם. ועל אותו כסא, ביום אחר בשבוע, ישבו לטיפול אצל רופא השיניים.
והיה טנדר שהגיע פעמיים בשבוע עם בלוקים של קרח להניח במקרר.
והיה נוהל היציאה למרעה – בימי האביב כשהשטחים מלאים עשב ירוק, התארגנו המשפחות לפי שכונות מגורים. כל שכונה ארגנה את הפרות שלה, ורועה ערבי יצא איתן למרעה, מצויד בבקבוק שתייה ואוכל שהכינו לו הנשים.

ועוד היו, ועוד זכרו.
עוד שמות ומקומות ואנשים ודמויות שמילאו את הכפר הקטן ומלא החיים, בשנות החמישים ובשנות השישים.
"החיים היו קשים" – נאנחו – "אבל היה להם ריח מיוחד, וטעם בלתי נשכח, כי על האדמה הקשה הזו חיו אנשים, והם רצו לחיות הכי טוב שאפשר בנסיבות הקיימות".

פרה בליסינג תפעולי

הפרות יובאו על ידי הסוכנות, והחקלאי חכר אותם על פי תנאי החכירה.
בתחתית המסמך – ציור נלווה המתאר את מצבה של הפרה בעת המסירה

הפועל כרם מהר"ל

מועדון הכדורגל של כרם מהר"ל פרח בתחילת שנות ה־60.

זה התחיל עם קבוצת נערים ששיחקו שעות על גבי שעות, עם כדור עשוי מסמרטוטים וקרעי עור – רצים, בועטים, ופורקים רגשות ושוכחים כל מה שאין במושב הנידח. החבורה הקטנה צמחה והיתה למועדון של ממש – עם שחקנים ותלבושות, מאמן מקצועי (הייזלר – שהיה שחקן ומאמן בהונגריה) מחסן תלבושות ואבזרי אימון, וקהל נלהב של צעירים ומבוגרים, שבא לתמוך ולעודד.

באווירת החידלון הקיומי של השנים ההן, מגרש הכדורגל היה מפגן רגעי של אחדות לשעה קלה. בני הנוער קראו ושמעו על הליגה הלאומית בכדורגל, ונסחפו בהתלהבות אחרי עלילותיהם הספורטיביות של כוכבי התקופה בישראל – שייע גלזר, יעקב חודרוב ונחום סטלמך. המבוגרים באו מארצות בהן הכדורגל היה ספורט לאומי, ונהנו לראות את הדור הצעיר נותן להם הצגה יפה ומעוררת רגשות, ביום שבת אחרי הצהריים.

הבחורים על המגרש נתנו את נשמתם, והקהל גילה מעורבות פעילה. הריע כשחלוץ הקבוצה הבקיע שער, והביע כעס ומילות אכזבה קולניות, כשהבחורים על המגרש הפסידו או כשכדור פספס את הרשת. בין לבין, חיוו דעה מוצקה אם השופט צדק כשקבע פנדל, מתי היה "פָּאוּל", ומתי עבר הכדור את הקו ונדרש לקבוע בעיטת "קוֹרְנֶל" (קרן).

הפועל כרם מהר"ל שיחקה במסגרת הליגה האזורית, ובעונת הכדורגל ארחה והתארחה במגרשה הביתי, או במגרשם של היישובים בסביבה – ממושב צרופה ועד היישוב הערבי פרדיס. משחקי ידידות התקיימו נגד נבחרות שהורכבו מחיילי היחידות שהתאמנו בשטח האש מצפון למושב.

בין השחקנים הנראים בתמונה: אורי דוידוביץ – הקפטן, יעקב (אמיל) קסלר, צ'וקי לבנה, מתי קמינר, אבי וייס, ישראל מייזליק, משה כץ, ישראל דוידוביץ, רובי פריד, צביקה האופטמן, ליאון ארטנשטיין, טומי כץ.

שנות השישים

200 משפחות באו והלכו מיום הקמת המושב ועד תחילת שנות השישים.
55 משפחות מתוכן, נותרו. הן נכנסו אל העשור החדש בלי שיחושו באוירה האופטימית השוררת בישראל.
המאזנים השנתיים הוגשו באיחור ניכר, והציגו סיכומים פסימיים במספרים ושורות קצרות:
משק החלב מניב חצי מהכמות המתוכננת, ענף הלול מצוי בגירעון תמידי, השדות מספקים יבול דל, וחובות המושב עומדים על 330 אלף לירות – סכום עתק שמהווה חוב אישי של כל אחת ואחת מהמשפחות.

ב-1963, החליטו הגורמים המיישבים לתת למושב עוד הזדמנות אחת, בטרם ייאלצו לסגור את שעריו ולפזר את החברים.
להזדמנות הזו קראו: **"מושב מודרך"** – תכנית שיקום הכוללת ליווי צמוד של נציג מקצועי, שהוכשר לנהל מערכות מושביות.
הנציג שהגיע, שמואל ברקוביץ', צעיר נמרץ בשנות העשרים המוקדמות לחייו, שהתמחה בארגון חקלאי, עבר להתגורר במושב ונטל את מושכות הניהול לידיו. הוא התרכז תחילה בניהול הארגוני. עשה סדר במזכירות – בחשבונאות הפנימית, בגביית חובות, בתכנון החקלאי, בהזמנות סחורה, ובאופן ייצוג המושב בפני הגורמים השונים.
ככל שהעמיק לשפר את ענייני המינהלה, התקשה להיכנס אל המערכת החברתית.
החקלאים המבוגרים לא התלהבו מה"צוּצִיק" שביקש לומר להם מה לעשות ואיך עליהם להתנהג. בעלי תפקידים ונחלות מימים ימימה, שראו איך עוצמתם הולכת ומתפוררת, שלחו לעברו איומים וניסו לחבל בעבודתו. הם קראו לו בלעג "מודרי" – החכם, בצ'כית.
ברקוביץ', נחוש למלא את תפקידו, לא נבהל. מצוייד בסמכויות-על שהעניקו לו את הזכות לחתום על צ'קים והתחייבויות ולקבל החלטות גם ללא הסכמת האסיפה הכללית, גיבש סביבו קבוצת חברים שסייעו לו בקשר היומיומי.
החברים נרגעו, ולאט לאט עברו לשתף פעולה.

יום אחד העיר אותו החבר קסלר בשעת בוקר מוקדמת.
קסלר, שהחזיק את הרפת הגדולה ביותר בכפר, סיפר כי אלמונים הרעילו את כל 40 הפרות. בלכתם אל הרפת, התגלתה לעיניו תמונה מחרידה: הפרות שכבו אחת ליד השנייה, חסרות רוח חיים וסרחון עז התפשט לכל עבר. מפעל חייו של קסלר, התמוטט, והמזכיר הביט ונדהם: שום עקבות או מימצאים חשודים לא נמצאו בשטח.
חקירת משטרה לא יכלה להועיל. קסלר פיזר חשדות כנגד חברים שקינאו בו וברפת שלו אבל חקירה פנימית של המזכיר הביאה למסקנה כי החקלאי ריסס יום קודם לכן את

שדות התירס, ששימש מאכל לבהמות, בחומר רעיל. החומר הזה גרם למותן של הפרות. קסלר לא השלים עם המסקנות, והוסיף להאמין כי חורשי רע פגעו בו. האירוע הוסיף לאוירה העכורה, וברקוביץ׳ שעמל על איחוד השורות, הבין כי המערכת החברתית פגומה מהיסוד.

לא רק הוא חשב כך.
החברים עצמם ידעו כי במלחמת ההישרדות שלהם, המצב הכלכלי והמצב החברתי תלויים זה בזה, ואין דרך לשפר את האחד בלי לשפר את השני.

עוד ועוד משפחות נטשו.
לא סתם משפחות – חברים מהשורה הראשונה.
ב-1962 עזב חיים קולמן, שנמנה על רשימת הנציגים שחתמו על התקנון הראשון של המושב. קולמן לא היה יכול לשאת את המצב ועבר להתגורר בעיר. אחריו עזבו עוד חמש משפחות בתוך שנה אחת. המושב המודרך והארגון מחדש לא שכנעו אותם שיהיה טוב, והם ויתרו על הכל והלכו.
כעבור שנתיים עזבו רוז׳ינה ומוישה אייזמן.
אייזמן, מאחרוני החברים בבריגדה הצ׳כית, שהיה בין העולים הראשונים על הגבעה כשעוד קראו לה איג׳זים – נשבר. חמש עשרה שנים הספיקו לו. רוז׳ינה, שיצאה לעזור לפרנסת המשפחה, גילתה את העיר הגדולה ואת נפלאותיה, והצליחה להרוויח בתקופה אחת מה שלא הרוויח בעלה מיום שנישאו. היא הבינה שהיא חיה במקום הלא נכון.
ההחלטה גמלה בליבה ביום אחד שאותו לא שכחה מעולם: היא שבה הביתה עם יעקב, בנה בן 13, מתחנת האוטובוס בכביש הראשי, מרחק של ארבעה קילומטר עד המושב. לאורך כל הדרך הביטה סביב, ולא ראתה אופק. הכביש נמשך ונמשך, אף מכונית לא עברה, גם לא עגלה עם סוס. הם הלכו והלכו, ובעודה הולכת, מתנשמת ומתנשפת, היא נשבעה כי בדרך הזו בנה לא ילך עוד. "לילד שלי מגיעים תנאים טובים יותר לחיות" – אמרה לבעלה.
והם עזבו. השאירו בית ערבי משופץ בן שתי קומות על עמודים, לול חי ונושם עם תרנגולות ותערובת למאכל, ועזבו לחיים טובים יותר.

הדינוזאור האחרון

אז הגיע תורו של שמשון שכטה, להחליט.
זה קרה לו סביב שולחן האוכל בליל שבת אחד של חורף 1964.
שכטה ישב בראש השולחן ומסביבו המשפחה המורחבת, שהצטמצמה אחרי מות הסבא והסבתא. אויר קודר מן הגבעות חדר פנימה והוסיף למועקה שהשתררה בפינת האוכל.
קלרה, אשתו, הגישה את המרק, כולם דיברו קצת, והוא שתק.
ראדה סיפר על מריבה עם הכלב של השכן, ודיבר על איומים שנשלחו לעבר שכטה בעניין כלשהו, ועל הוועד שקיבל עוד החלטה שלא אהבו בבית הזה.

הלחם של גרינפלד

מוראות השואה ניכרו היטב במושב. בשתיקות הממושכות, בכעסים המתפרצים, במספר המקועקע על הזרוע, בפינת הלֶחֶם בצרכניה.

מדי בוקר, עם בואה של המכונית מהמאפייה, נשלחו ידיים שחטפו את כיכרות הלחם, עוד בטרם הונחו על המדפים. היו אלה ידי חברים ששהו במחנות ריכוז והשמדה בהם נצרב בתודעתם הלֶחֶם, כשקיבלו פירורים ממנו ושמחו לקראתו כאילו היה סם החיים. הם לא נגמלו מהאובססיה ללחם, גם שהיה בהישג ידם. חיכו לו מדי יום, ורצו לקבלו מיד, בלי להמתין. כאילו אומרים לעצמם: אם יש לנו לחם, סימן שאנחנו חיים.

הבולט בחבורה: זולטן גרינפלד. גרינפלד, שהתמחה בעבודות נגרות, עלה מהונגריה לבדו והתגורר במושב בחדר קטן ומעופש בבית ערבי ישן. מדי בוקר יצא לעבוד בפינה קטנה שהקצתה לו נגריה בחיפה, שם הכין חלונות ודלתות, שרפרפים וחפצים שונים אותם סחב באוטובוס, הביאם לבתי החברים במושב ובמושבים בסביבה, שהזמינו אצלו עבודות. גם כשהוצע לו מקום מגורים גדול יותר, סרב גרינפלד לעזוב את חדרו, שם נפטר, בשנות ה־90, בודד וערירי.

שכטה הקשיב, ומזג לעצמו כוס יין.
מעמדו המיתולוגי התערער בשנים האחרונות. הוא כבר היה מחוץ לעניינים. ספג איומים, נקלע לסכסוכים אישיים, והחברים שהדיחו אותו מהוועד ויתרו על שירותיו הטובים – פישל דוידוביץ' התמנה במקומו כנציג המושב בארגון הקניות וגליק נבחר במקומו לוועד. הוא נותר עם קבוצה קטנה, שהלכה אחריו עד הסוף, ופעלה כאופוזיציה לוחמת מול חברי הוועד הנבחר.
אכזבותיו מהחברים הובילו אותו להרפתקאות עסקיות.
הוא נכנס לשותפות במאפייה ויצא עם חובות וכאבי ראש. הוא קנה מאות ראשי בקר לבשר וכשל בהתמודדות מול פגעי הטבע: שלוש שנות בצורת רצופות הותירו בשטחי המרעה של כרם מהר"ל מעט עשב ירוק למאכל והרבה עשב מר ויבש לשכטה ולעדרים.
הפרות גוועו מרעב והוא נאלץ למכור את כולן ולהוסיף עוד מינוס לחשבון הבנק.
כל הכסף שהביא עימו מצ'כוסלובקיה – נמוג.
שכטה נטש את החקלאות וניסה להתקבל כשכיר לעבודה במקצועו – מהנדס אלקטרוניקה, אך פוטר, פעם אחר פעם, והחל לעבוד כקבלן בניין עצמאי.
קלרה, יצאה לעבוד בחיפה, שכרה דירה, יחד עם הבנות שלמדו בתיכון העירוני. הן חזרו הביתה רק בסופי שבוע, והבית הענק התרוקן בכל שאר ימי החול. יגאל, הבן הקטן, תלמיד בבית ספר תיכון, נותר עם אביו, צופה בשקיעתו אל התעוקה הבלתי נמנעת.

כוס היין נפלה מידיו של שכטה, והוא התמוטט לעיני יקיריו.
ד"ר מיינצר הוזעק במהירות, איבחן התקף לב חמור, והורה להעבירו לבית חולים. שם שהה שבועות אחדים. בטרם שוחרר חזרה לביתו, היתרו בו הרופאים כי כל יום נוסף במושב מקרב את סופו.
שכטה נכנע.
בניגוד לכל מאוויו, נאלץ לקבל את העצה שלא אהב. הוא רצה להמשיך ולהילחם, היו לו תכניות לבנות בתים בכפר, ולהפיח חיים חדשים במקום שהיה שותף להקמתו, אבל משפחתו רצתה חיים חדשים לו ולהם.
הוא החליט לעזוב, ומיד.
חמש עשרה שנים אחרי שהגה את רעיון הבריגדה, גיבש את קבוצת החברים הראשונה, והניע את המהלכים להקמת הכפר – הניח את המפתחות של ביתו הענק, על שולחן המזכירות, ועזב את כרם מהר"ל.
יחד עימו עזבו כל בני המשפחה לבית מרווח בשכונה יוקרתית בחיפה.
הם עזבו שלא על מנת לחזור, ולא האמינו כי יבוא יום, ואחד מהם ישוב לסגור מעגל בכרם מהר"ל.

רגע לפני כיבוי אורות

45 משפחות נותרו במושב.
שפל חסר תקדים. מספר נמוך יותר ממספרן של המשפחות שעלו לראשונה אל אדמות איג'זים.
שמוליק ברקוביץ', המזכיר המיובא, הסתפק בשנתיים של עבודה. דרכו אצה לו אל קריירה מובטחת בכלכלה הישראלית, והוא השאיר את המושב להתמודד עם בעיותיו ועם הגורמים המיישבים, שציפו להכניס אותו לשלב הבא של תכנית השיקום – מסגרת שהוגדרה בפי הגורמים המיישבים: "משק מבוסס".

הביסוס לא נראה באופק.
ב-1966 נכנסה מדינת ישראל למיתון כלכלי וכל תכניות הפיתוח נכנסו להקפאה עמוקה.
הנשארים במושב בוססו בדרכי העפר הלא-סלולות, וניסו להמשיך ולקיים מושב זעיר שמתיישביו עסוקים בעיקר בהישרדות. מספר הבתים הפנויים היה גדול ממספר הבתים המאוכלסים, והחלקות פנויות לכל דורש, רק שיהיה מישהו מוכן לעבדן. "המחנה החקלאי" התכווץ, ונותרו בו אלה שלא יכלו או לא רצו לצאת מתחום המושב.
מעטים עבדו בגידולי ירקות.
צייזלר פיתח עדר עיזים, יעקובוביץ' הגדיל את הלול, האחרים העדיפו לפתח את הרפת שהוכיחה עצמה כמקור ההכנסה הטוב ביותר. גליק השכים כל בוקר לעבוד על משאית לפינוי אשפה של המועצה האזורית.
המועצה סיפקה פרנסה גם לליבוביץ' ולגרינברגר, הקיבוצים והמושבים העסיקו ידיים עובדות מהמושב – ידיהם של אנשים לא צעירים, שמוכנים לעבוד בכל עבודה שתקיים אותם ובני משפחותיהם.
ראשי המשפחות עברו את גיל החמישים.
מעט מאד ילדים ובני נוער נראו במושב.
הבנים הראשונים התגייסו לצבא, ושכבה קטנה של בני נוער צמחה באוירה של חידלון קיומי. בצאתם לעיר הגדולה, ראו את חבריהם מבלים בדיסקוטקים, מגדלים שיער ארוך, ולובשים מכנסיים מתרחבות.
הם הסתפקו במכנסי חאקי וסנדלים, כיאה לבני ההתיישבות העובדת, שאינה פוזלת אחרי תרבות המערב הקלוקלת.

הטרקטור של משפחת סמברג

1967

בכרם מהר"ל עושים בשנה זו ניסיון נואש להקל על מצבם, ומחליטים לעקור את עצי הזית, הנטועים סמוך מימין ומשמאל לכביש הגישה אל המושב.
אף אחד מהחברים לא היה מוכן לקחת על עצמו את הטיפול בכרם, שמניב יבול אחד טוב בשנה, ובשאר חודשי השנה דורש עיבוד ואי אפשר לגדל שום דבר על החלקה רחבת ההיקף.
אדמת הכרם, אדמה טובה שאין בה סלעים ואבנים, חצצה בין החלקות הקרובות לבתי הכפר לבין החלקות הרחוקות. כל דונם מ-600 הדונמים, שבהם צומחים עצי זית, מאפשר עוד גידול מספוא לבהמות, עוד אפשרות לפיתוח גידולי שדה.
זו היתה החלטה קיומית, שנדחתה פעם אחר פעם. שנה אחר שנה ביקשו חברי המושב אישור מהקרן הקיימת, לעקור את הכרם, שאינו מועיל להם ומונע את האפשרות להתפתח. כשקיבלו סוף סוף את האישור, ניגשו לבצע את העקירה.
ביום חורפי אחד בחודש ינואר, נעקרו 180 עצי זית במבצע מהיר שהשתתפו בו מבוגרים המגשימים משאלה ישנה להיטיב את חייהם, וילדים שנהנו מהמבצע רב-הרושם, המתבצע עם כלים עוצמתיים – טרקטורים ומשורים חשמליים שעוברים עץ אחר עץ, גודעים ומעבירים לשריפה ולקבורה.

נערי המושב ליד עצי הזית הכרותים. מימין: צבי פרידמן, בת שבע מרמורשטיין, נתן רוזנפלד

עקירת הזיתים עוררה את חמתם של אנשי "רשות הטבע" ודלפה לאמצעי התקשורת, שנזעקו למחות על עקירת "כרם עתיק בן אלף שנים". כותרות העיתונים זעקו את מחאת רשות הטבע במילים קשות ונוקבות, וכינו את המעשה: "רצח הזיתים".
העיתונאי עמוס קינן מידיעות אחרונות, ביקר במקום, ודיווח לקוראיו על מה שכינה בלשונו הבוטה: "גיא ההריגה בכרם מהר"ל".

החברים לא התרשמו מהרעש התקשורתי, שלחו את משה וייס המזכיר להתייצב מול העיתונאים ולהסביר להם את המניעים שמאחורי ההחלטה.

הסערה חלפה מהר.
הציבור הישראלי שב אל כותרות העיתונים, שבישרו על העמקתו של המיתון הכלכלי, והמושב שעסק בעקירה, התפנה לחגיגה של בניין.
תחילה שופץ בית הכנסת, בטקס המוני, ומיד אחריו נערכו החברים לטקס הגדול. זו היתה חגיגה כפולה ומשולשת: באותו חודש מלאו ח"י שנים לעלייה על הקרקע ובמרכז הכפר הסתיימה בנייתו של מועדון חדש.
מאות אנשים באו להשתתף בחנוכת הבית, לעודד ולשמח את השרידים האחרונים שנותרו לחיות במקום י"ח שנים. נציגי הגורמים המיישבים יצאו מגידרם למראה הגפרור הקטן שנדלק, ואולי יביא עימו להבה גדולה של בניין והשתרשות. אברהם הרצפלה, המזכ"ל האגדי של המרכז החקלאי, כל כך התרגש, עד שהורה לאנשיו בו במקום להעביר 10 אלפים לירות, לכיסוי החובות שמימנו את הבניין החדש, ובעקבותיו הגיעו עוד הכרזות והבטחות לתקציבים.
המזכיר משה וייס, נשא את הנאום המרכזי, בו תקף את נציגי התקשורת...

> "...הכתבים הזריזים האלה שאף פעם לא ביקרו ביישובנו, לא ראו את הסביבה ואינם מתמצאים בקשיים שלנו. אף פעם לא הריחו ניחוח חציר... הרחוקים מרחק רב מהטבע ומיופיו, והתחילו לשפוך את מר ליבם בשם אוהבי הטבע, המבלים את רוב זמנם בכרך הגדול אשר רב בו הצל על האור.
> הם הוציאו דיבה על אנשי כרם מהר"ל. הם דורשים מאיתנו לוותר על ביסוס הכפר, על עתיד הכפר, על עיבוד אדמתנו ועל חינוך הדור לרשת את האדמה לדורי דורות.
> לא נתווה את דרכינו לפי הנחיותיהם. הם לא יהיו מורינו המוסריים".

את נאומו סיים בדברי עידוד עצמיים – "להמשיך לבנות את המושב בכוחות משותפים. שנזכה להרחיב את מפעלינו המשקיים ולבסס".
עוד כמה נאומים נישאו, ואז הגיעה ההופעה שחיכו לה צעירי הכפר: להקת הנח"ל, עם הכוכבים הגדולים – שלום חנוך, טוביה צפיר, ששי קשת ושולה חן.

החגיגה נגמרה, ועימה התקוות.
עוד חודש עבר, ועוד חודש. תקציבים מובטחים של הגורמים המיישבים הוסיפו להתגלגל בין פקידים, ולא הגיעו אל היעד.
חודשי האביב נראו בפתח, והחקלאי אהרן גלנץ לא הרגיש שום שינוי באויר. הרפת הקטנה

שלו התרחבה עם המלטתם של עוד שני עגלים, והוא המשיך להיות משועבד לסדר יום של משק חלב כאילו כלום לא השתנה מאז שנות החמישים.
קם בבוקר לחליבה, אוכל ארוחת בוקר והולך לסככת המזריע ולמחסן האספקה להביא תערובת. מממרכז הכפר אל השדות והטיפול במספוא, שב עם עגלה עמוסה בירק להאבסה ברפת, נח את מנוחת הצהריים, קם לטפל בעופות, להעביר קווי מים בצינורות, ושב אל הרפת לחליבת ערב, הולך לישון וחוזר חלילה.
גלנץ הסתפק בתנובת החלב שמימנה למשפחה אוכל וביגוד, וקצת אבזרים לבית. הוצאה גדולה יותר, חיכתה לימים טובים, שיוולדו העגלים ואפשר יהיה למכור כל עגל במחיר טוב – עגל אחד למימון הלימודים של הילד והעגל השני למימון הלימודים של הילדה.
כשהיה צריך לקנות מקרר או ארון בגדים, ביקש הלוואה מהמזכיר, וכדי לפרעה, הלך לעבוד כשומר ב"כרמי עתלית", פועל בניין בקיבוץ עין כרמל ומניח קווי מים בחברת מקורות.

1966 – מימין: חברי המושב
משמאל: מזכיר המושב
משה וייס

חודש מאי 1967.
החברים מתבשרים, יחד עם כל תושבי המדינה, על החמרה דרמטית במצב הביטחוני.
בדרום הרחוק, חסמו המצרים את הנתיב הימי לכלי שיט ישראלים ותופי מלחמה הדהדו בקולות רמים. כותרות העיתונים סיפרו על תנועה מוגברת של כוחות צבא בגבולות, טנקים וכלי רכב משוריינים נראו בכבישים, וכוננות גבוהה הוכרזה בכל רחבי הארץ.
מכל בית שני במושב גויס גבר אחד לצה"ל. חיילים בצבא הסדיר וחיילי מילואים שהותירו הורים מבוגרים, אשה וילדים, שנאלצו להתמודד לבדם עם עול המשק החקלאי. במשפחת ארטנשטיין הוכפלה הדאגה: לבן ליאון ולאב בנימין שגויסו בצו חירום.
קצינים של הג"א ביקרו במושב ותדרכו את מי שנשאר בהוראות ההגנה האזרחית, למקרה של הפצצות מטוסים וירי פגזים. הנשארים הידקו את הדלתות והחלונות בנייר דבק, חפרו שוחות במקום מקלטים שלא נבנו, והמתינו בחרדה להתפתחויות.
הצעירים, שעוד לא ראו מלחמה, נצמדו להוריהם – פליטים של מלחמות גדולות, שהגיעו למדינה מוקפת אויבים מכל עבריה וניצבת בסכנה קיומית.
ארבעים וארבע משפחות ישבו וחיכו לגרוע מכל.

מַהפָּכים

אחד מימי הקיץ, חודש יוני 1967, ליאון ארטנשטיין עשה דרכו אל המושב.
לבוש מדי צבא, על גבו תרמיל בצבע חאקי, לרגליו נעליים צבאיות שחורות, מיהר הביתה.
הניחוח המוכר של עצי הפרי בפרדס ליווה אותו מהכביש הראשי בדרך אספלט מטולאת.
מימין ומשמאל פרדסים ומעליהם גבעות צפופות בשיחים קוצניים המחביאים אבני סלע.
שמש חמה נעה בדרכה אל הזנית, ושלחה קרניים זהובות של קיץ שליו ומבשר טובות.

הכביש היה ריק.
הוא נצמד לשוליים והמשיך ללכת, מדי פעם הסב ראשו לאחור בתקווה לגלות כלי רכב שיעבור ויאסוף אותו. תקוותו התחלפה באכזבה מתמשכת, והוא הגביר צעדיו. זה עתה קיבל "פס" – אישור יציאה לחופשה קצרה משירות המילואים, אליו גויס בהתראה קצרה לקראת מלחמה.
יומיים קודם לכן עשה אביו בנימין את אותה הדרך, גם הוא מילואימניק עם פס לחופשה קצרה. שניהם שירתו באותה יחידה, ותיאמו את החופשות עם מפקדיהם – כשאחד סיים, השני רק החל – כדי למלא את משימת הקיום שלהם: משק חקלאי הכולל רפת גדולה שאי אפשר לעזוב אף לא ליום אחד, וחלקות אדמה הדורשות עבודה בכל עונות השנה.

1967 – ליאון ארטנשטיין

צה"ל, מצידו, גילה התחשבות מיוחדת. המלחמה הסתיימה מוקדם מהצפוי והקלה על המפקדים להתחשב בחייליהם.
ליאון המשיך ללכת בדרך שהכיר מאז הגיע עם אביו לכרם מהר"ל.
עצי הברוש נעלמו, ומימין ומשמאל השתרעו שדות פלחה, השֶלֶף הצהיב מחום הקיץ. רק שיחי הצבר הקוצניים תיבלו את הנוף הקוצני בפרי כתום זוהר בשמש.
הוא הגיע אל ביתו השוכן סמוך לכניסה אל הכפר. חיבק את אימו ואחותו שנותרו לבד

בבית, חטף תנומה קלה, וקם ללבוש בגדי עבודה, לנעול מגפיים גבוהות, ולצאת אל הרפת להאביס את הפרות.

לבית אחר במושב בשעת לילה מאוחרת הגיע צבי פרידמן לחופשה.
צבי, מפקד צוות תותחנים שהשתתף בקרבות בדרום, הניח את התרמיל והרובה על הרצפה, וחיבק את אימו, מגדה, שלא ישנה בלילות מדאגה לבנה. מסתפקת בגלויה היחידה ששלח לה ובה מילים קצרות שעברו צנזורה צבאית, ועוברת מדי יום במזכירות, לשאול אם במקרה הילד טלפן.
צבי לא נרדם מהר.
בת-שבע חברתו, הבת של החבר מרמורשטיין מהבית הסמוך, שמעה על בואו ומיהרה לראות את החייל שלה. חיבקה אותו והצטרפה אל בני המשפחה, שנאספו כולם לשמוע סיפורים ממלחמה קצרה שהחלה והסתיימה בתוך שבוע אחד.
גם בבתים אחרים בכפר, קיבלו בשמחה את פניהם של יקיריהם – חיילים סדירים ומילואימניקים שיצאו, כל אחד, ליחידתו, בימים של כוננות וחרדה. הקשר עימם נשמר באמצעות גלויות ודרישות שלום ברדיו. בודדים שהצליחו לטלפן מהיחידה הצבאית, השאירו הודעה במזכירות או אצל אחת משלוש המשפחות היחידות שהיה להן טלפון בבית.

1968 – בן המושב צבי פרידמן, מפקד תותח מתנייע במצעד הנצחון של צה"ל בירושלים

המתח העצום התפוגג במהירות.
צה"ל השיג, בשישה ימים, ניצחון מוחץ על שלושה צבאות אויבים.
יום אחר יום נצמדו כל תושבי הכפר למקלטי הרדיו לשמוע על כיבוש סיני, רמת הגולן, הגדה המערבית ושחרור הכותל המערבי בירושלים. העתקת הלחימה לחזיתות בדרום ובצפון, הרחיקה מהם את הסכנה ואת הפחד. רק הדי יריות ופגזים נשמעו בזמן שכוחות

הצבא דהרו אל השומרון, מעבר לגבעות בדרום-מזרח, ורעש מוגבר של תנועות מטוסי מיראז׳ הממריאים ונוחתים במסלולי שדה התעופה רמת דוד.
באחת, המותניים הצרים של המדינה במרכז, נעלמו, והגבול התרחק אל נהר הירדן.

באותו קיץ, שנת 1967, החל עידן חדש.
הניצחון המזהיר העלה את מצב הרוח הלאומי, וסילק במהירות את אוירת הנכאים אשר שרתה באויר רק שבועות אחדים קודם לכן. המדינה הקטנה התרחבה. אלבומי ניצחון יצאו לאור, שירי תהילה פטריוטיים חוברו לכבוד הצבא והמדינה, וגאווה גדולה מילאה את לב היהודים בכל העולם. הם באו מקהילותיהם לראות במו עיניהם את הנס המופלא של שחרור קבר רחל ומערת המכפלה, שלחו את בניהם ובנותיהם להתנדב במושבים ובקיבוצים, ופתחו את ליבם ואת כיסם בתרומות נדיבות.
הכלכלה הישראלית הגיבה לאירועים במהירות.
רמת הפעילות המשקית עלתה בבת אחת, הצריכה העצמית גדלה, וחקלאים חרוצים נהנו משגשוג ומפתיחת שווקים חדשים בארץ ובעולם.

ארבעים וחמש משפחות בכרם מהר״ל נהנו מהקיץ הישראלי החדש והביטו סביב באופטימיות זהירה. במושבים ובקיבוצים שיכללו את העבודה החקלאית ועברו למכונות ומתקנים בטכנולוגיות חדישות, שסייעו להם להגביר את התפוקה.
בכרם מהר״ל הכל עבד לאט יותר ובשיקול דעת של אנשים בעשור השישי לחייהם.
זה עתה השלימו כולם את המעבר מחליבה ידנית לממוכנת, וכל משפחה ציידה את הרפת שלה במכונת חליבה אוטומטית. בחצרות הבתים חנו טרקטורים משומשים תוצרת ״פיאט״ ו״פרגוסון״ וגם ״אינטרנציונל אדום״ ו״אולדר״.
עובדי חוץ, שהצליחו לחסוך כסף, רכשו מכוניות משומשות שיסיעו אותם לעבודה. אחרים העזו קצת יותר. במשפחת וייס החליטו שהגיע הזמן לרכוש טרקטור חדש, במימון עצמי עם קצת הלוואות מארגון קניות בשם ״הצפון״, שהוקם בבעלות קבוצה קטנה של מושבים, ואיפשר תנאי אשראי טובים.
הנערים שהתגייסו לעזרת ההורים, הקלו את המעבר אל הקדמה והתחברו אליה מהר יותר מהוריהם.
״המושב עבר מהפך תעשייתי קטן״ – סיפר צבי (צ׳וקי) הבן הצעיר במשפחת וייס.

> ״החלפנו ציוד שבכל מקום אחר כבר היה במוזיאונים של כלי עבודה. אנשים נפרדו מהסוסים. טרקטורים ומכסחות וציוד טכנולוגי חדיש החליפו את הקלשונים, החרמשים, המגלים, המחרשות והקולטיבטורים הנגררים על ידי בהמות. אבא שלי קנה טרקטור ׳ג׳ון–דיר׳ חדיש ומשוכלל, ואני, ילד בן 16, הייתי אחראי על כל החלק הטכנולוגי. יום אחד בלבד אחרי שהטרקטור הגיע, כבר יצאתי לסיבוב בין השדות״.

המהפך התקדם בצעדים מהססים אך בטוחים. סככת הטרקטורים ליד המחלבה, הרחיבה את פעולתה. יותר ויותר כלי רכב ממונעים נראו בכביש ובדרכי העפר, תעלות ניקוז נבנו לאורך הכביש ובין הבתים, גשרונים מבטון נוצקו בכניסות הבתים, וחברי הוועד נשלחו לדון בעתיד המושב ולהחיות את התוכניות ל״מושב מבוסס״.

בקיץ ההוא, מיד אחרי המלחמה, התפנו החברים לטפל באיכות הסביבה.
המקום בו חיו, סבל מהזנחה סביבתית. על כל בית חדש שנבנה או שופץ, עמדו שני בתים ישנים ועזובים מימי איג'זים. מבנים ערביים שנעזבו, ואלה שלא התגוררו בהם מעולם, מילאו כל פינה – מראש הגבעה ועד העמק, מכותרים בקוצים ודרדרים, ומשמשים מסתור לנחשים, עקרבים וחיות משוטטות.
"כך לא נראה מושב מבוסס" – אמרו חברי הוועד לגורמים המיישבים, והוסיפו וסיפרו על תופעה שהדאיגה אותם במיוחד:
פליטים ערבים החלו להסתובב בין הבתים.
"הקו הירוק", אותו גבול ישן שחצץ בין מדינת ישראל ליהודה ושומרון – נפרץ לגמרי, ותנועה חופשית של תושבים ערבים זרמה מהכפרים והערים אל תוך המדינה. כמה מהם הגיעו אל המושב, רמזו על היותם בעלי בית על הגבעה וניסו לברר אם יוכלו להתגורר באחד הבתים העזובים.
הממשלה פעלה במהירות. אדריכלים של משרד השיכון נשלחו לבדוק את מצב כל המבנים בכפר, והמליצו להרוס כל בית בו לא התגורר איש ולא נעשה בו שימוש. הבתים הוגדרו כמסוכנים, ובמהלך מהיר הגיעו הבולדוזרים לנקות את השטח מכל מבנה מסוכן.

על סדר היום עלו נושאים שנשכחו והגיעה העת להעלותם.
באסיפה כללית אחת, הונחו על השולחן המכסות החקלאיות. אלה שקבעו את היקף הייצור של כל משק ומשק – כמה עופות יהיו לו בלול וכמה חלב ישווק לתנובה.
המכסות נקבעו על ידי הממשלה, שרצתה למנוע שוק פרוע של תוצרת חקלאית, וחילקה לכל קיבוץ ומושב מכסת ייצור משלו. בתוך המושב חולקו המכסות על ידי הוועד, שהחליט על פי שיקולים משלו, מי יקבל וכמה. החלוקה לא היתה שווה, כי היקף פעילות החברים לא היה שווה – היו בעלי משק גדול ובעלי משק קטן. הפערים ביניהם התרחבו כאשר עזבו משפחות ומכסתן הועברה לאחרים, שוב, על פי שיקולי הוועד.
באותה אסיפה ביקשו החברים צדק בחלוקה.
החבר גליק דרש להטיל מכסת חלב שווה לכולם, והחבר וולנר, שעבד מחוץ למושב, הטיח בחברי הוועד אשר להם מכסות גדולות במיוחד: "אתם בעצמכם יצרני החלב הגדולים".
ברוב קולות התקבלה ההצעה להקים ועדה שתקבע מחדש את חלוקת המכסות לשיווק חלב. הצעתה של החברה חנה כץ, לחלק מחדש גם את מכסות העופות – נדחתה.

באותה אסיפת חברים הוחלט גם על חלוקת האדמה שהתפנתה – אותם 600 דונם של מטע הזיתים שנעקר. התכניות לעבד את הקרקע הוקפאו על ידי הקרן הקיימת, עקב הרעש התקשורתי, ונאסר על חברי המושב לעשות בהם כל שימוש. בינתיים היתה מלחמה, העניין התגמד בחשיבותו, ונשכח.
ההקפאה הוסרה, והגיעה העת לחלק בהגרלה 12 דונם לכל משפחה, וגם לשמור חלקות לדור ההמשך הניצב בפתח. הבנים הבוגרים הראשונים השתחררו מהצבא, ומי יודע כמה מהם ירצו לחזור, ותמיד טוב לשמור כמה דונמים לילדים, שיתבגרו ואולי ירצו לעבדם.

מעט בוגרים חזרו למושב.
הם היו שלושה, אחר כך שישה ושבעה שנכנסו אל תקופת מעבר והסתגלות – חיילים

משוחררים שמחפשים את עתידם, בודקים אפשרויות והזדמנויות מבלי לעזוב את הבית בו גדלו, מתקשים להיפרד מנוף ילדותם ומהאדמה עליה התבגרו, ועוזרים להוריהם המתבגרים.
לא היו להם אשליות על עתיד בכפר.
הם נשאו עמוק בתודעה את מה שהנחילו להם ההורים: ללכת ללמוד ולהסתדר בחיים. רק לא להיות חקלאי בכרם מהר"ל. כמו כל בני גילם, נשאו עיניים אל השגשוג הכלכלי המבטיח אפשרויות מעשיות יותר – מלימודים באוניברסיטה ועד היצע רחב של תעסוקה בשוק העבודה הפורח.

הזמן דחק.
עד שיקבלו החלטה, מצאו פתרונות זמניים: טומי כץ נהג במשאית, ובשובו על הקטנוע מיום עבודה מפרך, הלך לחרוש בשדה המשפחתי. ג'ורי יעקובוביץ' חזר מיום עמל בנגרייה של הקיבוץ השכן – מעיין צבי, ולא הלך לישון לפני שהאכיל את העופות או חלב חליבת ערב במשק של הוריו.
שנה חלפה ועוד שנה. הפתרון הזמני הפך לקבוע.
הבנים השבים מצאו, כל אחד, אשה כלבבו, התחתנו, והביאו את כלתם הטרייה למושב.
שלשה מהם נפלו בקסמי האהבה הכמעט-בלתי-אפשרית באותם ימים. ג'ורי ההונגרי מסלובקיה נשא לאשה את דליה ממוצא עירקי, אמנון בוימל, בן להורים מטרנסילבניה נישא לרחל, בת להורים ממוצא חאלבי, וליאון הפולני התחתן עם תמי, ממשפחה של עולים ממרוקו. אמנון, ליאון וג'ורי לא חשבו על קיבוץ גלויות וכור היתוך – אידיאלים נשגבים שבקושי התממשו בחברה הישראלית. הם מימשו את אהבתם, ועשו עוד צעד בדרך שהלכו בה הוריהם – הקמת משפחה והמשך השושלת.
הכלות, הראשונות במושב, התקבלו בחמימות במשפחה הגרעינית, ובסבר פנים קרירות מחוץ לה. בואן גרם להרמת גבות וצקצוקי לשון, ושיחות רכילות עסקו ב"פרענקיות" שנכנסו למושב – במחלבה הכריז אחד כי "עננים שחורים הגיעו למושב", בצרכניה תהתה מישהי "אם אין מספיק כלות אשכנזיות בישראל".
התגובות נמוגו במהירות. כור ההיתוך התחמם והשלוש השתלבו בין החברות כאילו כך דרכו של עולם.

טומי כץ בסוף שנות ה־60

בחודש יולי 1970 חגגו כל החברים שבוע היסטורי.
שלושה זוגות טריים נישאו בזה אחר זה – שלושתם בנים לדור המייסדים.
שלוש פעמים בשבוע אחד הקדימו החברים את חליבת הערב, השאירו שני שומרים לשמור על בתי הכפר, ועוד חבר שנאלץ להישאר עקב המלטה צפויה ברפת. עלו כולם לאוטובוס שהוזמן במיוחד, ונסעו לחגוג ולשמח את החתנים והכלות, ואת הוריהם – חברים לדרך קשה ומפרכת. כמו בשמחת ביכורים של פרי ראשון הבא אחרי שנים של נטיעה, ומשמח את לב הנוטע. שוכחים לרגע את המחלוקות, רוקדים ושרים, בשמחה שנמהלו בה אחווה ורעות עם קורת רוח ונחת ומחויבות – הנגזרות כולן מגורל משותף שזימן את כולם לחיות על אותה אדמה, אלה לצד אלה, במשך עשרים שנה.

בתום החגיגות נפרדו דרכיהם של הזוגות הצעירים.
שניים עזבו. הזוג השלישי – חנקה, בִּתוֹ של החבר חיים אנגלמן, ואורי, המנהיג הכריזמטי של חבורת הנערים משנות החמישים, ובנו של פישל דוידוביץ' – החליטו שהם נשארים.
פישל לא רצה שאורי יהיה חקלאי, וניסה לשכנע אותו להיות נהג ב"אֶגֶד" – מישרה יוקרתית באותם ימים. הוא היה מוכן לקחת הלוואות כדי לממן לבנו את המחיר היקר של רכישת מנייה בחברת האוטובוסים הישראלית, רק שיעבוד ב"מקצוע עם עתיד". אורי ויתר על המישרה המפתה כמו גם על לימודי מקצוע, ובחר לתקוע יתד באדמת כרם מהר"ל.
הוא התקבל כחבר המושב, ואחרי שחתם על מסמכי האגודה השיתופית, קיבל נחלה לו ולזוגתו. אורי וחנקה, כמו כל השבים בשלהי שנות השישים, לא היו צריכים להתאמץ במיוחד לקבל משק. הם עברו הליכים רשמיים של הצגת מועמדות בפני הוועד, והתקבלו מיד כחברים, לאחר תשלום סמלי של כמה מאות לירות. החברים שמחו לקבל את פני דור ההמשך, והציעו להם לבחור את הנחלה שלהם יחד עם חלקות השדה מתוך עשרות יחידות משק שעמדו ריקות והמתינו לגואל.

"מי רצה בכלל להגיע למקום שכוח-אל כזה?" – שאל טומי כץ, אחד הבנים השבים, וסיפר כי – "התנאי היחידי לקבל משק היה חתונה".
במקרה הפרטי שלו הסתפקו גם בהזמנה לחתונה.

"בחרתי את המשק שמצא חן בעיני, בשכנות לאורי וחנקה, ואחרי שנתיים של עבודת חוץ ועזרה להורים בעיבוד החלקות, הצטרפתי לאורי וביחד עבדנו על חלקות משלנו.
התחלנו בקטן. גידלנו מספוא לבהמות, המשכנו בגידול פלפלים ופירות נשירים".

הפירות על יד העצים

עצי פירות נשירים נכנסו לתמונת הנוף הכפרי וצבעו את החלקות בצבעי אפרסק ושקד. מדריכים של משרד החקלאות באו ללמד את החברים איך מגדלים מטע עצי פרי, והצעירים נענו לאתגר.
טומי ואורי נטשו את עבודתם בחוץ והתמסרו לחקלאות.
בעוד טומי עושה צעדים ראשונים על האדמה בה גדל – אביו, מוישה כץ, עזב את המושב בחמת זעם. הצרכניה, אותה ניהל עם שותף, נקלעה לחובות כספיים, ובדיקה שלו העלתה ששותפו רימה וגנב. כץ דרש מהוועד להשתתף בהפסדים בשם הערבות ההדדית, הוועד סרב, הוא נעלב מהיחס של החברים ועבר להתגורר בעיר. את הטרקטור וכלי העבודה העביר לבנו טומי, החבר החדש.
חברי הוועד לא התרגשו. הם ראו מאה איש עוזבים את הנחלה והבית, והולכים. המתינו למפתחות של בית כץ וציפו להכניס לרשימה עוד נחלה פנויה.
מוישה כץ הפתיע, והשאיר את המפתחות בידיו.
לחברי הוועד הסביר כי הוא לא מוכן לוותר על הבית והנחלה, בהם השקיע עשרים וחמש

שנים מחייו, שילם מיסי חכירה ומיסים לוועד, והשקיע מכספו בכל מטר רבוע בהם.
החברים הופתעו מהסגנון החדש והבלתי מוכר במושב, בו איש לא העלה על דעתו לדרוש סכום כלשהו עבור נחלה, ולהיפך: מאז ומתמיד, העוזבים נדרשו להחזיר לאגודה ולגורמים המיישבים התחייבויות שנטלו. רוב העוזבים לא טרחו לסגור את החוב, שנותר לרבוץ על כתפי כל החברים, הערבים אחד לשני.
אף אחד לא העלה על דעתו כי לנחלה יש ערך כספי.
מוישה כץ חשב שכן, וחיכה לקונה.
ארבע שנים המתין בסבלנות עד שמצא רוכש שהסכים לשלם עבור הנחלה 42,000 לירות – מחיר השווה לכדי מחצית מחירה של דירת שני חדרים מיד שנייה בפתח תקווה.

שמואל רפפורט קיבל קצת יותר.
רפפורט, שנמנה על מייסדי המושב, הסתכסך גם הוא עם הוועד.
היתה לו רפת עם 15 פרות חולבות, אותן צבר בעבודה קשה ומפרכת, מאז קיבל את הפרה המבכירה הראשונה עם הגיעו ב-1949. במשך השנים, הפרות לא פרנסו אותו, גם לא הירקות המעטים שגידל, והוא יצא להשלים הכנסה כמנהל הצרכניה במושב סמוך. כשפוטר מעבודתו, החליט להתמסר לרפת, שיפץ אותה ויצק בה "ריצפת טפחות" – יציקת פסי בטון עם מרווחים קבועים ביניהם, דרכם נשרו הפרשותיה של הפרה אל תוך בור ניקוז מיוחד. כשהיתה הרפת, החדשנית באותם ימים, מוכנה, ביקש לאשר לו תקציב לרכישת פרות נוספות. הוועד סירב, ורפפורט, שמחצית שנות חייו עברו במושב, נשבר.
"החלטתי לברוח בלי לומר מילה לאף אחד" – סיפר. היו לו ארבעה ילדים אבל אף אחד מהם לא רצה להמשיך בדרכו המפרכת, שנראתה להם חסרת עתיד, והוא החליט למכור הכל ולפתוח דף חדש בעיר. יום אחד התרוקנה הרפת שלו, ולפני שהחברים הספיקו לעכל מה קורה, עזבה כל המשפחה.
הפרות נמכרו מיד. רפפורט, חקלאי קפדן שניהל רישום מדוקדק על ההיסטוריה של כל אחת מהן, מצא לקוחות שהתרשמו מהרפת הנקייה והטיפול המסור.
הבית והנחלה נמכרו רק אחרי חודשים אחדים, לא לפני שהוועד הערים קשיים על המכירה וסרב לאשר את מועמדותו של קונה אחד. בסופו של דבר נמצא הקונה ששילם לרפפורט 70,000 לירות, בהן רכש דירת שניים וחצי חדרים בעיר.

בינתיים, הצעירים השבים, התחברו בקלות אל המשק והנחלה, ואל עבודת השדה.
הם היו גשר בין דור המייסדים אל המציאות החדשה בארץ. כולם נולדו באירופה והגיעו למושב כילדים או תינוקות, נשמו את ניחוח הרפת מינקות ונעוריהם עברו עליהם בהסתגלות מהירה אל הישראליות. הם אכלו גולאש ופלאפל, דיברו הונגרית ויידיש במבטא עברי מתובל בצלילים הונגרים עם ריש מתגלגלת, נשאו בארנקיהם פנקס מילואים והתוודעו אל מבוכי הבירוקרטיה הישראלית בעומדם בתור להנפקת תעודת זהות.
בתחילת שנות ה-70 השתתפו באופן פעיל באסיפות החברים. עוד לא הכניסו נציגים משלהם לוועד אבל ניסו להפיח משבי רוח מרעננים במושב המזדקן והולך. עדיין מיעוט, יושבים לצד הוריהם, שואפים לקחת לידיהם את ניהול העניינים, ובינתיים שומרים על כבודם של המבוגרים, אך מעיזים לשאול שאלות שלא תמיד נעמו לזקנים שבחבורה.
פנחס ברקוביץ' העלה את שאיפותיו לרף גבוה מאד.

לאחר שהתחתן והביא את אשתו הצעירה אל הנחלה שקיבל, החליט לשלב לימודים עם עבודה חקלאית. הוא סיים לימודי מינהל וקואופרציה, גידל מטע אבוקדו, הקים רפת עם אביו, ואף התמנה לתקופה קצרה כמרכז מושב בצפון הארץ.

מצויד בניסיון ותעודה מקצועית, רצה פיני להגיע רחוק, ולקחת איתו את המושב אל אופקים חדשים. הוא לטש עיניים לתפקיד מזכיר המושב, וכשהתפנה התפקיד, הציג את מועמדותו.
בקשתו נדונה באסיפת חברים, אותה לא שכח מעולם.

1968 – פנחס ברקוביץ' ואתי חברתו

"כמעט כל החברים התנגדו" – סיפר בהיזכרו באותה אסיפה – "הם העדיפו לקחת מישהו אחר מבחוץ – רק שפנחס לא יהיה".
אמרתי לחברים: "תחשבו טוב, אני לא רוצה להרוויח, ומוכן לעבוד בלי שכר. המשכורת שלי תהיה נגזרת מהרווחים של המושב. אבל הם צעקו לי: מה פתאום. לא נגדל בשבילך עגלים. לא נגדל בשבילך תרנגולות. לא נשלם לך משכורת...".

התכניות הגדולות פינו מקום לאכזבה ועלבון.
פנחס, הבן של הרמן ברקוביץ', מאנשי דור המייסדים, יריב ותיק של מזכירים ויושבי ראש, נותר עם תחושה כי הוא אינו חבר במועדון הנכון – מועדון שחברים בו עוברים מדור לדור. מכאן ואילך הפנים כי מקומו באופוזיציה – תווית אותה יצטרך לשאת שנים רבות, עד שיבוא הדור הבא במשפחה, שינסה לכבוש את המועדון היוקרתי של החברות בוועד.
כועס ומריר נטש את חלומו, ופתח בקריירה עצמאית.
את הפרשה ההיא סיכם אחרי שנים רבות, בשבתו על נחלתו בכרם מהר"ל:

"הסתדרתי בלי טובות של אף אחד. הלכתי לעבוד במקום שבו ידעו להעריך את הכישורים שלי והתקדמתי יפה בקריירה אישית וגם בחקלאות. אשתי רצתה לעזוב, אבל אמרתי לה: אדמה לא עוזבים. אם לא תהיה פרנסה תמיד נוכל לעבוד אותה".

האשה שאיתם

אתי, אשתו הצעירה של פנחס, באה מן העיר הגדולה אל הכפר הנידח, בלי שיהיה לה מושג לאן היא נכנסת.
בכסף שקיבלו שניהם כמתנת חתונה, קנו 20 עגלים והקימו רפת. מדי בוקר קמו לחלוב את הפרות ומהרפת נסעו כל אחד למקום עבודתו מחוץ לכפר – הוא במכונית "סוסיתא" מקרטעת, והיא עולה לאוטובוס שיוצא פעם אחת בלבד בשעה שש בבוקר, ומגיע לחיפה.
באוטובוס ובצרכניה פגשה את חברותיה החדשות, בנות גילה, שיצאו, כמוה, לעבוד ולפרנס את המשפחה שלא הצליחה להתקיים מחקלאות.
כולן עברו מסלול דומה.
הן באו מאהבה לאיש שלהן, וקיבלו חבילה משפחתית גדולה, ושיגרה בלתי מוכרת במקום נשכח.
רחוקות מהוריהן ובני משפחתן, סמוכות על שולחנה של חותנת, המספרת להן בנוסטלגיה על הימים ההם, שנות ה-50 הקשות, כשהיא עצמה קמה לחלוב את הפרה וקטפה עגבניות.

הכלות הצעירות הפנימו, והפשילו שרוולים.
חלבו, שתלו, קטפו, ויצאו לסייע בעבודות חוץ. בין חליבה לליקוט אפרסקים מהמטע – ילדו וגידלו ילדים בחממה משפחתית.
הן השאירו לבעליהן להשתתף באסיפות ולהיבחר לוועד, לחתום על שטרות חוב ומסמכי האגודה, להחליט מה ייזרע בחלקה, לדרוש מכסה לעופות, לשלם את מיסי הוועד, לבקש מהמזכיר 500 לירות לרכישת מוצר לבית, ולהיות מעורב בפוליטיקה הפנימית.

תמי ארטנשטיין, כלה צעירה על החמור המשפחתי

כאשר חלפה בראשה של מישהי מהן המחשבה לעזוב, דמעותיה נכבשו בלילה בכרית.
בלילה שכזה, בו הדמעות זולגות לאיטן, היא ספרה את מלאי ימיה ולילותיה, אי אז, בראשית שנות ה-70.

בת דמותה של המושבניקית הצעירה התעוררה לבוקר אביבי.
בעלה השכים קום עם הנץ החמה, קם מהמיטה ויצא אל המטבח לשפות את הקפה השחור. הקומקום על הכיריים שרק, הוא מזג את תוכנו לכוס הזכוכית, וריח הקפה

בסוף הדרך

ארבעה קילומטרים, אורכה של הדרך מן המושב עד לכביש חיפה–תל אביב – כביש ראשי בשנות החמישים והשישים.

מדי יום עברו בה גברים, נשים וילדים, שעשו דרכם אל המושב וממנו. בדרך כלל כיוונו את מועד בואם או יציאתם, לשעה בה עובר האוטובוס, או אחד מכלי הרכב הקבועים – של המזריע, הדואר הנע, או נהג המשאית של תנובה.

מי שפספס – עשה את הדרך ברגל, וייחל למכונית או עגלה עם סוס שיעברו במקרה.

כך קרה לתמי ארטנשטיין, חברה חדשה, בחודש התשיעי להריונה:

"חזרתי מסידורים בעיר, מקווה לתפוס טרמפ, אבל אף כלי רכב לא עבר. עליתי לבדי בשעת צהריים חמה עם בטן הריונית את כל הדרך מהכביש עד המושב. כשהגעתי לשער המושב התעלפתי, ונזקקתי לטיפול שהציל אותי ואת העובר בבטני".

המהביל התפשט בכל הבית, הגיע אל חדר השינה ונמהל בריח הצבע הטרי מהקירות, שצבע בעלה לא מזמן.
בעודה מביטה אל קרני השמש החודרות מבעד לתריס, לבש הוא את בגדי העבודה, נעל נעליים גבוהות ויצא בשקט מהבית.
היא קמה והביטה בו מבעד לחרכי התריס.
ציפור שרקה מעל החלון וריחפה אל צמרת הברוש במעלה הכביש. שמיכה ערפילית של טל כיסתה את עמק מהר"ל הפרוש מתחת לחלונה, ומתוך ימת הערפל צצו ראשי הגבעות, עגלגלים ומתרחבים כמו עטיני הפרות שטרם נחלבו.
בעלה פסע בשביל החצץ אל הטרקטור הכתום בחצר, בידיו כלי עבודה אותם הניח על המושב לידו. בדק את מצערת הגז, ניקה במטלית את אדי הטל שהצטברו במשך הלילה, ומשך ידית קטנה להתניע.
טרטור חזק של מנוע הטרקטור בקע את דממת הבוקר.
משב רוח צונן חלחל פנימה אל תוך החדר, היא כיסתה גופה בחלוק פרחוני ועקבה במבטיה אחרי הגבר שלה, המושבניק שהלכה אחריו אל מקום שלא רואים ממנו את הים ולא בתים של יישוב סמוך, רק חלקות שדה מעובדות, גבעות טרשים מיוערות, בתים פזורים בין עמק לגבעה, ופריחה מלבלבת מגשמי החורף שעבר.
הפריחה הזו, שהתלהבה ממנה בימים ראשונים, לא עשתה עליה רושם. היא כבר הלכה בשדות ללקט ירקות בשלים, ופצעה את רגליה שנשרטו מקוצים ודרדרים, היא ניערה עצי זית בכוח רב עד שנשרו מהם הזיתים הבשלים, היא נתקלה בנחשים קטנים וגדולים, ולפעמים נשברה.

1971 – ליאון ארטנשטיין עובד בחצר

גם אם עלה בדעתה לעזוב, לא היה לה אומץ לומר זאת לבעלה.
הוא עשה סיבוב בחצר הענקית וגלגלי הטרקטור הענקיים ניערו אבני חצץ והעיפו אותן הצידה, כמו העיפו את כל מאוויה.
בבוקר האביבי ההוא, שיכול היה להיות אופטימי, היא פסעה בכבדות אל המטבח וניקתה בכיור את ספל הקפה שלו, בזמן ששפתה גם לעצמה את הקפה של הבוקר.
הטרקטור נעלם מאחורי הבתים ולרגע שב השקט הכפרי, שהופר על ידי קרקורי עופות מחצר סמוכה, פסיעות גסות של חבר המוליך את הכד אל המחלבה, הליכה כבדה של מושבניקית כבדת גוף הממהרת ללקט ביצים מהלול, נביחת כלבים ויללת וחתולים.

היא התיישבה במטבח ולגמה את הקפה, להשלים עם תחילתו של עוד יום מושבי.
השיגרה שלה אפורה. של בעלה – מצופה תקוות.
הוא עבר מזריעה ושתילת ירקות, לגידול מטע של שקדים.
למה דווקא שקדים?
החברים הצעירים בני גילו, התחילו עם שקדים, כי צריך להתחיל במשהו שעדיין לא התעסקו איתו במושב. נמאס להם מגידולי שדה פשוטים. גם לו נמאס. אביו גידל עגבניות ומלפפונים, ולא הגיע רחוק. הוא רצה נטיעה חדשה שמניבה פירות וגם... כסף.
כן... הכסף הזה שלא מדברים עליו בקול רם כשמתפרנסים מחקלאות.
היא גדלה בָּאָרֶץ, בימים שהמדינה סגדה לחקלאות, ומנהיגיה הרעיפו שבחים על אנשי ההתיישבות העובדת. האידיאלים ושירי ההלל נבלעו והתפוגגו בשגרת יומה. עדיין האמינה בדרך שבחר בעלה, אבל האמונה נסדקה בכל פעם שנסעה אל העיר.
כל פעם שביקרה אצל חברות ילדותה, הלך הסדק והתרחב.
הן, העירוניות, למדו יחד איתה בתיכון, שירתו עימה באותו צבא, קראו את אותם ספרים, אהבו אותם שירי "החיפושיות" והלהקות הצבאיות. החברות התחתנו באותן שנים, ועברו להתגורר בשכונה שיש בה חנויות בהן אפשר לקנות כל מה שצריך, בעיר הגדולה הרוחשת חיים והמולת עשייה. יש בה בתי קולנוע ומסעדות, ואורות נוצצים בלילות, וחברים לקפוץ אליהם בליל שבת לראות טלוויזיה.
היא ישבה בבית קטן ונידח במקום שלא רואים ממנו אורות נוצצים של יישוב קרוב.
הבית שלה נבנה על ידי הסוכנות, עבור משפחה שעזבה מזמן, והותירה אותו למתיישב אחר שעזב גם הוא, והשאיר אותו למי שרק ירצה לבוא ולהתגורר בו. בית אחד מתוך עשרות בתים ונחלות שעמדו ריקים, אז, כשהלכה יחד עם בעלה לבחור לעצמם קן משפחתי, מקום להתחיל בו את חייהם המשותפים ולגדל בו ילדים.

מהחדר הקטן נשמע קול בכי של תינוק.
בעלה בנה את החדר, במיוחד לתינוק שנולד מושבניק, והוא כבר דור שלישי במושב שקיים בקושי שני עשורים.
היא קמה במהירות והלכה אל תינוקה, לשאת אותו בידיה, להרגיעו, ולהחליף לו את החיתול.
זהו חיתול עשוי נייר, חדש ומודרני, שקיבלה מתנה מחֲבֵרָה עירונית. לפני כן השתמשה בחיתולי בד שנותרו למשמרת בארון של חותנתה המושבניקית. כמו החותנת בשעתה, גם היא קיבלה מדי פעם חפצים ומצרכים שלא ראו במושב, והיו בעיר בשפע.
קיבלה והרגישה לא בנוח, אבל לקחה. קיוותה שיום אחד תוכל גם היא ליהנות מהשפע העירוני.

בינתיים העתיד שלהם טמון, אולי, במטע השקדים שנטע בעלה.
רק שנה חלפה מאז נטע את העצים הראשונים. החורף האחרון היה גשום באורח סביר, אבל יש להמתין עוד שני חורפים גשומים עד שיניב המטע את פריו. ובינתיים יש לגזום ענפים, להשקות, לדשן, לרסס מפני מזיקים, עוד שנה ועוד שנה, ורק בשנה השלישית או הרביעית יידע אם ייהנה מהיבול או שעמל לשווא.
אם יתמיד בעלה, יצליח לראות מטע מניב ומפרנס.

בלהה שורץ בשנות ה–70

הוא יתמיד, אמרה לעצמו בביטחון. הוא נחוש ועקשן כמו אביו. אין סיכוי שיוותר. לימדו אותו כי העונה הטובה ביותר של החקלאי היא העונה הבאה. כשהביא אותה לכפר, לא הבטיח לה גן של שושנים, להיפך, אמר לה פעם בהומור מושבי: מה מוצאים בבטן של חקלאי מת? הרבה תקוות.

הטרקטור נעלם מעיניה.
נסע מרחק של שלושה קילומטרים, אל מטע השקדים, שניטע בחלקה הרחוקה שקיבל.
הוא רצה חלקה קרובה יותר, אבל לא היה לו סיכוי. החברים בוועד, דואגים קודם לעצמם אחר כך למקורבים, ולבסוף... מה שנשאר נתנו לצעירים החדשים שהתחילו את דרכם החקלאית.
הוא לא התווכח. יש לו כבוד לאנשים האלה שעבדו קשה וירקו דם כשהוא היה נער שובב. ככה חינכו אותו מילדות, לכבד את המבוגרים. על ההתרחשויות הפנימיות שמע עוד מהסיפורים של אביו, מהרכילויות של חברי ילדותו... והנה הוא כבר חלק מהם.
יום אחד התבשרו החברים על מענק ממשלתי גבוה. המענק חולק על ידי חברי הוועד על פי קריטריונים שהם קבעו, גם הוא נמנה עליהם. לקח ושתק, גם כשראה קבוצה גדולה של חברים שלא קיבלו לירה אחת, והתהלכו ממורמרים וכועסים.

פעם בכמה שבועות חזר הביתה מיום מפרך בשדה, התקלח והלך לאסיפה הכללית.
בשובו, סיפר לה על מה דיברו באסיפה ואיך התנהלו הדיונים, ומה החליטו.
הוא סיפר לה על ההחלטה למסור לפלדמן את ניהול המחסן וחלוקת תערובת, לאשר הלוואה לחברים גרינברגר ושוורץ, לרכוש מכסחת חדשה ולחייב ברכישה את כל החברים, לאשר את התקציב השנתי, לחלק את יתרת הקרקע מחלקות ג' ולהוציא נוהל תורנות שמירה קבועה של שני חברים.
התקיימו דיונים על מטע חדש של אבוקדו, על שיפור התשתיות, על רישות קווי המים.
דיברו על המצב בצרכניה שאין בה מספיק מצרכים, שמחו על גשמי הברכה שירדו והטילו ספק אם כדאי להרחיב את האשראי המרוכז, קוננו על מצב הרפתות שאינן מצליחות לפרנס את בעליהן בכבוד, והביעו קורת רוח מכך שזוגות צעירים התדפקו על דלתות המושב, רוצים לרכוש משק ומגישים מועמדות להתקבל כחברים.
וכמו תמיד שוב דיברו על החובות. הדֶפִיצִיט, שהתגלגל על הלשון במבטא הונגרי.
הדפיציט אף פעם לא נגמר – אחד חייב כמה אלפים, השני חייב רק כמה מאות ומהשלישי כבר התייאשו. הוועד תלה מודעות, והחליט החלטות, וביקש והתחנן ואיים – אבל החייבים לא משלמים. ואין מה לעשות נגדם. כולם יחד חברים באגודה, ומכירים זה את זה, והילדים הולכים יחד לבית הספר, ומתפללים באותו בית כנסת, ומשתמשים באותו קו מים, ומוכרים את אותו החלב לתנובה.
היא הספיקה להכיר את כל התושבים.
מקום קטן, חמישים וחמש משפחות. נפגשים בצרכניה, באוטובוס, בימי חג בבית הכנסת. מחליפים שיחות קצרות בענייני היום, עם קומץ חברות בני גילה תפטפט קצת יותר, ועם המשפחה תסעד בשולחן השבת.
פעם אחת בשנה, ביום הזיכרון לחללי צה"ל מגיעות משפחות רבות לרחבה של המועדון, לטקס מיוחד, ואם מישהו טרח וארגן, גם למחרת, ביום העצמאות מתאספות קבוצות של

חברים להתכנסות נדירה תחת כיפת השמים, לחוות שעה קלה של מסגרת קהילתית.
בשאר ימות השנה, התמעטו החגיגות ואירועי התרבות.
במושבים ובקיבוצים למטה, חגגו לילות שבת בבית העם, קיימו מופעים וארגנו ערבי שירה בציבור. אצלם הסתפקו בסרט שהוקרן פעם בשבוע במועדון, וכדי לצפות בו שילמו החברים דמי כניסה בסך 75 אגורות.
לעתים נדירות יצאה עם בעלה לבית קולנוע בעיר הגדולה.
למחרת בבוקר קמו לעבודה – הוא אל השדה והרפת, היא לילדים הקטנים שהוציאו אותה ממעגל העבודה.

התינוק נרגע, והיא הורידה אותו מהמיטה לזחול על הריצפה.
יום חדש החל בכפר.
יום ככל הימים, בראשית שנות ה-70.
יום בו אריה צייזלר הוציא עדר כבשים למרעה, גברת פלדמן חילקה את הדואר, קסלר טיפח הרפת החדשה שלו, אברהם וינברגר נסע למועצה, החבר רוזנפלד יצא עם הטרקטור לקצור ירק, סימן-טוב שתל אירוסים ורָליות, חנה כץ אספה ביצים מהלול, במזכירות ניהלו את החשבונות, והמזכיר יצא באוטובוס לתל אביב, לקבל אשראי ולדאוג לסיכום חשבונות עם תנובה והסוכנות.
יום שנמשך ונמשך עד שעות בין-ערביים כשחוזרים החקלאים מהשדה, ועובדי החוץ ממקום עבודתם במועצה, בבית חרושת, בבניין, במשטרה, במשרד, בבית מלאכה. בבית הכנסת מנסים לארגן מניין מצומצם לתפילת ערבית, ובמגרש הכדורגל סיימו שלושה נערים את המשחק היומי. קבוצה אחרת של נערים ונערות התכנסו ל"פעולה" עם מדריך של תנועת הנוער – הוא העלה נושאים לשיחה, והם הקשיבו ודיברו בינם לבין עצמם. אחר כך שיחקו משחקי חברה ודנו בהכנות לטיולים ומסעות. משם, מיהרו בני הנוער הביתה, להקשיב לתכנית הרדיו האהובה עליהם – מצעד הפזמונים השבועי ובו דירוג השירים האהובים, מהגל החדש של מוסיקה השוטף את ישראל: פופ ורוק.

החברים אריה צייזלר ויהושע כהן עם הטרקטור

על גגות הבתים נראו כמה אנטנות קטנות.
מעטים יכלו להרשות לעצמם לקנות מכשיר טלוויזיה. הורים וילדים ראו סרטי טבע בשחור-לבן מהארץ ומהעולם, תכניות לילדים ולנוער, וסדרות דרמה מיובאות. בערב ישבו באותם בתים וצפו ב"מבט לחדשות" עם חיים יבין ושרי רז.
הקריינים הצעירים סיפרו על הטוב ועל הרע בחדשות הארץ והעולם:
על גל של עלייה מברית המועצות ומארצות המערב, על כלכלה משגשגת ועלייה בצריכה הפרטית, "פנתרים שחורים" מעוררי מהומות בשכונות הערים, ידיעות מהעולם הגדול על סיום מלחמת וייטנאם, הדים אחרונים משנות השישים שהביאו לעולם מרד נעורים, תקוות חדשות, התקדמות טכנולוגית ותקווה לעולם טוב יותר.
אמצעי התקשורת עסקו יום יום בשאלה מה עושים עם השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים – משמאל דרשו להחזירם לערבים, ומימין הקימו את תנועת "ארץ ישראל

השלמה" ודחקו בממשלה להתיישב בכל מקום שנכבש. ההתיישבות מעבר לקו הירוק עלתה על ראש סדר היום האידיאולוגי, וקבוצות של צעירים התארגנו להתיישבות ברמת הגולן ובסיני. ההתיישבות הוותיקה התמודדה עימם על קבלת תקציבים מן הסוכנות ומשרד החקלאות.

מושבים חלשים קרסו, החזקים נהיו חזקים יותר.

מדי חודש נשמע קולם הזועק של בני מושב אחר הזועק לעזרה, ומנגד התבשר הציבור הישראלי על פריחה של קיבוצים ותעשיות חדשות המגלגלות מיליוני לירות. ארגוני הקניות של ההתיישבות העובדת הגבירו את כוחם. הם רכשו מפעלים, הקימו רשתות שיווק ארציות שסיפקו מגוון מוצרים רחב לחבריהם, בני הקיבוץ והמושב.

בכרם מהר"ל המשיכו להיאחז בקיים.

לקבל תקציב פה ותקציב שם, להשלים הכנסה מכל מקור אפשרי, ולייחל לימים טובים יותר. עברו ארבע שנים מאז הצטרף המושב למסגרת "אשראי מרוכז" – המאפשרת לקבל הלוואות ממשלתיות לפיתוח משק חקלאי – והמסגרת עמדה בפני קריסה, כי חברים סירבו לחתום על שטרות ביטחון וערבויות הדדיות. עובדי חוץ לא רצו להיות ערבים לחקלאים, וההחקלאים בני הדור הוותיק לא רצו בכלל לשמוע על הלוואות.

הקשר המסחרי של החקלאים עבר דרך "ארגון קניות הצפון" – ארגון קטן שהוקם מהתאגדות של 26 מושבים. הארגון טיפל בשיווק תוצרתם והעביר להם את התמורה.

המאזן השנתי של האגודה הצביע על גרעון, עם התחייבויות גדולות, אבל הכל היה על הנייר. החובות לסוכנות היהודית, לבנקים, למינהל מקרקעי ישראל, לארגון הקניות – לא חרגו מאמת המידה המקובלת בכל המושבים, ולא הטרידו את המתיישב הבודד, החבר באגודה השיתופית.

כל אחד מהחברים הסתדר איכשהו בלי להיות עשיר גדול או עני מרוד. אלה שעבדו בחוץ ואלה שנשארו להתפרנס מחקלאות – כולם הצליחו לגמור את החודש, ואפילו לחסוך קצת כסף לילדים. עם קצת עזרה מידידים ומשפחה, וקצת פיצויים מכספי השילומים מגרמניה, ועם עסקות קטנות וחד-פעמיות של מכירת תוצרת חקלאית.

בני דור ההמשך התאמצו קצת יותר, והתחילו לבסס את נחלתם.

הצעירים חלמו על יותר, הוותיקים הטיפו להם להסתפק במה שיש.

ואם אחד החברים הצעירים הציע בהתלהבות לקחת עוד קצת אשראי, ולפתח עוד ענף חקלאי – הרגיעו אותו המבוגרים, והציעו לו לרכוש עוד קצת ניסיון, לפני שהוא מדבר. דבר המבוגר נאמר בנחישות ובקול רם, שישמעו כל חבריו, הבנים הצעירים שישבו על יד אביהם ושתקו בהכנעה.

היו שם עוד כמה צעירים חדשים, אבל הם לא היו בנים של...

הם היו החברים החדשים שבאו מבחוץ. שלוש משפחות שנוספו בלי קשר משפחתי.

אף אחד לא הזמין אותם.

הם באו לבד. בהמולת ההתיישבות הגדולה בכל רחבי ישראל, הלכו גם הם לחפש מקום להתיישב בו, והופנו על ידי הסוכנות היהודית ותנועת המושבים.

הם התקבלו בסבר פנים יפות וחשדניות, שהסתירו פליאה: למי שנותר להתגורר במושב, נראה מוזר שמישהו רוצה לבוא ולגור בכרם מהר"ל.

הטלפון

מכשיר הטלפון הראשון הגיע למושב במחצית שנות החמישים.

הוא הוצב במזכירות ומספרו הרשמי היה "עתלית 76" – כלומר: עליך לחייג למרכזיה של עתלית ולבקש את מספר 76. בסוף יום העבודה, עבר הקו לביתו של פלדמן, ומותר היה להשתמש בו רק אם עמדה פרה להמליט והיה צריך לקרוא לווטרינר.

בתחילת שנות השישים הותקנו טלפונים אצל שלוש משפחות, ששימשו "מודיעין" לחברים האחרים – קיבלו ומסרו הודעות ואפשרו לחברים אחרים לשוחח מהטלפון בביתם.

בשנות ה–70 כבר הותקנו טלפונים בבתים רבים במושב, כל התקנה לוותה בהמתנה של 4 שנים בתור. אחרי שהקו הותקן, התברר כי למשפחות רבות יש קו משותף – כשבמשפחה אחת דיברו, במשפחה השנייה הקו היה מנותק, ולהיפך. פעמים רבות אפשר היה לשמוע אמא אומרת לבתה: "תלכי תגידי להם שיירדו כבר מהקו".

בשנים ההן הותקן טלפון ציבורי, על מרפסת ביתם של הרמן וחנה ברקוביץ'. הגברת ברקוביץ' מכרה את האסימונים, הקשיבה לשיחות, ובמקרה חירום העבירה הודעות שהתקבלו באמצעות הטלפון.

שמחה ואשר טירק, אב ובנו,
חוזרים מהשדה

שערי המושב נפתחו עוד קצת.
התגבשו נהלים מסודרים לקבלת פניות: המועמדים הגישו קורות חיים, נשלחו לבדיקה גרפולוגית, התראיינו בפני ועדת קבלה, מועמדותם הועברה לאישור האסיפה הכללית, והם נדרשו לעבור תקופת ניסיון. בתום תקופת הניסיון נדרשו לשלם דמי חבר בסך 2,500 לירות.
כך הגיעו שני ימאים מחיפה, מורה דרך וקיבוצניק...

...ואז הגיעו האנגלוסקסים, וצילה מרטין, ופנים חדשות נראו בכפר.

סיר לחץ

האנגלוסקסים באו למושב בתחילת שנות ה-70.
שובל קטן של גל עלייה מארצות המערב, שהציף את מדינת ישראל אחרי מלחמת ששת הימים.
המלחמה הותירה רושם עצום על יהודי התפוצות וחיזקה את זהותם היהודית. שליחי הסוכנות בקהילות היהודיות ברחבי העולם, שכנעו בקלות משפחות צעירות לעלות ולהשתתף בבניין הארץ המתרחבת. פקידי הסוכנות שקלטו אותם בארץ, הציעו למי שהתעניין, להשתלב במאמץ ההתיישבותי, ורבים מהם נענו לאתגר ופנו אל הקיבוץ והמושב.
שמונה משפחות הגיעו לכרם מהר"ל, כולם דוברי עברית במבטא אנגלו-סקסי, שעלו מארצות הברית ומקנדה, מאנגליה ומאוסטרליה.
הם קנו משק ונחלה ונרתמו למלאכה החקלאית, כפי שהתחייבו עם בואם. אחד נהיה רפתן, שני לולן, שלישי גידל פרחים, והשאר עסקו במגוון גידולי השדה שעמדו לרשותם: בננות, אבוקדו ואפרסקים.
רוב המשפחות האנגלוסקסיות לא החזיקו מעמד ובתוך עשור שנים נעלמו רובם כלעומת שבאו.
זקני הכפר זכרו אותם כמי שניסו להשתלב ללא הצלחה במערכת החברתית והמשקית, ובעיקר אהבו להיזכר בסיפורים על אחד שהתחתן עם גרושתו של השני, והשני שהתחתן עם המתנדבת שעבדה במשקו, ועוד "סיפורי טלנובלות", שפרנסו שיחות רכילות מושביות.
הצעירים הביטו בהם מגובה העיניים. הם עצמם עברו טירונות חקלאית באותן אדמות, והתחברו בקלות רבה אל "הזרים" שהתיישבו בקרבם. אלה כמו אלה נמצאו מחוץ למעגל מקבלי ההחלטות. הם שאפו לפתח חקלאות תכליתית המתאימה לשנות ה-70. טענות ותלונות עברו בשיחות בין כל אנשי הדור החדש, ומתחת לפני השטח נראו הניצנים למאבק על דרכו החדשה של המושב.

ב-1973 הגיעה לכפר צילה מרטין.
צילה, קיבוצניקית יפהפייה, מיניאטורית, עם שיער גולש ועיניים יוקדות, עלתה עם בעלה ריצ'רד מרטין, מארצות הברית. הוא עסק במחשבים, היא עסקה באמנות, וטיילה ברחבי הארץ. אחרי שנולדו שתי בנותיהן, נפרדו לתקופה קצרה אך שבו להתגורר יחד וקיוו למצוא את השקט בחייהם הסוערים.
צילה לא מצאה מנוחה בקיבוץ בו התגוררו, ונסעה עם רכבה הפרטי לשוטט בחיק הטבע. באחד משיטוטיה בשבילי הכרמל, הגיעה לכרם מהר"ל, הסתובבה בין הבתים והשבילים, עד שמצאה עצמה בשטח מבודד על גבעה במרכז המושב.

בראש הגבעה ניצב מבנה ערבי ישן וחרב שנותר על תילו אך איש לא התגורר בו.
סיפרו שהיה זה ביתו של שייך הכפר איג׳זים, ממשפחת אל מאדי. טענו בשמם של היסטוריונים כי מדובר בבית שנבנה בתקופה הצלבנית, אך צאצאי משפחת אל מאדי התעקשו כי סבם השֵייך בנה בעצמו את הבניין ושילם מחיר יקר עבור אבנים מהתקופה הצלבנית שהובאו על ידי פועליו מעתלית וקיסריה.

החברים לא התקרבו אל הגבעה.
המבנה הענק בן שלוש הקומות לא התאים לחברי מושב עולים, שהסתפקו בבתים קטנים ובתוספות לבית הסוכנות שלהם. גם אחרי שני עשורים, איש לא חפץ בבניין. הוא נותר עזוב ושומם, הגבעה כולה התמלאה בקוצים ונחשים, שמצאו מקלט בין האבנים המוזנחות. במסמכי הוועד הוגדר הבניין כ״מבנה ציבור״, שיום אחד אולי ינצלו אותו, אבל השימוש היחידי שעשו בו היה להעביר אליו גרוטאות ופסולת בניין שהושלכה משיפוצים מקומיים. במרוצת השנים כוסתה הקומה הראשונה והקומה השנייה ביצבצה מהררי פסולת.

צילה מרטין רצתה את הבית הזה.
הנוף המדהים שנשקף ממנו ובדידות המגורים, התאימו לתכניותיה.
היא פנתה לוועד וביקשה לרכוש את המבנה. לחברים המופתעים סיפרה שהיא מתכוונת לעבוד כמורה בבית הספר האזורי, והציעה לאנשי הוועד הצעה קוסמת: תשלום מזומן של 10 אלפים לירות – סכום נכבד, שאיש מהם לא העלה בדמיונו, בתמורה למגרש שומם ובתוכו חורבה.
היה לה רק תנאי אחד: לרכוש את הנכס לצמיתות, בלי שתהיה קשורה לאגודה השיתופית המנהלת את הכפר, ובלי כל מחויבות לחברים.
חברי הוועד התייעצו עם משפטנים, והשתכנעו כי אין בעיה משפטית בעסקה המוצעת.
אולי זה הכסף המזומן שהונח לפניהם, ואולי הרצון לצרף עוד משפחה צעירה עם ילדות קטנות, ואולי היו אלה עיניה המצועפות, שיערה הארוך שפרמה תוך כדי שיחה, או תווי פניה העדינים של הצעירה היפה והנחושה שהילכה עליהם קסם – כך או כך, החברים הסכימו להצעה המוזרה, שעתידה להצמיח מובלעת בתוכם. דייריה אינם חברי המושב, אינם לוקחים חלק באסיפותיו, ואין הם קשורים אל הוויתו.
החוזה נחתם, ובני הזוג מרטין החלו לנקות את השטח מהפסולת, ולחשוף את המבנה כולו. בעודה עסוקה עם פועליה, נפתחו נגדה הליכים משפטיים הכוללים צו הריסה והוראה להפסיק את הבנייה. המבנה, שהוגדר על ידי המדינה כמסוכן, יועד להריסה, והעסקה כולה עמדה בספק משפטי בטענה שהמושב אינו רשאי למכור נכס חכור.
צילה נכנסה למאבק משפטי ארוך, שיימשך עוד שנים רבות, ובינתיים ניצלה פסק זמן בהליכים המשפטיים, שנדחו עקב מלחמה, והמשיכה בעבודתה.

באוקטובר 1973 פרצה מלחמת יום כיפור.
עננה כבדה ריחפה מעל שמי המדינה, כאשר צבאות מצרים וסוריה פתחו במערכה כבדה ופתאומית בצפון הארץ ובדרומה. אחרי שהתאושש צה״ל מהלם ההפתעה, עבר מהגנה להתקפה, ובקרבות קשים ומרים, שגבו אלפי הרוגים ופצועים, הצליחו כוחותיו להסיג את הצבאות הפולשים.

מלחמת יום כיפור הפתיעה את החברים במושב, כמו את כל עם ישראל.
במהלך הקרבות הגיעה למושב הידיעה על נפילתו בשבי של קצין המודיעין אבי וייס, בנו של המזכיר וחבר הוועד הוותיק, משה וייס. שוב חזרו המשפחות לחוות את הפחד ולחוש בסכנה האורבת לקיומם.
הגברים גוייסו בצו-8, אנשי מילואים וחיילים בצבא הסדיר – הבן של ברקוביץ' לחם בסיני, הבן של פרידמן בתעלה, הבן של שורץ ברמת הגולן, והזקן שבחבורה: אריה צייזלר בן 46, גוייס לתקופה ממושכת כנהג של כלי רכב כבדים. מחצית מתושבי הכפר לבשו מדים, יצאו לאזורי הקרבות, והשאירו משפחות דואגות וחרדות, ומשקים חקלאיים הדורשים טיפול יומיומי.
המלחמה הסתיימה כעבור שלשה שבועות, אך המגויסים לא שוחררו מהר. צה"ל נאלץ להשאיר כוחות רבים כדי לשמר את הישגיו, עד שייחתמו הסכמי הפסקת האש והמצב הביטחוני יתייצב.

המחיר הכלכלי היה כבד.
המשק הישראלי נכנס לסחרור בתוך משבר אנרגיה עולמי. מחירי הדלק זינקו בעולם ומחירי המוצרים בישראל עלו ותרמו לאינפלציה שנתית של 20 אחוזים. השהות הממושכת של מאות אלפי ישראלים במילואים הותירה מקומות עבודה ללא עובדים, הקפיאה תכניות לימודים של סטודנטים, היקשתה על עצמאים לקיים את עסקיהם ועל חקלאים את משקיהם.
יואל שורץ, בן המושב, שהה 184 ימים במילואים, ונאלץ לקצר שנת לימודים אחת בטכניון. על ארוסתו לא ויתר – מיד אחרי המלחמה ובעודו משרת במילואים, התחתן איתה. אריה צייזלר, חזר אחרי שלושה חודשים וגילה כי הנזק שנגרם לעדר העיזים שלו – בלתי הפיך. הוא נאלץ לחסלו ולהישאר עם רפת אחת של פרות חולבות.

השבוי מכרם מהר"ל

בן המושב, אבי וייס, (בתמונה, משמאל), מחזיק במגירה מוצנעת, מסגרת ובה ציון לשבח, שם נכתב:

"סג"מ אבי וייס היה קצין מודיעין בפיקוד הדרום, ועם פרוץ מלחמת יום כיפור נשלח למעוז בתעלה לבצע תצפיות. ביום 8 לאוקטובר 1973, נפל המעוז בידי האויב, וסג"מ וייס נלקח בשבי יחד עם חיילי המעוז. סג"מ אבי וייס הציג עצמו בפני חוקריו כסמל אספקה שבא לבדוק את כמות מנות הקרב במעוז. בסיפור כיסוי זה החזיק במשך כל זמן שהותו בשבי, ועמד בפני כל ניסיון שבירה. במעשה זה השכיל סג"מ וייס להוליך שולל את שוביו ולא חשף כל סוד".

במהלך הקרבות, קיבלה משפחת וייס הודעה כי אבי יקירם נעדר, והם יצאו לחפשו בחולות סיני. רק אחרי שפורסמו שמות השבויים קיבלה המשפחה את ההודעה הרשמית על נפילתו בשבי.

שובו אל ביתו, בנובמבר 1973, צויין באירוע שהותיר את חותמו על כל חברי המושב, שערכו לכבודו קבלת פנים המונית ומרגשת.

מלחמת יום כיפור שינתה את מדינת ישראל.
הציבור הישראלי עבר מאופוריה של ניצחון "ששת הימים" לדיכאון יום כיפור. צה"ל נאלץ לסגת מתעלת סואץ כדי להשיג הסכם הפסקת אש, ורק אחרי שנרגע המצב הביטחוני, ומאות אלפי מילואימניקים שוחררו הביתה, התייצב מצב הרוח הלאומי.
הדיכאון התפוגג ובמקומו באה ההתפכחות.
כל האידיאלים הישנים עלו על סדר היום הלאומי, ובראשם האידיאל הצבאי. ועדת חקירה הדיחה את ראשי הצבא, הציבור דרש להדיח גם את המנהיגים, שישבו על כס המנהיגות מימי קום המדינה, והרבה לפני כן. בבחירות שהתקיימו מיד אחרי המלחמה, נראתה בבירור המגמה החדשה: הצטמצם כוחה של מפלגת השלטון הוותיקה, עם המנהיגים ההיסטוריים של מפא"י הסוציאליסטית, ועלה כוחן של מפלגות הימין.
גם בקלפי של כרם מהר"ל הלך ונחלש כוחן של המפלגות הסוציאליסטיות, ורוחות של שינוי חלחלו פנימה ופגשו רוחות שמרניות, רגע לפני מערבולת שטומנת בחובה חורבן והרס. הפער החברתי בין החקלאים לבין עובדי החוץ פגש את פער הדורות ההולך ומתרחב.
ההתנגשות הבלתי נמנעת המתינה בפתח, ובינתיים השתלט הכאוס. יותר ויותר חברים סרבו לחתום על ערבות הדדית, חברים שאינם מעבדים את אדמותיהם החכירו חלקות שלמות בכסף מזומן שהלך לכיסם ולא עבר דרך המזכירות, ויצרנים חקלאיים מכרו בחשאי את תוצרת יבולם ולא העבירו את התמורה לקופת המושב.

בתוך הכאוס, על הגבעה בלב הכפר, צמחה המובלעת של צילה מרטין.
במאבקיה נגד הרשויות עירבה צילה את האגודה השיתופית של כרם מהר"ל, שנאלצה להתגונן ולהסביר את העסקה המוזרה שרקמה איתה. החברים הבינו שמיהרו מדי, דרשו ממנה להתפנות, ואף הציעו לה פיצוי כספי.

הטירה המשופצת

בני הזוג מרטין אפילו לא חלמו לעזוב.
גאים על המבנה המפואר שבנו במו ידיהם, הם חגגו את חנוכת ביתם החדש בחגיגות מפוארות, והזמינו את חבריהם לשבת על המרפסת העליונה ולהביט בנוף עוצר הנשימה של הרי הכרמל. אחרי החגיגות היו מסיבות פרטיות, שנמשכו עד שעות הלילה המאוחרות והדירו את שנתם של חברי המושב השקט, שרגילים ללכת לישון בשעה מוקדמת.
ההוללות הנחגגת בין בתיהם היתה להם לזרא. בלילות נתקלו חסרי אונים בטורי מכוניות שנסעו בין בתי המושב. בימים, ראו בעיניים כלות את צילה מרטין הנוהגת במכונית אמריקאית מפוארת, מחנה אותה בחנייה על המגרש הענק, ומצפצפת עליהם ממרומי הגבעה המשקיפה אל ביתם וחצרם.
הנתק בין מרטין לחברים היה מוחלט. הכעס עליהם גבר ועימו באו השמועות והרכילויות על מסיבות חשק וחילופי זוגות המתנהלים בתוך הבית. בני הזוג מרטין התעלמו מהשמועות ומהדרישות "להנמיך פרופיל" ולהימנע מהקולניות המופגנת.

אחרי שנתיים של מגורים על הגבעה, נשבר ריצ'רד מרטין.
הוא עזב את הטירה, לקח עימו את בנותיהם, התגרש מצילה והותירה לבד בטירה הענקית. לרגע היה נדמה שגם היא תישבר, אבל צילה המשיכה להתגורר בה לבדה, מנהלת מלחמות של מיסים ומים נגד הוועד, באה ויוצאת עם מכוניתה המפוארת, ומשאירה אחריה שובל של שמועות על יחסים רומנטיים שהיא מקיימת עם חברים בתוך המושב.
עם לכתו של ריצ'רד התמעטו החגיגות. המאבקים בין צילה לוועד עברו לבתי משפט, שם נמשכו שנים רבות ופירנסו עורכי דין משני הצדדים.
צילה שקעה, לתקופה ממושכת, אל הבדידות המוחלטת בטירה, עליה סיפרה:

> "לא אכלתי כלום. הייתי אנורקסית. חייתי לבד, כמו כלב. אף אחד לא בא. לא התעניין. גם לא המשפחה שלי. חשבו שאני משוגעת, שדעתי השתבשה עלי.
> הוצאתי דוקטורט בניקיון. מדי פעם הייתי יוצאת לעבודה בניקיון. מרוויחה מעט כסף וזה הספיק לי. לא עניין אותי חשמל, לא טלפון, לא היו לי חשבונות לשלם, לא הייתי זקוקה לכסף. לפעמים הייתי הולכת לשדה לקטוף פלפל או לפרדס לקטוף תפוזים".

פרשת צילה מרטין נזקפה לחובתם של חברי הוועד, אנשי הדור הישן.
עוד סעיף נוסף למסמך הנרקם במוחם של חברים בני דור ההמשך, ובו רצו לפרט את כל הסיבות מדוע אי אפשר להמשיך ככה.
אי אפשר, אמרו אחד לשני בלכתם לקטוף את השזיף שהבשיל. חייבים לשנות, אמרו בלחש בשיחות המחלבה, באסיפות חברים, על ספסלי בית הכנסת, במפגש הטרקטור ג'ון דיר עם טרקטור פיאט על הכביש האנגלי ביציאה לחלקות השדה.
לא העזו לדבר בקול רם ובגלוי.
בכל זאת... ההורים עוד בשטח, פעילים בכל אונם, מספקים לתנובה את החלב והעופות, קונים דשנים ונעלי עבודה במשביר המרכזי ואינם מעלים על דעתם להתנתק מהקואופרציה הקטנה שהתחברו אליה בהגיעם למושב, עשרים וחמש שנים קודם לכן.

חברי הוועד הוותיקים נראו לצעירים מנותקים מהמציאות.
השיווק המאורגן לא היה כל כך מאורגן והמכירות של החברים זלגו אל השוק הפרטי. הזליגה לא היתה תופעה חדשה, אבל סימלה בעיני הדור החדש את הכישלון הארגוני של המושב. אנשי הדור החדש רצו להפוך את השיווק למנוף שיעלה את המושב על דרך חדשה. כמו שעשו מושבים אחרים.

החגיגה מתחילה

באמצע שנות ה-70 עברו שנים טובות על ההתיישבות העובדת במדינת ישראל.
ארגוני הקניות שלה פרחו והיו לתאגידים כלכליים ענקיים.
בתחילה רכשו הארגונים מכוני תערובת, בתי אריזה ומפעלים אזוריים, שנועדו לשרת את צרכי החקלאי. זו היתה מטרת הקמתם – לאחד כוחות של יצרנים במושבים ובקיבוצים ולאפשר להם לקנות ולשווק תוצרת במחירים נוחים.

הרעיון הסוציאליסטי התפתח לעסק כלכלי רווחי שמתבסס על מזון – המצרך הבסיסי של כל אזרח. הארגונים שלטו על שרשרת המזון וניצלו אותה היטב: השקיעו מאות מיליוני דולרים ברכישה מאסיבית של מפעלים והקימו בעצמם רשתות שיווק בהן מכרו את תוצרת המזון שלהם. וכשראו את סניפי הרשת עמוסה בקונים, הרחיבו את סל המוצרים, תיווכו ומכרו מכל הבא ליד: מכשירי חשמל, כלי בית, הלבשה והנעלה.

כלכלה חדשה המריאה בקווים מקבילים מתוך ההתיישבות העובדת:
הקיבוצים פיתחו את הארגונים שלהם, ואחריהם המושבים ש"תפסו את הפרינציפ", הרחיבו את עסקי ארגוני קניות שלהם והקימו רשת שיווק עצמאית שנקראה: "משקי תנועת המושבים" (ובקיצור: מת"מ). חברי מושבים ברחבי הארץ היו צרכניה העיקריים של הרשת. כל אחד מהם הגיע עם פקודת קניות או שובר תשלום, שאיפשר להם לקנות ב"מועדון קניות" שהם שותפים בו.
השמועה על הרשת הזולה התפשטה ברחבי המדינה והמוני ישראלים הגיעו – תחילה בהסתננות יחידים שלקחו בהשאלה "כרטיס מועדון" ממושבניק בן משפחה. כעבור זמן קצר הוסר המחסום וכל אזרח שרצה יכול היה לקנות מוצר שמחירו נחשב זול בהרבה מן המחיר בחנויות אחרות.

הממשלה לא הפריעה לחגיגת ההתיישבות העובדת.
היא היתה עסוקה בהישרדות, אחרי המפולת המדינית והצבאית של מלחמת יום כיפור, המשבר הכלכלי המתרחב, והדרישות הגוברות בציבור, להתפטרותה.
בראשה עמדו מנהיגים מהדור של מפא"י ההיסטורית, שהמשיכו לדבר בסיסמאות אידיאולוגיות על סוציאליזם וחלוציות – בשמם של אלה נתנו גב רחב להסתדרות הכללית, בשר מבשרה של המפלגה השלטת.
ההסתדרות נהנתה מהפריחה הכלכלית שהיא עצמה הובילה והנהיגה.
"חברת העובדים" – הגוף הכלכלי שהוקם כדי לאפשר לפועלים וחקלאים להתפרנס בשיוויון והוגנות, התעצם למימדי ענק והקיף את כל ענפי המשק הישראלי – מחקלאות ובניין עד ביטוח ופיננסים. הארגונים הקואופרטיביים הקימו מגדלי משרדים בלב תל אביב, שם ישבו האנשים החזקים במשק, שנולדו בקיבוץ ובמושב וניהלו אימפריות כלכליות שבסיס כוחם היה החקלאי, הפועל, והעסקנים של ההסתדרות.

בצידי הדרך נותרו מושבים קטנים שלא השכילו להצטרף לחגיגה.
ברובם היו אלה מושבי עולים, שהוקמו לאחר קום המדינה, ובקושי התרגלו לכל מה שהספיקו לשכוח בהתיישבות הוותיקה – ערכי עבודה יצרנית והסתפקות במועט.
הייצור החליף ידיים.
ידי הפועל העברי נדחקו על ידי פועלים ערבים שמילאו את השדות ובתי האריזה וכל מקום בו נזקקו לעבודת כפיים קשה וזולה. שטחי יהודה ושומרון ועזה, הפכו לחלק בלתי נפרד ממדינת ישראל, ומאות אלפי פועלים ערבים הגיעו לכל מקום בו הציעו להם משכורת יומית דלה.
מנהיגי הדור הישן שילמו מס שפתיים בקריאות חלשות לחדול מעבודה ערבית ולשוב אל העבודה העברית, כמו בציונות של פעם. אף אחד לא לקח את דבריהם ברצינות.

מדינת ישראל כולה עברה מהסוציאליזם הישן אל כלכלה קפיטליסטית ושוק חופשי.
מדורי הכלכלה בעיתונים היו למוספים גדולים רבי עמודים, ועיתונאים דיווחו בהרחבה על הנעשה במשק הישראלי: ערבוביה של צמיחה ופיתוח בתוך משבר כלכלי ואינפלציה שמתחילה לדהוה. מושבים וקיבוצים מילאו את הכותרות, והציבור הישראלי הביט בקנאה באלה שחיים טוב בתוך שמורות טבע, רחוקים משאון העיר, רואים את ים השיבולים סביבם פורח יחד עם חשבון הבנק, ואת ערימת החציר גדלה עם המשק והנחלה, ובתים עטורי גגות רעפים אדומים.
מפה לאוזן עברו השמועות על נחלות פנויות במושבים, וחלום ישראלי חדש נטווה: לחיות בכפר. לעזוב את העיר הסואנת ולהתגורר במקום שיש בו איכות חיים.
נחלות ובתי משק, שאיש לא חפץ להתקרב אליהם, היו למוצר מבוקש ומחירם האמיר. חמישים אלף דולר לנחלה במושב מבוסס, עשרת אלפים דולר – במושב נחשל, שהתמודד עם חובות ובעיות חברתיות.

גם לכרם מהר"ל הגיעו.
מספר המשקים הפנויים במושב, הלך והצטמצם.
באסיפות הכלליות התלבטו החברים בין הצורך להביא משפחות צעירות עם ילדים לבין הרצון לשמור נחלות לבני הוותיקים. ההורים שחינכו את בניהם לחפש את עתידם בחוץ, הפנימו כי, למרות הכל, המושב שלהם שווה משהו.
בני מייסדים שעזבו ועברו לעיר – חזרו, ודרשו נחלה. ביניהם גם צעירים שרכשו תואר אקדמי ורקמו תכניות ששילבו קריירה עם עבודה חקלאית.
המשבצת הקרקעית של הכפר חולקה ל-60 יחידות בתי אב, שהתמלאו במהרה. עסקות מכירה של משק ונחלה נעשו עניין שבשיגרה: משק הוצע למכירה, ללא כל פרסום, ומיד מגיע קונה ששמע על כך מפה לאוזן.
כל עסקה התבצעה לאחר שמשפחת הקונה עברה את שלבי הקבלה ומועמדותה קיבלה את אישור האסיפה הכללית.
דליה ויהודה בונה, עירונים מחיפה, מכרו את דירתם וקנו משק חקלאי, להגשים את חלומם על פיסת קרקע בלב הרי הכרמל.
צבי לבנה, הבן של מוישה וייס, שב מארצות הברית עם כלתו הטריה, לאחר שירות ביטחוני ממושך. כמי שגדל במושב, לא העלה על דעתו לשוב אל מחוזות ילדותו. "רק לא כרם מהר"ל" – אמר לאשתו האמריקאית, וחיפש מקום שקט בין חיפה לנתניה. חברי ילדותו שחזרו למושב, סיפרו לו על דור חדש המכין את הקרקע לצמיחה, ופיתו אותו בנחלה ומשק. הוא השתכנע וחזר אל נוף ילדותו, בבית החדש-ישן, הפשיל שרוולים וניגש לפתח את גידולי השדה שהכיר מימי נעוריו.
יואל שורץ, סיים לימודי הנדסה בטכניון, ובנה את ביתו ליד בית הוריו, החקלאים הוותיקים ינקו ומגדה. יואל יצא לעבוד בחוץ, אבל לא ויתר על חלקות האדמה שבהן עבד בשעותיו הפנויות.
הנודג'-צ'ולאד התרחבה, וענפים חדשים נוספו למשפחה המורחבת: יצחק לבקוביץ' שהתחתן וניסה את מזלו בעיר, חזר לכפר כדי לקבל נחלה ובית. הוא הצטרף לאחותו שרה, שהתחתנה עם בֵּנִי הקיבוצניק, ושניהם התיישבו בנחלות שקיבלו, ויצאו לגדל מטעי שזיפים, משמשים ואפרסקים.

כוחה של המשפחה המורחבת נשמע גם בוועד: אפרים (פֶּרִי) לבקוביץ׳, מדור המייסדים, נבחר לכהן קדנציה נוספת ואיתו חבריו הוותיקים – שלמה ליבוביץ׳, הרמן ברקוביץ׳, שמואל (שוֹמוּ) גרינברגר – מהקבוצה הראשונה של מסקלי האבנים באיג׳זים.
״הזקנים״ – קראו הצעירים לאלה אשר שרדו את כל תהפוכות המושב, עסקו בחקלאות ובעבודות נוספות שהשלימו את הכנסתם החודשית.
הוועד ניהל את העניינים כמו פעם.
חבריו, כבני 60, התכנסו פעם בשבוע, כדי להיות בטוחים שהמושב ממשיך להתנהל בכוח ההתמדה, וללא זעזועים כבדים. מזכיר המושב ניהל את העניינים השוטפים, והם קיבלו החלטות שהצדיקו את התערבותם ונרשמו כהחלטה בפרוטוקולים:

״לפנות למשרד החינוך ולמועצה האזורית בעניין השתתפותם במימון ילדי כרם מהר״ל בגן הדתי בניר עציון״.
״לחייב את ירוסקי עבור רכישת בצלי נרקיסים, ולדאוג שיממן את הרכישה במימון אישי ובהלוואה מהסוכנות״
״לרכוש כרטיסי הגרלה מגן דוד אדום״.

עוד החליטו:
לאשר לחבר מימון לגידולי פלפלים, להתערב בויכוח בין החבר וולנר לחבר צבי לבנה בעניין גבולות המגרשים וקווי המים, להגדיל את שכרו של מנהל החשבונות ולמצוא לו עוזר, כי הוא לא מספיק לבדו את העבודה, לבטל סלילת כביש בין החלקות של טירק ושורץ, לאשר עוד חלקות לעיבוד ולהעביר דונמים מחבר אחד לחבר אחר, ולהחליט בפעם המי-יודע-כמה, שאסור באיסור חמור למכור ב״דמאן״ – מכירה ישירה לסוחרים שאינה עוברת דרך האגודה.
סעיף מיוחד המשיך להתנוסס בפרוטוקולים, והוקדש ל״בקשות״ או ״פניות חברים״.
כמיטב המסורת הישנה, התייצבו חברים שנזקקו לכסף מזומן, ולא יכלו לקבל, כי יתרתם בכרטיס היתה בחובה. הם נדרשו לנמק בפני הוועד את מטרת ההוצאה ולהסביר מה כל כך דחוף ברכישת טלוויזיה, מקרר חשמלי, או לימודים אקדמיים לילדים.
מעת לעת כינסו אסיפות כלליות, שמספר המשתתפים בהן הלך והתמעט.
נושאים חשובים במיוחד לא עמדו על הפרק. המושב התנהל בקצב הוועד, שלא קרא מדורי כלכלה בעיתונות, לא הבין את מושגי הזמן החדש והיה מרוצה מהאסיפות השקטות, שלא הזכירו במאומה את הסערות הגדולות של שנות החמישים והשישים.

הרמן ברקוביץ׳, חבר הוועד בשנת 1975

הוותיקים לא נראו מוטרדים מהצעירים הנושפים בעורפם.
גם כשהצטרף לוועד נציג צעיר – אורי דוידוביץ׳.
היה להם נוח עם אורי. הוא היה אחד משלהם, מראשוני הבנים שחזרו. צבר ניסיון בחקלאות, הכיר כל חבר וחברה, כל ילד וילדה, וניחן בכריזמה המתאימה לייצג את בני דורו. הוא נבחר לוועדת הקבלה שקלטה מועמדים חדשים, השתתף בוועדת המשק הקובעת את סדר היום החקלאי, ונשלח לייצג את המושב בכינוס שארגנה תנובה, ובפגישות שלא נראו חשובות במיוחד.
אורי יצא מתחום המושב ולמד מה קורה בחוץ.
נסע לכינוסים, הבין איך מתנהלים העניינים במושבים אחרים, וחזר נחוש להביא שינוי.

לחבריו סיפר על נפלאות השיווק המאורגן ועל החקלאות החדשה של אמצע שנות ה-70 – מודרנית, יעילה, ומחזירה את הכבוד לחקלאי. אין קשר בינה ובין המציאות שהוא נתקל בה במושב, בשבתו עם מקבלי ההחלטות.
הוא עצמו נתן דוגמה אישית: החזיק רפת ובה 20 פרות חולבות והקים בתוכה מכון חליבה משוכלל הפועל באוטומציה מלאה. שלוש רפתות מתקדמות, שלו ושל שלושה חברים, הזניקו את תנובת החלב ואיכותו.

התסיסה התגברה.
גור ניר, מ"קבוצת הצעירים החדשים", דרש להעביר את לוח המודעות מהמחלבה, שם התמעטו הנאספים, אל הצרכניה, שהיתה לצומת מרכזית בה עוברים כולם. כשלא נענתה דרישתו, תלה מודעה על דלת המחלבה ובה קרא "לכל מי שאיכפת לו מהמצב" לבוא ולהשמיע את קולו.
השיחות הפנימיות הגיעו לאסיפת חברים, והרעש הגיע לאוזניהם של חברי הוועד הוותיקים.
מה בוער? שאלו מנהיגי האתמול, הבטיחו שהכל בשליטה, והזהירו מפני האמביציות של הצעירים ומהלהט להביא שינוי.

הקולות הנרגשים הדהדו בכל רחבי המושב הקטן.
חברים מדור המייסדים שמעו את הקולות, הביטו בדמדומים, והבינו כי השקיעה בלתי נמנעת.
חקלאים מבוגרים, שעייפו מעשרים וחמש שנות שיעבוד, חיסלו את הרפתות והפקידו את הכסף בבנק, שיישמר לפנסיה הקרובה. הם שכנעו את הילדים, שאחד מהם לפחות יתיישב על תקן "בן ממשיך", שיזדקנו בכבוד ויראו את השושלת נמשכת.
הנחושים לא ויתרו והוסיפו להחזיק עדר פרות, ורפת חולבות, וחלקת ירקות, וטרקטור שמוליך אותם בין הבית לשדה, בין האסיפה למזריע, בין המחלבה למזכירות.

מחוץ למושב, בכל רחבי המדינה, עברה החברה הישראלית טלטלה עזה.
הדי מלחמת יום כיפור המשיכו להתגלגל ולסחוף את ההמונים להפגנות ולשביתות רעב. אל המחדל הביטחוני, נוספו גילויי שחיתות ומעשים פליליים בקרב הממסד השולט בפוליטיקה הישראלית. ראשיו נדרשו לפנות את כיסאם ולהציב דור חדש בהנהגה, וככל שהמנהיגים דבקו בכיסאותיהם, כך גברה תחושת המיאוס בציבור.

בכרם מהר"ל הגיעה העת לשלוף את הפקק מהבקבוק התוסס.

הוועד הממונה

בחודש מאי 1976 נשלח מכתב, שנכתב על ידי אורי דוידוביץ', אל רשימה ארוכה של נמענים.

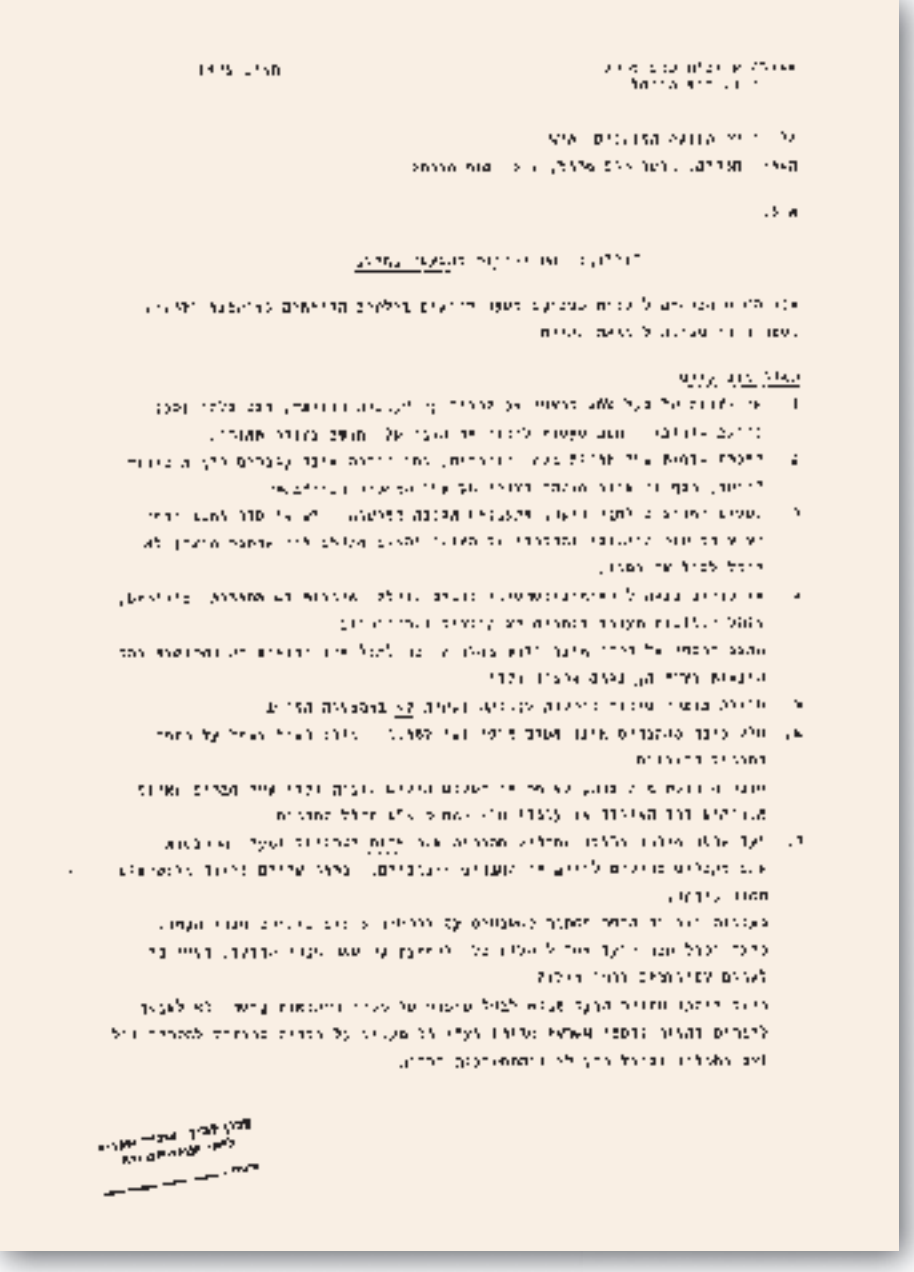

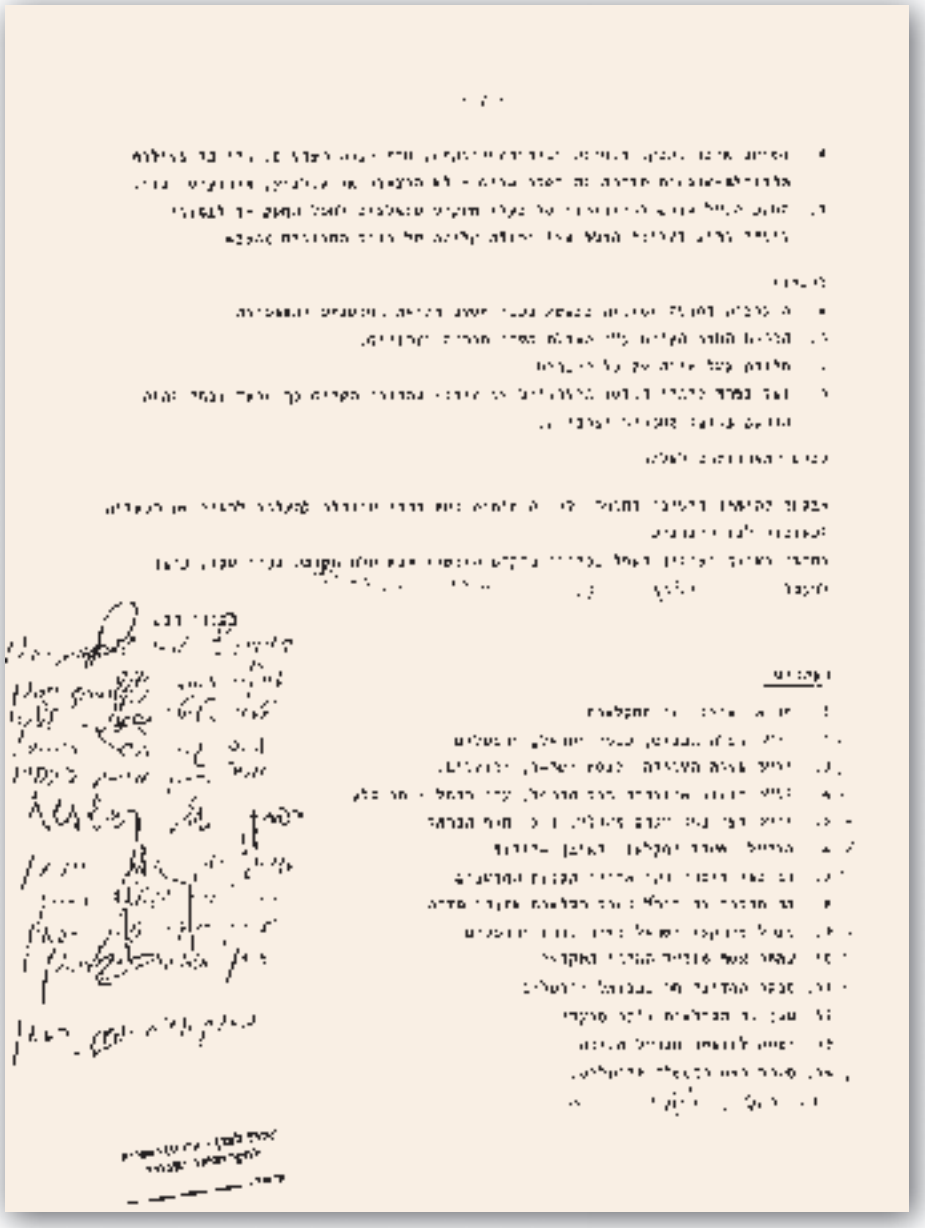

עשרים שנה בדיוק אחרי שאביו, פישל דוידוביץ', שלף פקק מבקבוק תוסס, הוביל הבן אורי את חבריו לפעולה.

"אני אחטוף את האש" – אמר לחברים שהיססו לחתום על המכתב.

הוא בחר אותם אחד אחד, מכל שכבות הציבור בכרם מהר"ל: אריה צייזלר מדור המייסדים, וצבי לבנה, מדור ההמשך, ומיכה כהן מהאנגלוסקסים וניר גור מקבוצת החדשים ועוד שישה וותיקים יותר או פחות.

שלא יטעו החברים לחשוב שמדובר בגחמה אישית שלו.

מכל הנמענים, רק תנועת המושבים יכלה להתערב, אבל ראשיה לא מיהרו, וחיכו לתגובת הוועד.

הוועד הוכה בהלם.

לא היה להם קל לקרוא את המילים הקשות שהטיח בהם אחד משלהם, הילד הקטן אורי, שהתנדנד בעריסה כשהם סיקלו בידיהם אבני סלע על קרקעות איג'זים.

אילו רק ישב איתם, "היו מעמידים אותו במקום", אבל הוא העז לשלוח את המכתב בתפוצה רחבה ולשתף בענייני הכפר חמשה עשר גורמים רשמיים, שאת רובם בכלל לא הכירו.

שלושה חודשים עיכלו את המצב החדש שנוצר.

כשהתעשתו, מינו את שמואל גרינברגר לענות במכתב מטעמם.

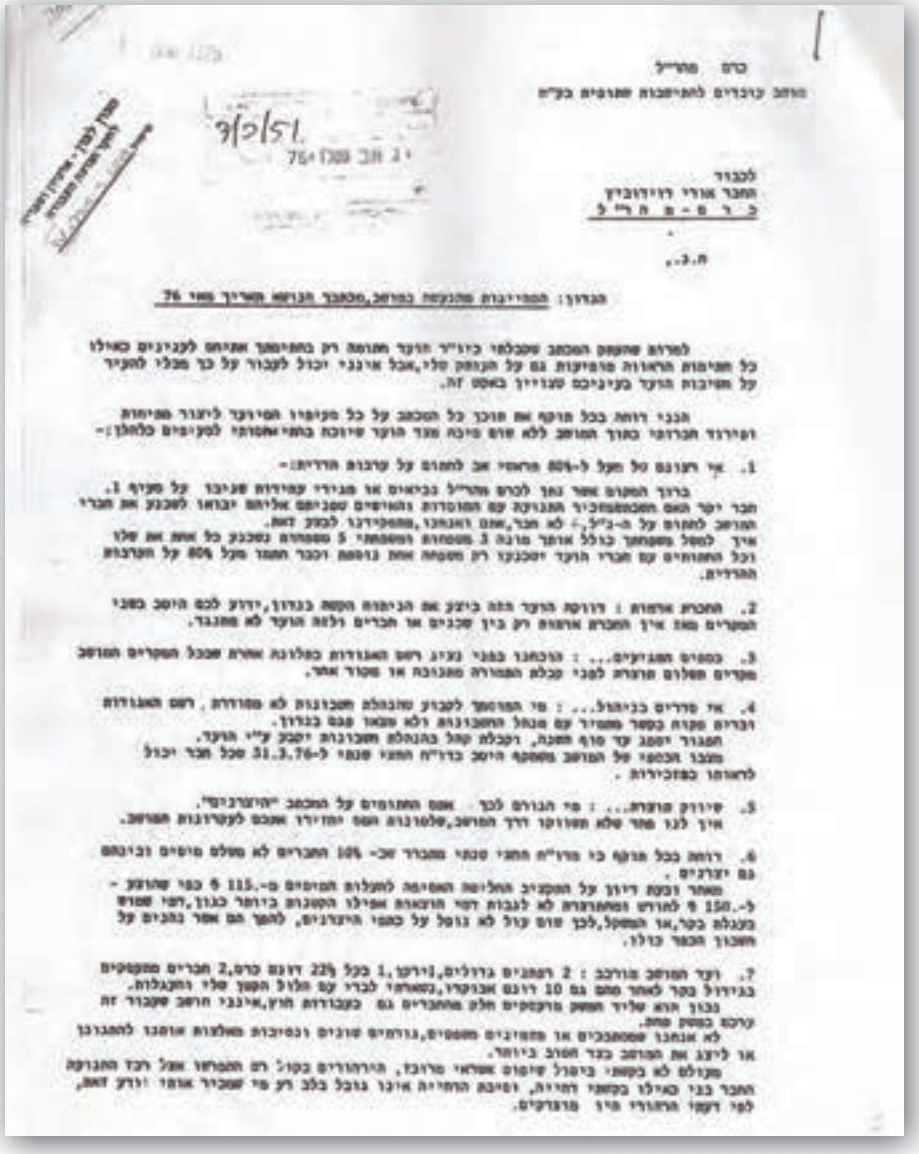

כרם מהר"ל

מרכז ציבורים להתיישבות שתופים בע"מ

15/2/76

ז' אדר תשל"ו 76

לכבוד
מר אורי דוידוביץ
כ ר ם - מ ה ר"ל

ח.נ.,

הנדון: המדיניות מהנקוטה במושב,מכתבך הנושא תאריך מאי 76

למרות שתוכן המכתב שכלפי כיו"ר הוקר מתוחה רק בתיאורך אתיחס לקביעים כאילו כל חטיבות הראוות מרפיעות גם על הנוסח שלי,אבל אינני יכול לקבור על כך מבלי להעיר על חטיבות הוקר בעיניכם מצויין באמת זה.

הנני רוחה בכל תוקף את תוכן כל המכתב על כל מיקיפו המירוקר ליצור מחיות ופירוד חברתי בתוך המושב ללא שום היכה מצד הוקר שיוכה בחתי אמתתי לסעיפים כלהלן:-

1. אי יצונגם של מעל ל-80% מראשי אב לחתום על ערבות הדדית:-

ברוך המקום אשר נתן לכרם מהר"ל נביאים או מבירי קבירות שביבו על סעיף 1. חבר יקר האם המסמשמיכיר המגוקה עם המוסדות והאישים שסביתם אליתם יבראו לשכנע את חברי המושב לחתום על ה-נ"ל,- לא חבר,אתם ואנחנו,מתסירנו לבמע זאת.
איך למשל מסתחר כולל אופר מרגה 3 מסמחות המסמתי 5 מסמחות נסכנע כל אחת את שלו וכל המחוחים עם חברי הוקר יסכנעו רק מסמה אחת נוסמת ובכר המצר מעל 80% על הערבות הדדית.

2. המכרת אחרות : דורקת הוקר הזה ביצע את הביחות הקמת בנדון,ידוע לכם היסב בסני המקרים מאז איך המכרת אחרות רק בין שכנים או חברים ולזה הוקר לא מתנגד.

3. בסמים המגיעים... : הוכחנו בסני נציג רשם האגודות בפלונה אחרת שבכל המקרים המושב מקרים מסלום מרגרת לסני קבלת המחורה מסגרבה או מסור אחר.

4. אי מרדים בביחול... : מי המרסמך לקבוע שהנהלת חשבונות לא מסורדת , רשם האגודות ובדרים מקות בקשר מסמיר עם מנהל החשבונות ולא מצאו פגם בנדון.
המגור יסמר עד סוף המנה, ובקבלת קול בהנהלת חשבונות יסבע עליי הוקר.
מבנו הכספי של המושב מסמקה היסב בדו"ח המני שנתי ל-31.3.76 שכל חבר יכול לראותו בפזכירות .

5. שיווק מרגרת... : מי הגורם לכך אם המתנרים על המכתב יחיצרניסי.
איך לנו מחר שלא מסוגרו דרך המושב,שלטונות המס יחזירו אוכם לעקרונות המושב.

6. רוחה בכל תוקף כי מרו"ח המני שנתי מבבר שכ- 10% החברים לא מלאו מיסים וביטוח גם יצרגים .
מאחר ובעת דיון על המקביב החליטה האסיפה להעלות המיסים מ-.115 % כפי שהוצע - ל-.150 % למרות ומתערות לא לגבות דמי הוצאות אפילו הסכנות כיותר כגון,דמי שמרה בעגלת בקר,או המקל,לכן שום קול לא נגמל על כמני היצרנים, למעך הם אמר בהנים על חשבון הכפר כולו.

7. וקר המושב מורכב : 2 רפאנים גדולים,1 ירקן,1 בקל 22% דונם כרם,2 חברים מסקסים בגידול בקר לאחר מהם גם 10 דונם אבוקדו,נמאחי לבדי קם הלול הקטן שלי והקגלות.
נכון הוא שליד המשק מרקסים חלק מחברים גם בעבודות חוץ,אינני חושב שקבור זה ערכה בפסק מחה.
לא אנחנו שמסמבכים או מחזיבים מסמים,גרמים שונים ונסיבות מאלות אומנו להתגרנו או ליצג את המושב בצר חמור ביומר.
מגולם לא בקשתי ביטול שיחות אמתי מרוכז, הירחורים בקול רם המחתו אמל רבד המגוקה חבר בני כאילו בקשתי חחיות, ומיבם הרחיה איבו גובל בלב רע מי שמביר אותי ידוע זאת, לפי דעתי הרגוני היו מרגרקים.

האסיפה הכללית נקראה לדון במצב.
הוותיקים, כועסים ונעלבים, סרבו להעביר את הניהול לידי אורי וחבריו. חברי המושב התפלגו לשני מחנות, והצדדים לא יכלו להגיע להחלטה מוסכמת. לאחר שקיימו עוד אסיפה, התקבלה החלטה לפנות באופן רשמי לתנועת המושבים ולבקש למנות לכפר ועד ממונה חיצוני.
רגע לפני שנפרדו חברי הוועד מתפקידם, ועד שיושלמו ההליכים המשפטיים הכרוכים במינוי "ועד ממונה" מטעם הרשויות, הספיקו למנות את בן הכפר, שמואל גלנץ, לתפקיד מזכיר המושב – שינהל את העניינים בתקופת המעבר.
המינוי עבר ללא התנגדויות וכולם היו מרוצים.
שמואל, שמילקו בפי החברים, סיים ללמוד בפקולטה לחקלאות ברחובות, ולימים עבר להתגורר בנחלה שקנה. כמו אביו, החקלאי אהרן גלנץ, לא השתייך לאף אחת מהקבוצות הבולטות. הוא נמנה על הבנים הממשיכים, חבר של הצעירים ונאמן על המבוגרים.

בחודש דצמבר 1976 התמנה ועד ממונה מטעם רשם האגודות השיתופיות.
יושב הראש שלו – עמוס בן צבי, אידיאולוג ומושבניק מכפר יהושע, בן האצולה של ההתיישבות העובדת ואחת הדמויות המוערכות בה, בזכות ניקיון כפיו בעבודתו הציבורית. לצידו כיהנו שני חברים בעלי ניסיון ניהולי: שאול אנגל ממושב אומץ, ויצחק פרנג'י מהמושב השכן – צרופה.
בכתב המינוי שנמסר לחברי הוועד נכתב:

> "סמכויות הוועד הממונה בהתאם לסמכויות המוענקות לוועד ההנהלה על פי הפקודה, התקנות, התקנות שתוקנו על פיה, ותקנות האגודה. בתקופת הכהונה, אין לקיים אסיפה כללית לבחירת רשויות האגודה, אלא אם כן התקבלה מראש הסכמת רשם האגודות השיתופיות".

מלאכה לא פשוטה ציפתה לחברי הוועד הממונה.
הם באו מצוידים בסמכויות בלתי מוגבלות לארגון מחדש של מושב ובו 60 משפחות חברי האגודה השיתופית ועוד חמש משפחות תושבים ובעלי מקצוע, שניהלו כולם ביחד וכל אחת לחוד את חייהם על שטח אדמה בן 3,000 דונמים ובהם יחידות מגורים וחלקות קרקע הפזורות בכל השטח, עם לולים ורפתות וטרקטורים וציוד מכני ומבני ציבור, והיסטוריה שיש בה שיתוף ופילוג, אחווה ומחלוקת.
על אותה פיסת אדמה חיו 200 גברים, נשים וילדים בני כל הגילים – עולים מיבשת אירופה ומיבשת אמריקה, צברים ישראלים בני מושב וקיבוץ, ועירונים שזה מקרוב באו. מדברים איש עם רעהו בבליל של שפות – הונגרית ויידיש, אנגלית ועברית, רומנית ורוסית, נושאים שמות משפחה המעידים על המוצא העדתי – לבקוביץ' וברקוביץ' עם סימן-טוב וחיון, וביניהם שמות משפחה עבריים – אביתר, פז, גור ולִבנֶה.

הוועד נכנס מיד לפעולה.
כדי לקבל תמונה אמיתית על מצב החשבונות, שנמצאו בפיגור רב, מינו מנהל חשבונות שיסגור את הפיגור ויגיש להם נתונים מדויקים על יתרות האגודה ויתרתו החשבונאית של כל חבר.

עם התמונה המלאה על המצב, ארגנו לכל משק יצרני אספקה של אמצעי ייצור הדרושים לו, ובנוסף, סכום כסף לתצרוכת הבית. בכך, ביקשו להקל עליהם לעבוד בשקט בלי להיות מוטרדים מבעיות כספיות שוטפות.

את השקט הנפשי הבא עם הכסף, סיפק ארגון הקניות, או בשמו המלא "ארגון קניות מושבי העובדים" ובכינויו המקוצר: "הצפון".
"הצפון", כמו כל ארגוני הקניות האחרים שפרחו בהתיישבות העובדת, נחשב ארגון קניות קטן, ובו מאוגדים 26 מושבים. הארגון השתתף בהקמת חברת הובלה ובשותפות במכון תערובת ובית אריזה ולא השקיע במפעלים ונכסי נדל"ן כמו הארגונים גדולים, אבל השיטה עבדה גם אצלו – ניהול רכישת אמצעי ייצור עבור החקלאים במושבים שלו ומכירת התוצרת שלהם. ההזרמה של סכומי כסף גדולים, שעברו בקופת הארגון, איפשרה לו להעניק הלוואות ואשראי בתנאים נוחים.
החברים המבוגרים, שניהלו את המושב, לא נסחפו בקשר עם הארגון כשם שלא נסחפו לקחת הלוואות ומענקים מן הגורמים המיישבים, והסתפקו בהתחייבויות קטנות – למימון רכישת פרות ועגלים במספר מצומצם, להוספת עוד טרקטור אחרי שהטרקטור הישן התבלה.
עשרים שנה הם עבדו עם הארגון מאז הוקם, לא נכנסו למעגלי התחייבויות גדולים, וחזרו שוב ושוב על העיקרון המנחה: חיים ממה שיש.

מה שהיה טוב בשנות החמישים והשישים, נראה מיושן בסוף שנות השבעים.
התנהלות החברים היצרנים נראתה בהתאם – פעילות קטנה ומצומצמת, מספקת פרנסה למשפחה בת 4 נפשות. באותו זמן, חברי מושבים אחרים הצטרפו לפעילות המתרחבת של ארגוניהם. מושבניקים בכל הארץ לוו כספים ונטלו אשראים, מימנו פעילות חקלאית בהיקפים גדולים, ושיפרו את איכות חייהם מתוך אותם מקורות מימון – קנו טרקטור משוכלל ומכונית משפחתית חדשה, הרחיבו רפת וגם בית, ומכון חליבה משוכלל וגם טלוויזיה צבעונית.
הוועד שהוצנח למושב, בא להנחיל את השיטה הכלכלית החדשה בכרם מהר"ל.
חבריו הגיעו מתוך הסביבה שבתוכה פעלה השיטה. הם נבחרו לתפקיד על ידי מזכיר תנועת המושבים, שהיתה חלק מהשיטה וכיוונה אליה את המושבים שלה. תנועת המושבים, כמו התנועה הקיבוצית והמרכז החקלאי וחברת העובדים, ותנובה והמשביר לצרכן והמשביר המרכזי והסתדרות העובדים – כולם צברו כוח שהספיק להם להקים מערכת כלכלית ענפה שהשתלמה לחקלאי הבודד ולמערכת כולה.
חברי הוועד הממונה, שבעצמם ניהלו בהצלחה משק ומושב, צמחו עם הנהלים החדשים והתכוונו לחרוש בכרם מהר"ל תלם חקלאי חדש, להפוך אותו למושב מודרני, לתפארת ההתיישבות העובדת.

חודשים ספורים אחרי בואם לכפר, התחולל מהפך פוליטי במדינת ישראל: הליכוד, מפלגת הימין, ניצח בבחירות לכנסת התשיעית והגוש הסוציאליסטי נחל הפסד צורב.
במאי 1977, התבשרו תושבי ישראל בשידור טלוויזיה היסטורי כי ההגמוניה של מפא"י הגיעה לסוף דרכה, אחרי שלושים שנות שלטון.

כל מי שינק מהצלחת של הממסד הישן – חש ברע.
חשש כבד התגנב לליבם של מנהיגי ההתיישבות העובדת, שהנה הולכים להשתנות סדרי העדיפויות, עוגת התקציבים תתחלק עם עוד משימות לאומיות, והחקלאים יצטרכו לעבוד יותר קשה.

עד שתתבהר תמונת המצב הפוליטית, המשיכו חברי הוועד הממונה בכרם מהר"ל, לעבוד כאילו כלום לא קרה.
לאחר שהתייצב מצבם הכספי של החברים, הכין הוועד תקציב, והגדיר חלוקה שווה של נטל ההוצאות בין כל החברים. הוועד גם החזיר לפעילות את ה"אשראי המרוכז" המבטיח את האפשרות ליהנות מתקציבים כספיים מכוונים על ידי משרד החקלאות והסוכנות היהודית. האשראי המרוכז, שהתקבל בברכה בכל מושב אחר, נדחק בכרם מהר"ל, בתקופת הוועדים הוותיקים, וכמעט לא פעל.

חברים מהמושב הצטרפו באופן רשמי ועבדו לצד הוועד הממונה: אורי דוידוביץ', צבי לבנה, אמנון בוימל, ויואל שורץ – כולם בני דור ההמשך, נטלו חלק בתהליכי קבלת ההחלטות, ושימשו מקשרים בין הוועד החיצוני לוועדות פנימיות שנבחרו לארגון חיי המשק והחברה:
ועדת הצרכניה, ועדת הבריאות, ועדת ביקורת, והוועדה שתלו בה תקוות לשיפור החיים החברתיים – ועדת התרבות, בראשותו של צ'וקי לבנה. חבריה פתחו את "המועדון לחבר" בו נערכו ערבי חברה ומשחק, הוקרנו סרטים לילדים ולנוער, אורגנו חוגים לנוער ומבוגרים, והושקעו מאמצים לקיים ספרייה עיונית וספרייה ניידת.
ועדת משק, החשובה מכולן, עסקה בתכנון משקי חברים ופיקוח על הנעשה בהם בענייני קרקע ומים. הוועדה הקדישה זמן ממושך להכנת תכניות לפיתוח ענפי החקלאות החדשים ולשיפור הענפים הקיימים.
ענף הפלפל התעורר בעקבות הצלחה ביישובים הסמוכים, והוקמו חממות מיוחדות שנקראו "מנהרות הפלפלים". הפלפלים ששווקו ליצוא קצרו הצלחה גם בשווקים מקומיים, והניעו חברים להיכנס לענף. שטח מיוחד בן 30 דונם הוקצה לחממות פרחים, ושטחים נרחבים למטעי בננות, בוטנים, אפרסמונים ושסק.

שמואל שלזינגר במנהרות הפלפלים של שנות ה–70

החקלאות הוותיקה דעכה.
יעקב ומגדה שורץ מכרו את הפרות ששרתו אותם בנאמנות, כדי שיוכלו לצאת לגמלאות נטולי דאגה. הרפתות חוסלו כמעט כליל, ובעליהן המבוגרים, שהתעסקו עם רפת עוד מימי ה"פרה וחצי סוס", התפנו לצאת לחופשה פעם ראשונה בחיים, לגדל נכדים וליהנות מזִקנה שלווה. כמה מהם בחרו להזדקן בעיר, מכרו את משקם לכל המרבה במחיר – והמחיר עלה.

שוב הסתובבה דלת הכפר.
עוד ותיקים חובשי מגבעת וקסקט, דוברי הונגרית ויידיש – הלכו, וצעירים ישראלים בעלי משפחות רכשו את נחלותיהם.
בין הרוכשים, כאלה שהגשימו שאיפת חיים נושנה: להתפרנס מחקלאות.
יוסי אביתר הגיע אחרי שירות כקצין ביחידה קרבית, בגיל 25, עם אשתו ענת, עירונית בוגרת הפקולטה לחקלאות. הוא נשבה בקסמי האדמה והחליט כי זה ייעודו בחיים, והיא נשבתה בקסמו ובהתלהבותו.
הזוג הצעיר קיבל משק עם "בית סוכנות" קטן, וביחד התחילו לעבוד.
"התחלתי כעוזר חקלאי במשק של חבר אחר" – סיפר על שנותיו הראשונות.

"התגוררתי בקרוואן בחצר של החבר. אחרי שהתחתנתי וקיבלתי חלקות אדמה משלי – עשיתי צעדים ראשונים בגידול ירקות, הפשוטים יחסית. יום אחד מישהו סיפר שנשארו עודפים של שתילי פלפל, הלכתי עם ענת לראות איך בונים חממה ומה עושים עם השתילים. אחרי הלימוד באה ההשקעה הכספית בבנייה ובעבודת הערוגות. חודשיים של המתנה, כולל ריסוס השטח והשקייה – והיבול הראשון הגיע עם סיפוק רב ותחושה שיש שכר לעמלנו.
עברנו לגדל את פרי הפיג'ויה, ואחריו אשכוליות אדומות, ובין עונה לעונה ובין גידול לגידול, המשכנו לגדל את כל סוגי הירקות – תירס, קישואים, כרובית, מלפפונים".

1980 – יוסי אביתר מדלל פירות במטע אפרסקים

שמואל שלזינגר, עירוני בן עירונים, בא למושב כדי לנהל את הצרכנייה.
אחרי שנה מאחורי הדלפק, התאהב בעבודה חקלאית. מכר דירה בחיפה, ובתמורה שקיבל, רכש עם אשתו משק ונחלה, להתיישב בה עם ילדתם הקטנה.
גם הוא התחיל עם הפלפלים. את הטירונות החקלאית עבר בחניכה תחת פיקוחו של חבר המושב צ'וקי לבנה, שלימד אותו את רזי החממה והכיר לו את חבריו בני דור ההמשך: את אבי בוימל החקלאי בן חקלאים שחזר למושב אחרי הצבא, התחתן, ופיתח לול ובו 2,500 עופות לפיטום, ואת ג'ורי יעקובוביץ', שהקים לול עם 1,200 אווזים לפיטום.

הקלפים התערבבו.
צעירים ומבוגרים עסקו בחקלאות במלוא המרץ, זה לצד זה, חדשים ובני דור המשך. שכם אל שכם, כתף אל כתף, מלמדים אחד את השני ומחלקים זה עם זה מידע על ניסיון חדש שרכשו תוך כדי העבודה.
שכבה אחרת בכפר המשיכה לטפח חקלאות זעירה לצד העבודה העיקרית בחוץ, וגם בה ילידי המושב לצד חדשים.

ועדת הקליטה התכנסה מדי כמה חודשים כדי לדון במועמדתם של חברים חדשים, ביניהם בני ותיקים וכאלה שבאו מבחוץ. כל חבר נדרש להפקיד 100 אלף לירות שישמשו אותו לפעילות חקלאית.

המועמדות אושרה סופית על ידי האסיפה הכללית של החברים, ובה לא ניתנו הנחות, בעיקר לא לבני הוותיקים, שנאלצו לספוג רסיסים של משקעי העבר.

הבנים של חיים סימן-טוב ואברהם וינברגר לא התקבלו בקלות:

לאברהם סימן-טוב הצביעו 63 בעד, 15 נגד ו-2 נמנעים.

לעזרא וינברגר – 60 בעד, 17 נגד ו-3 נמנעים.

נורית קפלן, הבת של צייזלה, הרגישה נוח יותר אחרי ההצבעה: 74 הצביעו בעד ורק 3 נגד.

סדר חדש השתלט על כרם מהר"ל.

החברים קיבלו באופן קבוע "דף לחבר", מודפס במכונת כתיבה מודרנית, ובו דיווח על הנעשה בכפר, על פעולות הוועד, וגם תמונת מצב עדכנית של הפעילות המשקית, בטבלאות ובמספרים, כולל פילוח ענפי, השוואות וסטטיסטיקות.

מחברי הדף פנו לחברים "להירתם ולעזור, ליצור בצוותא עלון מושב שיתרום לייתר הבנת הבעיות המשקיות, העלאת נושאי ויכוחים סלוניים לוויכוח ציבורי פתוח ובריא ולהפריה הדדית".

את הנתונים הכספיים לעלון סיפק המזכיר שמוליק גלנץ.

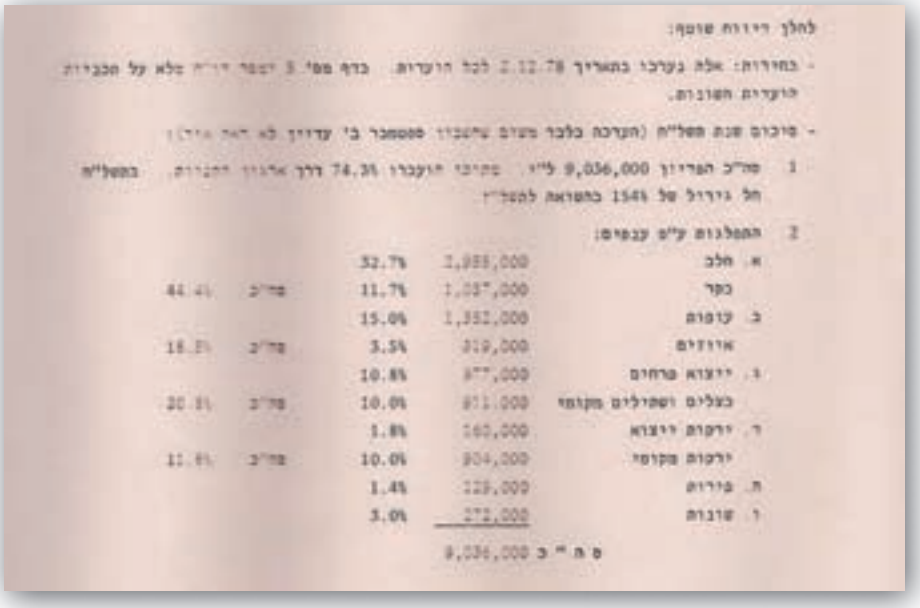

לחלק דיווח שוטף:

- בחירות: אלה נערכו בתאריך 2.12.78 לכל הועדות. בדף מס' 3 יבוא דו"ח מלא על הכנסות הוצאות השונות.

- סיכום שנת תשל"ח (הערכה כלכר מצום עיבוד מסמכר בי עדיין לא הוא מדוי)

1 סה"כ הפדיון 9,036,000 ל"י מתיבי הועברו 74.3% דרך אלגון הקבוצה. בתשל"ח חל גידול של 154% בהשוואה לתשל"ז

2 התפלגות ע"פ ענפים:

א. חלב	2,959,000	32.7%	
כפר	1,057,000	11.7%	44.4% סה"כ
ב. קופות	1,352,000	15.0%	
אוזים	319,000	3.5%	18.5% סה"כ
ג. ייצוא טרחים	977,000	10.8%	
כצלים ושמילים מקומי	911,000	10.0%	20.8% סה"כ
ד. ירקות ייצוא	160,000	1.8%	
ירקות מקומי	904,000	10.0%	11.8% סה"כ
ה. בירות	129,000	1.4%	
ו. שונות	272,000	3.0%	
	9,036,000		

תפקיד המזכיר קיבל חשיבות מרכזית בניהול ענייני המושב.

חברי הוועד הממונה התוו את הדרך, והמזכיר עסק בביצוע.

הם דאגו להשיג את התקציבים המתאימים, לטלפן לדרגים גבוהים כשהתעוררו בעיות, והגיעו פעם בשבוע לישיבה במזכירות בה קיבלו דיווח שוטף על המצב, אישרו תכניות,

העירו את הערותיהם וחילקו הוראות עבודה להמשך.
המזכיר פיקח על הניירת החשבונאית, ריכז את הנתונים והכין ניירות עבודה, העביר תשלומים לספקים, השתתף בוועדות הפנימיות, יזם תכניות פיתוח, וניהל את הקשר היומיומי עם ספקים, קבלני משנה ואנשי ארגון הקניות.
בהעדר ועד פעיל בתוך המושב, שימש המזכיר כתובת יחידה לכל מתיישב.
מי שנזקק להלוואה לפיתוח חממת פרחים – הגיש בקשה למזכיר. המזכיר בחן את יכולת המבקש ואת האמצעים שלו להשלים מכספו את ההשקעה, וקבע על פי מיטב שיפוטו אם הבקשה תאושר. מי שהזמין תור לקבלן חרישה, ומי לתערובת לבקר, ולהגדלת מיכסת העופות, ולהחלפת חלקה קרקעית שלו עם חלקה של חבר – כולם פנו אל המזכיר.
הם עבדו והמזכיר שחרר אותם מדאגות.

הקשר עם ארגון הקניות התהדק.
הארגון סיפק את התשומות לעבודה החקלאית, מצרכי המזון ומוצרים לבית. הכל עבר דרך הארגון שחייב את האגודה השיתופית בכל קנייה, וזיכה במכירת התוצרת.
החברים, צעירים ומבוגרים, שבו להתדפק על דלת המזכירות, לבקש מהמזכיר, בן ה-25, כסף מזומן, להסביר מדוע הם צריכים אותו, ואם המזכיר אישר, קיבלו "פקודת תשלום" – שובר אותו לקחו בידם ונסעו לבחור בעצמם את המוצר שהזמינו. עם השוברים הזמינו כל דבר – מצינורות וניילונים לחממת פרחים עד לנעלי עבודה ומכנסי ג'ינס.
עובדי חוץ ובעלי הכנסות נוספות, לא התדפקו על דלת המזכיר. הם חיכו בסבלנות שהתמורה המגיע להם מעבודתם החקלאית תכנס לחשבון הבנק, כשיהיה למזכיר כסף בקופה.

שובר – פקודת תשלום לרכישת טרקטור

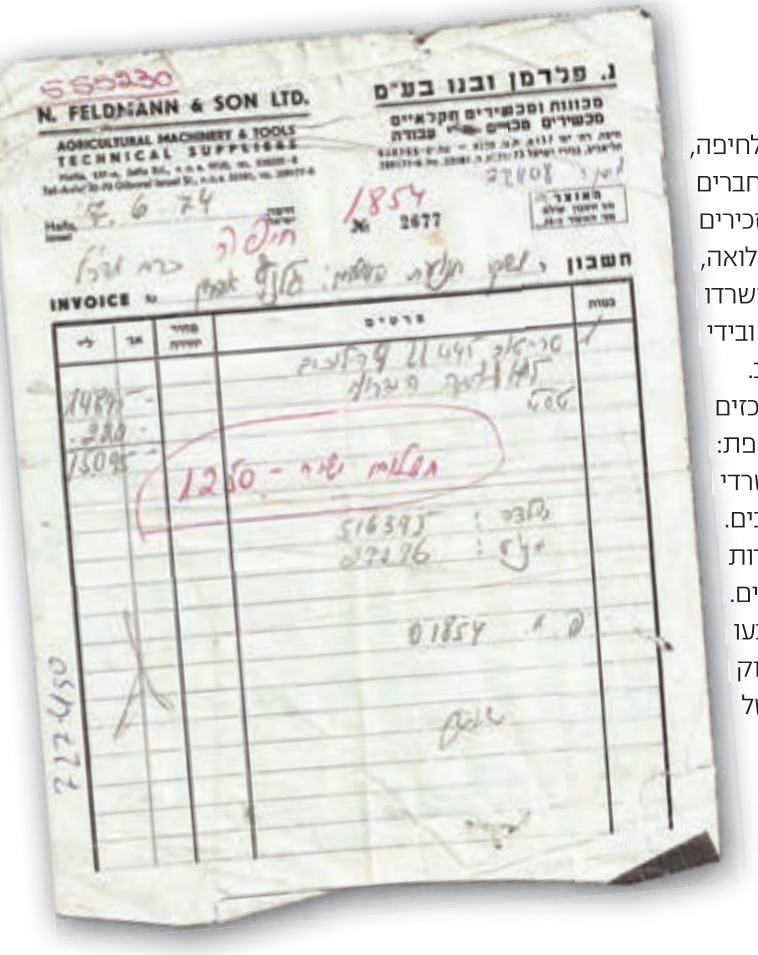

"המזכירות עבדה כל ימי השבוע" – סיפר שמילקו גלנץ.
"לא היה לי רגע אחד משעמם.
יומיים בשבוע הוקדשו לנסיעות חוץ. בימי ראשון נסעתי לחיפה, שם היו משרדי ארגון קניות "הצפון". מצויד בבקשות החברים הגעתי למשרדו של מנהל הארגון, יחד עם עוד 35 מזכירים כמוני. הגזבר עיין בבקשות, וקבע איזו בקשה תאושר במלואה, איזו תסורב, ומי יזכה לקבל מקצת מכל הבקשות. ממשרדו הלכתי במסדרון אל פקידי החשבונות ומשם יצאתי ובידי פקודות התשלום המאושרות שחילקתי לחברים במושב.
בימי רביעי נסעתי באוטובוס לתל אביב. שם היו מרוכזים משרדי הגורמים הרשמיים הקשורים לעבודה השוטפת: משרד החקלאות, ובנק החקלאות הממשלתי, ומשרדי הסוכנות היהודית, המרכז החקלאי, ותנועת המושבים.
בכל אחד מהמשרדים ישבתי מול פקידים שעסקו בניירות המושב שלי יחד עם ניירותיהם של עוד מאות מושבים.
התחשבנו על תוצרת, אישרו מענקים והלוואות, קבעו תכניות פיתוח, וכינסו ימי עיון והרצאות שעסקו בשיווק המאורגן, בהגדלת התוצרת החקלאית, ובשיפור תנאיו של החקלאי".

השיטה הכלכלית פרחה, ואיתה הבירוקרטיה.
מועצות ייצור חקלאיות פעלו במלוא המרץ במשק הישראלי: מועצת הירקות, מועצת הפירות, מועצת החלב, מועצת הלול, ומועצת הפרחים – לכל סקטור חקלאי מינתה הממשלה מועצה, וחילקה תפקידים למקורבים ועסקנים שדאגו, כל אחד, לסקטור שלו. מולם פעלו היצרנים עצמם בהתארגנויות משלהם – ארגון מגדלי הדרים, וארגון מגדלי הבקר, וארגון מגדלי הפרחים.
המזכיר נכנס למבוכים בהם היה צריך לנווט בין דרישות המועצות ועסקניהן, לבין הדאגה לחבריו במושב, הרוצים בהגדלת המיכסה לעופות, במחיר מתאים לפרחים ובמחיר נמוך לשתילי ירקות.
מגדלי הבקר במושב המתינו בכל יום רביעי לשובו של המזכיר כדי לשמוע כמה ירוויחו על העגל שפיטמו וגידלו במשך שנה.
סוחרי הבשר התייצבו אצלם בשעת בוקר מוקדמת, כדי לשקול את העגל שבחרו לקנות. העגל, הוחזק על ידי הסוחר שפקח עליו עין – שלא יאכל הרבה, יפריש את צואתו עוד ועוד, ויפחית ממשקלו. אחרי המתנה של שעות הלכו המגדל והסוחר אל המשקל שעמד במרכז הכפר, שקלו את העגל והעמיסו אותו על משאית בדרכו לבית המטבחיים.
נתוני השקילה הועברו בתעודות חתומות לתנובה, שם הסתיים תהליך המכירה כשנקבע מחיר העגל.

"כל אותו בוקר הוזרמו לתנובה תעודות ונתונים מהעסקות שבוצעו בין סוחרים ומגדלים מכל רחבי הארץ. בשעה 9 נסגרו הרשימות והגיע רגע המכרז: הסוחרים הציעו כל אחד את המחיר שהם מוכנים לשלם, הפקיד של תנובה שקלל את ההצעות וקבע מחיר אחיד לכולם עבור קילו בשר.
המחיר לקילו התפרסם על לוח בקומת המרתף של המשרדים, והמזכיר ירד אליו כדי לרשום לעצמו את המחיר, משם עלה לקומות העליונות, כדי לערוך התחשבנות עם הפקידים על התשלום שיועבר למגדל, שהמתין במושב לתוצאה כדי לדעת כמה הרוויח.
ימי רביעי היו דחוסים ומתישים.
לאורך כל היום אכלתי סנדוויץ' בדרך ממשרד למשרד, וכשעליתי בערב על האוטובוס בדרך חזרה למושב, לא הפסקתי לחשוב על המשימות המצפות לי עם שובי למשרד, ומה אגיד לחבר שלא אישרו לו את המענק, ואיך ליישם את ההצעות שקיבלתי בארגון העבודה החקלאית".

אחרי שלוש שנים, החליט גלנץ לפרוש ולעשות לביתו.
גם לו היתה נחלה וחלקות חקלאיות שרצה לטפח ולעבד, ומחוץ למושב המתינו לו תפקידי ניהול, שסללו את דרכו לקריירה ארוכת שנים בתפקידי ניהול חקלאי.

סמוך להודעה על פרישתו, החליט גם הוועד הממונה כי סיים את תפקידו.
חברי הוועד הודיעו לרשם האגודות השיתופיות כי המושב עלה על המסלול הארגוני הנכון.
המתח החברתי פג, השיווק מאורגן ביעילות ויש לחברים בסיס להתנהלות עצמאית, ללא מעורבות חיצונית.

שמילקו ישלם

משפחת בונה, שהגיעה למושב באמצע שנות ה־70, למדה עם בואה, כי הכסף של החקלאי עובר דרך המזכיר גלנץ, אשר כונה בפי כולם: שמילקו.

יהודה בונה, קיבל אשראי לפיתוח חממת פרחים, ודליה אשתו, עבדה במשרה מלאה, ומשכורתה שימשה להוצאות שוטפות של הבית. החממה של יהודה, טירון בחקלאות, לא הניבה מהר את התוצרת, והוא נאלץ להחזיר הלוואות מכספו. כמו רבים אחרים, גם הוא נאלץ להתדפק על דלתו של המזכיר, ולבקש על החשבון קצת כסף מזומן.

יום אחד ביקש הילד הקטן לקנות מכנסי ג'ינס, אבל חשבון הבנק של משפחת בונה הראה יתרת חובה גדולה.

אמרה אמא לילד: לא עכשיו. אין כסף.

הילד ששמע את אבא ואמא בשיחות יום יום מדברים על המזכיר שנותן כסף, תמה:

"מה הבעיה, אמא, שמילקו ישלם".

אבא יהודה בא אל המזכיר והסביר לו כי המכנסים של הילד קטנים, וחייבים לקנות לו זוג מכנסיים חדשים.

שמילקו שילם, והילד התחדש במכנסי ג'ינס.

הדור הבא הוכן לקבל את הגה הניהול, והמהפכנים הצעירים התלבטו מי מהם יקח אותו לידיו.

הזמן היה קצר, והמלאכה מרובה.

בעלוני "דף לחבר" של שנת 1979 קיבלו החברים דיווחים לא כל כך אופטימיים: השנה הסתיימה, שוב, בגרעון גדול – הפדיון מהתוצרת החקלאית הגיע ל-75% מסכום הקניות.

המושב רחש פעילות ערה והדים ממנה באו לידי ביטוי בדפוס.

עורכי העלון דיווחו על המון רצון טוב של החברים להתמסר לחיי חברה ותרבות. במסיבת פורים, שארגנה ועדת התרבות, נרשמה השתתפות ערה של חברים. הם גם הוסיפו כי:

"שמחתנו תהיה מושלמת אם וכאשר כל החברים ללא יוצא מהכלל ישתתפו בחגיגות ולא ימתינו בפתחי הבתים, מעין 'ישחקו הנערים לפנינו'".

וגם תהו:

"קשה להבין כיצד נקלע הציבור למצב של אדישות ופאסיביות בכל הקשור לעניין כה חיוני של תרבות".

יואל שורץ דיווח בשם ועדת הקליטה על קבלת 6 משפחות חדשות, רובם בני ותיקים.

ועדת הצרכניה טרם החלה את פעילותה ובינתיים ביקשה הצעות יעול.

החבר אמנון בוימל העלה תהיות:

"ברחוב ובסלון מועברים ומסופרים סיפורים שונים, שאלות, ביקורת ותהיות, ויש מקום לתת דו"ח על כל הפעולות המבוצעות ואשר אינן מבוצעות".

הדף האחרון של 1979 בישר לחברים את מה שידעו כולם:

"בעת האחרונה עובר מושבנו משבר כלכלי קשה, כמו מושבים רבים אחרים, ומנסה במלוא אונו לנוע אל חוף מבטחים".

לחברים לא נותר זמן רב להחליט מי ישיט את ספינת המושב אל חוף מבטחים.

היחידי שהיה זמין ומוכן לקבל את ההגה, כבר שימש מרכז המשק, וההתלבטות תמה: אורי דוידוביץ' נבחר, ועשור חדש ניצב בפתח: עשור שנות ה-80.

1979 – כרם מהר"ל

עבודה מסחררת

בראשית שנת 1980, הגיעו בני זוג צעירים כבני שלושים, ביבה ועמי איילון, להתגורר במושב.

חודשים ספורים קודם לכן התייצבו בפני ועדת הקליטה, שהתרשמה לחיוב מהקיבוצניקים הצעירים, והמליצה לקבלם כחברים: ביבה – עובדת סוציאלית מקיבוץ מרחביה, ועמי, אלוף משנה, מפקד הקומנדו הימי וקצין בשירות סדיר בצה"ל, מקיבוץ מעגן.

ההחלטה על מועמדותם הועברה, כרגיל, לאסיפה הכללית.

כשהתייצב עמי איילון בפני החברים, התברר לו כי האישור לקבלתם נתקל בקשיים: בהיותו קצין בתפקיד מורכב וקשה, לא יוכל למצוא זמן להיות חקלאי, אמרו החברים, וזה הרי אחד הקריטריונים החשובים בקבלת חבר.

לא עזרה לעמי העובדה שהיה מעוטר בעיטור הגבוה ביותר שניתן לחייל בצה"ל – "גיבור ישראל" – על מבצע נועז בו השתתף. גם היחידה המהוללת עליה פיקד, לא נרשמה לזכותו. ניסיונה רב השנים של ביבה, ברפת של קיבוץ מרחביה – אף היא לא סייעה לבני הזוג איילון.

קרוב לחצות הלילה הסתיים הדיון בעניינם וההכרעה נפלה: האסיפה הכללית עמדה להצביע ברוב קולות על קבלתם כמועמדים בלבד, לתקופת ניסיון, ובתנאי שיעבדו כחקלאים.

ואז, כשקרבה שעת חצות, קם אורי דוידוביץ' והפך את ההצבעה על פיה.

הוא נזף בחברים: "האם בגלל שעמי משרת בצבא בתפקיד בכיר, לא יוכל להתקבל?"

1980 – ביבה ועמי איילון וילדיהם

בני הזוג איילון התקבלו כחברים במושב.

עמי איילון המשיך לשרת בצבא, ביבה עלתה על הטרקטור בדרך למטע האפרסקים שנטעו, והחברים נוכחו לדעת כי המזכיר החדש יכול להפוך הצבעות ולקבוע סדר יום.

בסדר היום של המזכיר ניתנה חשיבות למועמדים חדשים. עוד בימי הוועד הממונה, קבעה טביעת העין שלו, מי ייכנס כחבר ומי יידחה. בין המועמדים בלטו לובשי מדים שהגישו מועמדות. יחד עם עמי איילון התקבל משה חיון, אף הוא מהיחידה המהוללת, ולפניהם, איציק איזנמן (איתן), קצין בסיירת מטכ"ל שנטל פסק זמן מהשירות הצבאי כדי להיות חקלאי.

אנשי הצבא לא קיבלו הנחה והתבקשו להשתלב בסדר היום שנועד לכרם מהר"ל: להגשים את חזון ההתיישבות העובדת של פעם, להחזיר את המושב לימיו כקדם, להתפרנס בכבוד מחקלאות ולעבוד את האדמה – אותה אדמה שקיבלו מייסדי המושב ושרדו עליה שלושים שנה.

אורי החל לעבוד בחצי משרה, כמרכז המשק – תפקיד בעל עוצמה, שנתן בידיו את הכוח להחליט ולקבוע את החלוקה הפנימית של חלקות קרקע ומגרשים.

כשעמדה על הפרק בחירת המזכיר, הוא היה ברירת המחדל.

מרגע שהתיישב על כס המזכיר, במשרה מלאה, ראה דוידוביץ' לנגד עיניו את החזון החקלאי והתכוון לממש אותו בסגנונו התקיף והנוקשה.

ועד ממונה שיבחן את צעדיו, לא עמד מאחוריו, והוועד הנבחר, של החברים, העצים את כוחו של המזכיר ואישר כל החלטה שקיבל.

תנאי הפתיחה היו קשים.

שנות ה-80 נפתחו בדהירה של האינפלציה במשק הישראלי: מחירי המוצרים הוכפלו בשנה אחת, וקשה היה לנחש מה יהיה מחירם בשנה הבאה.

מדינת ישראל התבשרה על מטבע חדש – השקל, והחישובים הבסיסיים הסתבכו עוד יותר, כי המרת המטבע קבעה ש-10 לירות ישנות שוות שקל אחד. החבר שתכנן את תקציב המשק החקלאי, פיגר בתכנונו אחרי ערכו של המטבע החדש – כשהכין תכנית השקעה של מיליון לירות בחממת פרחים, נאלץ להשקיע בסופו של דבר עוד 50 אלף שקלים, בגלל ירידת ערך המטבע והתייקרויות מחירים. הפדיון של התוצרת לא כיסה את ההפרש, והוא נכנס לגרעון והתחייבויות כספיות. גרעון אחד הצטרף לגירעונות אחרים של חבריו, וכולם יחד הגדילו את הגרעון הכללי של המושב.

המזכיר אורי דוידוביץ'

הריבית על הגרעון הוסיפה שמן למדורה.

"נתנו לי חלקה לגדל פרחים" – סיפר יהודה בונה, החבר החדש, על דרכו הקצרה בחקלאות.

"זה היה ענף חדש במושב, ורבים רצו להיכנס אליו. ענף הפרחים היה בשיא פריחתו, לא רק אצלנו אלא בכל הארץ. כל חקלאי שרצה לגדל משהו אמרו לו תגדל פרחים. ניתן לך אשראי, ונעזור לך, רק תעשה פרחים וחממות. משרד החקלאות תמך, הבנקים ליוו באשראי, וארגון הקניות הזרים את הכסף.

נסחפתי כמו כולם. זו היתה האוירה בכל מקום: לא חושבים על סיכון. כולם בטוחים שהם מצטרפים לעסק מבטיח. כמו מנייה בבורסה שעולה ועולה, ואני נכנסתי בשיא.

ואז התחילו הריביות להתפרע. בכל חודש עלתה הריבית עוד קצת עד שהגיעה ל–25% בחודש. זה היה מטורף לגמרי – הריבית עלתה יותר מהאינפלציה וממחיר הפרח. הפסדתי 20 אלף דולר. ועם הריבית הרצחנית הגיע החוב ל–30 אלף".

יהודה בונה, החקלאי החדש

גם אחרים הפסידו על השקעותיהם בחממות הפרחים, במטע האבוקדו, במנהרות הפלפלים, בבוטנים ובגידולי השדה. הרפתות המעטות החזיקו מספר גדול של פרות חולבות, עם אוטומציה יחסית, שיווקו תוצרת שיא של מיליון ליטר חלב בשנה, אבל העלויות לא כיסו את הפדיון שהתקבל מתנובה.

הממשלה בראשות הליכוד. לא התרגשה מהצרות של החקלאים.
משרד האוצר ביצע שורה ארוכה של מהלכים אשר נועדו לשנות את המבנה הקיים של המשק. "להיטיב עם העם" היתה הסיסמה של שר האוצר, והכוונה היתה ברורה: כל העם, לא רק שכבות וסקטורים מסויימים שנהנו מתקציבים בלתי מוגבלים בימי השלטון של המפלגות הסוציאליסטיות.
בהתיישבות העובדת הרגישו היטב את סדר היום החדש של הממשלה.
צומצמו ההלוואות והמענקים לחקלאות, בוטלה הסובסידיה לגרעינים ששימשו להאבסת בקר, ולראשונה מאז הקמת "חברת העובדים" ההסתדרותית – בוטלה התכנית הכספית השנתית שלה. התכנית שסיפקה במשך עשור שנים, אשראי זול ומסובסד לתאגידי משק העובדים ותרמה לצמיחתו – לא אושרה, ושיתוף הפעולה המסורתי בין ההסתדרות לממשלה, הצטמצם.

החלום הרע של מנהיגי ההתיישבות, לא התממש במלואו:
השלטון החדש לא סגר לגמרי את ברזי התקציב והוסיף לסייע לחקלאים, אבל המחויבות הערכית של הממסד השולט, לקיבוצים ולמושבים, פחתה במידה ניכרת. מעמדם המוביל, התערער, ומקומו נקבע אחרי השכבות החלשות וההתיישבות מעבר לקו הירוק.
ראשי המערכת הכלכלית בהתיישבות העובדת, הניחו לה לשוט בזרם ולהתנהל באנרכיה הכלכלית שהשתררה במשק הישראלי: שלושה שרי אוצר התחלפו בזה אחר זה, האינפלציה השנתית עברה את מחסום ה-100 אחוזים, והעסקות במשק הוצמדו לדולר האמריקאי – הדולר נראה המטבע היציב ביותר. הבורסה התנפחה למימדים של בועה, והציבור הישראלי המשיך לצרוך ולשפר את רמת חייו "כאילו אין מחר".

ארגוני הקניות לא עצרו באדום.
הם המשיכו לתווך בין החקלאי לבין כל העולם – סיפקו לו את התשומות החקלאיות, והוא עבד ומכר את התוצרת דרכם. כל קנייה, כל מכירה, וכל סיוע ממשלתי עבר דרך הארגון שניהל מערכות פיננסיות מורכבות. מהארגון יצאו פקודות קנייה ומכירה, העברות כספים בין המושב ובין הספקים והלקוחות ומוסדות הממשלה. כשלא היה מספיק כסף בקופת הארגון – הוא לווה מהבנקים, וכשמיצה את מסגרות האשראי בבנקים – לווה כסף מזומן בשוק האפור ושילם ריבית שהגיעה עד ל-60 אחוזים בשנה. את הריבית ששילם, גלגל על המושבים, וכל מושב חִייב בה את החבר.

גם החקלאים בכרם מהר"ל נשאבו אל הבועה הפיננסית שהלכה ותפחה.
אחרי שהרגילו אותם לשיטה החדשה, קשה היה להוציאם ממנה. הם סמכו על המזכיר שהמשיך לדאוג לכל צרכיהם, והוא סמך על ארגון "הצפון", שהשתלב בחגיגת האשראי הגדולה כמו ארגוני הקניות הגדולים ממנו.

אחד ועוד אחד

מי שלא מבין בחקלאות, יכול לחשוב כי מדובר בעסק פשוט: משקיעים כסף בזרעים ושתילים, עובדים כמה חודשים ובאים לקטוף את הפרי שיביא את המיליונים לחשבון הבנק.

בין החברים מסתובב הסיפור על החבר זֶרָח, אדריכל גנים, מוזיקאי ובשלן מעולה, שהגיע למושב עם הרבה רצון טוב להיות חקלאי שמתפרנס היטב.

כשהתחילו לשתול פלפלים בחממות מנהרה, ישב עם החברים והסביר להם כמה העסק כדאי. עם מחשבון כיס הוא עשה להם חשבון מדויק:

"יש לי חמישה דונם פלפל במנהרות. בכל דונם ארבעת אלפים שתילים. כל שתיל מניב ארבעה קילו, וכל קילו יימכר בשקל".

הכפיל מספר במספר, הוסיף וגרע, עד שהגיע ל–100 אלף שקלים רווח על הנייר.

המתמטיקה לא טועה, אמר להם, והלך לפתח חממה משלו, השקיע בה את מיטב זמנו, והמתין בסבלנות לכסף.

בסתיו באה רוח שרקייה, העיפה את הניילונים של החממה, עקרה את הפלפלים ופיזרה אותם על פני כל השטח.

לזרח נשארו ביד כמה קילו לאכול בבית ולבדוק שוב איפה טעה בחשבון.

המזכיר החדש, דוידוביץ׳, כמו קודמו בתפקיד, מילא את צרכי החברים.
בימי רביעי נסע אל הפקידים במשרדים התל אביביים, לאשר תכניות פיתוח, לגייס עוד מימון, לפגוש מזכירים של מושבים אחרים ולהתעדכן בנעשה במגזר החקלאי.
בימי ראשון נסע לחיפה למשרדי ארגון "הצפון", לאשר בקשות קנייה של חברים. הפקידות ציידו אותו בשוברים איתם הלכו לקנות מוצרים למשק החקלאי ואם אפשר, גם לבית – מכסחת חדשה, טפטפת להשקיה, דשא לשתול בחצר, נברשת ומנורת לילה.
מי שלא קיבל אישור לבקשתו, בא אל המזכיר לבקש כסף מזומן.
המזכיר שקל והחליט מי יקבל אלף שקלים ומי יסתפק רק בחמש מאות. השיקול העיקרי היה מצב היתרה בכרטיס החשבונות – אם עמדה היתרה בזכות, קל היה להחליט לתת לו כסף. אם היתרה בחובה – נקבעה ההחלטה על פי עוצמת המצוקה בה היה נתון החבר. לעתים קרובות, כאשר הונחו לפניו בקשות של כמה חברים, והארגון הזרים מעט כסף – ניתנה עדיפות לחקלאי שנזקק לכסף כדי לממן את הצעד הבא במשקו.
בקשות אחרות נדחו, והמבקש הלך לחפש מקורות מימון אחרים.

חברים חדשים שהגיעו מלאי התלהבות מהעבודה החקלאית, פרשו מהמרוץ, נושאים צלקת פיננסית שלא הותירה להם ברירה אלא לצאת ולחפש פרנסה בחוץ. הם הצטרפו לעשרות משפחות אחרות במושב שהתבססו מעבודה אחרת בעיר, ולא נזקקו לפשוט יד במזכירות.
המשפחות המבוססות לא ויתרו לגמרי על העבודה החקלאית, ובשעותיהם הפנויות, עבדו החברים במטעי הפרי שמילאו את חלקות המושב.
המחיצות בין החקלאים לעובדי החוץ הוסרו.
חלקות נדדו מחבר לחבר על פי הצרכים המתבקשים – חלקה שהתאימה לירקות הוחלפה עם חלקה שהתאימה לשסק, חלקה של פלפל עם חלקה של פרחים.
הקניות ושיווק התוצרת אורגנו בתוך מסגרת שלא הבדילה בין חקלאי לעובד חוץ. כולם היו בניו של המזכיר שניהל את המושב, מסתמך על ניסיונו וחושיו. המזכיר היה יכול לרדת אל השדה, למדוד בצעדיו את גבולות החלקה, ולהתעלם מהמלצותיו של מודד מוסמך.

העתיד המעורפל של החקלאות לא הרתיע חברים נחושים, שלא ויתרו והמשיכו, נעזרים גם במזל ובנסיבות.
לחקלאי החדש שמואל שלזינגר היו מטעי פרי וגם ירקות.
"אחד השלים את השני" – סיפר.
"כשהמטע החדש עוד לא מספק תוצרת, יכולתי להתפרנס מעגבניות ומלפפונים. הירקות לא הביאו רווחים גדולים, אבל שימשו מקור הכנסה חשוב.
באותה תקופה, המטעים שנטעתי לא הניבו יבול טוב, וההשקעות עלו על ההכנסה. התחלתי לצבור חובות. באו אלי חברי הוועד ואמרו לי: אנחנו רואים שאין לך סיכוי לכסות את החובות מהחקלאות, לך תסגור את המשק, תעבוד בחוץ ותבנה לך חיים חדשים.
התחושה היתה קשה.
עם שלושה ילדים בבית, לא ראיתי סיכוי אחר, ובאמת שקלתי את הצעתם.

משפחת שלזינגר בשנות ה־70

והנה... בעוד אני שובר את הראש מה לעשות, האמירו מחירי העגבניות. מחסור חמור בשוק המקומי גרם לביקוש עצום לעגבניות, ואני, שהיו לי 7 דונם, קיבלתי פתאום 200 אלף שקלים, סכום דימיוני באותם הימים, אותם העברתי במלואם למזכיר דוידוביץ', שהגיע אלי כדי לתת לי עודף, אחרי שכוסו כל החובות".

לחקלאי הוותיק טומי כץ היתה שנה מוצלחת במיוחד, ב-1982. "גידלתי מלונים לשוק המקומי" – סיפר טומי – "בדיוק בזמן שהחלה מלחמת לבנון הראשונה".
"כוחות צבא רבים שהו תקופה ממושכת בדרום לבנון, האספקה של תוצרת חקלאית לצבא ומחסור של תוצרת בשטחי החקלאות בדרום לבנון, יצרו ביקוש גדול לפרי המלון. כשהבאנו את הסחורה לחיפה – מיד לקחו אותה ללבנון, לצה"ל ולכוחות האו"ם ששהו בשטח ודאגו לספק מזון למקומיים וגם לחייליהם שהוצבו בדרום לבנון".

המצב נראה רע ביתרות החשבון של החברים.
בתוך הבתים ובמרחבי השדות – לא כל כך נורא.
החלשים נפלו והמשיכו הלאה בדרכם החדשה, החזקים הגדילו את היקף משקם.
נטיעה אחת לא הצליחה, השנייה הניבה יבול טוב. שנה ברוכת גשמים כיסתה על שנה שחונה, הזמנות לייצוא טשטשו ביקושים קטנים של השוק המקומי, והכסף המשיך לנוע בתנועה סיבובית בין החברים לבין ארגון הקניות.

בתוך הערפל הכלכלי הכבד, לא פסקה תנועה של הגירה אל הכפר וממנו החוצה – משפחות עזבו, ובמקומן באו חדשות.
החברים שהחלו לחוש לראשונה במצוקת דיור, מימשו תכנית ישנה, שאושרה עוד בימי הוועד הממונה: תוספת של משקים חקלאיים והגדלת מספר החברים ל-70 בעלי משק. על הגבעה המערבית, במקום בו החלה ההתיישבות של ראשוני העולים על הקרקע, בשטח שנהרסו בו הבתים הערביים הישנים ונותר שומם, זרוע קוצים ואבנים – נבנו עוד יחידות משק, עבור בנים חוזרים ומשפחות חדשות.
ב-1982 הסתיים תהליך מימוש התכנית וכל השטח אוכלס.

בין החברים החדשים, שמילאו את המשבצת הפנויה, היה גם יגאל שחם.
יגאל, בנו של שמשון שכטה – מנהיג קבוצת מייסדי המושב, שהניח את המפתחות של ביתו, במזכירות, שמונה עשרה שנים קודם לכן – חזר אל נקודת ההתחלה. אל המקום שבו בהיותו נער, ראה את אביו מתמוטט מהצרות שנגרמו לו במושב.
יגאל לא ניתק מעולם את קשריו עם חברי ילדותו. הוא המשיך לבוא לבקרם ולהשתתף בשמחות המשפחתיות שלהם. אחרי השירות בצבא, למד בטכניון, והתקבל לעבודה כמהנדס המועצה האזורית חוף הכרמל.
קרוב אל מחוזות נעוריו, המשיך לבקר ולראות את חבריו המתבססים איש איש בנחלתו, עד שהחליט לסגור מעגל, בנה את ביתו החדש, ושב אל האדמה ממנה נותק בעל כורחו.

החברים של אביו המשיכו להיעלם מנוף המושב, ואת מקומם תפסו ילדיהם ונכדיהם.
יותר ויותר עגלות תינוקות נראו בין שבילי הכפר.

בחצר של משפחת יובל, נפתח גן ובו עשרה ילדים. ניהלה אותו חווה יובל, מורה וגננת מחיפה שהתקבלה כחברה למושב עם בעלה רמי.

1987 – גן הילדים של חווה יובל

חלום ושברו

רמי יובל

רמי יובל, בנקאי מחיפה, חלם על משק במושב חקלאי.
"כל יום פתחתי את העיתון וחיפשתי משקים פנויים למכירה" – סיפר.
בתחילת שנות ה-80, העיתונים מלאו מודעות של חברי מושב בכל הארץ, שמבקשים למכור את משקיהם. המבוססים, ידעו לנצל את החלום הישראלי על מגורים בכפר קטן, ודרשו מאות אלפי דולרים ליחידת משק. הכושלים, ביקשו להשתחרר מעול החובות המעיקים, והיו מוכנים להסתפק במחירים נמוכים, רק לברוח מהחלום החקלאי הנשבר, ולעבור לעיר הגדולה, שם נראו להם החיים טובים יותר.
בין אלה לאלה, לא מצא רמי את המשק המתאים לו.
יד המקרה זימנה לו היכרות עם יצחק לבקוביץ', בן דור ההמשך בכרם מהר"ל, שהחזיק רפת גדולה. רמי בא לראות את המושב ולקוות שימצא משק פנוי למכירה. שבוע אחר שבוע הגיע למושב, בשעות הפנאי, ועבד ברפת של לבקוביץ'.
"עזרתי לו להעמיס חציר, ונהניתי מהריח של הרפת" – סיפר.
ברגע שהתפנה משק, הזמין את חווה אשתו להתרשם מבית סוכנות מט ליפול, שעמד במרכז הנחלה אותה רצה רמי לקנות.
חווה, עירונית שניהלה אורח חיים בורגני בחיפה והרגישה נוח בעיר הגדולה – נבהלה. רמי נאלץ לבקש מחבריו החדשים לשכנע אותה שאפשר בקלות להפוך את יחידת המשק לאחוזה גדולה.
הם מכרו את ביתם ועברו עם הילדים. רמי המשיך לעבוד בבנק, ובסיימו יום עבודה הפשיל שרוולים ויצא למטעי הפרי. חווה ניהלה את גן הילדים במושב, ועם ילדיה החזיקה "משק חי" קטן, ובו עז קטנה, תרנגולת ופירות שיחי צבר.

פנינה וגרשון בלקין בשנות ה־80

גם גרשון בלקין התאמץ מאד לשכנע את פנינה אשתו לגור במושב. כששמע על משק פנוי למכירה, מיהר לקחת אותה לבוא ולהתרשם.
התפאורה בכניסה למושב הרשימה אותה: את פניהם קידמו ניחוח הדרים מהפרדס ושקט של ערב היורד על הרי הכרמל. ככל שהלכו והתקדמו בשבילי הכפר, הפך השקט המרגיע לחוויה מאיימת – אורות מנצנצים על קצה הגבעה ורוח שורקת בין העצים הקפיאו את דמה. היא נצמדה לבעלה עד שנכנסו לבית הסוכנות הקטן שבאו לראות. את פניהם קיבלו בני הזוג קסלר, מחבורת המייסדים, שיצאו לפנסיה אחרי 30 שנות עבודת אדמה ורפת, וביקשו לממש את חלומם על זיקנה עירונית.
"הרגשתי שאני נמצאת בעולם אחר" סיפרה פנינה, שלא חלמה לעזוב דירה גדולה ונוחה, אחרי תשלום מלוא המשכנתא.
גרשון לחץ והיא נכנעה, הם קנו את הנחלה עם הבית הקטן ושיכנו בו את שלושת ילדיהם.

"איך גרשון עושה לך את זה?" כעסה אמה של פנינה בסגנון פולני, אחרי שבאה לבקר את בתה. "ארון המטבח שלך קטן יותר מארון התרופות שהיה לך בבית שעזבת".
פנינה התרגלה – "לאט לאט התאהבתי. האהבה שלי לא היתה ממבט ראשון. אלא עם השנים – עם האנשים עם הילדים, עם הנוף".
היא מצאה עוד ועוד חברות בנות גילה שבאו אל כפר קטן טובל בנוף הררי. כולן אמהות לילדים שעובדות ומשתכרות.
ועדת הקבלה לא הקשתה עליהם.
התנאים שהוצבו למועמדים להתקבל כחברים, התמקדו בגיל בני הזוג המצטרפים, באופיים, וביכולתם להשתלב בחיי המושב. בקול שאינו רם במיוחד, הסבירו להם שעליהם להיות חקלאים. המועמדים הנהנו בראשם והבטיחו לעשות מאמץ גדול לעבוד את האדמה.
המזכיר כבר לא התאמץ במיוחד למצוא להם סידור משקי הולם, לא דחק בהם לעזוב את מִשׂרתם, ולא עודד להשקיע בגידולי שדה ולהיכנס תחת כנפי השיווק המאורגן.
חסר אונים, ראה איך לנגד עיניו הולך ומתפורר השיווק המאורגן ואיתו השיתוף החקלאי והאידיאלים היפים של התמסרות לעבודת אדמה.

שנתיים הוביל אורי את החברים בדרך השיתופית.
כמזכיר וחבר ועד שלט ביד רמה בכל ענייני המושב ולא היסס להתעמת עם חברים שלא אהבו את סגנונו הקשוח והמחוספס.
"ידעתי שאני מייצר לעצמי אויבים" – אמר, והתעקש לשמור על המסגרת הארגונית.

"כששמעתי שחבר מוכר תוצרת מהצד, לא דרך ארגון הקניות – זה היה הסוף שלו אצלי. כשחבר הסתבך בגלל הלוואות שלקח מגורמים פרטיים ובאה אימו לבקש שנעזור לו, סירבתי והיא צעקה עלי 'פאשיסט'. לא הסכמתי שהכסף של המושב ילך לכיסוי ההסתבכויות של בנה".

חברים נמנעו מלהתעמת עם המזכיר והסתפקו בדרישות צנועות.
גם כששמעו על חגיגה בהתיישבות העובדת – על חברי מושבים בכל רחבי הארץ שמקבלים תקציבים ללא הגבלה מארגוני הקניות שלהם וקונים ציוד חקלאי משוכלל, בונים וילות וקוטג'ים, ונוסעים במכוניות מפוארות.
הם נאלצו להתמקח עם המזכיר על כל שקל שביקשו.
יושב על כסא, רגליו שלוחות קדימה, מונחות על השולחן, נהג לקבל אותם בחדר המזכירות.
רואה מולו חברים ותיקים וחדשים, צעירים ומבוגרים, מתחננים עם מעט הכבוד העצמי שנותר להם, לקבל כמה שקלים למימון לימודים של הבן באוניברסיטה, לתיקון המכונית המשומשת, להחליף מקרר שהתקלקל.
הם ביקשו תמורה לעבודה מייגעת בשדה, בחממה, ברפת, במטע.
הוא הקשיב, וחתך מונולוגים של הפצרות בתשובות קצרות – מי יקבל את מבוקשו ומי ייצא בבושת פנים ועיניים דומעות.
כשגבר הלחץ, נאלץ להשתמש בלקח ומוסר ההשכל שלמד בילדותו. הוא ניסה ללמד את החברים הבאים אליו, מה שלימדו אותו הזקנים, שכנראה צדקו:

"חיים ממה שיש. אין נעליים – חותכים את השפיץ. אין מיטה – ישנים בארגז. גם אנחנו התנהגנו ככה."

בשנה השלישית לכהונת המזכיר, שוב נבקעו הסדקים בחומת השיווק המאורגן.
סדקים לא גדולים.
זליגה קטנה של יחידים מהסוג שתמיד היה במושב, וזכה לגינוי בישיבות הוועד: אחד מכר את יבולי האפרסקים בשווקים בלי להעביר את התמורה למזכירות, השני מכר את פרי השזיפים עוד בתחילת העונה, במכירת דמאן לסוחר פרטי, השלישי מכר עגל ב-500 שקל ודיווח על מכירה ב-400 שקל.

לחבר טומי כץ היו חממות גדולות שלא הניבו יבול מספק. "החלטתי להיפטר מהם" – סיפר.

"מכרתי את כל החממות עם כל הציוד למושבניק ממושב אחוזה. צעקו עלי שזה יום שחור למושב, ואיך אני מעז למכור את החממות, אבל אני הסתכלתי על הצד האגואיסטי שלי. בא המושבניק לקח את הצינורות, והטפטוף ומערכת ההדלייה, הכסף שולם לאגודה ומה שנשאר נתנו לי.
באותו יום גמרתי עם החממות ועם המכירה דרך האגודה. אולי לא הייתי הראשון, היו עוד שניים שלושה שכבר מכרו וקיבלו אשראי בנקאי או אשראי סיטונאי, אבל זה כבר היה עידן חדש.
כל אחד התנהל לבד. מישהו ירה את היריה הראשונה ונתן את הסימן לאחרים".

אחרים ראו, שמעו והבינו שהכל אפשרי.
יש מי שמשלם, ואף ממשלה, גם לא ממשלת הליכוד, לא תיתן להם ליפול.

ב-1983 דווח בעיתונות כי ארגוני הקניות של המושבים נמצאים במשבר קשה, והגרעון הכולל שלהם מעל 2 מיליארד שקלים. עיקר הגרעון נבע מהלוואות שנטלו בריבית של 10 אחוזים בחודש, מבנקים וממלווים בשוק האפור. הדיווחים לא עצרו את הבועה הפיננסית אליה נשאבו כל המוסדות הכלכליים שהקימה תנועת המושבים, ונועדו לווסת את פעילותה השוטפת ולדאוג לארגונים, למושבים ולחברים.
כספם של חקלאים הגונים נשלט על ידי מנכ"לים וחשבים שהציגו יכולות משכנעות.
הקידמה הגיעה למשרדים. הותקנו בהם מחשבים והאשפים הפיננסיים הצליחו להוכיח כושר הישרדות מדהים בימים של פיחותי מטבע ואינפלציה מטורפת, שממריאה ומגיעה למספרים שמעולם לא נראו במדינה.

חקלאים פיננסיים

בשנת 1984 עלה מדד המחירים לצרכן בישראל, ב-445 אחוזים.
החברים שנאלצו להסתמך על הלוליינים הפיננסיים, שמעו כל מיני שמועות, שעברו מפה לאוזן ונלחשו בחדרי חדרים, על בזבוזים ומשחקי ממון מסוכנים בארגון האוחז בכספיהם.
סיפרו להם על משכורות עתק של פקידים, על המזכיר שנוסע במכונית מפוארת, על בכירים שנוסעים לטייל בחו"ל ומדווחים על נסיעות לימודים.
השמועות לא עצרו את העבודה.
באותה שנה העבירה האגודה השיתופית כרם מהר"ל, פדיון של 836,000 דולר דרך הארגון.

הכסף נוצר מעמל כפיהם של חברי המושב שהמשיכו לנטוע עוד מטע, לשווק עוד פטימים, לספק עוד חלב, להעביר את הכסף לאגודה שהעבירה את הכסף לארגון, שמימן אותם והשתמש בכספם.
הפדיון השנתי הכולל של הארגון עמד על 50 מיליון דולר שהעבירו דרכו החקלאים במושבים המאוגדים בו – סכום צנוע יחסית לסכומים שהתגלגלו בחשבונות של הארגונים הגדולים יותר, סכום אפסי לעומת הכספים שהתגלגלו בתנועה הקיבוצית ובמפעליה הכלכליים.

דוח האסיפה הכלכלית 1985

בדו"ח השנתי, מהודר וצבעוני, סיפק הארגון נתונים עם מספרים ארוכים מאד בני שמונה ותשע ספרות. חלקם בדולרים, חלקם בשקלים – תלוי בנתון שהוצג ובכוונת המציג. הפדיון בדולרים, החובות בשקלים, הריבית באחוזים. חיצים וגרפים סיפקו לחקלאי בן המושב, תמונה כלכלית גדולה ומורכבת שכללה מונחים פיננסיים והסברים אופטימיים למה המצב לא כל כך נורא. לכל אלה נוספו סיכומי הרצאות ודבר ההנהלה, אשר תלו את האשמה בגורמי ייצור בלתי מספיקים, בשפל הכלכלי הפוקד את המדינה, ובעיקר, בממשלה "שמטרתה חיסול המושבים". ואף על פי כן, ולמרות הכל, מסכמים מחברי הדו"ח – "עברנו משברים קשים מאלה, נשרוד גם את המשבר הנוכחי".

"היינו רגועים" – סיפר יואל שורץ, אז יושב ראש הוועד.

"ראינו את המאזן, והאמנו כי ההתחייבויות הגדולות של הארגון מכוסות על ידי הנכסים שברשותו. היתה להם שותפות בבית אריזה, ובמכון תערובת, ובחברת הובלה, ומפעל לעיבוד זיתים.
המספרים הגדולים לא הרשימו, כי בתוך הבועה הפיננסית הגדולה של המשק היינו קטנים. אחרי שהבנקים התמוטטו והממשלה הצילה את כספי המפקידים, לא היתה סיבה שהם יפקירו את החקלאים".

יואל שורץ

החקלאים קיבלו מהארגון הצעות פיננסיות והלוואות בשלל שמות עם ניחוח כלכלי מפתה: צמודות מט"ח וצמודות מדד, חח"ד והלוואות לזמן קצר ולזמן ארוך.
תיקחו, אמרו לחקלאים, מה איכפת לכם? אנחנו הגב שלכם. כולנו יחד באותה סירה, כולנו ערבים זה לזה, כל החקלאים ערבים באגודה, כל האגודות בארגון, כל הארגונים בתנועת המושבים, כל התנועות בהתיישבות העובדת.
והם לקחו.
לקחו ומימנו מטעי פרי לשוק המקומי, וחממות פרחים ליצוא, פרדסים וכרמים, טנדר שיעזור להם בעבודה, מכונית סובארו למשפחה, בית עם שלושה מפלסים, מוצרים חשמליים ברשת השיווק מת"מ של תנועת המושבים, ונסיעה לחו"ל בכרטיסים שקנו דרך חברת "תור מושב" של התנועה.

גלי הים הפיננסי הגועש ליחכו את השדות של כרם מהר"ל.
פה ושם התפתו חברים לקחת הלוואה, ממנה השקיעו בפיתוח המשק החקלאי, ואם נותר קצת עודף, קנו גם מוצר או שניים לבית. בני הוותיקים שמרו על המורשת שלמדו בבית אבא: אשראי לא טוב לי.

המזכיר המשיך לנסוע בימי ראשון למשרדי הארגון, להגיש עוד בקשות, לקבל עוד מימון כספי. במסדרונות כבר הדליפו לו הפקידים כי המצב מתדרדר: יותר ויותר בקשות של חברים נדחו. תשומות חקלאיות שתמיד קיבל ללא בעיות, נתקלו בדחייה ובלך ושוב.
"אין כסף היום" – אמרו לו בארגון – "אולי בשבוע הבא יהיה".
בימים של מצוקה בתזרים המזומנים פנה לבקש אשראי מהבנק, אבל גם הבנק העביר את הכסף דרך הארגון שסיפק את הערבויות.
הערבויות של הארגון התבססו על ערבויות של קרן המושבים, שבעצמה התבססה על כספים וערבויות של מוסדות בתנועת המושבים, שהסתמכו על הערבות ההדדית של חברי המושבים – כמו גלגלי שיניים שמניעים אחד את השני עד שנשברת שן באחד הגלגלים והתנועה נעצרת.

ב-1986 עצרו גלגלי הפיננסים המושביים את תנועתם.
קרן המושבים קרסה, ועימה קרסה רשת מת"מ המפוארת. ארגוני הקניות לא יכלו לספק כסף ולא ערבויות. ארגון "הצפון", הקטן יחסית בין הארגונים, עוד לא התמוטט לגמרי, אבל מעט הכסף שהעמיד לרשות החברים כבר לא הספיק לכלום.
החברים בכרם מהר"ל נאלצו לצמצם עוד ועוד את בקשותיהם, אבל לא יכלו לעצור את עבודתם החקלאית.
הם התחילו לעבוד לבד.
קנו זרעים ותערובת, ומכרו תוצרת בעצמם, בלי להשתמש בשירותי המזכירות והאגודה.
המזכיר הוסיף לעבוד למען המעטים שהמשיכו לקחת חלק בשיווק המאורגן – אלה שדבקו בדרך השיתוף ולא הכירו דרך אחרת, או של אלה שלא יכלו לשווק או לקנות בעצמם.

מוסר התשלומים הפנימי הלך והתדרדר.
חברים סרבו לשלם חובות, אפילו חובות הכרחיים, כמו מיסי אגודה, מסי מועצה, מים ודמי חכירה למינהל מקרקעי ישראל. החבר שראה את הקופה הכללית מתכווצת, העדיף לממן את הוצאותיו שלו על החקלאות ממנה התפרנס.
רק כשהגיעה חברת מקורות לנתק את המים, יצאו המזכיר אורי וחבר הוועד יואל שורץ למסע של גבייה מבית לבית.
רשימת החובות הפנימית גדלה, וביחס ישר אליה צמחו החובות החיצוניים – לארגון הקניות, לבנקים, למינהל מקרקעי ישראל, למועצה האזורית. המזכיר נטל הלוואה אחת כדי לכסות הלוואה אחרת, שגם היא ניטלה כדי לכסות הלוואות קודמות. הערבויות הפנימיות והערבויות החיצוניות הגדילו את יתרת החוב, והמספרים השתנו מיום ליום.
בכאוס הכללי שנוצר, קשה היה לדעת מי חייב עבור טרקטור שקנה ומי חייב עבור מקרר שהזמין בוואוצ'ר. כרטיס הנהלת החשבונות הכיל חיובי ריבית של מאות אחוזים, וגם זיכויי ריבית מופלאים – הארגון ששיווע לכסף מזומן, היה מוכן לשלם ריבית גבוהה מאד לאגודה ולחברים הזכאים, וכמה מהם השאירו את יתרת הזכות כדי לזכות בריבית שכמותה לא קיבלו בבנק.

הבלמים נשחקו וכולם החליקו על המדרון במהירות.
החברות הגדולות במשק הישראלי, חברת העובדים של ההסתדרות, ארגוני הקניות, ארגון "הצפון", חברי מושבים, וגם החבר שנטע מטעים בשדות כרם מהר"ל.

אורי דוידוביץ' החל לגלות סימני עייפות.
הוא שילם מחיר כבד על התמסרותו לעבודה. משקו לא טופל כהלכה, את הרפת נאלץ לסגור ולמכור את הפרות החולבות יחד עם מכונות מתקן החליבה המשוכלל. האגודה השיתופית שניהל, כבר לא היתה כל כך שיתופית, והוא ראה לנגד עיניו איך השיווק המאורגן קורס, ואין לו שליטה על הנעשה.
המשפחה לחצה עליו לעזוב, וחברים קרובים הציעו לו למצוא עבודה אחרת.
בימים אחרים, היתה קמה סערה במושב, ומישהו כבר היה מניף את נס המרד.
התסיסה לא התרחשה, וחברי המושב התכנסו איש איש בביתו עם המשפחה ועם המשק הפרטי. פותחים חשבון בנק, נרשמים כ"עוסק מורשה", מוציאים חשבוניות בעצמם, ומקבלים את התמורה לעמלם בלי התיווך של ארגון הקניות. ארגון "הצפון" פִּרפֵּר פרפורי גסיסה ולא התמוטט. התקווה שיצילו אותו ריחפה באויר, והברז המשיך לטפטף טיפות קטנות של אשראי.
אריה צייזלר שעבד 35 שנים עם פרות חולבות, החזיק את הרפת האחרונה במושב. בחברת "תנובה" כבר רמזו לו כי בשביל ה-600 ליטר שלו, לא משתלם להם להעלות משאית של 20 טון כל יום בדרך למושב. ההוצאות הגדלות והולכות כפו גם עליו לסגור את הרפת והוא מכר את הפרות החולבות.
הכל התנהל בשקט, ובלי מהומות גדולות. האסיפות הכלליות התדלדלו, החברים לא רצו לדעת יותר מדי ולא נכנסו לפרטים המדויקים – מי משלם ומי לא משלם. כל אחד עשה לעצמו את החשבון הכלכלי, והחליט מה טוב לו לגדל ומה לא, וערך חישובים של עלות מול תועלת.

ב-1986 המשק הישראלי כולו נכנס לרגיעה.
האינפלציה נעצרה וחזרה למימדים הגיוניים, ואוירה של מצב חירום כלכלי כפתה על כל הגורמים במשק להתכנס ולמצוא פתרון לבועה הפיננסית שהתנפצה. החלו דיבורים על הסדר מיוחד לקיבוצים, למושבים, ולסקטורים אחרים במשק, שנפגעו משנות הסחרור הכלכלי.

מאשה ליפשיץ כמשל

בני הזוג ליפשיץ, אברהם ומאשה, הגיעו לכרם מהר"ל בשלהי שנות ה-70.
הם רכשו משק ונחלה, ונכנסו מיד לעבוד בחקלאות, כפי שהתבקשו עם בואם. אברהם (מֶמָה) גידל פלפלים ושיווקם לתנובה, מאשה ניהלה מרכז פדגוגי בעפולה, ובשעות הפנאי עבדה עם בעלה.
העבודה החקלאית לא העלתה את רמת חייהם, והם החליטו להפוך את היוצרות: הוא יצא לעבוד כימאי בחברת הספנות "צים", והיא לבשה בגדי חקלאי ויצאה לעבוד בשטח.

הם רכשו חממת פרחים, מאשה הוציאה רשיון לנהיגה בטרקטור, והסתערה על החממה: בנתה ערוגות, עישבה, ריססה, קטפה, ארזה ושיווקה.
כשתפחה ביטנה מהריון, לא עצרה. החברות הזהירו אותה מסכנות בריאותיות לעובר, אבל את מאשה, בוגרת בית ספר חקלאי, כבר אי אפשר היה לעצור. כשהעבודה היתה מעל לכוחותיה, העסיקה פועלות ערביות מהכפר הסמוך פוריידיס, וביחד התכופפו לסקל, להדלות ולגזום, והפריחו את החממה עם פרחי ציפורן ועדעה.
התינוקת שנולדה, נקראה כרמית, כיאה לבת מושב כרם מהר"ל. אימה, אחרי חופשת לידה קצרה שבה לעבודה הסיזיפית, רואה ברכה בעמלה – עם פריחת הציפורן, היו מגיעות המשאיות של ארגון הקניות, מעמיסות את ארגזי הקרטון התפוחים אל בית האריזה, ומשם אל נמל התעופה, בדרך לשווקי אירופה.
לעתים, כשנותרו עודפי פרחים מחוץ לאריזה, ארגנה מועצת הפרחים שוק מקומי, ובו נמכרו העודפים לסוחרים. התמורה, כסף קטן שכיסה בקושי מעט עלויות, הועברה לידיה.
לרגע הרגישה כחוטאת, ומיהרה לדווח למזכירות.

מאשה נשארה נאמנה לשיווק המאורגן.
"הגעתי חדורת אידיאלים" סיפרה "באתי למושב עובדים ולא התכוונתי לחרוג מהכללים: לא מכרתי מהצד, דחיתי הצעות קוסמות להרוויח יותר דרך השיווק הפרטי, והלכתי עד הסוף עם המזכירות. עד כדי כך שהסתכסכתי קשות עם בעלי, שלא הבין את ההתעקשות שלי להיות נאמנה לשיווק המאורגן".
כסף מזומן כמעט ולא ראתה. הכל התנהל באמצעות ניירות – את הזרעים וחומרי עבודה קנתה ב"משביר המרכזי" באמצעות שוברי הפנייה של הארגון, והתמורה נרשמה לזכות חשבונה בהנהלת החשבונות של המושב. לפעמים העבירו כסף לחשבונה בבנק, לפעמים לא. תלוי ביתרת חשבונה במזכירות וברצונו של המזכיר.
כשהתאזן חשבון הבנק של משפחת ליפשיץ, וכוסתה ההשקעה הכספית שהשקיעו בחממה, החליטו בני הזוג לקנות מכונית מסחרית משומשת, כדי להקל ולייעל את העבודה. מאשה חיכתה לחודשי מכירות מוצלחים, וכשהיה חשבונה ביתרת זכות, פנתה למזכירות וביקשה למשוך כסף. שם הסבירו לה כי אין להם מזומנים, אבל המליצו לה לרכוש רכב חדש.
"אני לא רוצה רכב חדש" אמרה מאשה "זה עולה הרבה כסף. אני רוצה משומש".
"זה בסדר" ענו לה "כסף מזומן – אין לנו. אבל יש לנו בשבילך סידור משתלם עם ארגון הקניות". המזכיר צייד את בני הזוג ליפשיץ בשובר קנייה, איתו ניגשו לסוכנות הרכב, וקנו מכונית פולקסוואגן מסחרית חדשה. העיסקה בוצעה עם התחייבות ארוכת טווח, בריבית קבועה, ותשלומים שנוכו מיתרת חשבון בני הזוג במזכירות.

זמן קצר לאחר מכן, הוקפא שער הדולר, במסגרת ההסדרים לייצוב המשק הישראלי.
התמורה של מכירות פרחי ליפשיץ, נותרה קבועה וצמודה לשער דולר "קפוא", אך התשלומים לרכב שרכשו, המשיכו לצבור ריבית של 6 אחוזים בחודש.
הפער בין ההוצאות להכנסות הלך וגדל. משכורתו של אברהם ליפשיץ, מעבודתו בחוץ, הצליחה לכסות אך מעט מההוצאות השוטפות לבית. עיקרה, הועבר לתשלומים על

האשה הראשונה

מאשה ליפשיץ עשתה היסטוריה בכרם מהר"ל, כשנבחרה, ב–1984, להיות האשה הראשונה שכיהנה כחברת ועד המושב.

עד בחירתה, נהגו במושב לבחור רק גברים כחברי ועד. הנשים הסתפקו במינוי של חברות בוועדות המשנה, כמו: ועדת תרבות, חינוך וצרכניה.

מאשה התבקשה להציג מועמדות על ידי המזכיר דוידוביץ', בהיותה חקלאית במישרה מלאה. היא כיהנה קדנציה אחת, בה השמיעה דעות שלא תאמו את דעת הרוב, ולא הציגה מועמדות לבחירות נוספות. זאת, על רקע מה שנראה בעיניה "כחוסר שקיפות בהתנהלות הוועד".

"חברי הוועד עשו מה שהם רצו" סיפרה: "שניים שלושה אנשים החליטו בעצמם את ההחלטות, בלי לשתף את האחרים. הם העדיפו להביא החלטות מוגמרות לאסיפה הכללית, שבה היה להם רוב מוחלט ומעט מתנגדים".

אחריה, נבחרה אסנת (איתן) איזנמן, שכיהנה כחברה בוועד שחולל את המהפיכה הבאה במושב.

חשבון הרכב והלוואות אחרות שנטלה מאשה לטובת החממה.
היא נאלצה לפטר את הפועלות, ולעבוד לבדה, אך אופק כלכלי לא נראה. החובות תפחו, והמצב החמיר. המשפחה שהתרגלה לרמת חיים טובה בשנים שהתגוררה בעיר, נאלצה להוריד את רמת חייה.
"עברנו למשטר חירום כלכלי בבית" – סיפרה – "בחורף כמעט לא חיממנו את הבית כדי לחסוך בהוצאות הסקה, ועל הילדים נאסר לקנות ממתקים בצרכניה".
ארבע שנים המשיכה מאשה לעבוד לבדה מסביב לשעון, עד שנפצעה בתאונת עבודה, ואושפזה לניתוחים וטיפולים ממושכים. רק כספי הפיצויים שקיבלה בגין התאונה הצילו את המשפחה מפשיטת רגל. החובות נפרעו, ואחרי תהליכי שיקום אישיים שנמשכו שנים אחדות, שבה מאשה למעגל העבודה, והמשפחה יצאה לדרך חדשה.

שנות ה־80 – מאשה ליפשיץ בחממה

קו השבר

בחודש ינואר 1988, נבחר ועד חדש למושב.
הרכב החברים סימן מהפך: שלושה מהם באו מקרב החברים החדשים – יוסי אביתר, משה ירוסקי, ואסנת (איתן) איזנמן, שהיתה לאשה השנייה שנבחרה לוועד.
רק חבר אחד, אבי בוימל, גדל במושב והכיר כל פינה בו, ראה מקרוב את המחלבה הישנה, ואת המאפייה, ואת המריבות והפיוסים, ואת הסוסים והעגלות שגררו משדדות וקולטיבטורים, נשם את ריח השדות כשעוד גידלו בהן רק מספוא.
כיושב הראש נבחר החבר החדש/ישן יגאל שחם – הגשר בין דור לדור, בין חדשים לוותיקים, בין עובדי אדמה לבעלי מקצועות חופשיים.
יגאל, מהנדס שניסה כוחו בחקלאות, בנו של מהנדס וחקלאי – סגר עוד מעגל משפחתי כשנבחר ברוב קולות אסיפת החברים כיושב ראש הוועד של כרם מהר"ל, שלושים שנה אחרי שאביו הנהיג את המושב.

חברי הוועד החדש היו נחושים לחולל מפנה.
"המצב לא היה נורא, אבל הסכנה היתה קרובה" – סיפר יגאל שחם.

1985 – יגאל שחם

"היו חובות של חברים, אבל כולם כבר עבדו בעצמם בצורה מסודרת.
השיווק המאורגן התקיים רק על הנייר, כמו החובות, וכל אחד הסתדר בכוחות עצמו. הקופה של המושב היתה ריקה אבל החברים המשיכו להסתמך על ארגון הקניות הגוסס, ניצלו את האשראי ומשכו כספים והגדילו את החובות. לא רק לצרכים חקלאיים. אם למשל חבר הזמין טייח לשפץ את ביתו – הוא הגיש את החשבון לאגודה, שהעבירה את החשבון לארגון, שהעביר עוד סכום כסף לחשבון הבנק של המושב.
חשבון כזה, יחד עם חשבונות על צרכים חקלאיים, הגדילו את המינוס בחשבון, וכל מה שנדרש כדי לכסות את המינוס, היה שיחת טלפון – המזכיר טלפן לארגון, ביקש שיעבירו חצי מיליון שקל, והארגון העביר.
זה היה חסר היגיון, כי הערבות לחובות היתה של כל החברים זה לזה. אם היינו ממשיכים להסתמך על ארגון שעומד לפני פשיטת רגל, היו כל החברים פושטים רגל איתו".

1985 – אורי דוידוביץ'

אורי המזכיר הבין לאן נושבת הרוח, והחליט לפרוש.
לחברי הוועד הודיע כי קיבל הצעת עבודה מחוץ למושב, והמינוי צפוי להתבצע בתוך כמה חודשים. עד שיעבור לתפקידו החדש, ביקש להמשיך. הם לא התנגדו, אך הבהירו לו את נחישותם להשיב לוועד את כוחו המקורי, הנשאב מתקנון האגודה – להיות הפוסקים האחרונים בכל החלטה שתתקבל. המזכיר, אמרו לו, מקבל הוראות מהוועד, ולא להיפך.
החיכוכים הבלתי נמנעים הגיעו מהר.
ארבעה חודשים עברו, המשרה החדשה התעכבה, והמזכיר שחשש לאבד את מקור פרנסתו העיקרי לא פרש.
התנהלות ישיבות הוועד והמזכיר הובילו לעימותים. עד שהגיע רגע האמת.

ב-28 באפריל 1988, זה קרה.
היה יום שלישי בשבוע אביבי בכרם מהר"ל. ימים ספורים אחרי שחגגו במושב יחד עם כל עם ישראל, את חגיגות יום העצמאות ה-40 למדינה.
בשעות הערב התכנס הוועד בחדר הישיבות במזכירות.
לאחר שנדונו עניינים שוטפים, הובא לדיון נושא המשך פעילותו של המזכיר, וההחלטה התקבלה פה אחד: לפטר את עובדי הציבור – את הגנן ליאון ואת המזכיר אורי דוידוביץ'.
אורי, שלא השתתף בישיבה, נקרא טלפונית לבוא למזכירות לקבל אישית את ההודעה על פיטוריו. הוא הגיע לחדר, והתיישב מול חבריו.
דממה השתררה. היו"ר דיבר, וחבריו הרכינו ראש, לא העזו להביט בעיני המזכיר.
יגאל מסר לאורי במילים קצרות כי לאור המצב שנוצר, הוועד החליט לקצץ בהוצאות המזכירות ולפטר את כל מקבלי המשכורת.

שולחן משרדי חצץ ביניהם, כשיגאל דיבר.
נפתולי הגורל זימנו את שניהם לשבת זה מול זה: שני בנים לשני אבות מייסדים החתומים על תקנון היסוד של כרם מהר"ל.

כל דברי הימים של המושב התקבצו לרגע אחד, בחדר קטן ובו שולחן פורמאיקה וכסאות מתכת עם ריפוד שחור מפלסטיק, ארון ישן ומפה תלויה על הקיר.
ההורים שלהם לא היו בחדר, ורק ההיסטוריה נותרה לספר על דמותם של אבות המושב, ועל היסודות שהניחו, כל אחד מהם, להקמתו. קורותיהם של האבות, יוצאים מאותה נקודה: במלחמת העולם השנייה לחמו שניהם בנאצים – שמשון שכטה בצבא הרוסי ופישל דוידוביץ׳ בצבא האנגלי.
מכאן נפרדו דרכיהם והצטלבו זו בזו שוב ושוב.
שכטה המהנדס – קומוניסט, נהנתן וכריזמטי, הגה את רעיון הקמת הכפר השיתופי. עלה לישראל לסגור פרטים אחרונים של ביצוע הרעיון, אך שב לצ׳כוסלובקיה ולא היה עם החברים בחודשי ההקמה הקשים.
דוידוביץ׳ החקלאי, הסגפן ואיש-סֵפֶר, שהה במחנה עולים, יזם והוביל את החברים הראשונים לעלייה המפרכת על הגבעה השוממה איג׳זים.
שכטה הגיע חצי שנה לאחר העלייה לגבעה, למושב קיים העושה את צעדיו הראשונים, ופגש את דוידוביץ׳, שנמנה על ראשי הוועד.
חמש עשרה שנה שרדו שניהם את הקשיים והמהמורות, כל אחד בדרכו, מוביל ומנהיג קבוצות של חברים למען האידיאל: קיום מושב חקלאי המתפרנס בכבוד מעבודתו ומלוכד חברתית.
בשלהי התקופה, החליף דוידוביץ׳ את שכטה כנציג הוועד בהנהלת ארגון קניות "הצפון".
שכטה עזב את המושב במרירות.
דוידוביץ׳ נשאר חרף כל המכשולים.

דור הלך ודור בא.
שני הבנים שגדלו יחד בין אותם שדות ושבילים, ניצבו פנים אל פנים:
שחם (שכטה), המהנדס, שעזב את המושב בימיו הקשים ביותר וחזר מפוכח ומעשי, מול דוידוביץ׳ החקלאי, שלא נטש אפילו לא ליום אחד, והמשיך לחלום ולהאמין בדרך שהלך בה אביו.
יגאל, בן 39, הנבחר ליו"ר הוועד, שהחליף את אורי כנציג המושב בהנהלת ארגון "הצפון", מול אורי בן 42, המזכיר הוותיק שקיבל אותו בשובו לכפר.
שניהם ניצבו על קו הגמר במסלול מקביל, המתפתל בנפתולי ההיסטוריה הנרשמת בכרם מהר"ל.

במאי של סרט לא היה שם כדי לתעד את הרגע.
החברים שנכחו במעמד, לא זכרו כל סממן דרמטי – הישיבה התנהלה בצורה עניינית, בלי לשמוע את משק כנפי ההיסטוריה, ובלי לערב רגשות ומשקעים. נותר ממנה רק פרוטוקול תמציתי ובו שורה קצרה המסכמת את ההחלטה, וגם כמה מילות תודה לאורי "על עבודתו המסורה ותרומתו הרָבָּה לאגודה", והחלטה "לקנות לו שי כאות הוקרה".
רק הסופר שבא לכתוב את דברי ימי המושב נתקל בדפים מצהיבים, הנחבאים בתוך יומן אירועים כרונולוגי, על מדף צר בירכתי ארון צדדי במזכירות המושב. הוא רואה לנגד עיניו את המתיישבים ואת קורותיהם, ויודע כי מאחורי השורות, בדפים הישנים, נחבאות

עלילות דרמטיות שגיבוריהן עלומים, ואינם מעלים על דעתם כי בשורה אחת קצרה, מסתיימת תקופה בחיי מושב אחד, ובהיסטוריה של ההתיישבות העובדת, של מדינת ישראל ואולי גם של הציונות – זו המשנה פניה ומעדכנת את דרכה בהתאם למציאות המשתנה.

עוד מסמך אחד נותר כדי להוריד את המסך על התקופה שהיתה ואיננה עוד.
הוא קרוב מאד.
כבר בפרוטוקול הבא, נמצאות מילות הסיום. שבוע אחרי פיטורי המזכיר, שוב התכנס הוועד לקבל החלטה שתשנה לחלוטין את המבנה הכלכלי והחברתי של המושב. לא היה צורך לקיים דיון אידיאולוגי ממושך, כי המציאות שינתה את פני המושב, ונדרש לתת לה תוקף רשמי.

חברי הוועד חתמו על פרוטוקול יבש ועניינִי, המבשר קיצה של תקופה.

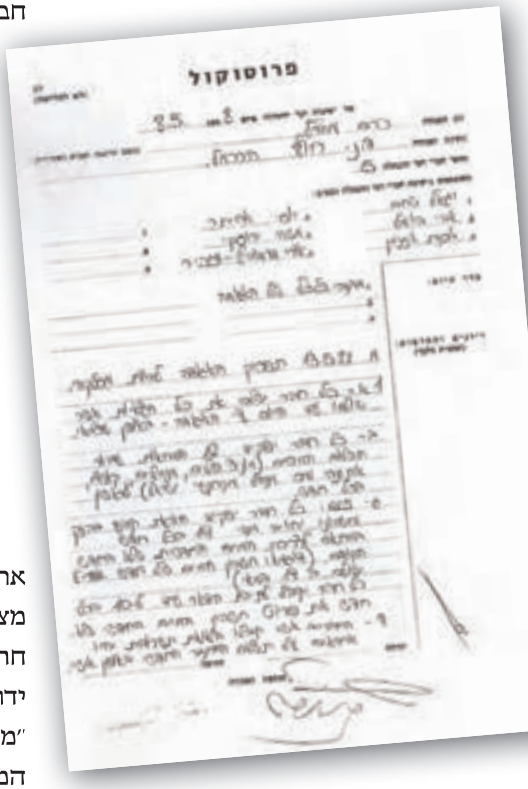
פרוטוקול

על סדר היום: המבנה הכלכלי של האגודה.
הוחלט:
מ–13.5.88 תפסיק האגודה להיות מסלקה.
א. כל חבר ישלם באופן עצמאי את כל העלויות אשר שולמו עד היום על ידי האגודה.
ב. כל חבר יפקיד 12 המחאות עבור תשלום המיסים (מוניציפאליים, מנהליים, קופת חולים, ארנונה ומיסי מנהל מקרקעי ישראל) לראשון בכל חודש.
ג. מים: כל חבר יפקיד הוראת קבע בבנק, וחשבונו יחויב מדי 19 בכל חודש בהתאם לצריכת המים החודשית שלו בחודש הקודם.
כל חבר יקבל לתיבת הדואר עד ל–10 בכל חודש את פירוט חשבון המים החודשי שלו.
ד. החברים אשר קיבלו הלוואת תערובת יהיו אחראים על תשלום ההחזר החודשי, באופן אישי.

ארבעים שנה אחרי שהוביל שמשון שכטה את חברי הצ'סקה בריגדה, ושלח אותם באוניה מצ'כסלובקיה אל הרי הכרמל להקים יישוב חקלאי המתבסס על עקרונות שיתופיים – חתם בנו, יגאל, כיושב ראש הוועד, על מסמך רשמי המכריז על פירוק השיתוף הכלכלי.
ידו לא רעדה בעת החתימה.
"מעולם לא התעסקתי בעבר" – הסביר – "תפקידי כיושב ראש הוועד היה לדאוג לעתיד המושב".

"הפסקנו התנהלות של חיים עם אשראי בלתי מוגבל. לא חיכינו שהחרב תגיע לצוואר ונצטרך לעשות את אותו מהלך מחוסר ברירה, ובתנאים קשים יותר.
היינו בין המושבים הראשונים בארץ שהחליטו על ההתארגנות מחדש. במושבים אחרים אמרו: נמשוך, עוד קצת זמן, עוד קצת אשראי, ואז יום אחד נסגרו הברזים, וכל אחד התחיל לעבוד לבד כמו פרפר מסומם. היינו רגע לפני מצב דומה".

האסיפה הכללית התכנסה כדי לקבל דיווח ולאשר את החלטות הוועד.
מעטים מחברי המושב זוכרים את עצם קיומה, אך לכולם היה ברור כי המסך ירד באופן

סופי ומוחלט על האידיאולוגיה השוויונית של מושב העובדים כרם מהר"ל. תמו ימי הערבות ההדדית, השיווק המאורגן, הקופה המשותפת, הוועד והמזכיר חורצי הגורלות והקובעים איך לחלק משאבים.
יגאל וחבריו לקחו על עצמם את מלאכת החיסול של העבר.
מינו פקידה בחצי משרה, ויחד איתה פעלו במשך שנה, ובהתנדבות, לסגור את הקצוות: מערכת הגבייה הפנימית אורגנה, ויחד איתה מערכת החשבונות. כל מערכת הקשרים של המושב עם גורמי החוץ עברה רענון והתאמה למצב החדש. הבנקים, הספקים, משרדי הממשלה, המועצה האזורית – כולם התבשרו כי האגודה אינה כתובת של החברים בענייניהם המשקיים, וכל חבר פועל באופן עצמאי.
הקשר עם ארגון קניות "הצפון" עבר למסלול משפטי, אחרי שמונה לארגון כונס נכסים.
הכונס הכין רשימה ארוכה של חייבים, וביניהם האגודה השיתופית כרם מהר"ל, שחבריה קיבלו אשראי כספי וגם ערבו לחובותיהם של מושבים אחרים בארגון.
הסחרחורת הפיננסית של שנות ה-80 הסתיימה, והאגודה נותרה חייבת, בשם כל חבריה, סכום של מיליון וחצי שקלים.

פרעון החובות לא נדרש מיידית – החוב המתין לגורלו, שעתיד להיחרץ יחד עם חובות המושבים האחרים ועם כלל ההתחייבויות והערבויות שהותירה הקריסה הגדולה של מפעלי תנועת המושבים.
חובות של מיליארדי שקלים הונחו לפתחם של מקבלי ההחלטות בכנסת ובממשלה.
הוקמה "מינהלת הסדר", שפעלה על פי המלצות "ועדת רביד" וגיבשה תכנית להסדרת חובות המושבים. ההמלצות אומצו על ידי משרד האוצר, הסוכנות והבנקים הנושים. על פי התכנית יזכו המושבניקים למחיקת חלק מהחוב, והיתר ישולם בפריסה לזמן ארוך.
קבוצה קטנה של מושבים הצטרפה להסדר, האחרים המתינו להסדר נוח יותר.
גם בכרם מהר"ל לא מיהרו.
על שולחן הוועד הונחו הצעות שונות של חברים, ובהעדר הסכמה הוחלט לא להחליט ולהמתין לימים אחרים.

הדאגה הוסרה מלב הוועד, החברים הדרחיקו את המצב והלכו לישון היטב בלילה, לסיים עשור של מהפכים, ולהתעורר אל עידן חדש המבטיח עתיד טוב יותר להם ולילדי הדור הבא.

נחלה ומנוחה

אייל גונן וחברים, עובדים במטע

אייל גונן עצר לרגע את מכונת הזמן בסוף שנות השמונים.

תחנה באמצע הדרך בין עשור לעשור, בין ימי נעוריו לימי בחרותו, בין המושב בו נולד למושב בו התבגר.

התפאורה השתנתה מעט, אבל סדר היום עבר מדור לדור.

"השעה חמש וחצי לפנות בוקר. אמצע הלילה עבור כל ילד נורמלי בחופשה. אני מתעורר בקושי, ומביט בשעון בכעס. מתלבש בשקט בבגדי העבודה הבלויים ומדדה למטבח.

אחרי כוס שוקו קר אני גורר עצמי החוצה, ספק ישן ספק ער, ועולה על האופניים.

עוד מספר דקות אפגוש את שאר חברי לעבודה. אנחנו עולים על העגלה בדרך לשדה.

יום קטיף אפרסקים, ויום קטיף משמשים. פעם זה בציר ענבים פעם איסוף תירס.

לוקחים כל עבודה שיש כדי להרוויח כסף בחופש הגדול.

סוף שנות השמונים היווה עבורי את קרש הקפיצה שלי לחיים – כמה שעובדים ככה מרוויחים.

רוצים להגיע לעיר הגדולה לסרט בחופש? האפרסקים ממתינים. אופניים חדשים? יש ענבים בכרם. חושקים במשחקים חדשים למחשב קומודור? השזיפים בשלים".

בתחנה של אייל, בן הדור השלישי, הנערים המשיכו לקום בבוקר לעבודת השדה.

כמו שיפרה, אימו, וכמו כל בני גילה, שהיו בסרט הזה בגרסה המוקדמת שלו.

בני הדור השני נסעו בעגלה רתומה לסוס, ובני דור שלישי בעגלה רתומה לטרקטור חדיש.
אלה גיוונו את העבודה בין רפת לחציר, ואלה בין אפרסקים למשמשים. אלה עבדו כדי לרכוש שעון יד ואלה בעבור מחשב ורישיון נהיגה.
בין שני הדורות המשיכה לנוע מכונת הזמן, מותירה מאחוריה את הסערות הגדולות, והגיעה אל תחנת המרגוע.
שלווה רעננה קידמה את פני העשור החדש – שנות התשעים.
אחרי ארבעים שנים גועשות וסוערות, שקטו הגבעה והעמק בכרם מהר"ל.

כרם מהר"ל בשלהי שנות ה־80

בחצרות הבתים דממו לולי העופות, במרכז הכפר התרוקנה סככת הטרקטורים, והֶחֱרִישו המכונות במחלבה שנותרה שוממה וריקה.
נדם שקשוק גלגלי העגלות הרתומות לסוסים, וצהלת הסוסים נשמעה בחצר של משפחת ליפשיץ שהחזיקה סוסי רכיבה להנאת הילדים והמשפחה. לא נָפַח מקומי פרזל את פרסת הסוס כי החבר התושב בעל המקצוע, נמחק ממצבת החברים. המזריע כבר לא בא כי אין פרות חולבות, ואוטובוס חדל לעלות אל הכפר כי לא השתלם לאגד לשלוח אוטובוס אפילו פעם אחת ביום, ממילא התושבים הסתדרו עם רכב פרטי.
בתי הסוכנות לא נראו עוד כבתי סוכנות.
החברים שיפצו, והוסיפו חדרים, וקומה עליונה וקומה תחתונה, מרפסת וחנייה, מטבח כפרי וגגות עם רעפים אדומים. על מגרשים ריקים נבנו בתים חדשים ומרווחים, מוקפים גינות ועצי נוי. נחלות הבתים נתחמו בין גדרות מאבן ועץ, וליד כל בית עמדה מכונית משפחתית אחת לפחות.

שום סערה לא התחוללה, מלבד סערות החורף הקשה של 1991, שהביאו גשמי זעף ששטפו את הבתים והשדות.
האסיפות הכלליות התנהלו על מי מנוחות.
מספר מצומצם של חברים באו לאשר תקציב שנתי ולקבל דיווחים על עניינים שאין בהם גרעין של נושא לוויכוח. הפרדס, הנכס המשותף האחרון של האגודה, הוחכר לקבלן

והכניס מעט כסף לקופת המושב. מיסי החבר השנתיים כיסו את רוב הוצאות המזכירות – לתשלום שכר המזכירה, להוצאות משרדיות קטנות, וגם מעט עבור הוצאות שוטפות.
ענייני חקלאות בקושי עלו על סדר היום. החברים שוחחו זה עם זה על מה שקורה בשדה, כמו על מה שקורה בפוליטיקה, כמו על מה שקורה כלכלה – שיחות של עמיתים למקצוע, שמתמודדים עם אותן בעיות.
קומץ קטן, כעשרה חברים, עוד המשיכו להתפרנס כחקלאים במשרה מלאה. האחרים המשיכו לגדל פרחים ומטעי פרי וירק כהכנסה נוספת, כעיסוק לשעות הפנאי, וכמורשת לילדים שיטעמו בעצמם את טעם העבודה החקלאית.

הכל נראה רגוע.
לא נשאר על מה לריב – תקציבים לא זרמו לחלוקה, אשראים נדיבים פסקו, ואין אל מי לבוא בטענות, אין מי שיתלונן על קיפוח, אין במי להטיח האשמות, החשדות והאפליות נמוגו.
אפילו הטירה של צילה מרטין יצאה לפסק זמן מהחיכוכים.

היא עצמה התאוששה ויצאה לדרך חדשה עם בן זוג צעיר, שהכירה בימי בדידותה. השניים פתחו את הטירה לאירוח תיירים ומשכו אליהם את עשירי הארץ. סמוך למושב, הקימו בני הזוג מפעל קטן לרהיטים וחפצי אמנות, בו העסיקו עשרות פועלים מהסביבה וגם מהמושב.
בכרם מהר"ל התרגלו לשלווה המרגיעה.
כל משפחה הסתדרה בנחלתה, עם המגרש, הבית, והחלקות שלה. הגבולות היו ברורים ומסומנים, וכל החלפה של חלקה נעשתה בתיאום בין בעלי החלקות, בלי מעורבות מגבוה.
רוב הנשים יצאו לעבוד ולהביא משכורת שנייה, ורשימת בעלי המקצוע התגוונה: נהג אגד, פקיד, קצין בכיר בצבא, עובדת סוציאלית, סוכן ביטוח, מורה, גננת, אגרונום, מהנדס – בעלי מקצועות חופשיים, שכירים ועצמאים, דתיים וחילוניים, שוחרי שלום משמאל וחסידי ארץ ישראל השלימה מימין.

הבחירות לוועד המשיכו להתקיים, מדי שנתיים.
רוב חבריו הנבחרים באו מקרב המשפחות "החדשות", מלאי רצון להטביע חותם על חיי המושב.
משפחות המייסדים, בני דור ההמשך, עייפו, והניחו לחדשים לעסוק בחיי הקהילה המתגבשת. הוותיקים שמרו על הרוב בקרב המתיישבים, אבל לא היתה להם שעת כושר וגם לא מניע, לתרגם זאת לפעולה. למדו להתרגל לקהילה הנרקמת סביבם ולחבב את השכנים "החדשים".

קהילה מחפשת דרך

מתוך הפקעת שנטוותה סביב הנחלות, יצאו חברים וחברות לחפש את המכנה המשותף. הילדים והנוער חיברו מיד בין האמהות – ביבה איילון ואסנת איזנמן יצאו לאסוף כסף למימון מדריך לפעולות קבוצתיות של ילדיהם אחרי הצהריים. הן העירו לחיים את ועדת חינוך ותרבות, וצירפו הורים שגילו התלהבות מהתעוררות הקשר הקהילתי.

לוח השנה התמלא באירועים ופעילויות, ונוספו יעדים לכיבוש תרבותי.
במלאת למושב 40 שנה, נערך טקס צנוע, ונאספו חומרים ארכיוניים לתיעוד ההיסטוריה.
לקראת חג שבועות חידשו את חגיגות הביכורים בנופך חקלאי, שנעלמו מנוף המושב בימי הביניים שלו – המשפחות התאספו מול הצרכניה והביאו כל אחד מלוא הטנא פרי משקו.
ביום העצמאות הגיעו כולם למועדון לטקס הדלקת המשואות.
"כל שנה מחדש, אותו טקס מרגש" – סיפרה יעל שורץ, שהשתתפה בו כילדה, נערה וחיילת.

"שורת משואות הודלקו – משואת שלום, משואת ביטחון, משואת המייסדים, משואת ילדים ומשואת חקלאות. אחרי מסכת קצרה של בני נוער, הזמין המנחה בקול גאה את החיילים בני המושב, לקבל שי, ולשמוע דברי שבח והלצות על חשבונו. כשהגיע תורו של אח שלי, קצין במודיעין, הכריז המנחה: אני מזמין את אלחנן שלנו שסיים עכשיו קורס קצינים, ואסור לנו לומר היכן הוא משרת... וכיוון שכל המושב ידע בדיוק באיזו יחידה מדובר, פרצו כולם בצחוק".

מדליקים משואות בשנות ה־80

אלחנן, הצנום והממושקף, עלה נבוך, לקבל את השי, לקול מחיאות כפיים ואחריו עלו בתור כל האחרים, בטקס הקבוע שנמשך מאז שנה אחר שנה, והיה למסורת שלא נפסקה.
שבועות ארוכים לפני חג פורים, עמלו ועדות של חברים וחברות עם ילדים ונוער להכין עדלאידע, עם עגלות שעברו ברחובות הכפר ולהביא את החברים עם ילדיהם מהבית אל המועדון ואל הרחבה שלידו, לחגיגה המונית שהוסיפה קולות וצבעים למושב הקטן, המתעורר לחיים חדשים.

ילדים ונוער נראו בכל מקום.
במגרש הכדורגל, במועדון, בבית הכנסת, במגרש המשחקים, בטיול משפחות להר הגעש הסמוך.
ילדי הדור השלישי גדלו בקהילה הנרקמת סביבם, ומציעה להם יָלדוּת מושבית, שיש בה ערוצי טלוויזיה צבעוניים, סרטים, וכוכבים, ומשחקי מחשב. בבית גדול עם חצר וגינה המשקיפים אל הטבע המקיף אותם בכל יופיו.

ג'ורי יעקובויץ' מוביל את העדלידע בשנות ה־80

אל מחוץ למושב יצאו כדי ללמוד בבית הספר האזורי, או לבלות פעם בשבוע – יורדים לכביש הראשי, עולים על אוטובוס אגד קו 921, הקו הוותיק שנסעו בו הוריהם. עם אגד הגיעו למתחמי בילוי חיפאיים, ראו סרט, אכלו מנה פלאפל או חומוס, ושבו הביתה. לא מאוחר מדי. בעשר בלילה כבר חיכו להם ההורים הדואגים.

לתל אביב מיעטו לנסוע.

המרכז היה רחוק מהווייתם וממקום מגוריהם.

רוני שלזינגר הגיעה פעם ראשונה לעיר הגדולה, נערת כפר יפה, עם צמות חומות ועיניים כחולות, לבושה חולצה משובצת ומכנסי ג'ינס מטולאים.

"נסעתי להתארח אצל דודתי" – סיפרה.

"כשהיא לקחה אותי למרכז הגדול בדיזנגוף סנטר – זה היה בשבילי שוק טוטאלי. כמות עצומה של חנויות ובתי קפה ושלל מקומות בילוי בכל שעות הלילה והיום. הרגשתי כמו תיירת בארץ אחרת. המארחת הבהירה לי מיד כי הבגדים שאני לובשת אינם ראויים ליציאה בתל אביב ומצאה לי בגד שנראה לה מתאים יותר לבילוי מקומי".

נערות הכפר – משמאל לימין: רוני שלזינגר, רינת דוידוביץ', יפעת לבקוביץ'

1987 – ילדי משפחת פן

חיי המושב לא שיעממו אותה ואת חבריה.
בנים ובנות רקדו פעמיים בשבוע במגרש הכדורסל, צפו בסרט במועדון, ונפגשו בערבים אלה אצל אלה. בימי שלישי התאספו במקלט, שם התקיים סניף חטיבת בני המושבים מתנועת "הנוער העובד והלומד", שחבריו ענדו סרט כחול ושרוך אדום, ונשאו גאוות יחידה בכל פעולותיהם. היה מדריך או מדריכה ש"העבירו פעולה" – שיחות וויכוחים, ערבי שירה ומשחק בלילות השבוע, וטיולים ומחנות בחופשות.
ילדים ובני נוער בני כל הגילים, התלכדו בשכבות גיל שונות: משלושה בשכבת הילדים, עד עשרה בשכבת בני הנוער – לומדים יחד, מבלים יחד, עובדים יחד בשדות של ההורים או של השכנים. כולם הכירו את כולם, וידעו מי הוא הוותיק ומי הוא החדש, מי החקלאי ומי עובד בחוץ, מי הדתי ומי החילוני.
בני הנוער הדתי למדו בבתי ספר דתיים, אך בבואם הביתה התחברו לבני גילם החילונים.
הכיפה על הראש נראתה טבעית, לילדים ולמבוגרים. גברים שנשאו אותה נמנו בין החברים הפעילים במושב.
הדתיים שמרו על השבת ועל הגחלת היהודית. כך היה וכך זה נמשך: חילונים ודתיים משמרים את המורשת שהנחילו המייסדים, שאינה מבדילה בין דתי לבין מי שאינו דתי, בין שומר מסורת לבין אתאיסט. כולם יחד בהרמוניה המתפשטת בכפר ומרחפת מעל 80 משפחות, ומהדקת את הקשר בין הפרט והקהילה.

מרחבים כפריים

ועדת הקליטה של המושב התכנסה לעתים רחוקות.
מדי פעם הגיעו זוגות צעירים ובעלי משפחות לתור אחרי משק פנוי למכירה, ומצאו אחד או שניים, שבמקרה התפנו.
גם במושבים אחרים גבר הביקוש על ההיצע.
בכל רחבי הארץ, ה"נחלה במושב" היתה למצרך מבוקש, ושוויה האמיר בעשרות אחוזים. מי שלא מצא את מבוקשו, שכר בית בנחלתו של מושבניק, שהשכיר משק או יחידת מגורים פרטית לכל המרבה במחיר. כך הקלו רבים מהמושבניקים על חובותיהם שטרם נפרעו.
נחלות המושבים קרצו לכרישי נדל"ן ולראשי ערים גדולות.
בתחילת שנות ה-90, הגיעו גלי עלייה המוניים של יהודים מברית המועצות ומאתיופיה, והתיישבו בערים. תנופת הפיתוח בהן גדלה, שטחי הבנייה הצטמצמו, ועסקות נדל"ן נרקמו בין ראשי ערים לבין מושבים הסמוכים להן: המושבים מכרו חלקות חקלאיות שהופשרו לבנייה, והעיריות בנו בהן אזורי תעשייה ושכונות מגורים. במושבים רבים הוקמו מחסנים ובתי מלאכה על שטחי מגורים וחקלאות, בלא היתר חוקי ולמען הרווח הכספי.

המרחב הכפרי בישראל עבר שינוי מהיר.
בתנועת המושבים ראו את המהפך וכינסו ועידה מיוחדת, בה הוחלט על שינוי מבנה

המושב: מושב שיקלוט מתיישבים ללא נחלה (בעלי מגרשים) ייקרא: "מושב כפרי". לביצוע התהליך הוכנו תכניות ונרקם השינוי, בתיאום עם הגורמים הרשמיים במדינת ישראל. אלה שפעם נקראו "הגורמים המיישבים" – הסוכנות היהודית, מינהל מקרקעי ישראל ומשרדי הממשלה.

השינוי הגיע ברגע נוח.
ב-1992 ניצחה מפלגת העבודה בבחירות ושבה לשלטון.
המפלגה, ממשיכת דרכה של מפא"י ההיסטורית ומנהיגיה בני הדור החדש לא שבו לאחור.
המשק הישראלי שב להתנהל בהיגיון ונפטר מהגיבנת האינפלציונית. הכלכלה נעה במהירות לעבר שוק חופשי ותחרותי, קניונים ומרכזי מסחר נבנו בכל פינה, והמדינה נפרדה מהסממנים הסוציאליסטיים האחרונים – בקיבוצים נערכו להפרטה, תנובה צמחה להיות אימפריה עסקית, ההסתדרות איבדה את כוחה ומכרה נכסים קואופרטיביים לבעלי הון פרטיים.
האופק נראה בהיר.
ממשלתו של יצחק רבין, מתנועת העבודה, חרתה על דיגלה את השלום המיוחל במזרח התיכון. מעבר לאופק, הרחק מהמזרח התיכון, שקעה שמש העמים, ואור חדש זרח מעל שמי אירופה.

בחודש האחרון של השנה בא הקץ למדינת צ'כוסלובקיה.
המדינה שממנה באו חברי כרם מהר"ל, התפרקה לשתי מדינות ולא היתה קיימת עוד.
קומץ גימלאים, מייסדים וראשוני המקום, שמעו על כך בחדשות – כל כלי התקשורת דיווחו בהרחבה על התמוטטות הגוש הקומוניסטי שהנהיגה ברית המועצות. הרפובליקה הצ'כוסלובקית, כמו פולין והונגריה ושאר מדינות החסות, השילה את המלבוש הסוציאליסטי. שני העמים שהרכיבו אותה החליטו על פרידה, ועל הקמת שתי מדינות עצמאיות ודמוקרטיות הפותחות את שעריהן למערב ועושות צעדים ראשונים בדרך לכלכלה חופשית.
חבלי ארץ נשכחים, שהיו ערש הולדתם של שורץ וגלנץ, גרינברגר וכץ, ברקוביץ' וליבוביץ' – הועברו לשלטון דמוקרטי של מדינות חדשות/ישנות: צ'כיה, סלובקיה, אוקראינה והונגריה.
ממרומי גילם, השקיפו הגימלאים על הנעשה במולדתם הישנה ובמושב שהקימו במו ידיהם, והמשיכו את השיגרה היחידה שהכירו: שלוימה ליבוביץ' יצא לחרוש בשדה, צבי גליק הוביל בתוך אמבטיות ענבים מהכרם שלו ליקב בבנימינה, ואריה צייזלר השקיע את מרצו בגידול עדרי בקר.
השכנים מימין ומשמאל התקדמו עוד מטר אחד קדימה.
פנחס, הבן של ברקוביץ', הרחיב את ביתו ובנה יחידת דיור נוספת. נורית, הבת של צייזלר, השלימה שיפוצים אחרונים בביתה. תמי קצין ועופר הוד יצאו מבית הסוכנות אל בית מרווח שבנו, וכמותם סיגל ואיציק רז שהרחיבו את המבנה הקטן שקנו.
חיים סימן-טוב הקשיש, העביר את חלקות הפרחים לבניו, שגידלו צמחי בית וצמחיה הידרופונית, יוסי אביתר התמחה בגידול ברוקומיני ואספרגוס, שמואל שלזינגר פיתח זן

חדש של שסק וקרא לו "אברי" על שם אברי טירק, חברו, בן המושב שנהרג בהתהפך טרקטור בו נהג. ראֶלי פן ניהל את המכוורת היחידה במושב ושיווק דבש דבורים טהור, צ'וקי לבנה שיווק פרחים מיובשים ליצוא.

גני נוי צמחו בחצרות הבתים, ופרחים נראו בכל פינה. מגינתה המפוארת של החקלאית מגדה דוידוביץ' עד חצרו המטופחת של המתיישב החדש ד"ר זאב הוכברג.

ישן וחדש התערבבו זה בזה.

מתוך העבר, צמחה קהילה, המתגבשת במהירות, רואה את המרחבים סביבה, ונושאת עיניה אל העתיד.

בשיחות בין חברים עלה רעיון "היישוב הכפרי", שתפס תאוצה במושבים.

הנושא הועלה לדיון באסיפה הכללית, ובה הוחלט להיכנס לתהליך הרחבה, בתיאום עם הרשויות. המצדדים בהחלטה קיוו לאפשר בניית בית לבני הדור השלישי שהתבגר ויצא לשרת בצבא. המתנגדים ביקשו להניח למושב להישאר במתכונתו המצומצמת, שאינה פורצת גבולות ושומרת על ייחודה.

אלה כמו אלה ידעו כי העתיד קשור עם העבר.

והעבר אצר בתוכו מיליון וחצי שקלים, חוב שרבץ על האגודה השיתופית ועדיין לא הוסדר.

אש ומים ופגעי הטבע

בסתיו 1998, השתוללה שריפה בשטחי המושב וביערות המקיפים אותו.

האש הגיעה עד לפתחי הבתים, וחברים ניסו לכבות אותה בידיים וברגליים, עם צינורות מים ביתיים ודליים. משפחת וינברגר הצליחו להימלט מהבית רגע לפני שכמעט ועלה בלהבות. מכבי האש שהוזעקו למושב, השתלטו על השריפה, האש כובתה אחרי שלוש שעות של אימה, ובנס לא נגרמו נזקים בנפש וברכוש.

זו לא היתה מכת האש הראשונה.
ביולי 1984 עלו באש מאות דונמים של חורש טבעי סמוך לכרם מהר"ל. האש, שנגרמה על ידי מטיילים, פרצה ביער של הקרן הקיימת באזור נחל המערות, והתפשטה מזרחה לכיוון המושב.
בדצמבר 1987, פרצה דליקה ביערות הכרמל, ורוחות עזות הביאו להתפשטותה סמוך מאד למושב.

אסונות החורף לא פסחו גם הם על המושב.
סערות החורף הקשה של 1991, הביאו גשמי זעף ששטפו את הרי הכרמל והציפו את הבתים והשדות.
אברי טירק ז"ל, נהג האוטובוס של ילדי המועצה האזורית נתקע עם האוטובוס ועם הילדים בכביש המוצף וחברי המושב באו לחלצם עם כף גדולה של מחפר.
מתנדב הולנדי, הרם ואן דייק, שהתגורר בכרם מהר"ל ועבד במשקו של החבר משה ירוסקי, בא לעזור בחילוץ, נסחף בזרם וטבע למוות.
אברי עצמו נהרג, כעבור כמה שנים, בתאונה בה התהפך הטרקטור עליו נהג בשדות המושב.

המִשָׁקֵם

החובות המשיכו להיות רשומים על הנייר.
מִינְהֶלֶת ההסדר הממשלתית, שקמה לפתור את בעיית חובות המושבים, התקדמה בקצב איטי, ורק מעט מושבים הצטרפו להסדר.
הוועד בראשות יגאל שחם, ניסה בארבע שנות כהונתו למצוא פתרונות, שלא הבשילו להסדר מקיף, והחוב הלך ותפח יחד עם שער הדולר ששב להמריא. בתום ארבע שנים פרשו יגאל וחבריו לוועד, והניחו לבאים אחריהם לפתור את הבעיה. החברים חיפשו את האיש שייקח על עצמו את המשימה להסיר מעל צווארם את עול האתמול, כדי שיוכלו להתחיל את המחר.
האיש היה בסביבה, וחיכה שיקראו לו לשוב.

ב-1992 נבחר ועד חדש, ועל חבריו נמנה אורי דוידוביץ'.
אחרי ארבע שנים קשות, מחוץ לעניינים, מחל אורי על עלבון הפיטורים ושב, הפעם בהתנדבות, כחבר ועד, להשלים את משימתו האחרונה במושב: חיסול חובות העבר.
הוא היחיד שהכיר את כל פרטי החיובים, איך הם נוצרו, ועד כמה השתעבד המושב לערבויות חיצוניות.
"החלטתי שאני מוכרח להילחם" – סיפר.

> "החובות התחילו להעיק, ומכתבי איום נשלחו לאגודה ולאנשים פרטיים. כל חבר נדרש לשלם באופן אישי 30 אלף שקלים – סכום גבוה מאד באותם ימים, ומחצית מהחברים לא יכלו לעמוד בו. היו חברים פנסיונרים שמכרו את הרפת עם הפרות, לולים עם עופות. הם אספו שקל לשקל כדי שיישאר להם ממה להתקיים בפנסיה. גם את זה רצו לקחת מהם. בשביל מי? בשביל כמה בודדים שלקחו בלי חשבון? בשביל ארגון קניות שלא סיפר את האמת?"

השלווה בקהילה הופרה בכל פעם שעלה נושא החוב.
חברים ששילמו כל מה שנדרשו, וחברים שהקפידו על יתרות זכות בחשבונם, וחברים חדשים שלא ניהלו משק חקלאי – כולם נתבעו לשלם, על פי עקרון הערבות ההדדית של האגודה השיתופית כרם מהר"ל, עליה היו חתומים. בנוסף, התברר כי החוב תפח בגלל הערבות הבין-מושבית, וכי הם ערבים גם לחברי מושבים אחרים בארגון "הצפון".
כולם ידעו מי הם בעלי החוב הגדולים, ומי הם המושבים להם ערבו, אבל אף אחד לא רצה לפתוח שוב במריבות ובהטחת האשמות. רצו להגיע להסדר הטוב ביותר, "ולגמור עם זה אחת ולתמיד".

גם מינהלת ההסדר לא רצתה לכפות את פרעון החוב.
המכתבים נשלחו כדי לזרז את החברים לבוא ולהתדיין.

מיום שהוקמה, ראתה לנגד עיניה את מצוקת המושבניקים, ואת הערבות ההדדית שהגדילה את מספרם של החייבים, גם כאלה שלא השתתפו בחגיגת האשראי הגדולה של שנות ה-80.
שמה העיד על מטרותיה: להגיע להסדר עם החייבים, שיניח את דעתם של הנושים. הנושים הגדולים היו בנקים ומוסדות ממשלתיים, גופים שיכולים להתגמש בדרישותיהם, במיוחד אחרי שהכנסת חוקקה חוק מיוחד שנקרא: "חוק הסדר חובות המושבים".
המינהלת מינתה עורך דין במעמד של שופט, שנקרא: המשקם. תפקידו היה לשבת מול נציגי מושב ונציגי הנושים, לנהל משא ומתן עם הצדדים ולהגיע להסדר שיאפשר את שיקומם של המושבים, ויחזיר את החוב לנושים. מעמדו היה כשופט, ופסיקתו כפסיקת בית משפט.

נושי המושב עיקלו חשבונות בנק והוועד, בראשות יהודה בונה, נאלץ להציב לעצמו בראש סדר העדיפויות את המשימה לשחרר את המושב מעול החובות והערבויות.
המשימה לא היתה קלה.
הנושים התעקשו על הסכום המקורי שתפח והגיע לכ-2 מיליון שקלים. החברים הציעו לשלם מיליון אחד – סכום שהם עצמם לא האמינו שיצליחו לגייס מהחברים, אבל באו למשא ומתן עם עמדת פתיחה הגיונית. הם חזרו וטענו כי רוב חברי המושב לא נהגו בקלות ראש ולא נטלו התחייבויות מעל ומעבר ליכולתם, וכי החברים נדרשים לשלם סכומי עתק אך ורק בגין הערבות ההדדית הבין-מושבית.
המרחק בין הצדדים היה גדול מדי.
חמש שנים נמשכו ההליכים. חברי הוועד קיימו פגישות ארוכות במשרדי המשקם במגדל העמק. בראש הצוות למשא ומתן עמד אורי דוידוביץ'. עורכי הדין של הצדדים העבירו ניירות והצעות, הפער הצטמצם אבל פתרון מוסכם לא נראה באופק.

במושב המשיכו לטפח את הקהילה, גם לאורך שנות ה-90.
הפרדס המשותף החל להניב רווחים נאים, מיסי חבר שולמו במועדם, וההכנסות אפשרו הוצאות לשיפור איכות החיים המשותפים. הדרכים שופצו, והושקע תקציב מיוחד בשיפוץ מבני הציבור, ולהרחבת הפעילות במועדון.
ועדות חינוך ותרבות היו לוועדות הפעילות ביותר, וחבריהן השקיעו דמיון ומעשה בפעולות הווי ותרבות מקומיות.
שיאן – בחג שבועות.
בערב החג התאספו כל חברי המושב, גברים נשים וילדים, ויצאו בתהלוכה גדולה אל השדות.
טקס הבאת הביכורים המסורתי הוחלף בפסטיבל חקלאי עמוס פעילויות. התחרויות עמדו במרכז היום: תחרות הטנא הנאה, עוגת הגבינה הטעימה ביותר. אחרי שהוכרזו הזוכים, יצאו לדרך נהגי טרקטורים למירוץ מכשולים בין ערימות חציר. קבוצה של חבריו התחרתה בהנחת קווי השקיה, וקבוצות אחרות התחרו בקיפול קופסאות קרטונים של אריזה או סחיבת חומרי דשן על מסלול ארוך.
הפסטיבל נמשך עד שעות הערב, וחוויותיו נחרתו עמוק בתודעת ילדי התקופה. הם נקשרו אל נוף הולדתם, וכשהתבגרו, רבים מהם לא העלו על דעתם מקום אחר לגור בו.

הטרקטורים במירוץ מכשולים בין ערימות חציר

הוועד המשיך לקדם את התכניות להרחבת המושב.
מומחי תכנון הובאו לשטח, לקבוע את המקום בו יוכשרו המגרשים לבניית הבתים לבני הדור השלישי. על פי התכנית שהוגשה לחברים, יוכשרו מגרשים פנויים לבניית בית מגורים אחד נוסף עבור בני המשפחות.
שוב נשארה התכנית על הנייר, ולא היה לה סיכוי לקבל את אישורי מינהל מקרקעי ישראל, עד שלא יוסדרו חובות החברים.

ב-1998 הגיעה שעת ההכרעה.

הסיכום נראה קרוב מתמיד.
באישורו של המשקם, מכר המושב ארבעה מגרשים מתוך מאגר המגרשים שעמדו לרשותו, והתמורה מהם, כמיליון שקל, הועברה למינהלת ההסדר.
המשקם לחץ, והצדדים נפגשו לישיבות אחרונות של משא ומתן. דוידוביץ' וטומי כץ, נציגי הוועד, הגיעו לישיבות מצוידים בפתקאות קטנות עליהן רשמו את דרישותיהם ואת הקווים האדומים אותם לא יעברו. הוויתור על המגרשים נראה להם מספיק, ובתוספת חצי מיליון שקלים, הגיעו אל הגבול האחרון של הוויתורים.
הישיבה האחרונה היתה מתוחה במיוחד.
בהגיע תורו של אורי, הוא הרים את קולו, ודיבר אל היושבים סביב השולחן.
"אני פלאח" – אמר להם בסגנונו המחוספס, כל שנות חייו במושב תומצתו בנאום קצר.

"אני לא מבין גדול בניירות ובחשבונות. חקלאי בן חקלאי שעובד בשביל להתפרנס בכבוד וביושר. אתם יכולים לנפנף במספרים כמה שאתם רוצים, אני יודע את האמת: לא לקחנו שקל מיותר. הייתי המזכיר ורבתי עם החברים שלי כדי שלא ניקח הלוואות מיותרות. שלושים שנה שילמנו למינהל מקרקעי ישראל כמו ילדים טובים את דמי החכירה השנתיים. בשנות החמישים והשישים ברחו מהמושב משפחות והשאירו אחריהם חובות – גם אותם שילמנו עד הפרוטה האחרונה.
היתה תקופה לא נורמלית של אינפלציה, בשנות השמונים, וכל המושבים הסתבכו כך או אחרת. עברו עשר שנים, ויש אצלנו חברים שממשיכים ללקק את פצעי החובות האישיים שלקחו, יש משפחות שלא ישנות בלילות. יש חברי מושבים שעשו מיליונים מהחובות שלהם, ולא תגבו מהם את החוב לעולם. אנחנו עשינו את המאמצים הגדולים, עכשיו תורכם ללכת לקראתנו".

שלוש שעות נמשכה הישיבה, ובסיומה הגיעו הצדדים להסכמה.
החברים הוסיפו עוד כ-200 אלף שקלים, והמשקם הוציא פְּסָק, הקובע כי האגודה השיתופית כרם מהר"ל אינה חייבת עוד כסף, מלבד מספר קטן של חברים שלא הסכימו להיכנס להליך ההסדר.
המשקם שיחרר את האגודה מכל ערבויותיה, והמושב השתחרר באופן סופי ומוחלט מכל התחייבות.

בכרם מהר"ל נעלו עוד פרק בתולדות המושב, נקיים משיירי העבר, עייפים וזקוקים להתנערות.

1999 – שנת יובל והתנערות

מדינת ישראל צעדה עם העולם כולו אל סוף האלף השני.
זה עתה סיימה לחגוג יובל, שסיכם חמישים שנה בהם השתנתה ללא היכר: מספר תושביה הוכפל פי שישה, הקידמה הטכנולוגית השתרשה והוסיפה לרווחה האישית של כל אחד מאזרחיה: מחשבים, טלפונים סלולאריים, אינטרנט, ותקשורת המונים רבת ערוצים.
המדינה העצמאית עמדה על רגליה בבטחה, אך באוויר ריחפו סימני שאלה: פיגועי התאבדות ערערו את הביטחון האישי ובאג-2000 העמיד בספק את הקדמָה הטכנולוגית.
צה"ל סגר עוד שנה בבוץ הלבנוני, וראש הממשלה קרב אל קיצו הפוליטי בסיום קדנציה כושלת. הכלכלה דשדשה לאחר עשור מוצלח במיוחד, ואל סדר היום הציבורי שבו ועלו מתחים חברתיים ישנים ומוכרים: אשכנזים ומזרחים, חילונים ודתיים, עשירים ועניים.

בכרם מהר"ל התארגנו לחגיגות היובל של המושב.
החברים התבססו איש איש בנחלתו, בקריירה האישית, במשפחה המורחבת.
המסגרת הארגונית החלה את השנה בצעדים כושלים: חיסול החובות ופסק המשקם הותירו את קופת המושב ריקה מכסף. כל מה שהיה בה, נמסר לקופת המשקם, שגאל את החברים מחובות העבר. הוועד שסיים בהצלחה את פרשת החובות, סיים את כהונתו בטרם עת. חבריו עייפו מהמאמץ המתיש, וחשו כי מיצו את תפקידם.
ענייני המושב התנהלו מעצמם.
מי ששילם – שילם מרצונו, וללא אכיפה. מנגנוני הגבייה שוב התרופפו, והכסף לתשלומים בסיסיים: חשמל, מים, ביטוח, לא הגיע במועד. חובות קטנים צברו קנסות ואיומי עיקול, וכל אמצעי התשלום המרכזיים התדלדלו.

ועד חדש נבחר, וחבריו בחרו מתוכם את היושב ראש – שמואל גלנץ.
20 שנה עברו מאז שימש כמזכיר המושב. בתקופה זו צבר ניסיון בתפקידי ניהול בכירים במשק, ועשה לביתו. הגיע הזמן, חשב, לעשות גם למושב בו נולד ובו עברו כל חייו. הוא הציג מועמדות, והחברים נתנו לו את קולם.
הוועד ניער את המערכת הניהולית – מחשב חדש הוכנס לראשונה אל חדר המזכירות, והעבודה המשרדית נתנה אותותיה. הוועד החל להלעיט את החברים ב"דפים לחבר", שחולקו מדי שבוע, ובהם מידע מפורט על פעולותיהם: מתיחת פנים לבית העם ובית הכנסת, סלילת כל כבישי המושב, הנחת צנרת מים חדשה לכל הבתים, שדרוג דרכי השדות – כל זאת בעקבות שיפור דרכי הגבייה.
"קבענו מנגנון גבייה קשוח" – סיפר גלנץ.

"חבר שלא שילם את חשבון המים שלו קיבל התראה מהמזכירה הטכנית, ולאחריה לא היה שיקול דעת ולא היה מקום לוויתורים או לדיונים בוועד. הכל התנהל בין המזכירה הטכנית, ו"מבדקת אומן" שניהלה את אחזקת מערכת המים – "המנגנון האוטומטי" היה אמור לנתק את המים בשדות לחברים שלא שילמו את חשבון המים שלהם והכל בהתאם לכללים קשיחים. כך לא נאלצנו לנתק לאיש מים בשדות.
בעקבות לחץ לגביית החובות גם סולקו חובות לגורמי חוץ, והקופה התמלאה".

1998 – שמילקו גלנץ היו"ר

הוועד הצליח לקושש תקציבים מהמועצה האזורית, והחברים הוסיפו מכיסם הפרטי, עוד ועוד סכומי כסף לטובת התנופה הנמרצת ואוירת ההתחדשות המרחפת באויר. לוגו חדש שהכינה חברת המושב אתי ברק, התנוסס על מעטפות ומכתבים רשמיים של המושב. הכביש האחרון נסלל, והמושב התמרק והתקשט לקראת הימים הבאים עליהם לטובה.

בסתיו, הגיעה עת היובל.

בני המקום לבשו בגדי חג, ובאו כאיש אחד אל המועדון והרחבה שלידו. ותיקים וחדשים, צעירים ומבוגרים, בני כל הדורות, לחגוג חמישים שנה להיווסדם.

מאות אנשים זרמו למרכז הכפר.

קרובים ורחוקים, חברים לדרך שעבורם היה המושב תחנה בחייהם – ילד שובב שהיה לרופא, נערה חולמנית שהיתה לאשת טלוויזיה, בנו של הרפתן שמנהל חברה גדולה, פליטי שואה וחברים מהבריגדה, וכל מי שנשר מהמסע הארוך של המושב אל שנת היובל. חקלאים טירונים, שברחו מאימת הפרה החולבת את ימיהם ולילותיהם, בני שלושים ובני ארבעים שבחרו בנוחיות העירונית, גימלאים שנפטרו מהתמכרות לעבודת האדמה, נשים צעירות שמאסו בנידחות הפרימיטיבית שהכירו בימי ילדותן, ונערים שהתחנכו על ברכי הלקח ומוסר ההשכל: לעשות משהו מועיל בחיים, רק לא להישאר חקלאי בכרם מהר"ל. באו לפגוש את החתנים וכלות השמחה – קשי העורף שלא נטשו. אותם, ואת בני דור ההמשך שהמשיכו להיאחז באותה אדמה סוררת שהציבה להם מכשולים, ויכלו לה, נטועים בה כמו עצי הברוש הזקופים שהקיפו את רחבת הדשא.

כולם קיבלו הזדמנות שווה לממש את זכותם לנוסטלגיה, להביט אחורה עם בת צחוק על השפתיים. נפלו איש על צוואר רעהו, נישקו אחת את לחייה של השנייה, והשיבו אל אויר הלילה הסתווי את השפה ההונגרית, שנחלש קולה, והסתגרה בבתי הסוכנות האחרונים.

האורחים החנו את מכוניתם סמוך למחלבה הישנה והצטרפו אל ההמונים בני המקום שהסתובבו בגן המואר במערכות תאורה מנצנצות התלויות בין עצי אורן. ברמקול התנגנו שירי מולדת ושירי בריטני ספירס, להקה צבאית עם להקת אתניקס, ילדים השתוללו על מתקני שעשועים מתנפחים, ומבוגרים נכנסו אל המועדון להתבונן בתערוכת היובל – תמונות משפחתיות בשחור ולבן, טובלות בערימות של חציר. מהתערוכה יצאו אל שולחנות הקייטרינג והסירים הגדולים, שהזכירו לבעלי השיער הכסוף את סירי הטבח לבקוביץ' אפרים שהכין להם את סעודת הערב ב-1949.

בהינתן האות, התיישבו כולם על כסאות הפלסטיק לצפות בטקס.

זה היה טקס פרידה רשמי למושב שהיה.

על הבמה ישבו קשישים בני שמונים אשר הובילו את חבורת יוצאי הבריגדה אל הגבעה

השוממה, והעלו זיכרונות מחויכים מימי הפרה וחצי סוס. גברים ונשים בגיל העמידה סיפרו על ימי נעוריהם בבית ערבי נטוש עם פתיליות ומקררי קרח. ראש המועצה ומכובדים אחרים נשאו נאומי ברכה, תלמידי תיכון וילדי בית הספר חוללו במחולות ונתנו קולם בשיר ומשחק. מנחת הטקס, ורד, בתו של שמשון שכטה המיתולוגי, דילגה בין השנים והתקופות, בין חוויות אישיות למערכונים היתוליים, נוטפי אירוניה עצמית – על תאילנדים שמחליפים את הידיים העבריות בשדה, ועל הכסף שמשמש אמת מידה חשובה לקבלת מועמדים חדשים.

טקס יובל ה־50. המנחה ורד ברמן ומייסדי הכפר: נפתלי מריש, שלמה ליבוביץ', גרשון קליין, מטילדה גרינברגר, חנה כץ

מי שהיה שם, לא שכח את הלילה ההוא.

הלילה בו התמזגו העבר והעתיד. שיער שיבה עם תלתלים שחורים, חולצות לבנות וטי-שרטים צבעוניים, כיפות סרוגות וכובעי לבד, שמלות פרחוניות עם סרפן, תסרוקות בלונדיניות עם כיסויי ראש ופאות נוכריות, גאווה עם קנאה, שירה בציבור עם מחיאות כפיים ורמקול מהדהד ומשמיע את הקולות אל העמק והגבעה סביב – שהכירו כל פרק בהיסטוריה המקומית, ליוו את החברים בטיוב הקרקע, בזריעה, בשתילה, בהשקיה, עד שצמח לו גזע עץ המניב את פריו.

עוד רגע, ידעו כולם, יכבו האורות והנטיעה החדשה כבר מוכנה. העץ הבודד יעמוד בליבו של חורשה פורחת ובה נטועים עצים לרוב.

בלילה ההוא כבר היו הזרעים מוכנים לשתילה.

בתום החגיגה נארז העבר ונדחס בתוך קלטת וידיאו. עמוסי חוויות, נפרדו כולם בשעת לילה מאוחרת מהיובל הראשון, והאורחים יצאו כל אחד אל ביתו ברחבי הארץ.

בני המקום עלו על יצועם, לקראת השנה הראשונה של היובל השני. השנה שתהיה ראשונה גם לאלף החדש בלוח השנה, ובו תצא לדרך הנטיעה החדשה הניצבת על סף ביתם וחצרותיהם.

דף חדש עמד להירשם בהיסטוריה של כרם מהר"ל.

הרחבה היסטורית

בשנת 2000 יצאה לדרך תכנית ההרחבה.
החברים שחיכו לתכנית שנים רבות, יכלו לראותה קורמת עור וגידים. במועצה האזורית חוף הכרמל, כמו בכל רחבי הארץ, הקדימו מושבים אחרים, וביצעו את ההרחבה שלהם. הצלחותיהם וכישלונותיהם – נבחנו, והלקחים הופקו.
הוועד החדש הסתער על המשימה בהתלהבות ובכובד ראש – התכנית עמדה לשנות את פני המושב לגמרי ולחולל בו שינוי היסטורי.

סיפור ההרחבה מתחיל עשר שנים קודם לכן.
המושבים בישראל שינו את פניהם, ובשלהי שנות ה-80 לא נותר כמעט זכר ל"מושב העובדים" המקורי, שנהגה בתחילת המאה ה-20. האחווה והשיתוף שהתמזגו עם המוסדות הקואופרטיביים של ימי ראשית המדינה – נעלמו. במקומם התנהלו יישובים כפריים ובהם דור חדש של מושבניקים בעלי נחלות שירשו מאבותיהם או רכשו בכסף. כל אחד מהם התגורר ביחידת המגורים שהוקצתה לו, אליה נספחו חלקות הקרקע החקלאיות.
מערכת היחסים בין המושבניק למדינה, לא השתנתה: מינהל מקרקעי ישראל, הגוף הרשמי המחזיק בקרקעות המושבים, המשיך להחכיר להם מגרש למגורים ואת החלקות החקלאיות לצורך פרנסה ממשק חקלאי בלבד. בנוסף, התיר המינהל לכל מושבניק לבנות יחידת מגורים נוספת, על שטח הנחלה שלו, עבור "בן ממשיך" – בן או בת אשר אליהם תעבור הנחלה בירושה. הֵיתר זה אִפשֵר לקיים דור המשך שיעסוק בחקלאות.
אירועי שנות ה-80 סילקו לגמרי את האידיאלים החלוציים שהיו נחוצים כדי להיאחז בקרקע, ולקיים חקלאות.
ברוב המושבים, כמו בכרם מהר"ל, התרכזה העבודה החקלאית בידי מספר קטן של משפחות. רוב המושבניקים התפרנסו למחייתם מעבודה מחוץ למושב, ובנוסף, עיבדו את החלקות החקלאיות שלהם, או מסרו אותם לעיבוד לחברים אחרים.

הממשלה הכירה במציאות המתהווה, והתאימה לה מדיניות חדשה של מכירת הקרקעות.
חברי המושב קיבלו היתר להקצות למכירה מגרשים פנויים בתוך המושב, לבנות וליישב בהם עוד בנים מדור ההמשך, על פי העיקרון של מגרש מגורים אחד על כל נחלה. כך תוכל כל משפחה לרכוש מגרש לבן נוסף מבניה, המושב יצעיר את פניו ולא יהפוך להיות "מושב זקנים".
מדיניות זו, נועדה להשיג מטרות נוספות: הקלה על מצוקת הדיור בישראל, שנגרמה כתוצאה מגלי העלייה, עידוד משיכת האוכלוסייה לפריפריה, ופדיון זכות החכירה

כאמצעי להסדר חובות המושבים.
מעבר למטרות המוגדרות, ניתנה למדינה הזדמנות למלא את קופת מינהל מקרקעי ישראל בכסף, על ידי מכירת מגרשים ששוויים נאמד בעשרות אלפי דולרים לכל מגרש.

היד המכוונת את התהליכים לא היתה החלטית. במשך עשר שנים התקבלה במינהל מקרקעי ישראל שורה של החלטות אשר קבעו את אופי ההרחבה. כל החלטה הוסיפה וגרעה תנאים.
ההחלטה החשובה ביותר, שהתפרסמה כ"החלטה 737", התקבלה ב-1995, והתירה הקצאת מגרשים למכירה ב-15 אחוזים נוספים מעבר למספר החברים במושב, וכך אפשרה למוכרם גם למי שאינו חבר או בן משפחתו.
החלטה זו עוררה ביקורת ציבורית, ובית המשפט העליון הורה לעכב את ביצועה.
בין ההחלטה לבין ההקפאה, נותר חלון זמן מצומצם אותו ניצלו המושבים, שעמדו לפני ביצוע הרחבה בשטחם.

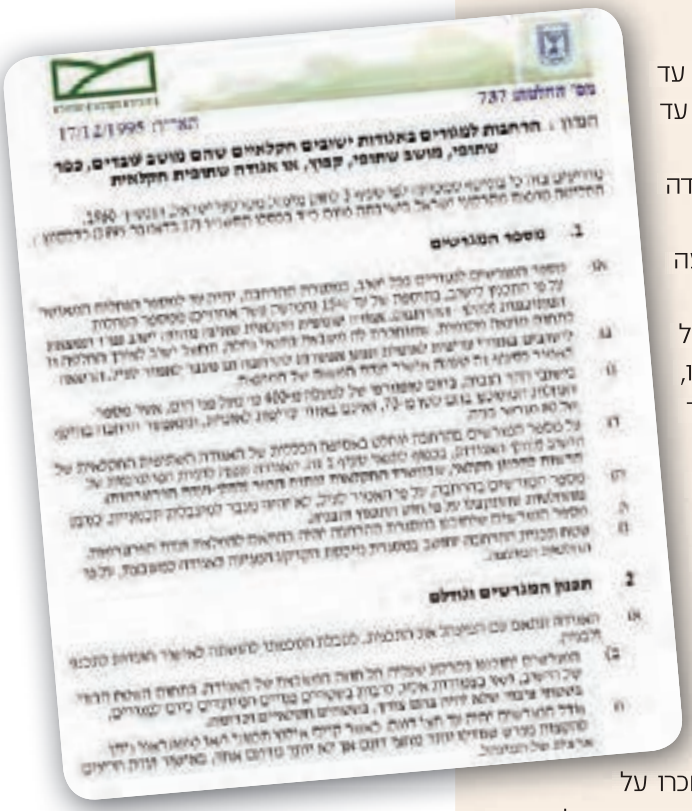
מס' החלטה 737
17/12/1995 :תאריך
הנדון: הרחבות למגרים באגודות ישובים חקלאיים שהם מושב שבדים, כפר שיתופי, מושב שיתופי, קבוץ, או אגודה שיתופית חקלאית
2. מספר המגרשים
2. תכנון המגרשים וגודלם

החלטה 737, של מינהל מקרקעי ישראל, ובה נקבע, בין הייתר:

- מספר המגרשים למגורים בכל ישוב, במסגרת ההרחבה, יהיה עד למספר הנחלות המאושר על פי התכנון לישוב, בתוספת של עד 15% (חמישה עשר אחוזים) ממספר הנחלות המתוכננות.
- על מספר המגרשים בהרחבה יוחלט באסיפה הכללית של האגודה השיתופית החקלאית של הישוב (להלן–האגודה).
- שטח תכנית ההרחבה יחושב במסגרת מיכסת הקרקע המגיעה לאגודה כמשבצת, על פי החלטות המועצה.
- המגרשים יתוכננו בקרקע שעליה חל חוזה המשבצת של האגודה, בתחום השטח הבנוי של הישוב, ו/או בצמידות אליו, לרבות בשטחים פנויים המיועדים כיום למגורים, בשטחי ציבור שלא יהיה בהם צורך, בשטחים חקלאיים וכדומה.
- גודל המגרשים יהיה עד חצי דונם. כאשר קיים אילוץ תכנוני ו/או טופוגראפי, ניתן להקצות מגרש שגודלו יותר מחצי דונם אך לא יותר מדונם אחד, באישור ועדת חריגים ארצית של המינהל.
- פיתוח התשתית יהיה באחריות האגודה.
- בהסכמת האגודה והמועצה האזורית, המינהל יהיה רשאי לקבוע כי תכנית פיתוח התשתית תביא בחשבון אפשרות עתידית של תכנית למגרשי מגורים נוספים.
- החכרת המגרשים בהסכם פתוח לחוכר. מגרשי המגורים יוחכרו על ידי המינהל למועמדים שיומלצו על ידי האגודה, ובלבד שהמגרש מיועד למגורים והמועמד אינו בעל זכות של נחלה, מגרש מגורים או משק עזר בישוב, או בישוב אחר, וכן אינו חבר קיבוץ או חבר מושב שתופי.
חוכרי המגרשים ישלמו למינהל דמי חכירה מהוונים מופחתים, שיוכרו כמלוא דמי החכירה המהוונים בשיעור 91%, לתקופה של 49 שנים.

החלטת המינהל ניערה את החברים בכרם מהר"ל וזירזה אותם לפעול.
עוד בתחילת שנות ה-90 הצביעו החברים על מימוש תכנית תב"ע מקומית, שתרחיב את מספר הבתים במושב. אז, דובר על "תכנית קטנה" שהתבססה על בנייה ב-77 מגרשים – מגרש אחד לכל חבר המושב. כל ועד בתקופת כהונתו, ניסה לקדם את התכנית: הוזמנו מהנדסים ומתכננים, הוכנו צילומי אויר ומפות, הוגשו בקשות, אך כלום לא יצא אל הפועל.
אחרי החלטה 737, וקבלת "פסק המשקם", קיבלו החברים לעיון גם את "התכנית הגדולה" – מכירה של 115 מגרשים. (המושב תוכנן, ביום הקמתו, ל-100 משפחות, וכך נשארו הרישומים הרשמיים. החלטת המינהל קבעה 15 אחוזים נוספים, והחישוב נערך על פי הרישום ההיסטורי.)
שעון החול אזל.
היועץ המשפטי לממשלה נדרש, כמו הבג"ץ, להחלטת המינהל, וקרב הרגע בו תוקפא התכנית.
האפשרות כי החלטה זו תוקפא בבג"ץ, לא הותירה ברירה, אלא להתחיל במימוש התכנית לפני ההקפאה.

ב-1999 התקיימה אסיפה כללית, בהשתתפות שיא של החברים.
הונחו בפניהם "התכנית הגדולה" ו"התכנית הקטנה", והם נדרשו להצביע על ביצוע אחת מהן.
בדיון סוער שהתקיים במועדון, לא נשמע קול אחיד.
רבים היססו. לביצוע התכנית הגדולה נדרש כל חבר לשלם סכום כסף גבוה בהרבה מאשר לביצוע התכנית הקטנה – הן בתשלום למינהל עבור כל מגרש, והן עבור הכנת תשתיות מורכבות יותר.
חברים אחדים הביעו בקול רם את חששם מפני הזרמה גדולה מידי של מתיישבים שאינם בני המקום. הם רצו להסתפק בתכנית הקטנה – "די לנו במגרש אחד לכל משפחה" אמרו. "רוצים להישאר מושב קטן ואינטימי".
גם לאוזניהם הגיעו השמועות על ההרחבה במושבים אחרים, ותוצאותיה.
ההרחבות שם, במושבים אחרים, יצרו שכונות נפרדות של משפחות, רוכשי מגרשים, שמעמדם נקבע כ"תושבים" שאין להם חלק בכל הנעשה במושב. אלו הולידו אוירה של ניתוק בין החדשים לבין חברי המושב.
הלקח נלמד.
במשך שבועות ארוכים שקדו חברי הוועד עם יועצים משפטיים, והכינו מתווה יוצא דופן עבור המתיישבים העתידים להצטרף לכרם מהר"ל:
על פי המתווה, המתיישב החדש יקבל מעמד של "חבר-תושב" – שאינו חבר האגודה השיתופית ואין לו חלק בנחלות האגודה, אבל הוא שותף בעל מעמד שווה בכל מבני הציבור (מועדון, בית כנסת, מגרשי משחקים) ובכל התשתיות.
בתמורה למעמדו, ישלם החבר-תושב לאגודה השיתופית סכום של 50 אלף דולר, המוגדרים כ"דמי פיתוח", וישמשו לפיתוח סביבתי – שיפור דרכים והרחבת תשתיות.
בכך הבטיחו החברים את ההפרדה בינם לבין החברים-התושבים, אך מנגד הסכימו לשתפם בנושאי חינוך, תרבות, וכל הנוגע לחיי היום-יום במושב.

קרוב לחצות הלילה, לאחר דיון ממושך, ולאחר שהבינו כל החברים לאן פני המושב, הצביע הרוב בעד התחלת התכנית הגדולה. נערכה הגרלה שקבעה היכן תוכל כל משפחה לקנות מגרש ולבנות בו בית.
הוועד הוסמך להתחיל בהליכי ההרחבה.

קבלני הביצוע

על שכמם של חברי הוועד הוטל ביצוע הכנת התשתית לבניית 115 יחידות דיור.
לאיש מהם לא היה ניסיון בניהול פרויקט כה מורכב, הכולל: הכנת קווי המתאר של הפרויקט, חוזים משפטיים, הליכי מועמדות וקליטה של כמות משפחות גדולה, קשר עם רשויות מקומיות וממשלתיות, עם קבלנים ומפקחים, מהנדסים, בנקאים ועורכי דין, וניהול מערכת כספית שהיקפה 25 מיליוני שקלים.
חברי הוועד, כולם מתנדבים העובדים לפרנסתם במושב ומחוצה לו, עסקו במלאכה בעיקר עם שובם הביתה מיום עבודה. לעתים קרובות פלש העיסוק בהרחבה גם אל מקום עבודתם.
הם חילקו ביניהם את התפקידים:
יגאל שחם, מהנדס, טיפל בתכניות ההנדסיות של הפרויקט ובקשר עם גורמי תכנון.
ביבה איילון, עובדת סוציאלית, ריכזה את נושא קליטת המשפחות והליווי האדריכלי.
במהלך העבודה על הפרויקט נבחרה לכהן כיו"ר הוועד.
אבי בוימל, חקלאי, נתן מענה לענייני מים ולבעיות חקלאיות שהשיקו לבנייה.
שמואל גלנץ, מנהל ארגוני, ריכז את עבודות הצוות, ושימש גזבר הממונה על המערכת הכספית ואחראי על הנושאים המשפטיים.
עם תחילת העבודות, חידשו חברי הוועד את תפקיד המזכיר.
לתפקיד מונה חגי עטייה, כבן 50, חבר מושב צרופה הסמוך, שצבר ניסיון בביצוע פרויקט דומה במושב השכן – גבע כרמל. עטייה עסק במלאכה היומיומית בשטח, בתיאום עם רשויות, קבלנים ובעלי מלאכה, ובכל העבודה המשרדית.

נוסף למשימת ההרחבה, עסק הוועד בניהול ענייני המושב השוטפים.
אלו התגמדו מול ההרחבה ההיסטורית, אבל תפקיד הוא תפקיד, ויש לדאוג לגביית מיסים, לגינון, לשיפור דרכי גישה, להכין תקציב, ולדווח לאסיפה הכללית.
הדיווחים תכפו, בגלל הצורך לשתף את החברים בכל שלבי התהליכים, ולקבל את אישורם:
החברים אישרו את אופי הבנייה – שלא תהיה ראוותנית מדי. אישרו את חלקות המגרשים בהגרלה, ואישרו את שלבי התקדמות הבנייה – בצעדים מדודים.
כמו האבות המייסדים, גם בני דור ההמשך וחבריהם החדשים, לא רצו ליווי בנקאי עם אשראי ומימון. הם החליטו על "פרויקט מתגלגל" – מכירה של קבוצת מגרשים אחת, בניית הבתים, ורק עם סיום הבנייה עוברים למכור את יחידת המגרשים הבאה. המימון הראשוני בא מכיסם של החברים. בהמשך, כל משפחה חדשה חכרה מגרש בן שלושת רבעי דונם ממינהל מקרקעי ישראל.

שש שנים נמשכה הבנייה המרוכזת.
שש שנים בהן נראה המושב כמו אתר בנייה אחד גדול.
שש שנים של בולדוזרים החוצבים בסלעי הגבעה, של מכושים ופטישים, משאיות חול ומערבלי בטון הבאים והולכים, פועלי בניין ומנהלי עבודה, הפסקות חשמל והפסקות מים, פיגומים וברזלים, אבק ופסולת, זפת וסיד, מכבשים לסלילת כבישים – רעש והמולה המבקעים את דממת המושב ושלוותו.

חיכוכים לא חסרו.
המגרשים החדשים נגסו בשטחי נחלות, כבישים נסללו קרוב מדי לחצרות בתים, ותלונות נערמו על שולחן הוועד פעם אחר פעם.
פעמיים נדרשה התערבות מערכת המשפט.
באחד המגרשים שהוכשרו לבניית בית, נמצאו קברים עתיקים. ארגונים שייצגו משפחות של ערבים, טענו כי באדמת המגרש מצויים קברים של אבות אבותיהם, תושבי הכפר איג'זים. רוכשי המגרש נאלצו להתגמש בתוכניות הבנייה, ולהותיר את הקברים על תילם.
צילה מרטין הוסיפה עוד פרק למלחמתה המתמשכת נגד המושב.
עורכי דינה הגישו התנגדות לבניית בתים על מגרשים אשר לטענתה, נוגסים באדמתה. צווי מניעה שהוצאו, עיכבו את בניית הבתים, ורק לאחר הליכים ממושכים שהגיעו עד לבית המשפט העליון, הפסידה צילה מרטין במאבק, ורוכשי המגרשים יכלו לממש את הבנייה.

עד שנת 2006 נבנו מרבית הבתים החדשים.
המולת הבנייה נחלשה, ושלווה חדשה ובלתי מוכרת נחה בין בתי המושב. החיים חזרו למסלולם והקהילה החדשה עשתה צעדים ראשונים בדרך אל העתיד החדש והלא-ידוע.
רחוב ליד רחוב, בית ליד בית, אלה יחד עם אלה – בעלי נחלות, חברי האגודה השיתופית, ולצידם החברים התושבים, בעלי מגרש בן 750 מ"ר, עליו בנו את בית חלומותיהם.
בין השכנים החדשים היו פנים מוכרות.
מחצית מהם, כחמישים משפחות, בני הדור השני והשלישי לחברים, שקנו מגרש, ומימשו את הייעוד המקורי של ההרחבה: לאפשר לילדיהם מגורים במושב שהיה ערש נעוריהם.
על יתרת המגרשים בנו את ביתן משפחות אשר כף רגלן דרכה לראשונה על אדמת כרם מהר"ל.

לאה ונפתלי סלע

לאה ונפתלי סלע קנו מגרש בן שלושת רבעי דונם בפרויקט ההרחבה.
היא רופאה נוירו-רדיולוגית, הוא מהנדס ומנהל. שניהם התגוררו בחיפה, עם בִּתָם הצעירה שלמדה בתיכון ושני ילדים בוגרים.
"מימשנו חלום" – סיפרו.
בכל פעם שעברו עם מכוניתם בכביש מס' 4 באזור חוף הכרמל, וראו את הסביבה, חלמו לגור בה. יום אחד שמעו מחבר שסיפר כי שמע מחבר אחר על ההרחבה. בלי להמתין אפילו יום, נסעה לאה לברר פרטים. כשאמרו לה כי מגרש אחד פנוי, מיהרה הביתה

ואמרה לנפתלי: מחר ניסע ונחתום. הוא הסכים, והם חתמו על טפסי הקבלה והחלו את התהליך הארוך של קליטה במושב כרם מהר"ל.

איילה ודודו הברון

איילה ודודו הברון הרגישו לא בנוח בוועדת הקליטה.
דודו עורך סרטי וידיאו, יליד קיבוץ בארי, ואיילה – מרפאה בעיסוק. שניהם עברו את גיל 40, הילדים בגרו, והם חיפשו שינוי בחייהם העירוניים.
אחרי שמילאו טפסי הגשת מועמדות, ובילו יום שלם ב"מכון פילת" כדי לעבור מבדקי התאמה, התייצבו בפני ועדת הקליטה של המושב. במהלך הפגישה, אחרי שהציגו את עצמם, נשאלו בהפתעה: ""מה...אין לכם ילדים קטנים?"

המועמדים לקליטה לא מילאו את כל ציפיות חברי המושב.
רבים מהם באו מבוססים כלכלית עם ילדים בוגרים, באמצע חייהם, ובקצה המרוץ לקריירה. צעירים לא באו בהמוניהם – המחיר הגבוה שנדרשו לשלם למינהל מקרקעי ישראל עבור מגרש – הרתיע אותם, ועלויות הבנייה המתייקרות לא אפשרו לזוגות צעירים לממש חלום המגורים בכפר.
הזוגות הצעירים ביישוב המתרחב, באו מקרב משפחות חברי המושב, רובם בשנות ה-30 לחייהם, עם ילדים משלהם – ילדי הדור הרביעי.
שמות משפחה המלווים את הכפר משנותיו הראשונות, נוספו על דלתות בתים חדשים.
שורץ ודוידוביץ', בוימל וארטנשטיין, בנו את ביתם ליד בית אבא ואמא, ליד בית הסבא והסבתא. נכדיהם ונינהם של ברקוביץ' ושל סמברג וסימן-טוב וקולמן השתבצו בנוף הכרמל על אותה אדמה בה היכו שורשים אבותיהם ואבות אבותיהם.
שכניהם החדשים ארגנו את חפציהם בין קירות אבן נוטפי צבע טרי וגימור מקצועי, של בית מתוכנן בידי אדריכלים משנות ה-2000. בני מישלי ובני גפן, ובני פלומין – נרשמו ללימודים בבתי הספר האזוריים, ויצאו עם הוריהם להכיר את תבנית נוף חייהם החדשה.

"האיכלוס המתגלגל" של הבתים החדשים נעשה על פי התכנית שנקבעה מראש:
קבוצת הבתים הראשונה – שקיבלה את הכינוי: "שכונת התל" – התמלאה, ואחריה הקבוצה השנייה שכונתה "שכונת הגן" ואחריה "שכונת המאפייה". בית אחר בית, משפחה אחר משפחה נוספו מידי חודש בחודשו, עד שהכפילה הקהילה את מספר תושביה ובתיה וחצרותיה, והיתה ליישוב כפרי. על שבילי עפר נסללו רחובות וכבישים,

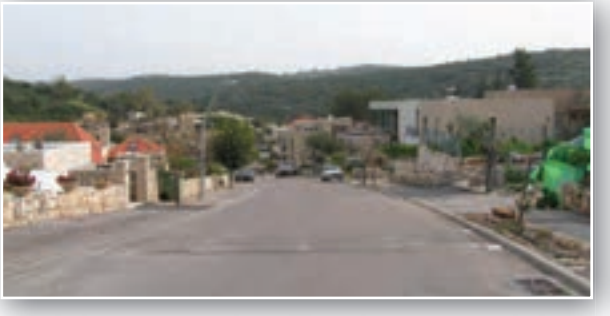
פינה במושב לפני ההרחבה (מימין) ואחרי ההרחבה (משמאל). צילום: דוד שליט

ובמקום שיחי בר וטרסות בני מאות שנים, נבנו מדרכה וחומת אבן של בית חדש.
הוועד שהוביל את ההרחבה זכה לאמון החברים.
בכל שנתיים הועמדו לבחירה מחודשת, ונבחרו שוב ברוב קולות החברים. בכל מערכת בחירות נגרע אחד מהם שפרש באפיסת כוחות, ונוסף במקומו חבר חדש שרענן את השורות.
ככל שהתקדם תהליך האיכלוס, גבר הפיצול בין ענייניהם השוטפים של בעלי המשקים ושל "החברים-התושבים", משפחות ההרחבה. לחברי האגודה השיתופית היה סדר יום משלהם ולמשפחות החדשות סדר יום אחר. לעומת החינוך והתרבות המשותפים לכולם – נדרשו חברי האגודה לעסוק בענייני נחלות חקלאיות, חלקות אדמה, ותקציבים משלהם.
זו לא היתה בעיה ייחודית.
בכל המושבים בארץ, בהם בוצע תהליך ההרחבה, התפצל סדר היום של המתיישבים, וסדרי העדיפויות בענייני היום-יום נחלקו בין בעלי נחלות לבין בעלי מגרשים. החיכוכים בניהול סדר היום הביאו להתערבות ממשלתית: משרד הפנים הוציא הנחייה גורפת להקים בכל מושב שני ועדים נפרדים.
בכרם מהר"ל הפנימו את ההנחיה והקימו ועד נוסף שנקרא "ועד מקומי", שתפקידו לעסוק במכלול העניינים המשותפים לכל חברי הקהילה. שלושה מחבריו היו גם חברי האגודה השיתופית, ושניים נוספים ייצגו את הדור הצעיר והמשפחות החדשות.
ב-2004, לראשונה בתולדותיו, התנהל המושב באמצעות שני ועדים נפרדים: ועד האגודה והוועד המקומי. בראשות שני הוועדים עמדה, לתקופת מעבר, ביבה איילון, אשר העבירה בהדרגה את סמכויות הוועד המקומי לידיה של בת הדור השלישי – יפית ברק, נכדתו של הרמן ברקוביץ' ממייסדי הכפר.

כבר בתחילת עבודת הוועד המקומי, נוצר מתח בין ראשי הוועדים.
העברת הסמכויות בין הוועדים סימנה את קווי התפר שבין העידן הישן לעידן החדש. על התפר הזה נרקמו חוטים סמויים וגלויים של דורות ראשונים ואחרונים, צעירים ומבוגרים, חקלאים ועובדי חוץ, בעלי נחלות ובעלי מגרשים.
חברי האגודה השיתופית, אשר הצביעו בעד הרחבת המושב, התכוננו היטב לרגע בו יהיה עליהם לחלוק את מקום מגוריהם עם מאה משפחות נוספות. הם עיגנו את זכויותיהם וקניינם בהסכם משפטי, הם רכשו, כל אחד, מגרש עבור בן משפחה, והציבו קריטריונים ברורים לקבלת מועמדים חדשים – שיבואו המתיישבים החדשים וישתלבו במערכות הקיימות, מבלי לשנות סדרי עולם.
את הדיון הרעיוני דחו לימים אחרים.
בכל האסיפות והכינוסים ושיחות היום-יום, דיברו וחשבו על העשייה בשטח. התכניות בשטח לא כללו התוויית מסגרת עתידית של חיים משותפים, והניחו כי המסגרת תבוא מעצמה. המעשים חשובים מהאידיאולוגיה, חשבו, ולא ציפו כי מהר מאד תגיע ההתמודדות הראשונה בין האידיאולוגיה והמעשה.

החזון והמעשה

זה קרה ב-2005.
המועצה האזורית חוף הכרמל, החליטה לשנות את תכנית המתאר האזורית, ולהקים פארק תעשייה בדרך העולה אל המושב. התכנית כללה הקמת בתי מלאכה זעירים, שישרתו את כל המושבים באזור, ומיקומו נקבע בשטח הנמצא בתחומי המושבים כרם מהר"ל ועין איילה.
למימוש התכנית, הוצע למושב לוותר על 150 דונם מהפרדס המשותף של האגודה, ולהיות שותפים למיזם העתידי. ראש המועצה בעצמו נרתם לקידום המיזם, והבטיח להשתתף בתקציב נכבד מתקציבי המועצה. הוא מנה בפני ועד המושב את יתרונותיו: אזור מסחרי שוקק חיים, שיזרים הכנסות נאות מפעילותו ומדמי הארנונה שישולמו גם לקופת המושב.
חברי הוועד התלהבו מהרעיון: פארק תעשייתי, במרחק של 4 קילומטר מהמושב, לא יפריע את שלוות המושב, ועוד יותר מכך: התכנון שהוצג להם, לא כלל מפעלים עתירי פסולת ורעש. דיברו איתם על אזור תעסוקה שיהיו בו חנויות ובתי מלאכה, כזה, שיספק תעסוקה גם לחברי המושב, שיוכלו להתפרנס בכבוד ולקיים לעצמם מקור הכנסה נוסף.
הם הבטיחו להביא את ההצעה לחברים ולשכנעם להצביע בעדה.

התכנית הנרקמת עוררה התנגדות מיד עם פרסומה.
תושבים מכל יישובי המועצה התארגנו במסגרת "ועד פעולה להגנת חוף הכרמל", שפעל נגד הכוונה לממש את התכנית. הם הקימו אתר אינטרנט וערכו מסע תעמולתי נרחב בסיוע אמצעי התקשורת.
זה היה מאבק של יזמי נדל"ן מול תושבים החרדים לנוף ולסביבתם הקרובה. המודעות לנושא "איכות הסביבה", שהתפתחה בכל רחבי העולם והגיעה לישראל, תרמה לויכוח המתלהט מושגים שקודם לכן לא נשמעו בקול רם כל כך: אקולוגיה, ביוספירה, ושטחים ירוקים.
מכרם מהר"ל הניף את הדגל הסביבתי, עמיעד לפידות, בן משפחת ליפשיץ, חבר המושב.
עמיעד, רב סרן במיל', מתכנן ערים במקצועו, סיים באותם ימים את שירותו בצבא קבע, והחל בפעילות נמרצת להנחלת המודעות לסביבה ירוקה בחקלאות ובחיי היום-יום.
הויכוח על הפארק התעשייתי התנהל במשך חודשים אחדים, עד שהגיע רגע ההכרעה, בו נדרשו חברי האגודה השיתופית להצביע בעד או נגד התכנית.

יוזמי ההצעה כינסו את האסיפה הכללית לדיון שנראה שגרתי.
משיחות שקיימו עם חברים, ציפו להתנגדות קלה ומתבקשת, מהיקף הרעש שהתעורר באזור.

זרם של אנשים הגיע ל"בית העם", תחילה בקילוח דק שהלך וגבר ככל שהתקרב רגע פתיחת הישיבה. חברי הוועד הבינו את חשיבות הדיון הצפוי, אך לא הפנימו את עוצמת העניין שהוא מעורר – האולם התמלא מפה לפה, ובין הנוכחים באולם היתה גם קבוצה של מתיישבים מההרחבה, אלה שמעמדם הוא "חבר-תושב", ואינם בעלי זכות הצבעה.
"לא היה לנו קול בהצבעה" – אמר לפידות – "אבל היתה לנו הזכות להיות נוכחים בדיון ולהשפיע בעצם נוכחותנו".

יגאל שחם, 2005

יגאל שחם, שנמנה עם היוזמים את המהלך לקבלת התכנית, הציג אותה בפני החברים.
"אזור התעסוקה יפתור אחת ולתמיד את בעיית הפֶּלֶח" – אמר יגאל.
הפֶּלֶח, הוא סעיף בעייתי בחוזה ההחכרה שבין החברים באגודה לבין מינהל מקרקעי ישראל. הסעיף מתיר לחבר המושב לנהל בשטח הנחלה שלו פעילות בלתי חקלאית – פל"ח – על שטח של 500 מ"ר.
"סבלנו מספיק בגלל הפלח" – אמר, והזכיר לחברים כי בשנים שעברו, התמודד המושב עם עסקים שנפתחו בנחלות החברים ועוררו התנגדויות בעת הפעלתם: גן אירועים ופאב. שניהם גרמו למיטרד סביבתי רועש, ונסגרו לאחר פעילות נמרצת של הוועד.
"על הפרק עומד האופי העתידי של המושב. לא איכפת לי שיהיו צימרים, אבל לא עסקים אחרים שיוקמו ולא נוכל למנוע את הקמתם בתוך המושב. על ידי הקמת אזור תעסוקתי, נאפשר לכל חבר להקים עסק קטן בשטח מוגדר, רחוק מהבתים והחצרות שלנו. נמנע מהחברים לנצל את הפלח, ונוכל לנתב את השאיפה להתפרנס מעסקים אחרים, אל המרכז ולא בתחום המושב".

תא"ל רם שמואלי

האופי העתידי של המושב עמד גם לנגד עיני המתנגדים.
עקירת 150 דונם מהפרדס שלהם ועוד 150 דונם משטחי המטע של המושב השכן, נראתה להם הרת אסון. התכנית כולה עמדה לפגוע באיכות חייהם.
בראש המתנגדים עמד רם שמואלי, תת-אלוף בחופשה, שהגיע זה מכבר למושב.
"השימוש במושג 'מרכז תעסוקה' היה נגוע בכיבוס המילים" – אמר שמואלי.
"מרכז תעסוקתי הופך מהר מאד לאזור תעשייה. ככה זה עובד בתחום הנדל"ן. נותנים הגדרה מעורפלת, קלה לעיכול, ואין לאף אחד שליטה על ההתפתחויות. ראינו אזורי תעסוקה שהתחילו עם בתי מלאכה זעירים והפכו למפעלים של ממש עם רעש ואבק.
בכרם מהר"ל אין אנשים שזקוקים לתעסוקה. שום הכנסה כספית נוספת, לא הצדיקה פגיעה בטבע ובשטחים הפתוחים סביב למושב.
מעבר לפגיעה באיכות החיים הפרטיים שלנו, ראינו גם את טובת המועצה. יכול להיות שראש המועצה ייפגע מההתנגדות שלנו, אם ייכנס פחות כסף לקופה, אבל בסופו של דבר המועצה רק תרוויח מכך שהאזור כולו ישאר בתחומי הביוספירה, נקייה מרעש וזיהום".

שמואלי היה חבר האגודה השיתופית ורשאי להצביע ולהשפיע.
הוא ועמיעה, החבר-תושב, שיכול רק להשפיע – הכינו היטב את שיעורי הבית.
למדו היטב את פרטי התכנית, נפגשו עם ראש המועצה, ראו אזורי תעשייה במושבים אחרים, והביאו לחברים דוגמאות על דרך התפתחותם של "אזורי תעסוקה" דומים. בשקט

ובצנעה קיימו פגישות רבות עם חברים כדי לשכנעם בצדקת טיעוניהם, ודאגו שיגיעו לאסיפה ויצביעו נגד.
הדיון שהתפתח סימן את המגמה: וותיקים, בני דור המייסדים, רצו אזור תעסוקה. "החדשים", חברים שהגיעו למושב החל משנות ה-80, התנגדו. במהלך הדיון, הצטרפו אל החדשים עוד ועוד ותיקים שהשתכנעו מטיעוני רם שמואלי וחבריו.
קבוצת "החברים-התושבים" מההרחבה תרמו את הקולניות: מחאו כפיים לנאומי המתנגדים, וקראו קריאות ביניים בנאומי התומכים.
יוזמי ההצעה, המופתעים, ניסו לארגן בבהילות את בואם של מעט החברים שנשארו בבית, כדי להטות לטובתם את ההצבעה, אך היה זה מאוחר מדי.
ההצבעה בעד ההצעה נדחתה, ובמקומה התקבלה הצעה: להסמיך את הוועד להמשיך ולקיים מו"מ עם המועצה, ולהביא שוב בפני האסיפה את הסיכומים.

פארק התעשייה לא הוקם. גם לא אזור תעסוקה.
ראש המועצה נסוג מהתחייבויותיו להשתתף במימון הפארק, חברי הוועד לא יכלו להגיע לסיכומים שיפיגו את חששות המתנגדים, והמיזם נגנז.

החזון

הדיון סביב הפארק התעשייתי הוליד בירור בשאלה העקרונית: "לאן פני המושב".
לראשונה מאז הקמתו, הסכימו חברי המושב לחשוב ולשרטט קווים לדמותה העתידית של הקהילה החדשה המתהווה.
תהליך ההרחבה התקדם, שליש מהבתים אוכלסו, וקבוצות נוספות של חברים-תושבים, עמדו להכפיל את מספר המשפחות בקהילה. "למעשה הוקם יישוב חדש" – קבע רם שמואלי, שנבחר באותם ימים לוועד, ומיד פתח את השיח הציבורי בנושא.

שמואלי נולד וגדל בכפר יהושע, למשפחת חקלאים שורשית, סיים קורס טייס, והתקדם במעלה הפיקוד הצבאי עד שהתמנה לתפקיד ראש להק מודיעין בחיל האויר. ב-1991, בהיותו בחופשת לימודים, עבר להתגורר עם בני משפחתו במושב.
עטור הילת הטייס ופעילות במאבק הסביבתי, נבחר לוועד בהפרש ניכר מכל המועמדים האחרים. לימודיו, והיותו קצין בשירות הצבא, מנעו ממנו להשתתף באופן פעיל ולשמש יו"ר הוועד.
במקום העיסוק בענייני המושב השוטפים, בחר לעמוד בראש ועדה שתגדיר את חזון המושב.
לצידו נבחרו 13 חברים מכל הפלגים והזרמים במושב: חברי האגודה בני מייסדים, חברי אגודה "חדשים" (משנות ה-80 ואילך), חקלאים ותיקים, ו"חברים-תושבים" מההרחבה.

שמואלי ניגש לתהליך גיבוש החזון, מצויד בניסיונו רב השנים בתהליכי קבלת החלטות בארגונים.
תהליך הגיבוש כלל סדנא בהשתתפות 80 מתושבי המושב בני כל הגילים, והקמה של ועדות משנה לפי נושאים שנראו נושאי הליבה של החזון.

עבודת הוועדות נמשכה חודשים, בדיונים ארוכים שנמשכו שעות רבות ולובנו בהם כל ההיבטים הקשורים לחינוך ותרבות, תעסוקה ותשתיות, בריאות וספורט, סביבה וחקלאות.

סיכומי הדיונים גובשו בחוברת שנקראה "החזון".

החזון נוסח בקפידה ובהרחבה, והודפס בחוברת צבעונית ומהודרת, בת 16 עמודים, שחולקה לכל חברי המושב בטקס השקה רב-משתתפים.

חזון מושב כרם מהר"ל

קיום איכות חיים טובה תוך אפשרות לפרנסה בכבוד,
באווירה כפרית ויחודית המאפיינת את המושב.

- שמירה על תרבות מאחדת לכל שכבות האוכלוסיה המושתתת על מורשת העם והמושב תוך שמירה על ייחודיות הכרם.
- בניית מרקם קהילתי חברתי וחינוכי המאפשר שילוב והתחשבות בקבוצות ייחודיות.
- יצירת מערכת חברתית תומכת המבוססת על עזרה הדדית, מעורבות חברתית והתייחסות לזולת ולסביבה.
- חיזוק לזהות מקומית, לאומית, יהודית ודמוקרטית.
- שימור וטיפוח סביבת מגורים שלווה בעלת חזות כפרית.
- שימור ופיתוח העיסוק החקלאי על מגוון תחומיו תוך חיבור הדור הצעיר לקרקעות החקלאיות.
- תעסוקה באזורים מוגדרים בתחומי המושב באיזון כפרי תוך קיום סביבה נקיה ממזהמים.
- קיום תרבות ארגונית נאותה.

תמצית החוברת – החזון של כרם מהר"ל

בדברים שנשא שמואלי בטקס, הסביר לחברים כי החזון, מטרותיו ויעדיו, אמורים להוות כלי בידי הוועדים והחברים, העושים למען המושב ועתידו.

"הצלחתו תלויה בהרבה מעורבות של כולם, ובגזירת העשייה מהחזון לאורך זמן.
תקוותנו שתהליך זה יתרום לאיחוד וללכידות של תושבי המושב, ויביא לחשיבה אסטרטגית נכונה על עתידנו ועתיד ילדינו בהמשך".

שמואלי רצה בכל מאודו להיות שותף גם למימוש החזון, אבל מלחמת לבנון השנייה, ב-2006, השיבה אותו אל תפקידיו המבצעיים בחיל האויר, והוא פרש מעסקי הציבור במושב.

החזון נותר על השולחן, והגשמתו ממתינה לשעת כושר.

"בכל חזון יש תמימות" – הסביר עופר זהבי, שהיה חבר מרכזי בוועדות שייצקו תוכן לחזון.

"תהליך הגיבוש של החזון, היה חשוב, לא פחות מהחזון. עצם ההידברות בין קבוצות גדולות של אנשים, שבאו כל אחד מעולם מושגים אחר, יצרה גיבוש חברתי ובסיס מוצק להמשך החיים המשותפים ביחד".

התהליכים וההידברויות החליפו את האסיפה הכללית.

ועדות משנה לכל תחומי החיים במושב – רחשו פעילות. ישיבות ארוכות של קבוצות חברים עסקו בניהול החינוך והתרבות, הכינו פעילויות לנוער, וכינסו את כל חברי המושב לחגיגות שנתיות בכל חג שהגיע מועדו.

בכל פעם שהגיעו המוני מתיישבים לאחד מאירועי החגים, נוצרו היכרויות חדשות, והקהילה הרחבה שמנתה כבר כ-500 אנשים, החלה לגבש את מה שנראה כבלתי אפשרי – מיזוג בין קבוצות אוכלוסייה מגוונות ורבות פנים.

הרבה חבלים דקים נפרשו בין בתי המושב ומתיישביו. נדרשה לוליינות כדי להלך עליהם ולהשאיר אותם מתוחים ויציבים.

לפעמים החבל הדק לא החזיק מעמד, והאוחזים בו משני הקצוות מתחו אותו יותר מדי עד שנקרע.

כך קרה ב-2008, בשלב האחרון של ביצוע ההרחבה.

עבודות התשתית כמעט הסתיימו בכל רחבי המושב, ונותר עוד מכשול אחד מטריד.

צומת כבישים במרכז הכפר, הדאיגה את חברי הוועד. בניין המחלבה הישנה, ניצב במרכז הצומת והיה מכשול לבאים מכל כיוון. מומחי תחבורה שבדקו את המקום, קבעו כי יש להרוס את הבניין ולהקים במקומו כיכר שתווסת ותאט את תנועת המכוניות הערה במושב.

הוועד נדרש להחליט ולבחור בין שימור המורשת ההיסטורית של הכפר, לבין הסכנה הבטיחותית הנשקפת ממנו. ההחלטה נפלה בעד ההריסה, ולתושבים נמסרה על כך הודעה רשמית. רוב הציבור נותר אדיש, ורק מעטים הביעו מחאה נמרצת, וניסו לבטל את רוע הגזרה.

בראש המאבק ניצב ציון סימן-טוב, בן לוותיקי המושב, שראה בעיניים כלות איך הולכים להרוס את הפינה ההיסטורית האחרונה שנשארה לו ולחבריו מימי ילדותם.

סימן-טוב לא הצליח לעצור את הבולדוזרים.
המחלבה נהרסה, ובמקומה נבנתה כיכר ועליה נשתלו פרחים המקבלים את פני הבאים למרכז החדש של המושב.

הטעם המר נמחה במהירות, אך הדי האירוע המשיכו להתגלגל בין הבתים.
ויכוחים שלאחר מעשה עסקו במורשת ההיסטורית ובדרכים שיש לשמרה. המסקנות לא הניבו תוצאות, ורק זקני המושב יכלו להקשיב למחלוקת ולהזכיר לצעירים שבחבורה כי החיים קודמים למורשת, וישן מפני חדש יוצא.
הם שרדו במשך שישים שנה על אותה גבעה ועל אותו עמק, ובמו ידיהם שינו והחליפו את צורתם: בית חדש קם על חורבות הבית העזוב, ומטע חדש ומניב ניטע על כרם זיתים שנעקר.

המחלבה הישנה מפנה מקום לטובת כיכר חדשה

כרם בָּשֵׁל

ינואר 2009

על בִּרכֵּי הכרמל מבשילים כרמים.
כרמי הזיתים של יובל ושל שמואלי ורוזנפלד וליבוביץ׳ – מניבים זיתי מנזנילו, ברנע והמפרה-נובו, ומכל מסיק יוצאים הזיתים להיכבש למאכל או לעצירת שמן בבית הבד.
כרמי הענבים יצאו מהגידול המסחרי ועברו אל גינות קטנות בחצר הבית, לנוי ולעיסוק מרגיע שמניב אשכולות אחדים של פרי, לבית ולמשפחה.
בין אלה לאלה, הבשיל הכרם האנושי, והניב פירות.
שישים שנה אחרי שניטע כרם מהר״ל, הקרדונים יציבים וחוטי השילוב תומכים בזמורות הצעירות. מאתיים עצי משפחות נטועים בנחלות ובבתים שהתפתחו במרווחים נאותים זה מזה, וכל משפחה היא אשכול בפני עצמו. מייסדים ובני דור המשך, קשישים ובני גיל העמידה, חיילים קרביים ונערות כפר חינניות, תינוקות וילדים, דתיים וחילוניים, ימנים ושמאלניים, פקידים ועורכי דין, עצמאים ושכירים.
מעט חקלאים נותרו לעבד את חלקות האדמה ולהתפרנס מחקלאות.
האחרים מתפרנסים מעבודה שהתמקצעו בה, אך אינם מוותרים על העבודה בשדה. וכל אלה הם חברי האגודה השיתופית, שהיא קבוצה אחת במושב. סביבם נטועים חברים-תושבים שמצאו פינה שקטה על אחת מגבעות הכרמל, ובנו בה את ביתם. יוצאים בבוקר לעבודתם, ושבים אל מגרשם הביתי מול הנוף הכרמלי המציף את עיניהם באור יומיומי.

יפית ברק והמצע הקהילתי

החזון מחכה למעשה.
העושים מעיפים בו מבט, לוקחים פיסקה מהחוברת המהודרת שהפיקו הוגי החזון, ומציבים אותה לנגד עיניהם בדרכם למילוי המשימה הבאה.
צוות העושים במלאכה, מתחלף מעת לעת, והכל מסודר ומנוהל על פי חוקים ותקנות שנקבעו בידי המדינה, שקצבה את תקופת הכהונה לכל ועד מנהל.

ב-21 בינואר נערכו, לראשונה, הבחירות הרשמיות לוועד המקומי.
לקראת הבחירות נערכו שתי רשימות להתמודדות: רשימת ״יחד״, אשר חרתה על דיגלה את שילוב החדשים עם הוותיקים, ורשימת ״הקהילה״, שביקשה להציג את הפנים החדשות של המושב, ומועמדיה היו בעיקר מקרב החברים-תושבים.
המועמדים עברו מבית לבית, והציגו, כל אחד, את המצע של סיעתו.
בראש רשימת ״יחד״ עמדה קרנית גפן, עורכת דין בת 35, דיירת חדשה במושב, רק שנתיים מלאו להתיישבותה במקום, עם בן זוגה וארבעת ילדיהם. בראש רשימת ״הקהילה״ עמדה יפית ברק, בת ונכדה למייסדי המושב, שהציבה בראש מעייניה את הדור הצעיר של המושב, ואת פועלה בוועדות החינוך בשנים שעברו.

אחוזי ההצבעה הגבוהים העידו כי למתיישבים היה עניין בשאלה מי ינהל את ענייני המושב.
הרוב הכריע לטובת "יחד".

שישים שנה עברו מאז עלתה קבוצה של גברים אל הגבעה שנקראה איגזים, לסקל אבנים, ולשפץ את הבתים שיתגוררו בהם. בינם לבין עצמם ישבו, בין עיזוק וסיקול, לבחור לעצמם ועד שייצג את עניינם בפני הפקידים של הגורמים המיישבים.
ב-21 בינואר 2009, נסגר עוד מעגל.
ועד מקומי נבחר, בראשות קרנית גפן, החל לפעול ולנהל את ענייניו המוניציפאליים של כרם מהר"ל. לצידו, כמו במשך שישים שנה, מתנהל ועד האגודה השיתופית ובראשו יושב אליעזר ליבוביץ' – הילד הראשון שנולד בכרם מהר"ל, ונותר בכור מחצבתו.
אליעזר, חקלאי ומורה, הוא בנו הממשיך של שלמה ליבוביץ', השריד האחרון שנותר בחיים מבין חברי הבריגדה הצ'כית שעלו לישראל אחרי מלחמת העולם השנייה, בעקבות החלום להקים כפר שיתופי.
עם אביו הלך בשדות הפלחה, עם אימו השכים בבוקר לחלוב פרה, עם אשתו וילדיו השתקע באותה פיסת אדמה בה נולד בסתיו 1949. נטוע כאחד מעצי הזית, הפזורים סביב למושב, אותם מגדלים הוא וחבריו.
שושלת ליבוביץ – בני דור ראשון, שני, שלישי ורביעי – היא אחד מכרמי הזיתים וכרמי הענבים, ביניהם הבשיל כרם מהר"ל במשך שישים שנה, והיה לקהילה שיש בה מכל הטוב שיכול הכרם לתת: זית רענן יפה-פרי ויין בטעם ישן נושן.

אליעזר ליבוביץ' – יו"ר ועד האגודה השיתופית

עו"ד קרנית גפן, היו"ר של הוועד המקומי הנבחר הראשון

יוֹמָן מָסַע

כרם מהר"ל בגולן טבעי

צילומים: אור איתן

הר הגעש פיהק בלֵאוּת.

עוד בוקר עלה על בִּרכֵּי הכרמל. שמש של בוקר סתווי חיממה את שיחי הצבר ופרי כתום זהר בין הקוצים. מארבע רוחות השמים נשקפו עמקים וגבעות, חורש טבעי, ריבועי שדות וקרקע חרסיתית על מדרונות.

תייר מזדמן בא אליו, בדרכו אל המושב הסמוך, לחפש את האתמול, ולכתוב איך היה פעם ואיך זה היום.

ההר חייך במבוכה.

הוא כבר לא הר, סתם גבעה קטנה, מאה מטר גובהה ואת הגעש האחרון קשה לו לזכור, זה קרה לפני כמה עשרות מיליוני שנים.

"עשו ממני שמורת טבע" – לחש ההר, והצביע בגאווה על שונית המעטרת את צווארו, ובה מאובני צדפים ושבלולים ימיים קדומים.

"אם תרצה לשבת לרגע, יש אבני סלע גדולות. ואם תרצה לנוח בצל, תוכל להיכנס למערות העתיקות החצובות בסלע" – אמר, והצביע על פתחיהן השחורים שנראו מחביאים סודות כמוסים. "אפשר לשבת פה שעות ארוכות וליהנות מהשלווה. אני עושה את זה עשרות מיליוני שנים. שכנתי פעם מתחת לפני האוקיינוס תטיס, עד שהתפרצה הלבה וערמה בבת אחת את הסלעים לערימה גדולה".

מאז, התערבבו על ההר ומסביב לו – חי, צומח ודומם.

תנים משחרים לטרף, שועלים וחוגלות, לטאות ונחשים, כלניות, סחלבים וחצבים. אנשים באו והלכו אבל אף אחד לא התיישב עליו. הם בחרו להתיישב על הגבעה הסמוכה, ולעבד את האדמות הפוריות של העמק המזרחי.

האם זהו המקום להתחיל ולספר?

"אין כאן סיפור" – קבע ההר בנחרצות. אלפי שנים, ובקושי סנטימטר אחד זז ממנו.

"שם" – אמר והצביע על בתי מושב כרם מהר"ל – "שם יש סיפור. שישים שנה אני עוקב אחרי הנעשה שם, שומע את הקולות, רואה את המראות, ומתפלא איך עברו בסך הכל שישים שנה, ושום דבר כבר לא מה שהיה פעם".

נושם ומתנשף, הוסיף התייר המזדמן לטפס בשביל מסומן המתפתל ועולה אל הפסגה, ממנה יתחיל את המסע אל תולדות המושב. דשדש בין אבני טוף שחורות, הביט מוקסם על המים הנקווים בערוץ היורד אל הבקעה והמשיך לצעוד על הרכס. כותב, מהרהר, מצלם, הולך לאן שנושאות אותו רגליו – בין העבר להווה, בין השנייה הזאת לרגע שחלף.
בדרך היורדת מההר שוטטו עדרי בקר בתוך מכלאה רחבה ומגודרת.
הם הביטו בזר המטייל לבדו, נהנה משלוות הטבע הפרושה מסביב ונחרד רק מגעיית פרות וזמזומי דבורים. בשקט המרגיע נשמע היטב קול צעדיו הנוקשים על אבני דרך וענפים מיובשים.

טרטור של טרקטור נשמע מרחוק.
הטרקטור התקרב באיטיות, והנהג עם כובע מצחייה, אריה צייזלר, חייך ונופף בידו לשלום, המשיך עוד כמה מטרים, עד שעצר וכיבה את המנוע.

מבורך הוותיק אריה צייזלר

אריה, המכונה מוּצִי, בן 81, אחרון הבוקרים בכרם מהר"ל. ידיו מיובלות, פניו צרובות מהשמש, ירד ממושב הנהג וקרא למחמוד שהגיח מתוך המכלאה. כשיהודית אשתו חיה, הוא עבד רק איתה. היום הוא נעזר בפועל הערבי, ושניהם הורידו מעגלת הטרקטור ערימת חציר גדולה והניחו בתוך המכלאה, למאכל הפרות.

לצייזלר רומן ארוך עם פרות.
בנעוריו, עזר לאביו בניהול חווה חקלאית בצ'כוסלובקיה. כשנלקחו שניהם למחנה ההשמדה אושוויץ, חיפשו הגרמנים בעלי מקצוע שינהלו את אורוות הסוסים של קציני המחנה. הצייזלרים התנדבו וניצלו. כשעלו ארצה, קיבלו פרה וחצי סוס, ומאז אריה לא נגמל מהבקר. עדריו רועים בסביבה, והוא יוצא לטפל בהם ומשאיר את התייר להמשיך בדרכו.
הדרך היוצאת מהשביל ומובילה אל "רחוב השדה" – הוא רחוב הוותיקים.

הנה המתחם של חמולת גליק.
צבי גליק, פנסיונר של חקלאות, מתגורר ב"בית סוכנות" שקיבל לפני הרבה מאד שנים. הבית משופץ, סביבו גינה מטופחת ובחצר חונה מכונית יונדאי גטס קטנה, בה נוסעים הוא ואשתו חנה. גליק בן ה-80 נוסע ביונדאי שלו, כמו שנסע בטרקטור כשהיה בן ארבעים, כמו שנסע בעגלה הרתומה לסוס כשהיה בן עשרים.
כמעט שישים שנה במקום הזה. קם כל בוקר ורואה את אותו עמק הפרוש מתחת לחצרו,

עם חלקות רבועות ומלבניות, שופעות צבעי ירוק וצהוב.
צבי – הילד ההונגרי שהיה במחנה ריכוז והסתובב בבתי יתומים, הבחור שעלה חסר-כל ארצה, ולן ברחובות הערים – הוא עכשיו סבא לנכדים, המתגוררים לצידו במתחם מגורים פורח ומטופח.

פנסיון הסוסים

"רחוב השדה" מוליך אל מרכז הכפר.
יש כביש ויש מדרכה. הכביש נראה ריק, אבל התייר מעדיף את המדרכה, כי בשעות הבוקר עוברות מכוניות בתדירות גבוהה – המבוגרים יוצאים לעבודה והילדים לבית הספר.
מעיף מבט ימינה ורואה את "בתי הסוכנות" המתיישנים ומשתבחים במראם, ומשמאל את העמק הפורה, חולף על פני מכלאה של סוסים צוהלים העושים סיבוב מגדר אל גדר – אלו אורחי הפנסיון של משפחת פן.
ראֶלי וקטי פן, חקלאים כל ימיהם, מתגוררים מעל הפנסיון. הם ותיקים קצת פחות, רק שלושים שנה במושב, אבל הספיקו בשנים הללו לגדל ירקות, לנהל מכוורת ולמכור דבש דבורים טהור, והיום הם מטפחים מטע אבוקדו בגידול אורגני.
ראֶלי, משופם ובעל גוף בריא, יוצא לפנק את אחד מאורחיו הצוהל לקראתו, ומרתק את הצופה בו שעצר מלכת וביקש להתקרב אל גדרות המכלאה...

שלמה ליבוביץ' על הקלנועית

טרטור מזמזם עצר אותו.
התבונן אל הכביש וראה נקודה שחורה נעה על הכביש, לעברו.
הזמזום החרישי הלך והתגבר, ונשמע כמו טרטור מנוע של מאוורר גדול. הגוף הנע קיבל צורה של קל-נועית, בתוכה ישב שלמה ליבוביץ', נוהג בה באותה מהירות שנהג פעם בטרקטור של המושב.
שלמה, בן 92, השריד האחרון מבין חברי הקבוצה מהבריגדה, השתתף בהכשרת החברים במחנה האימונים בצ'כוסלובקיה, ונמנה על קבוצת העולים הראשונים שעלתה לגבעת איג'זים.
"מה נשמע שלוימה?".
הוא עוצר את הקל-נועית בחריקה, מסדר את משקפיו עבות המסגרת, ומביט בשואל.
"בסיידר" – עונה, מתקשה לזהות את הסופר שדיבר איתו כמה ימים קודם לכן.
סימני הגיל לא ניכרים עליו. קצת קשה לו לדבר ולשמוע, אבל תאי הזיכרון עובדים. הוא זוכר את ימי הבריגדה, ואת האפנדי מעמק מאקורה ואת לוי אשכול שבא לבקר במושב לפני שהיה לראש ממשלה. שלוימה היה חקלאי ועובד חוץ, השתתף בכל האסיפות, נבחר לוועד, אבא לילדים, ועכשיו סבא לנינים ולנכדים המתגוררים בסביבה ונמצאים על ידו בערוב ימיו.
הוא רוצה לספר עוד ועוד, אבל הזמן קצר, ויש לו עוד מה לעשות בהמשך היום.
"להתראות" – קורא, מתניע את הקל-נועית וטס לסיבוב הבא.

ברחוב בו מתגוררים הוותיקים לא צריך להתאמץ כדי לראות אותם בשעות שלפני הצהריים.

החבֵרות הוותיקות, מקובצות יחד, בית ליד בית. כולן מאריכות ימים, הרבה יותר מבן-הזוג שאיתו עלו להתיישב.

הלנה טירק, מחזיקה בתואר: הכלה הראשונה שנישאה במושב, לבעלה שמחה. הם נראים צעירים ויפים בתמונה מ-1949. הלנה זוכרת כל פרט מהאירוע ההיסטורי, כמו גם פרטים מדויקים מהעבודה בשדה, בלול וברפת.

מטילדה גרינברגר, חברתה, יושבת על המרפסת, נהנית מהשמש הסתווית. גם היא היתה כאן מימי בראשית – אחת מאותן נשים נאמנות שבאו עם בעליהן והחזיקו בית נקי ומסודר, גידלו את הילדים, פרשו את חסותן על הלול עם העופות וחלבו פרות כשהיה צריך. שמואל, בעלה, סיפח אותה בקשרי חיתון אל המשפחה המורחבת – הנודג'-צ'ולאד – בחיקה החמים והמלוכד חיה שישים שנה. שמואל נפטר מזמן, והיא נותרה עם הזיכרונות באלבום ושלושה חדרים קטנים ומטופחים להפליא.

ב"מ מטילדה גרינברגר

ב"מ חנה כץ

החברים מקפידים לכנותה: הגברת גרינברגר, אבל בשביל הנכדים המתגוררים לידה היא רק סבתא, עם השיבה הטובה והנחת מהמשפחה.

בבית ממול, מתגוררת חנה כץ, בת גילה של מטילדה.

חנה, עלתה חודש אחד לפניה, וזה חשוב מאד לציין כשמספרים את ההיסטוריה ומדקדקים בקטנות. יצחק (הינאֶק), בעלה שנפטר, נמנה גם הוא על חברי הבריגדה, והיא הפליגה איתו באוניה הישר אל מחנה העולים, נושאת מזוודה אחת ובטן תפוחה מהריון.

ימים קשים עברו עליה בימי היווסדו של המושב. "אבל תלוי מה זה נקרא קשה" – היא נאנחת.

ואם חושבים על זה, אולי באמת לא היה נורא כל כך. בטח לא לאשה כמוה, שצעדה ב"צעדת המוות" למחנה ההשמדה מטהאוזן, רגע לפני שהסתיימה מלחמת העולם השנייה.

מהחצר של חנה, מדלגים בקלות אל החצרות הסמוכות.

אין גדר או חומה. רק שטח אחד גדול, כשמונה דונם, ובו פזורים שלושה בתי סוכנות קטנים בין עצי ברוש ואורן.

באחד מהם מתגורר נתן רוזנפלד.

בנחלה של נתן יש פרלמנט, ומרכז מידע, ומזנון "על הדרך". בימים ובלילות מגיעים לפה החברים לשבת על כוס בירה, לפצח שקדים, לרכל קצת, לשמוע מי נגד מי, ולפטפט על ענייני היום.

נתן רוזנפלד

נתן הגיע למושב ב-1952 עם הוריו. אחרי מות אביו, איזידור, ירש את הנחלה ולא שינה בה כלום. הבית נשאר כמו בימים שקיבלו אותו.
בשטח סביבו, הזמן קפא מלכת.
בחצר עומדת סככה שהיתה פעם רפת ועכשיו היא מחסן גרוטאות – מפוזרים בו כלים חקלאיים שהשליכו אליו כל אלה שרצו להיפטר מהם. מחוץ לסככה, עומדים בדממה, טרקטורים ישנים שליוו את ההיסטוריה של המושב, ומכוניות פרטיות שהגיעו אל החצר הזאת במקום להישלח לגריטה.

המועצה וביתו הכנסת

חצי סיבוב מהבית של נתן, אפשר לנוח בין עצי אורן וברוש.
החורשה והגן סוככים על ספסלים קטנים, וממול המועדון ובית הכנסת, צמודים זה לזה.
מאז נחנך המועדון, בשנות ה-60, נערכו בו כינוסי המושב הגדולים והאסיפות הכלליות. בחלל שבין קירותיו נישאו נאומים חוצבי להבות, הורמו קולות, ונחתכו החלטות גורליות.

בית הכנסת הוא עמק השווה.
המקום אליו הגיעו מאז ומתמיד חברים וחברות. להתכנס יחד לתפילות שבת וימי חג, לחוג בר מצווה ו"שבת חתן", ולקונן בצוותא תפילות יזכור. המניין הדתי שומר על נוכחות קבועה, עם גרעין מלוכד – שלושה דורות של בני משפחות המייסדים. אליהם הצטרפו מתיישבים חדשים, שומרי מסורת שהתחזקו באמונתם, ואפילו חב"דניק אחד, החבר דוד קפלן, עם זקן וציציות הנראות למרחוק.
הכיפה בכרם מהר"ל – סרוגה.
החובשים אותה, בוגרי החינוך הדתי בישראל, מהווים חלק בלתי נפרד ממורשת הכפר. הם נטלו חלק בניהול הוועדים וניצבו יחד עם חבריהם החילונים על גשר הדו-קיום, החורת על דגלו את הסיסמה: חייה ותן לחיות. איש באמונתו.

רח/ב ניצ"ן

השלט הבא מורה: רחוב העמק.

הרחוב נמשך כחצי סהר, הלופת את שדות המושב, בעמק. פעם היתה בו הפינה של האינדיבידואליסטים. היו בו בתיהם של שמשון שכטה המיתולוגי, ושל כל המתיישבים הראשונים, שבחרו להתרחק מהריכוז הקהילתי המתיישב סביב הגבעה.

אליו גם שלחו, בשנות ה-50, את חיים סימן-טוב, להתגורר "מחוץ למחנה".

חיים העיראקי נפטר בשיבה טובה, סלחני ומפויס עם האשכנזים בני גילו. בניו, ציון ואברהם, יושבים על נחלתו בקצה הרחוב, שהוא גם קצה המושב, ממשיכים את דרכו הפרחונית. החממה שלהם משמשת מוקד עלייה לרגל של תלמידים וחובבי פרחים, הבאים לתייר בין הערוגות, לאחוז בידיהם פקעות, וללמוד על אופן גידולם.

הפרחים, העסיקו גם את צ'וקי לבנה, מהנחלה הסמוכה.

צ'וקי, יזם בנשמתו, שגדל ובגר במושב וסייע לפרנסה החקלאית של אביו, הקים בנחלתו את מפעל "שדות ישראל". הוא פיתח טכניקה מיוחדת באמצעותה ניתן היה להאריך את חיי הצמחים לשנים רבות. בהמשך, הפך את מפעל שדות ישראל למרכז הדרכה ואימון, אליו באים חברות וארגונים מכל הארץ, לקיים קורסים וסדנאות באווירה המיוחדת אותה מציעים המרחב והטבע של כרם מהר"ל.

מרחוב העמק יורד התייר ב"מעלה הכפר", וחונה בביתם של נתניה ושמואל שלזינגר. מקבל משמואל (שלֶז) סלסלה גדושה בשֶׂסֶק מתקתָּק מזן "אברי", זן מקורי של בעל הבית, ומקשיב לשיעור מרתק על חקלאות בת זמננו, שהיא כיום עסק לכל דבר.

וזה לא מה שהיה פעם.

"פעם חפרנו בורות ביד כדי לשתול, עכשיו מגיעים עם מקדח לקדוח בור. זה עולה כסף אבל עושה בור יותר יפה לשתיל, בקוטר מדויק של 12 מילימטר לפחות, וחוסך כוח אדם. ואגב, השתיל בא בשקית, והוא הגזע, ממנו יוצאים השורשים, וצריך לשים לב שלא יהיה עמוק מדי.

לזריעה – יש מכונות. ויש מכונות שקוטפות, ומכונות שמנקות את השטח. אמנם אי אפשר בלי הפועלים, שהם תאילנדים כידוע לך, אבל אנחנו שם כל הזמן – אני והבן. סוחבים ארגזים, פורשים צינורות השקיה, מטפלים בעשבייה, ומוודאים שהכל מתקתק כמו שעון".

שלז לא נמנה על בני המייסדים, וכשיורדים לפרטים היסטוריים, ונדרשים לזכור תאריכים, שמות, ואירועים מהעבר, הוא אומר את מה שאומרים רבים במושב: "תשאל את יואל".

אין בעיה.

יואל שורץ מתגורר מעבר לכביש וזוכר פרטים, שרבים שכחו. הוא בנו של ינקו – חקלאי כל חייו, שופע חוש הומור, שהשפיע על חיי המושב, בלי להיבחר למוסדותיו. יואל, המהנדס, הלך רחוק יותר מאביו: מגיל צעיר נבחר לוועד, פעם אחר פעם, ונמצא כמעט תמיד במקום שנדרשה החלטה.

יעל בִּיתו, דור שלישי במושב, ממשיכה את הדרך הציבורית, ופועלת בוועדות החינוך והתרבות.

אם היא זקוקה לעצה, תפנה אל השכנה – תמי עופר-קצין, שהטביעה את חותמה על חיי

התרבות המקומית. תמי ובעלה הוה, קנו בית סוכנות ישן בתחילת שנות ה-80, ולידו בנו בית מידות רחב ומטופח, מלא בעבודות האמנות של בעלת הבית.

צהריים במרכז המושב.
הרחובות ריקים מאדם. רק חנה כץ, הקשישה, נראית בשטח, עם סל פלסטיק, בדרך אל הצרכנייה. היא מגיעה למינימרקט שהיה פעם צרכנייה ועכשיו הוא מרכול , שנקרא "פנתה מרקט". בתוך המרכול מדפים עמוסים במבחר מצרכים טריים, תוצרת הארץ ותוצרת חוץ. היא בוחרת כמות צנועה וניגשת לדלפק, עליו ניצבת קופה רושמת ממוחשבת עם "קורא ברקוד" שמציג את המחיר על צג בוהק ומחשב את סכום הקנייה.
שישים שנה היא באה למקום הזה. עוד כשהיה כאן לחם שחור או לבן, ולֶבֶנְיָה וחמאה פשוטה, וחבר שדיבר איתה בהונגרית ורשם את הקנייה שלה בכרטיס, על החשבון.

המזכירות

התייר המזדמן יוצא מה"פנתה מרקט", חוצה את הכביש ומגיע אל בניין הממשל המקומי – המזכירות.

כאן חרצו פעם עניינים הרי גורל.
כאן ישב הוועד הכל-יכול וקבע מי יקבל מאה לירות ומי יידרש לכסות את הדֶה-פִּיצִיט אחרת ינתקו לו את המים. כאן קבע המזכיר שיש להעביר כך וכך דונמים מהחלקה של חבר אחד לחבר השני. בבניין הזה מינו את המזכיר ופיטרו אותו, ערכו את כרטיסי החשבונות של החברים עם מכונות חישוב כבדות, והכינו תכניות בנייה ותכניות משקיות לחבר החקלאי.
הוועד הכל-יכול מזמן איננו, ורק הארונות בחדר הישיבות מלאים בפרוטוקולים המעידים כי פעם היה כאן מרכז הכובד. במקומו, פועלים שני ועדים שמנהלים את חיי המושב. לאורח העירוני שאינו מבין בוועדים, זה נשמע מסובך, והוא מקבל הסבר מהמזכיר צבי פרידמן: יש ועד אחד של האגודה השיתופית, והוא מייצג רק את חברי המושב בעלי הנחלות. ויש עוד ועד, הוועד המקומי, הוא הוועד של כולם, כולל החברים החדשים וחברי האגודה.

צ' פרידמן המזכיר

צבי, בנם של נחום ורחל פרידמן מדור המייסדים, ניחן בכישרון המתאים, להלך בזהירות ובתבונה בין שני הוועדים, שלא יתנגשו אינטרס באינטרס.
צבי יושב במזכירות מהדגם החדיש – שיש בה מחשב ואינטרנט, ומכונת צילום חדישה, וסורק ומדפסת רבת עוצמה.

בחדר הסמוך יושבת רינת, המזכירה, שמתעסקת בניירות ויודעת טוב יותר מכולם מי נגד מי, מה היה אתמול ומה יהיה מחר. רינת היא חברה-תושבת, שבאה למושב עם הוריה בשנות ה-70, ולאחר נישואיה בנתה את ביתה במגרשי ההרחבה.
הם מקבלים קהל כל יום בין 9:00 ל-13:00 בלבד, וביום שלישי בכלל סגור. כי מה עוד יש לחבר לחפש במזכירות? בחצי משרה, מצליחים המזכיר והמזכירה לענות על כל צרכי החברים. ואם לא – אפשר לפתור בעיות בטלפון, או בסלולארי, או בדואר האלקטרוני.

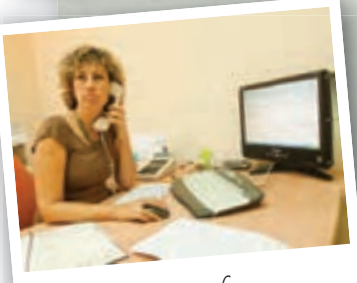
רינה אלעזרי המזכירה

המזכירות היא מרכז המושב.
בחצרה ממוקמות תיבות הדואר, וזו סיבה מספקת לחבר להגיע מדי פעם אל המרכז.
אם אין לו מה לחפש שם, הוא יחלוף עם רכבו על פני הכיכר העגולה, שהיא המרכז של המרכז, וימשיך.

אם ירצה להיכנס לרחוב העולה מערבה – יתקל בתמרור עירוני מובהק: רחוב "חד סטרי לפניך".
במושב הזה, שהלכו בו סוסים ועגלות על שבילי עפר, יש רחוב חד סטרי עם תמרור "אין כניסה". המציאות מכתיבה את תנאי הדרך החדשה: מאות מכוניות נעות ביום ובלילה, ויש להתאים להן את התוואי הנכון. במסגרת ההרחבה הגדולה, שחוללה מהפיכה במושב, הובאו מהנדסי תעבורה ונסללו כבישים ובהם פסי האטה וכיכרות לוויסות התנועה.

פסטליה כפרית

בינתיים, מעט הולכי רגל נראים פה ושם.
קומץ נערים ונערות עם תיקים וספרי לימוד, שירדו מההסעה והולכים הביתה, מצחקקים בינם לבין עצמם, משוחחים בטלפון סלולארי, ואינם שמים לב לתייר המזדמן – הולך רגל עירוני שעזב את העיר הסואנת ובא לנשום אוויר פסגות נמוכות שגובהן 120 מ' מעל פני הים.
במכונית החולפת על פניו, אומר הנהג ליושב לצידו: "זה הסופר שבא לכתוב את הספר על שישים שנות המושב". הנהג מנופף לשלום, ומכוניתו נעלמת באחת משלוחות מזלג הרחובות, המפצל את כבישי הכיכר המרכזית.

רחוב התל, מעלה את הולך הרגל אל נקודת בראשית.
כשמספרים על המתיישבים הראשונים "שעלו לגבעת איגזים", מתכוונים לשטח המשתרע מכאן עד "גבעת הגן" – בו היו מרוכזים הבתים של הכפר הערבי. בהם התגוררו המייסדים עד שירדו אל "בתי הסוכנות", המפוזרים במדרון ובמישור. הבתים הערביים נהרסו, ואת מקומם תפסו בתי "ההרחבה הקטנה" בשנות ה-80 וההרחבה הגדולה בשנת 2000.
משמאל – משפחת קצב ומשפחת רחמני ומשפחת שורץ. מימין – אסנת ואיציק איתן ורעיה ויגאל שחם (שכטה).
אצל יגאל בסלון נפרשת דמותו של אביו, שמשון שכטה, ההוגה והמייסד, שבחר וקבע בשביל חבריו את מיקום המושב. יגאל, המהנדס, הוא חלק בלתי נפרד מההיסטוריה, גם אם נעדר מהמושב שני עשורים. מאז שובו, נמצא במרכז העניינים – חבר בוועד המקומי, מניע תהליכים, פורש תכניות ומשניות סדורות, בקול בס עמוק, ספוג בהגיון שלא תמיד מתקבל על דעתם של חבריו.

בקצה הרחוב, ביתם של איילה ורם שמואלי.
כאן מתגוררת משפחה שהלכה עם האבא הטייס, אל בסיסי חיל האוויר, בהם שירת בתפקידים בכירים. אחרי מלחמת לבנון השנייה, רם פרש מצה"ל בדרגת תת-אלוף, והתפנה לטפל במטע הזיתים של המשפחה. הוא חוזר מהיזמות החינוכית, עיסוקו היומיומי, נועל נעלים גבוהות, חובש כובע בוקרים, מצטייד בכלי עבודה ויוצא למסיק, לקטיף, לכבישה, ולהכנת שמן זית מעשה ידיו. נאמן לפילוסופיית החיים שלו, המבטאת את השילוב שבחר בדרך חייו – טייס וחקלאות:
"במלחמה בין שני העמים על הארץ הזאת, ינצח מי שיקבע עובדות בשטח – זה שיעבד את האדמה וייטע מטעים, ולא רק זה שיהיה בעל העוצמה הצבאית".

רם שמואלי בשמן זית

רחוב התל מתפתל ומתעגל וסוגר על הטירה של צילה מרטין.
צילה כבר איננה. היא נפטרה שבעת מרורים והותירה את מפעל חייה בידיו של אודי סטולר, בן זוגה שהיה צעיר ממנה ב-14 שנים. הגבעה הקטנה ובליבה הטירה, נתחמה בגדרות ועצי ברוש, וגבולותיה ברורים יותר מאי פעם. אחרי עשרות שנים של מאבקים משפטיים, סומנו הגבולות המדויקים, והמובלעת שהרגיזה כל כך את החברים, כבר לא מאיימת. אודי עוד לא השתחרר מאוירת המצור האופפת את המובלעת על הגבעה, אבל ככל שעוברות השנים, שוקעים הדי המאבקים והוא יכול למצוא כמה חברים במושב.
ומובלעות, יש עוד כמה כאלה במושב.
אולי כל בית הוא מובלעת בפני עצמה – החברים נכנסים אל ביתם וממעטים לצאת, כמו פעם, לפטפוט של יום יום עם השכן. אלה החיים בשנות ה-2000, כשכולם באים מהעבודה ויושבים לצפות בטלוויזיה ולגלוש באינטרנט.

המושב קטן, ובו 200 משפחות, כולם שכנים למגרש ולבית, אך לא כולם שווים במעמד.
בעלי הנחלות הם חברי האגודה השיתופית. להם נחלה גדולה וחלקות אדמה שקיבלו אבותיהם או שרכשו במיטב כספם. לאחד – דונם וחצי יותר, לשני – חצי דונם פחות. גבולות הנחלה מקובעים בחזקה, ואין מי שיכול להוסיף או להחסיר מטר מרובע אחד.
החדשים, כל אחד מהם "חבר-תושב", בעלי שטח מצומצם יותר, 750 מ"ר, עליו בנו בית.
ההרחבה הגדולה ערבבה בין הנחלות והבתים החדשים, אך בפינות הכפר השונות אפשר לזהות בקלות קבוצות בתים שנבנו זה עתה. קירותיהם בוהקים מצבע טרי, חצרותיהם עדיין ערומות מגינון, רעפי הגגות לא נשטפו בגשמי חורף, והחנייה בחצר הבית טרם רוצפה כהלכה.

בין החדש והישן, בצידי מגרשים פתוחים גדושי קוצים ודרדרים, נותרו מעט בתים ערביים שלא נהרסו.

האן – המסגד של איג'ים

הבולט ביניהם שוכן לרגלי הטירה, הוא המבנה הקרוי בפי החברים "החאן". בין קירותיו רקדו ושרו במסיבות ליל יקיץ, ובחצרו ישבו לראות סרטים ומקרנה ישנה וחורקת. כשהתערערו יסודותיו, הוכרז המבנה כמסוכן מבחינה בטיחותית. למרות זאת, נותר עומד על תילו ולא נהרס, מתוך הערכה וכבוד להיסטוריה של הכפר איג'זים, ולאחר שהוכרז על ידי הוואקף המוסלמי כמקום קדוש, שהיה מסגד לערביי הכפר שננטש.

ביבה ועמי איילון

בדרך היורדת מהמסגד הציץ התייר המזדמן מעבר לחומה הלבנה המקיפה את ביתם של עמי וביבה איילון.
לחץ קלות באינטרקום, והוזמן פנימה, אל הבית שארח אנשים חשובים מאד מהארץ ומהעולם.
בבית הזה החלוקה ברורה: ביבה פעילה בענייני הבית והמושב, ועמי, בשירות העם והמדינה.
היא שתלה עצי אפרסק, יצאה לשמירה בלילות, וארגנה חוגים לילדי המושב.
הוא היה עסוק בתפקידיו הבכירים – מפקד חיל הים, ראש שירותי הביטחון, שר בממשלת ישראל.
היא נבחרה לוועד המושב, וניהלה את המשק החקלאי.
הוא נשאר עמי, חבר המושב, שעודר במעדר בגינה הביתית, מגיע לפעמים לאסיפות ומביע את דעתו, שלפעמים מתקבלת ולפעמים לא. לומר לך: אין במושב חשובים יותר או חשובים פחות. מרגע שהם לובשים את בגדי הבית, הם חברים בעלי זכויות שוות באגודה השיתופית.
כמו החבר בני בומרינד נהג ההסעות, כמו יצחק איתן – אלוף פיקוד המרכז לשעבר, כמו מיכל סלייטר יועצת המס, וכמו אלי שחר איש העסקים, ורובי פריד מחלק הדואר, עזרא קמינקא הפנסיונר, עוזי מעיין החקלאי והמורה, ישראל דוידוביץ' החקלאי, ואלי בראון שמנהל את "חוות מכורה" המשלבת בין האדם, הטבע והסוסים.

לא כולם מתחברים זה עם זה, אבל כולם שטים באותה סירה.
משתדלים להיות בסדר אחד עם השני גם אם רוח המחלוקות של הימים ההם עוד מרחפת בין הבתים. יש מי שזוכר לבן של ההוא ממול את מכסת העופות שלא קיבל בגללו, ויש מי שלא ישכח לעולם מי היה בוועד ביום שאביו לא קיבל מענק של הסוכנות שחילקו רק למקורבים, ויש מי שלא סולחת למזכיר שלא רצה לאשר קנייה של מכונית באשראי.

אבל החיים חזקים מהכל. עדיף להדחיק ולקחת את המריבה אל הקבר, כי מה יעזור להתחיל שוב עם השנאה והקנאה? עכשיו, כשהגיעו כולם אל המנוחה והנחלה, אין טעם לגרד את הפצעים ולפתוח צלקות שהגלידו.

אפילו במתחם הענק של משפחת ברק, שורר שקט.

פיני ברק, הוא פנחס ברקוביץ', הבן של הרמן האופוזיציונר – סוכן ביטוח מצליח, שמוכן להתפייס עם העבר בחיוך נוסטלגי, ולראות את העתיד. הבת יפית, מהדור השלישי, מופקדת מטעם המשפחה על המעורבות הציבורית בקהילה המושבית. פעילה בוועדים, רצה לבחירות, נאבקת בדרכה על אופייה של הקהילה.

אורי דוידוביץ'

גבוה מהם, במעלה הרחוב, מתבצר אורי דוידוביץ' בחווילה מורמת מהעם.

אורי וחנקה, אשתו, מכרו את המשק החקלאי, והסתפקו במגורים בבית בודד המשקיף על המושב מלמעלה. מהמרפסת רואה אורי את בתיהם של חבריו לדרך, אלה שהלכו איתו, ואלה שהלכו נגדו. כל אחד מהם מזכיר לו אירוע אחר בעברו, כמו שכל אירוע במושב הוא חלק מעברו.

מאז פרש מהחיים הציבוריים ונטש את החקלאות, ייחד את זמנו הפנוי לילדיו ונכדיו בני הדור השלישי המתגוררים עימו המושב שרואה אורי מביתו, זר לו. הבתים החדשים שצצו כפטריות אחרי הגשם, אוכלסו במתיישבים מהדור שלא הכיר והם לא מכירים אותו. על כך מעיד אירוע שקרה לו יום אחד, כשהלך בנחת במרכז המושב:

"הלכתי לקחת דואר, עשיתי סיבוב על יד התיבות והצצתי רגע בחלון של המזכירות, פתאום עובר לידי בחור צעיר מהחדשים, ושואל אותי בחשדנות אם אני מחפש פה משהו...".

"הדור שלא ידע", אינו בקיא בהיסטוריה ומחולליה, אך השתלב היטב במושב.

נציגיו שותפים לניהול הוועד המקומי, מארגנים את החגיגות ההמוניות ואת החוגים לנוער, ופעילים בכל הוועדות הפנימיות.

הם העתיד של המושב. הם הוריהם של הילדים, הצובעים מחדש את הנוף בצבעי הילדות, ומוסיפים לו קולות צוהלים של משחקי ילדים ונוער. הם נראים בחורשה הקטנה, דוחפים עגלת תינוקות, ומסיעים אלה את ילדיהם של אלה בהסעה לחוגים.

אחר-הצהריים במושב.

השמש עושה דרכה מערבה אל הים הקרוב, ובכבישים תנועה ערה של מכוניות. נהגיהן סיימו עוד יום עבודה, וממהרים לשוב אל חיק משפחותיהם.

התייר המזדמן נצמד אל המדרכה בדרך היורדת אל שכונת הצברים.

עופר גמב'

בבית הראשון משמאל הוא פוגש את עופר זהבי, חבר הוועד המקומי.
עופר, ד"ר לפיזיקה, שהיה מדען במכון וייצמן ומנהל בחברת הייטק – עזב הכל. כדי להתמסר לעבודה בחינוך ילדי ישראל ולנהל בית ספר לחינוך מיוחד. את ביתו, המשקיף אל השדות ואל שמורת הטוף, בנה בתקופת ההרחבה הגדולה. ותיקי המושב הבאים לשתות קפה אצל עופר, מזכירים לו כי בבית הזה, ששיפץ במו ידיו, התגורר פעם "זולי-באצ'י" – הנהג של המושב, שנעלם בלילה אחד בשנות ה-50, והיגר לארצות הברית בלי להודיע לאיש. פשוט קם ועזב, יחד עם בני משפחתו, כמו שעשו רבים כמותו בימים ההם.

ג'ורי יעקובוביץ', השכן, זוכר היטב את זולי באצ'י, איתו נסע כילד במשאית הגדולה.
ג'ורי, יחד עם דליה, אשתו זה 40 שנה, מנהלים חדרי נופש (צימרים) "חלום בכפר" – 4 בקתות עץ רומנטיות בין עצי דקלים, לאירוח רומנטי באווירה שקטה.
ככה עוברות להן השנים, מחלום לחלום – עד שנות ה-90 הגשים ג'ורי חלום של פיטום אווזים. בזמן שחבריו במושב גידלו עופות לפיטום, הוא הביא, בלעדית, אלפי אווזים שפרנסו אותו ואת בני משפחתו במשך שנים רבות. כשהחליטה מדינת ישראל לחסל את ענף פיטום האווזים, יישר ג'ורי את השטח ובנה את הצימרים.

גלריה שתי וערב

אורחי הצימרים נהנים משלוות המושב, וקופצים אל הבית ממול, ליהנות מעבודות האמנות של דליה בונה.
בחצר הפסטורלית של דליה, במקום שהיה פעם רפת, נמצאת הגלריה "שתי וערב". ברחבי הגלריה פזורות עבודות ייחודיות מחוטי פשתן, חרצני זיתים, פרי אקליפטוס, שקיקי תה לאחר שימוש ועוד יצירות מגוונות – הכל מחומרים ממוחזרים.

המיחזור עלה לכותרות בארץ ובעולם, יחד עם המודעות לסביבה הירוקה, ויש מי שמנחיל אותה באדיקות לחברים בכרם מהר"ל.
זהו עמיעד לפידות, מתכנן ערים, רב סרן במיל' ויזם סביבתי.
עמיעד בנה את ביתו בבנייה אקולוגית, והבית משמש מקום עלייה לרגל ומודל לבנייה ידידותית לסביבה. את המשק החקלאי של הוריו הפך לחווה אורגנית, בה הוא מגדל ירקות ובוסתן אקולוגי.
עמיעד גם דאג להטמיע במושב את רעיון הסביבה הידידותית, והציב, סמוך לכיכר המרכזית – פחי אשפה נפרדים לסוגי פסולת שונים, אשר חלקם ממוחזרים, ומועברים לדישון השדות.

בחזון של כרם מהר"ל יש עוד כמה "עמיעדים" המטפחים חקלאות אקולוגית.

עמיעד לפידות בבית האקולוגי

הלהבה הסביבתית בוערת לאיטה, אך עוד לא תפסה בשדות המושב. שם עובדים בחקלאות המסורתית, עם הדישון השמרני והמשוכלל, עם טרקטורים, מיכון חקלאי ועובדים תאילנדים.
כן... החקלאות עוד חיה ונושמת. ויש עוד כמה שמתפרנסים מעיבוד חלקות האדמה מסביב למושב.
שלזינגר ואבי בוימל, נחשבים לחקלאים המובילים.
כשאבי בוימל עובר עם הטרקטור שלו בכבישי המושב, עם שפם עבות, בגדי עבודה וסנדלים, נזכרים במושבניק של פעם. בוימל לקח את מעשי אבותיו המייסדים והתאימם אל שנות ה-2000 – גם הוא, כמו שלזינגר, חקלאי מהדגם החדש. גם הוא מנהל עסק גדול לחקלאות עם עשרות פועלים, עם ימי עיון והרצאות, והשתלמויות והתמחויות בגידולים ייחודיים.

אבי בוימל מחקלאי בשנה

יוסי אביתר הולך בשדות הירק שלו, בצניעות ובהתמדה. יוסי וענת אשתו, שלא נפרדו מן השדה מיום הגיעם אל המושב בשנות ה-70, מגדלים כמעט לבדם, אספרגוס וזן מיוחד של ברוקולי. הברוקומיני שלהם, מותג שמונח היטב על מדפי הסופרמרקטים בכל רחבי הארץ, יוצא מבית האריזה המקומי, ארוז עם חוברת מתכונים וירק גמדי.
שמן הזית של משפחת יובל גם הוא מתחיל לתפוס תאוצה בשווקים.
רמי יובל, הבנקאי שפרש מהבנק לטובת גידול הזיתים, מפיק בבית הבד שמן מהזנים סורי וברנע, בכבישה קרה. בבית יושבים הוא וחווי אשתו ואורזים יפה את הבקבוקים שייצאו אל השווקים.

יחד איתם יורדים אל השדות והכרמים – כל אלה שעובדים בחוץ, ואינם מוכנים להיפרד מריח השדה, מהשקיה, שתילה וזריעה. בעלי מקצוע שמקדישים את שעות הפנאי לעבודת כפיים משחררת – קוטפים את הפרי ששתלו, נהנים מהחוויה שגדלו על ברכיה, ומוסיפים לחשבון המשפחתי עוד הכנסה צדדית.
אלה חיים מחקלאות, ואלה חיים עם החקלאות.
וכולם יחד, חברי האגודה השיתופית, החברים-התושבים, המשפחות אשר שכרו בית במושב, הילדים והנוער שהולכים ללמוד בבתי הספר האזוריים, החיילים שבאים לחופשות מהיחידות הקרביות של צה"ל, בעלי חוות הסוסים ואמנים בעלי סטודיו, ובעלי משק אורגני, ומטעי פרי – הם האשכולות הבשלים בכרם מהר"ל, שיש בו כל הטוב שיכול הכרם לתת: מראה נאה, פרי מתוק, ויין בטעם ישן נושן.

ערב ירד על כרם מהר"ל.
רוח ירדה מן ההרים, מפזרת צינה קלילה בין הבתים והחצרות, מכה בעורפם של מתרגלי הג'וגינג היוצאים אל "הכביש האנגלי" בין החלקות החקלאיות.
מעבר לבתים ולשדות, מנצנצים אורות של כוכבים מעל הגבעות סביב, השרויות באפילה.

מתחתם נחבא המושב, מסתתר מכל נקודת ישוב קרובה. בדידותו כה מזהרת, שלא נראים באופק אורות רחוקים.
ברחובות המושב מתמזגים פנסי רחוב עם אור פנסי המכוניות, ומאירים את הדרך להולך הרגל הממהר אל המזכירות.
בחדר הישיבות במזכירות, כבר מחכים לפגישה איתו החברים והחברות, בני הדור השני, ילדי שנות ה-50 וה-60, שהיו כאן תמיד וזוכרים הכל. הם בעשור השישי לחייהם, בעלי נחלה משפחתית מימי אבותיהם – שקנו או קיבלו בירושה.
מעטים מהם – נשים, שהעזו להישאר ולהתנחל על האדמה בה גדלו.
הרוב, גברים ולהם סימני היכר בולטים: הם מדברים בעברית ישירה ונטולת גינונים, עם "ר" מתגלגלת, שנותרה שריד אחרון לשפות הזרות שדיברו בהן במושב. הבולטים, עוטים על פניהם שפם חקלאי, שזרקה בו שיבה קלה.
הנאספים סביב השולחן העגול, גולשים במהירות אל ההיסטוריה המקומית, נישאים על גלי הנוסטלגיה, ולרגע אחד מכונת הזמן נעה לאחור, כשהחברים נסחפים יותר מדי ומציפים את המפגש במחלוקות ישנות. ושוב, כמו באסיפות הכלליות של פעם, נשמעות הצעקות וההאשמות, והטחת עלבונות, ודפיקות על השולחן.
בסיום המפגש, ישכחו כולם את מה שהיה בו, ייפרדו איש מרעהו בברכת לילה טוב וישובו לנחלתם הרוגעת.
כך זה עובד אצלם כבר עשרות שנים: הם נושאים את הרֵעוּת עם מילים. הרֵעוּת שלהם עיקשת וקולנית, יוקדת מרגשות. הם מתווכחים ודנים ומרימים קול, ומצביעים...ובסופו של דבר נפרדים כחברים ושכנים, החיים על אותה פיסת אדמה, עליה צברו קילומטראז' ארוך של זיכרונות טובים ורעים.
לפני צאתם יבקשו לציין בפרוטוקול הנרשם בצד: מי שכותב את תולדות המושב, שלא ישכח, כי למרות הכל, ומאז ומתמיד, הם קרובים זה לזה, באים זה לשמחתו של זה, ומשתתפים זה בצערו של זה.

אחר כך, באותו חדר, יישבו ילדיהם, בני הדור השלישי. גברים ונשים צעירים בעשור השלישי לחייהם, מצוידים בזיכרונות מלבבים שצבעם ירוק וצהוב כצבעי השדות, וטעמם מתוק כטעם הפירות שקטפו מהעץ. חלקם מתגוררים במושב, חלקם עוד יבואו לגור בו, וכולם נושאים בגאון את הקשר המיוחד שנרקם בינם לנוף הולדתם.
גאוות יחידה יש להם למושבניקים האלה.
אותה גאווה העוברת מדור לדור לדור, ונישאת גם בפיהם של ילדי הדור הרביעי, נערים ונערות בני עשרה, המתכנסים במועדון בלב החורשה.
לתייר המזדמן היושב מולם, הם נראים שונים מנערים בני העיר, המוכרים לו אישית. נערי המושב, היושבים מולו, נכנסים בקלות להגדרה העירונית המקובלת: "חְנוּנִים". הם נעדרי ציניות וקולניות, משקיעים בלימודיהם, רציניים ושובבים במידה סבירה.
הם תבנית נוף נעוריהם.
צמודים לקרקע ולבית, ואינם מעלים על דעתם מקום אחר לגור בו.
והוא, שהקשיב לבני התשחורת הללו, חשב בליבו: במשך שנים רבות, לא העלו אנשים על דעתם לבוא ולהתגורר בכרם מהר"ל. רק שישים שנה עברו, וארבע דורות היכו שורשים שאינם יכולים עוד להיעקר.

שמואל ואסתר גלנץ

לילה עוטף את כרם מהר״ל.
באשמורת השנייה, נסגר מעגל בביתם של אסתר ושמואל גלנץ.
שמואל, שמילקו בפי חבריו, הוא האנציקלופדיה המהלכת של המושב. במוחו אצורים דרך קבע, הסיפורים, המסמכים, השמות והתאריכים, וכל מה קשור למושב מיום היווסדו ועוד קודם לכן. הוא גם עורך דין, מפשר ומגשר בין חברים, מסדר עניינים, מארגן אירועים, חבר ועדים, מזכיר, ומקושר למי שצריך.
שמילקו, עם הכיפה הסרוגה והשפם החקלאי, חיפש, במשך שנים, את התייר המזדמן שיעשה יחד איתו את המסע הארוך אל ההיסטוריה המקומית. כשמצא אחד כזה, עירוני שלא טעם מימיו טעם של מושב, העלה אותו על רכבת הזיכרונות, וביחד עברו מתחנה לתחנה, מלקטים סיפורים, מסמכים, תמונות וחפצים ישנים.
בתחנה הסופית עצרו.

השחר עלה ממזרח.
אור של יום חדש האיר והפך דף נוסף בדברי הימים של המושב. ערימות של דפים כאלה הצטברו בשישים השנים שעברו, ובהם נרקם סיפורו של כרם מהר״ל – מושב קטן בקצה הדרך העולה אל אחת מגבעות הכרמל.
וזה כל הסיפור.
על מושב קטן בקצה הדרך, ועל כל מה שראה ושמע תייר מזדמן על קשר פטאלי בין אדם לאדמתו, בין אדם לחברו, ובין הארץ ליושביה.

ילדי כרם מהר"ל 2010

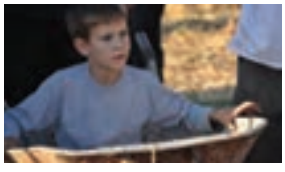

חגיגת שבועות 2009 בשדות כרם מהר"ל

תושבי כרם מהר"ל במלאת 60 שנה למושב

אביתר יוסי ועונת
אדלשטיין רון וחנה
אוארבך מירי שמואל
אונמני דנה
אוקו יעל ודגן
אורבך חוה ומיכאל
אילון ניר וליאת
אילון ביבה ועמי
איתן יצחק ואסנת
אלוף דן וקרן
אלחדיף דנה ויוסי
אנגלמן צפורה
אבל עירית וצבי
אקרמן יעקב
ארבל ניתאי ועונת
ארטנשטיין ארז ומיכל
ארטנשטיין בנימין ושרה
ארטנשטיין לאון ותמי
ארטנשטיין עידן והגר
אשכנזי לאור
אתגר מורן ורוני
בהט לאור והילה
בהר דורון וורד
בוגר ליאור ומאיה
בוימל אבי ושושנה
בוימל אמנון ורחל
בומרינד בני ושרה
בונה יהודה ודליה
בלוך נחום ויעל שורץ
בלקין גרשון ופנינה
בן ארי ירון ואולגה
בן חי דרור וגליה
בראון אלי ודרה
בראונר עדי וקרול
ברדה רות
ברוך ברוך
ברוך מנשה ושירי
ברטוב נילי
ברכה שאול ופן רוני
ברלפיין אמיתי ודפנה
ברק יפית
ברק פנחס ואסתר
גד אמיתי ושרית
גונן אייל וגלי
גונן דרור ושירי
גונן שאול ושפרה
גיל איתי וחני
גילברט הדר
גליק צבי וחנה
גלנץ שמואל ואסתר
גלעדי רינת ויובל
גמבש אלי ואסתר
גפן קרנית ורפי קורן
גרינברגר מטילדה
גרינברגר משה ושושנה
גת שרון וכרמל
דגן טלי וגיא
דודק מירב ושרון
דוידוביץ ישראל ודינה
דוידוביץ' נדב ושגיא
דוידוביץ' אורי וחנקה
הבר אורלי וזאב
הבר עופר ושרון
הברון דוד ואילה
הוכברג זאב ונעמי
היימס גילה
היימס דב
הירש אסתי ואליעזר
הרר ישראל וטובה

וייזר לאה
וייזר שרה
וייל שרל וטובה
ויינברגר יעקב ואלפא
ויינר דורית ויגאל
וייס שושנה
וינברגר עזרא ונאוה
ורדי משה ושלומית
זהבי עופר ואיסנה
חיון משה ואסתר
חיון רונית ואלון
חן ניר ואיריס
טויג אהרון וחני
טירק אשר ואילנה
טירק הלנה
טירק זהבה
יגר אורלי
יהלום דוידוביץ' אלעד ורינת
יובל רמי וחוה
יונה רן ואנה
יונס לוי עדי ובועז
יעקובוביץ צבי ודליה
ירמה גליה
כהן סתווית ורן
כהן עופר ונעמי זיו
כהן עליזה
כץ חנה
כץ טומי וקלרה
כץ נועם ואינדי
לביא נורית וגיא
לבנה צבי ואבלין ושלר
לבקוביץ יוסי ויפה
לבקוביץ יפעת
לבקוביץ יצחק וחניתה
להב בונה יפעת וערן
לוי אורית
לוי איתמר וסמדר
לוי עידו וקרן
לוין משה וחגית
ליבוביץ' אידה
ליבוביץ אליעזר ומרים
ליבוביץ שלמה ויהודית
לין אסתר
ליפניק ענת ומוטי
ליפשיץ אברהם ומאשה
לפידות רינת ועמיעד
לקר רוני וצורי יעל
מדן יעקב וסיליביה
מדר דן ועינת
מוקדי עינת ודן
מזרחי ליאת ויריב
ממן יונתן ושחף עברי
מנצור אסף וורדית
מעוז ברגמן דן ואורית
מעיין יונתן ויפית
מעיין עוזי ונעמי
מעיין שרון ואלון
מרגלית עופר
משלי איריס ואייל
נבו עמוס ומישל רוזנטל
נחמולי יוסי ונורית
נתן רוג'ר ואביגייל
סגל ורדית וגל
סומך יהודית וגונן
סופר אורה
סוראסקי רונן ולאה
סימן טוב אברהם
סימן טוב ציון וחנה
סלייטר מיכל וישראל אופק

סלע לאה ונפתלי
סמסיוונוב יהלומית
עבר צורי ושמרית
עוזרד גליק נעמי ואורן
עופר קצין דודי ותמי
עינב אביעד ויעל
עמר רויטל ושלומי
עופי יריב ודלית
פז אילן ואלונה
פלדמן בתיה
פן ישראל וקטרין
פרג עצמון ושוש
פרחי אבי ועונת
פריד אליעזר
פרידמן צבי ובת שבע
פרידמן יריב
פרסיקו צלילה
ציחור אלי וחנה
צייזלר אריה
ציימן צבי וחנה
צימט לאור ומירי
צ'רלובה מטלה
קדמן ליזה ויואב
קופר מיכל
קידר חנה ושרון
קיפר דוריס ורון
קליין בלומה
קליין דב
קמחי איה ויורם
קמינקא עזרא ומרים
קמינר מתי ורחל
קמינר גילי וורוניקה
קפון אבי ואלונה
קפלן דוד ונורית
קצב למור ויעקב
קרבי גילה
קרבי יהודה
קרן ערן ופזית
רדג'ינסקי יהודית ואבשלום
רוזנבלט ענת וברוך
רוזנטל הרצל ויפה
רוזנפלד נתן
רוטברג זאב
רוטברג רם ומיכל
רוסו יצחק ורויטל ריינהורן
רז יצחק וסיגל
רחין עידית ואורי
רחמני משה ולילך
רינות אייל וסמדר
רפפורט עירית וטל
שבח אביעד ולברן אפרת
שהם גיא ורונית
שוורץ אלחנן ותמר
שוורץ יואל ובלהה
שוורץ מרים
שחם יגאל ורעיה
שחר אלי ורחל
שטרנברג מיכאל ושרון
שלום גיל וטליה
שלזינגר שמואל ונתניה
שליט דוד וגליק רותי
שמואלי דלית ואלי
שמואלי רם ואיילה
שפרינגר רינה
תג'ר ניבה ויוסף
תורן אדם ונירית

חברים ותושבים לדורותיהם שעזבו או נפטרו

אנגלמן יצחק ואסתר
אנגלמן חיים
אייזמן שמואל ואהובה
אייזמן משה ורוז'נה
בראון אילנה
ברוך מזל
ברקוביץ צבי וחנה
ברקוביץ' יוסף
ברקוביץ' זכריה וחיה
ברקוביץ מאיר וחיה
ברקוביץ' שלום ורבקה
בוימל שמואל ופנינה
בוביס מנחם ומתוקה
ברודר צבי ולאה
גוטמן טיבור
גוטמן חיים
גור ניר ונילי
גלבר אלכסנדר
גליק דב ובז'י
גלנץ אהרון ועליזה
גמבש שרון
גרינבלט איאן ורינה
גרינברגר שמואל
גרינברגר אלכסנדר
גרינולד יצחק ואיבי
דוידוביץ פישל ומגדה
דובסקי אהרון
דנקנר אלון ויעל
הולנדר
הוריק יהודה וקיה
הייזלר אלכסנדר ופרידה
הייזלר משה ושרה
האופטמן חיים וחנה
הופמן נתן
וייזר משה ומלכה
וייזר יעקב
וייזר יהודה
וולנר צבי ושרה
ויינברגר אברהם ודינה
ויינברגר חניתה
ויינברגר נטע וברטה
וייס משה
וייסמן שמעון
זוגר קדיש
זלמנוביץ' מאיר לייב
זרח גיורא ודורית
טירק אברי
טירק שמחה
טירק רינת
טראוריג

יעקובוביץ יוסף ופאני
יעקובוביץ אפרים וברטה
יעקובוביץ מרדכי ומגדה
ירוסקי משה ואנה
ישראל אמנון וציפורה
כהן ג'נט
כהן הרברט
כהן יוסף ודינה
כהן יהושע
כהן מאיר ובתיה
כהן מיכה ודוידה
כהן קורט
כץ יצחק
כץ משה ואודל
לבנה גיני
לבקוביץ אפרים ורבקה
לבקוביץ ג'ורי ובז'י
לוין יוסף ודבורה
ליבוביץ' יצחק
ליבוביץ' אברהם
לין ישראל
לנג יצחק ואוני
לנר חיים ואליס
לערמן יצחק
מושקוביץ יהושע ולילי
מזפה
מייזליק לייב
מינץ קדיש וגילה
מירובסקי
מנדלוביץ' חיים
מרחל שלמה
מרטין צילה וראקי
מרכוס דוד ורחל
מריש נפתלי ורצי
מרמורשטין חנויה ופרידה
מרקוביץ אברהם והנטשה
מרקוביץ יוסף ובת שבע
מתיוביץ' יוסף
נובק נפתלי
ניימן פאול ואווה
סבוביץ' יצחק
סימנטוב חיים והלה
סלייטר אריה
סמברג מרדכי ושרה
פז צבי
פינקוס יהודה
פיסינגר
פישמן משה ובלומה
פרולינגר משה והלן
פרי יוסי ודורית

פרי נעמה ועודד
פריד אהרון וחנה
פריד שרה
פרידמן נחום ורחל
פרידמן שמואל ואירנה
פרידמן נתן
פרנק אריה ואודל
פרקש יצחק והינדה
פרקש מרדכי
צוקרמן יוסף והרמין
צייזלר אלק
צייזלר טיבור ושושנה
צייזלר יהודית
צ'יצ'ילסקי שמעון
צ'חנוביץ בנימין ולולה
קולמן חיים ופרידה
קירשברון בנימין
קליין אברהם
קליין גרשון ומרים
קליין חנה
קליין צבי אריה וגולדה
קליין מאיר ורגינה
קמינר דוד וציפורה
קסלר משה וליבה
קראוס משה ומגדה
ראדה דב וגולדה
רווה מרדכי ודינה
רוזנפלד ישראל ומרים
רוט יעקב ורחל
רוט לילי
ריזמן מרדכי ובלנקה
ריניף חיים
רפפורט שמואל ומרגרט
רפפורט דב איוואן
שביט אמיר ורוני
שוובל
שוורץ יעקב
שוורץ אוגן ומרים
שוורץ אליהו וחנה
שטיינברג לאופולד
שינוירט מתתיהו ושנדל
שכטה לייב
שכטה שמשון וגולדה
שטיינברגר יוסף ושרה
שטרק יוסף
שטרן משה וצילה
שלזינגר יצחק
שלזינגר בת שבע
שפרינגר משה
שקולניק פרד ופרל

בעלי מקצוע/עובדי ציבור שעזבו או נפטרו

בן ארי משה
ברקוביץ' שמואל וסוזי
גרינפלד זולטן
דה וולף אברהם

יורמן אליעזר ומרים
לוינזון יוסי
מיינצר וילהלם וסילינג
ניימן (הרב) נפתלי

נס אליהו
פלדמן גדליהו
שמחון יהודה
קראוס

* ועד המושב מתנצל מראש אם נפל פגם כלשהו בהכנת הרשימות.

טוראי יצחק ברקוביץ' ז"ל

בן מאיר וחיה (יולנה).
נולד ביום ז' באב תש"י (21.7.1950) במושב כרם מהר"ל שבחוף הכרמל.

למד בבית הספר הדתי "ניר עציון" ובבית הספר המקצועי דתי "ימין אורד" – שניהם בחוף הכרמל. הוא היה חובב ספורט אהב כדורגל, טניס שולחן והתעמלות. מטעם בית הספר התיכון השתתף בחוגי הגדנ"ע.
מטבעו עניו היה וצנוע, רע נאמן ואוהב לעזור ולהיטיב לזולת. מימיו לא שאף להתבלט ולהעמיד עצמו במרכז, ובכל שיחה שהשתתף בה לא היה מרים את קולו ולא ניסה לכפות את דעתו על חבריו. אף על פי כן היו דבריו מקובלים על דעת שומעיו. בכל חופשה ובכל הזדמנות היה עוזר במשק, כי משפחתו וביתו היו חשובים לו מכל. הוא אהב את הוריו בכל נפשו והם היו בעיניו סמל הטוב והיושר. במושבו, כרם מהר"ל, היו חבריו לומדים ממנו ושאפו לחקות אותו בכל דרכיו, כי מאוד אהבוהו וכבדוהו. גם הערבים שבשכנות למושב התיידדו אתו ויש שהיו עוזרים לו בעבודתו בשדה מתוך חברות וחיבה.
יצחק גויס לצה"ל במאי 1968 והתנדב לשרת בחיל הצנחנים. כאשר שוחרר מן היחידה עקב פציעה באימוני צניחה הועבר ליחידה אחרת בתפקיד חובש. הוא לא השלים עם רוע הגזרה ועשה מאמצים לחזור ליחידתו כחובש.
בה' באייר תשכ"ט, הוא יום העצמאות (23.4.1969) נפל בהתקלות עם מחבלים ליד גשר דמיה, בעמדו על משמרתו.
הובא למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי בחיפה.

טוראי משה לייב אלכסנדר פרקש ז"ל

בן יצחק (איגנץ) והינדה.
נולד ביום כ"ד בטבת תרצ"ד (11.1.1934) ברומניה.

בן שנה היה כשהיגר עם הוריו לצ'ילה שבדרום אמריקה. סיים את לימודיו בבית ספר יסודי יהודי. מאותו בית ספר שאב געגועים לארץ ושם התחיל רוקם חלומות לבוא למולדת. בהגיעו למצוות ובחגיגה שנערכה לכבוד המאורע הובטח לו על ידי הוריו ביקור בארץ, וכעבור שנתיים, בשנת 1949 קיימו ההורים את הבטחתם לבנם, ועלו יחד איתו. אחרי זמן קצר של קשיי הסתגלות והתאקלמות עשו ישיבתם קבע בכרם מהר"ל, מושב בהר הכרמל.
משה לייב התנדב לצה"ל בדצמבר 1951, עוד לפני הגיעו לגיל הגיוס ולמרות ששוחרר בגלל היותו חבר מושב חקלאי. כל מאווייו התרכזו בשירות פעיל בצה"ל ובאהבה ללא סייג ליחידת הצנחנים, אליה הוצב.
ביום ה' בכסלו תשי"ד (12.11.1953) נפל בשעת מילוי תפקידו והובא למנוחת עולמים בבית הקברות הצבאי בחיפה.

טוֹקבֶּק

האם זהו סיפורו המושלם של המושב?
יש הסבורים כי הומעט ערכו של האידיאל הציוני שבער בלבבם של האבות המייסדים של המושב.
יש הרואים בסיפורו של כרם מהר"ל השתקפות לא נאותה של ההיסטוריה ושל האנשים, כפי שהם מכירים. בזיכרונותיהם האישיים האור גובר על החושך. יש פחות מחלוקות ויותר הסכמות. הם אינם זוכרים סכינים ומהלומות, ונוצרים זיכרונות של עזרה הדדית, חמלה, סיוע בעת צרה, השתתפות באירועים משפחתיים, הווי חברתי, טקסים ביום העצמאות ומדורות ל"ג בעומר.
ישנם ותיקים שחשו החמצה כשלא מצאו בספר אף מילה על חוויותיהם בשנות ה־50 וה־60. על נסיעה מאורגנת במשאית עם סולם לראות קרקס ומופעי ילדים, ירידה לים עם סוס ועגלה, עץ החרוב על הדרך, מסיבות סלוניות וריקודי צ'ארדש, הגברת פלדמן וחלוקת הדואר, היציאה למרעה בין חורף לאביב, הקריאה "מי לא שלם לא כנס", וילד שאומר שלום כשהוא רואה מבוגר.
הצעירים יותר זוכרים את הטיול להר הגעש, הסעות לבית הספר האזורי, המתפרה של אוסי ורוני, מלחמת המפרץ ומלחמת לבנון הראשונה. וזוהי רשימה חלקית וקצרה.

למען האמת ההיסטורית, אפשר היה להרחיב את היריעה עם המון חוויות אישיות וקולקטיביות, שנחוו במשך שישים שנות המושב.
אבל היריעה צרה.
ואמת היסטורית – אין. ודאי שלא אמת מוחלטת.
מאות אנשים פגשו את התייר המזדמן – נברו איתו באלבומים, שלפו מסמכים, הדגישו את מה שרצו להדגיש, התעלמו ממה שרצו להתעלם, התחשבנו, החמיאו, מחו דמעה, סיננו שפתיים, חייכו, הניעו ראשם למעלה ולמטה, ספקו כפיים והתגלגלו מצחוק. הם הביאו לו שקית חוויות אישית, והוא הוסיף מסמכים ארכיוניים ותמונות מאז ומעכשיו, עד שנכתב הסיפור הכי קרוב לאמת ההיסטורית, בלי להתיימר שהיא ואין בילתה.

סיפורו של כרם מהר"ל רצה להיות סיפור של מקום בו חיו אנשים.
לא אלבום משפחתי ולא פאתוס קאנוני. אין בו חלוצים וציונות, לא תקומה והדר.
זהו סיפור מציאותי על אנשים שלא דיברו ציונות אלא עשו אותה. עם הרבה יזע ומעט דמעות. ביחד ולחוד בנו קהילה שיש בה מכל הטוב של הכרם.

שלומי רוזנפלד

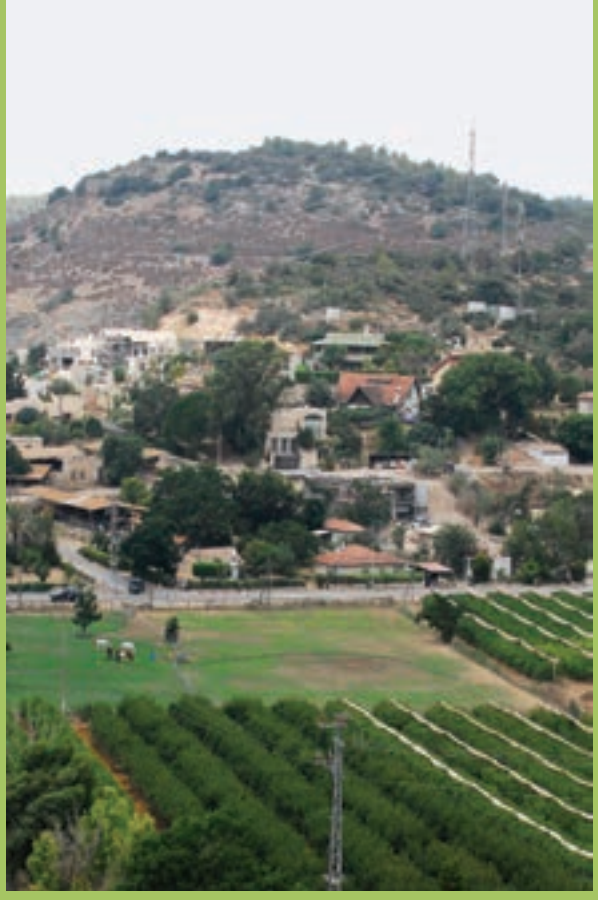

הכל התחיל עם פנטזיה.
פליטים יהודים על אדמת צ'כוסלובקיה, התארגנו להקים קומונה שחבריה לוחמים בצבא ישראל ומיישבים את אדמתה. הקבוצה המאורגנת התפזרה, ורק שרידיה נותרו להגשים את האידיאל על גבעה נידחת בין הרי הכרמל.
הם קיבלו חלקת אדמה, פרה וחצי סוס.
הפרה דרשה את כל סדר יומם, והם השתעבדו לה.
האדמה היתה עיקשת, זרועה באבני סלע, ממאנת להרוות את צימאונם במים, אבל הם היו עיקשים ממנה. שורדים ביחד ולחוד, נאבקים על כל רגב, על כל עֶגלָה, על כל ילד וילדה, על עתידם בארץ החדשה שהיתה להם למולדת. משפחות באו, משפחות הלכו, חברים נעלמו, הטבע היכה בהם, הכלכלה היקשתה על חייהם, והם ניצבו בקומה שחוחה מניחים לגלים לעבור, מקימים דור שני ודור שלישי ודור רביעי.

"שישים שנות מושב", רוקם פיסות של היסטוריה לעלילה התיישבותית. בין פרקיה מתערבבים שחור ולבן עם ירוק וזהוב, החקלאי צרוב-השמש עם הפקיד מהמשרד הממשלתי, החילוני עם הדתי, הלירה המתכווצת עם האינפלציה הדוהרת, תרנגולת עם מכונית אמריקאית, נחלה עם טירה מבוצרת.
זהו סיפורו של כרם מהר"ל – מושב בקצה הדרך העולה אל גבעה, השוכנת על ברכי הכרמל.
שישים שנה אחרי שניטע, הבשילו פירותיו, והיו לקהילה שיש בה מכל הטוב שיכול הכרם לתת: פירות נאים וחדשים ויין בטעם ישן וטוב.

ISBN 978-965-555-518-9
9 789655 555189